Universiteit Utrecht
Faculteit Geowetenschappen
Master Stadsgeografie

De behoefte aan afgeschermde woonvormen voor ouderen in de gemeente Amersfoort

Masteronderzoek
Juli 2011

M.S. Kluin
9935371

Begeleider:
prof. dr. R. van Kempen

The need for retirement gated communities in the municipality of Amersfoort, the Netherlands

Voorwoord

Voor u ligt het masteronderzoek ‘De behoefte aan afgeschermde woonvormen voor ouderen in de gemeente Amersfoort’, ter afronding van de masterstudie Stadsgeografie aan de Universiteit Utrecht. Het thema ‘New living arrangements for elderly’ ligt aan de basis van dit onderzoek. Uitgangspunt bij het thema is dat er in Nederland een groeiende vraag is naar voor ouderen geschikte woningen als gevolg van de vergrijzing. Het overheidsbeleid van extramuralisering heeft er bovendien toe geleid dat er nieuwe experimentele woonvormen voor ouderen worden ontwikkeld, vaak met aanwezigheid van zorgfaciliteiten, maar sterk variërend in omvang. Sommige projecten omvatten hele woonwijken of dorpen en hebben veel weg van de ontwikkeling van gated communities voor ouderen in het buitenland.

Aanvankelijk zou er kwalitatief onderzoek verricht worden naar de behoefte aan gated communities onder ouderen in Nederland, en de motieven die daaraan ten grondslag liggen. Maar al vrij snel bleek dat gated communities (in enge zin) niet in Nederland bestaan. Er is wel een tendens waarneembaar naar wonen in een afgeschermde setting, en er wordt in een breder ruimtelijk kader in Nederland gesproken over afgeschermde woondomeinen. Er bestaat echter nog veel onduidelijkheid over hoe deze afgeschermde woondomeinen zich verhouden tot de gated communities. Deze onduidelijkheid heeft geleid tot de introductie van het containerbegrip ‘afgeschermde woonvormen’. Het beeld dat geschetst wordt van afgeschermde woonvormen op basis van de definities van gated communities en afgeschermde woondomeinen is eenzijdig, en deze definities zijn dus niet toereikend. Er dient een genuanceerder beeld te komen van afgeschermde woonvormen voor ouderen op basis van ruimtelijke en sociale kenmerken. Op basis van dit afstudeeronderzoek wordt duidelijk dat de ruimtelijke en sociale kenmerken van afgeschermde woonvormen aansluiten bij het genuanceerde beeld van de geïnterviewde respondenten. Achteraf is de introductie van het containerbegrip afgeschermde woonvormen, en het bijbehorende model met ruimtelijke en sociale kenmerken, de enige werkzame manier gebleken voor dit onderzoek. Omdat er verder nog geen werkbaar onderzoeksmodel bestond, was het moeilijk een gedegen analyse te maken van de reacties van de respondenten. Met de kennis van nu kan niet anders geconcludeerd worden dan dat het genuanceerde beeld van de afgeschermde woonvormen nog steeds moeilijk is te duiden in kwantitatieve cijfers. Te meer een reden voor het doen van het kwalitatieve onderzoek dat voor u ligt. Gaandeweg het onderzoek heeft het onderwerp zich dus verbreed van gated communities naar afgeschermde woonvormen voor ouderen, met de bijbehorende kenmerken, motieven en behoeften. In de conclusie van dit onderzoek wordt duidelijk dat dit beter aansluit bij het genuanceerde beeld dat wordt geschetst door de respondenten. Dit onderzoek kan dan ook gezien worden als een aanvulling op de definiëring van afgeschermde woonvormen.

Na deze uiteenzetting maak ik in dit voorwoord graag van de gelegenheid gebruik om mijn familie en vrienden te bedanken voor de onvoorwaardelijke steun en gedegen adviezen. In het bijzonder dank aan Esther: tijden zullen veranderen. Op deze plaats wil ik ook Friedel Filius en Ronald van Kempen bedanken voor de begeleiding bij dit onderzoek en het geduld bij de afronding. Het resultaat ligt voor u. Het is af.

Zeist, juli 2011.

Maarten Kluin

Inhoudsopgave

Voorwoord **3**

1 Inleiding **7**
1.1 Aanleiding 7
1.2 Probleemstelling 9
1.3 Onderzoeksstrategie 10
1.4 De gemeente Amersfoort als geografische casus 11
1.5 Selectie van de respondenten en opbouw van de interviews 12
1.6 Leeswijzer 14

2 Maatschappelijke en beleidsmatige ontwikkelingen in relatie tot de woningmarkt voor ouderen **15**
2.1 Inleiding 15
2.2 Woonbeleid voor ouderen 16
2.3 Woningmarkt voor ouderen 17
2.4 De ontwikkeling van zelfstandige woonvormen voor ouderen 18
2.5 De toekomstige ontwikkeling van woonvormen voor ouderen 20
2.6 Conclusie 22

3 Theoretisch model voor afgeschermde woonvormen op basis van ruimtelijke en sociale kenmerken **23**
3.1 Inleiding 23
3.2 De ontwikkeling van gated communities 23
3.3 De ontwikkeling van afgeschermde woondomeinen in Nederland 29
3.4 Theoretisch model voor afgeschermde woonvormen 30
3.5 Theoretisch model voor afgeschermde woonvormen toegepast op afgeschermde woondomeinen 32
3.6 Conclusie 34

4 Conceptueel model Theoretisch model voor de relatie tussen karakteristieken, motieven en de vraag naar afgeschermde woonvormen voor ouderen **35**
4.1 Inleiding 35
4.2 Woonmotieven in relatie tot afgeschermde woonvormen 35
4.2.1 Woonmotieven in relatie tot afgeschermde woonvormen in de Verenigde Staten 35
4.2.2 Woonmotieven in relatie tot afgeschermde woonvormen in Nederland 38
4.2.3 Conclusie 40
4.3 Modellen voor verhuisgedrag 41
4.3.1 Model voor verhuisgedrag volgens de levensloopbenadering 41
4.3.2 Stress-threshold model 42
4.4 Verhuisgedrag en woonmotieven van ouderen in Nederland 44
4.4.1 Factoren met significant effect op de verhuisplannen van ouderen 44
4.4.2 Factoren met betrekking tot de persoonlijke karakteristieken van ouderen 45
4.4.3 Factoren met betrekking tot de woning en woonomgeving van ouderen 46
4.4.4 Factoren met betrekking tot het realiseren van de verhuiswens 47
4.4.5 Conclusie 48
4.5 Conceptueel model 49

5 Huidige woonsituatie van de respondenten in relatie tot de ruimtelijke en sociale kenmerken van afgeschermde woonvormen 51
5.1 Inleiding 51
5.2 Karakteristieken van de respondenten 52
5.3 Wooncarrière van de respondenten 54
5.3.1 Motieven met betrekking tot de Gemeente Amersfoort en de huidige wijk 55
5.3.2 Kenmerken en motieven huidige woonvorm van de respondenten 59
5.3.3 Eventuele toekomstige (droom)woonvorm van de respondenten 65
5.4 Conclusie 66

6 Karakteristieken en motieven van de respondenten in relatie tot de ruimtelijke en sociale kenmerken van afgeschermde woonvormen 69
6.1 Inleiding 69
6.2 Zes thema's met betrekking tot afgeschermde woonvormen 69
6.2.1 Thema A: Behoefte aan gemeenschapszin / gemeenschappelijkheid 70
6.2.2 Thema B: Behoefte aan veiligheid 71
6.2.3 Thema C: Behoefte aan voorzieningen 75
6.2.4 Thema D: Overige behoeften 78
6.2.5 Thema E: Ruimtelijke opzet afgeschermde woonvormen 79
6.2.6 Thema F: Wonen samen met ouderen in een afschermde woonvorm 85
6.2.7 Conclusie 88
6.3 Onderverdeling van de respondenten in drie groepen op basis van de thema's, motieven en karakteristieken 89
6.3.1 Groep I: Potentiële bewoners afgeschermde woonvorm 90
6.3.2 Groep II: Niet enthousiastelingen 92
6.3.3 Groep III: Woongroepbewoners 93
6.4 Conclusie 95

7 Conclusie Behoefte aan afgeschermde woonvormen voor ouderen 97

Geraadpleegde literatuur 101

Bijlagen 105
Bijlage A: Informatie over woongroepen 106
Bijlage B: Interviewschema 108
Bijlage C: Kwantitatieve uitwerking interviews 110

1 Inleiding

1.1 Aanleiding

De maatschappij is aan het vergrijzen. Het aantal ouderen in Nederland groeit snel en het aandeel ouderen ten opzichte van de totale bevolking wordt steeds groter. Tussen 2005 en 2040 zal het aantal 65-plussers in Nederland toenemen van 2,4 naar 4,3 miljoen, wat neerkomt op een kwart van de totale bevolking (CBS, 2006a). Een deel van deze ouderen zal in de nabije toekomst op zoek gaan naar een voor ouderen geschikte woning en vormt daarom een interessante doelgroep voor de Nederlandse woningmarkt (VROM-raad, 2005, p. 12).

Met betrekking tot de vraag naar geschikte woningen voor ouderen is te zien dat zich ook binnen de groep ouderen veranderingen voltrekken. Zo worden ouderen steeds rijker: in 2010 hebben de gepensioneerden gemiddeld een hoger inkomen dan de generaties onder de 65 jaar, mede door lang doorwerken en een goede pensioenopbouw. Ook het opleidingsniveau, bovengemiddeld betaalde banen, het vermogen uit een eigen woning en spaargelden dragen hiertoe bij (Hooimeijer, 2007, p. 8). Daarnaast wordt de 65-plusser steeds mobieler. (Pochet, 2003; Rosenbloom, 2001). De sociaaldemografische karakteristieken verschillen echter sterk tussen de ouderen onderling, wat resulteert in een heterogene samenstelling van de groep ouderen.

Veranderingen van overheidsbeleid zijn van grote invloed op de woningmarkt voor ouderen. Ten eerste heeft de overheid ingezet op een beleid van extramuralisering, waardoor ouderen steeds langer zelfstandig kunnen blijven wonen en toch zorg aan huis kunnen ontvangen die vergelijkbaar is met de zorg in een verzorgingshuis. Dit leidt ertoe dat de scheidslijn tussen zelfstandig en intramuraal wonen steeds meer vervaagt (De Klerk, 2004, p. 6; Mathijssen, Stevens & Koning, 2003). Uit de overheidsnota ‘Mensen, Wensen, Wonen’ valt verder op te maken dat zowel de behoefte aan woon-zorgvoorzieningen als de behoefte aan zelfstandige woonruimten voor zorgbehoevende ouderen toe zal nemen in de toekomst (VROM, 2000, p. 26, 118, 146, 133-134). Daarnaast hebben decentralisatie en privatisering van overheidstaken en de integratie van de beleidsterreinen wonen, welzijn en zorg ertoe geleid dat lagere overheden, zorginstellingen, zorgverzekeraars en woningcorporaties een steeds grotere rol toebedeeld hebben gekregen in het realiseren van voldoende en geschikte woningen voor ouderen (Hooimeijer, 2007, p. 14-23). De overheid laat het daarbij bewust aan deze marktpartijen over om nieuwe combinaties van wonen en zorg te doen ontstaan, vooral om aan te kunnen sluiten bij lokale mogelijkheden en behoeften (De Klerk, 2004, p. 247). Door de Rijksoverheid wordt ten slotte geprobeerd de overgang te maken van een aanbodgericht beleid naar een vraaggericht beleid waarbij de burger steeds meer centraal komt te staan. Ook daarbij wordt de woningcorporaties een belangrijke positie toebedacht, omdat woningcorporaties kennis hebben van de woningmarkt, nog sterk territoriaal zijn georganiseerd, een direct belang hebben bij de buurtontwikkeling en beschikken over een aanzienlijk vermogen (Hooimeijer, 2007, p.13; Van Kempen, & Priemus, 2001; 2002).

Voor de woningmarkt wordt een vraaggericht beleid vertaald naar een vraaggestuurde woningmarkt, waarbij de woonvraag en behoefte van de consument centraal staan. De woonvraag wordt leidend bij de totstandkoming van het woningaanbod, en de kwantiteit is in toenemende mate ondergeschikt aan de kwaliteit van de woning en de woonomgeving (Van Diepen & Arnoldus, 2003, p. 7-9; Luijten, Van der Kam, Kaashoek & Witteman, 2005). Zeker nadat in 2008 de kredietcrisis heeft toegeslagen op de woningmarkt is het niet meer vanzelfsprekend dat aangeboden woningen worden verkocht of verhuurd. Zo is er vanuit de markt een groeiende behoefte ontstaan aan een vraaggestuurde woningmarkt (Gerrichhausen & Partners,

2009; Kremers, 2008). De transitie van een aanbodgestuurde naar een vraaggestuurde woningmarkt vereist inzicht in de kwalitatieve vraagkant van de woningmarkt: de behoefte van de woonconsument (Van Diepen & Arnoldus, 2003, p. 27, 45). Uit verschillende onderzoeken blijkt echter dat er nog onvoldoende inzicht is in de kwalitatieve en kwantitatieve verschillen tussen vraag en aanbod van geschikte woningen voor ouderen (De Klerk, 2004, p. 141; Kremers, 2008). Bijna de helft van gemeenten in Nederland (49%) kan niet duidelijk aangeven of het woningaanbod aansluit bij de behoeften van ouderen (Boomsma, Brinkers, Wiersda & Facto, 2007, p. 24). Ondanks dit gebrek aan inzicht zijn er verschillende experimenten gaande met nieuwe woonvormen voor ouderen. De initiatieven hiervoor komen veelal voort vanuit de woningcorporaties en andere private marktpartijen (KCWZ, 2005). In veel gevallen gaat het om nieuwe combinaties van wonen en zorg, en vormen zorgfaciliteiten een wezenlijk onderdeel van deze projecten. Van daaruit ontstaat er een groeiende aandacht voor woongemeenschappen voor ouderen. Omdat daarbij het zorgaspect veelal informeel wordt opgelost, zijn deze woongemeenschappen financieel bereikbaar voor een brede groep ouderen (Van Veen, 2008). In de ontwikkelingsfase van deze nieuwe woonvormen wordt regelmatig gerefereerd aan gated communities in het buitenland. Zoals de ‘extra care villages’ in Groot Brittannië en de ‘retirement communities’ in de Verenigde Staten (Keuchenius, 2004; KCWZ, 2005; Peeters, 2006; Van Marrewijk, 2007).

Gated communities voor ouderen zijn al vanaf de jaren ’50 in ontwikkeling in de Verenigde Staten en in Groot Brittannië. Een deel daarvan is financieel bereikbaar voor een brede groep ouderen (Montgomery, 1972; Wanklyn & Burns, 1996). Ondanks de sterke onderlinge verschillen tussen ouderen, worden gated communities algemeen gedefinieerd als ‘woongebied met een beperkte toegang, waarbinnen publieke ruimtes zijn geprivatiseerd’. Een gated community wordt gekarakteriseerd door een achttal ruimtelijke en sociale kenmerken (Blakely & Snyder, 1997, p. 2-3, 44-45). Ruimtelijk worden gated communities gekenmerkt door een beperkte toegang, geprivatiseerde publieke ruimtes en de aanwezigheid van voorzieningen of diensten. Sociaal worden gated communities gekenmerkt door duidelijke grenzen van de gemeenschap, gedeelde normen en waarden, interactie tussen bewoners, de aanwezigheid van organisatie en structuur en een gemeenschappelijke visie. Uit onderzoek van Low (2003, p. 199-218) blijkt dat de motieven die ouderen in de Verenigde Staten aandragen om specifiek in een gated community voor ouderen te gaan wonen overeenkomstig zijn met die van andere leeftijdsgroepen. Daarbij gaat het in hoofdzaak om de behoefte aan gemeenschapszin en veiligheid, maar ook om de behoefte aan nabijheid van voorzieningen en diensten (Low, 2003, p. 53-72, 133-152). De motieven die ouderen aandragen om in een gated community te gaan wonen sluiten aan bij de acht ruimtelijke en sociale kenmerken van een gated community.

Op de Nederlandse woningmarkt is een zekere tendens waarneembaar naar het bouwen van woonvormen in een afgeschermde setting die niet specifiek voor ouderen bedoeld zijn. Uit onderzoek van Hamers et al. (2007, p. 9) blijkt dat afgeschermde woondomeinen in opkomst zijn. Afgeschermde woondomeinen kunnen kortweg gedefinieerd worden als ‘woonsituatie met een besloten karakter’, zoals binnenhoven, woonpleinen en woonparken. De Nederlandse afgeschermde woondomeinen wijken in vorm af van de gated communities in het buitenland. Op basis van verschillende onderzoeken wordt geconcludeerd dat beperkt toegankelijke woongebieden met geprivatiseerde publieke ruimtes niet bestaan in Nederland, en dat de directe vergelijking tussen afgeschermde woondomeinen en gated communities niet op gaat (Hamers et al., 2007; Aalbers, 2005; Donkers, 2005). Opvallend is dat de vergelijking tussen afgeschermde woondomeinen en gated communities vooral gemaakt wordt op basis van ruimtelijke kenmerken van een gated community, en minder op basis van de sociale kenmerken. De ruimtelijke en de sociale kenmerken karakteriseren echter samen een gated community, wat ook terug is te zien bij de motieven die ouderen in de Verenigde Staten aandragen om in een gated community te gaan wonen. Een vergelijking op basis van voornamelijk ruimtelijke kenmerken is daarom onvolledig; ook de sociale kenmerken zullen met elkaar vergeleken moeten worden. Om te komen tot een correcte vergelijking tussen afgeschermde woondomeinen en gated communities richt dit onderzoek zich op de ontwikkeling van een vergelijkingsmodel dat zowel de ruimtelijke als de sociale overeenkomsten en verschillen omvat. Om uit de voeten te kunnen met beide woonvormen en

kenmerken wordt binnen dit onderzoek een containerbegrip geïntroduceerd: afgeschermde woonvormen. Een afgeschermde woonvorm wordt gedefinieerd als ‘een woonsituatie waarbij de nadruk ligt op afscherming en beslotenheid, en geborgenheid of gemeenschapszin’. Daarbinnen vallen zowel gated communities als afgeschermde woondomeinen. De acht ruimtelijke en sociale kenmerken van een gated community worden binnen dit vergelijkingsmodel ingezet om te beargumenteren in hoeverre sprake is van een afgeschermde woonvorm, zowel ruimtelijk als sociaal.

Op basis van onderzoek van Hamers et al. (2007, p. 11, 36-37) blijkt dat mensen in Nederland over het algemeen kiezen voor een afgeschermde woonvorm vanuit de behoefte aan status, overzichtelijkheid, voorspelbaarheid en geborgenheid, maar binnen dat onderzoek is er geen specifieke aandacht voor de behoefte van ouderen. Het is onbekend of ouderen in Nederland de behoefte hebben aan afgeschermde woonvormen en of de behoefte aan veiligheid en geborgenheid daarbij belangrijke motieven zijn. Op basis van het onderzoek van Low (2003) onder ouderen in de Verenigde Staten zou verondersteld kunnen worden dat er ook onder ouderen in Nederland een behoefte is aan afschermde woonvormen op basis van de motieven veiligheid, gemeenschappelijkheid en nabijheid van voorzieningen en diensten. Wellicht dat er, op basis van een vraaggestuurde woningmarkt, vanuit deze motieven gerefereerd zou kunnen worden aan gated communities in het buitenland bij de ontwikkeling van nieuwe afgeschermde woonvormen voor ouderen in Nederland. Er is echter in Nederland nog onvoldoende onderzoek verricht naar deze motieven, en of dit ook daadwerkelijk de motieven zijn die ouderen aandragen om in een afgeschermde woonvorm te gaan wonen. Naast de ontwikkeling van een vergelijkingsmodel is een belangrijke vraag binnen dit onderzoek of er onder ouderen de behoefte bestaat te wonen in een afgeschermde woonvorm voor ouderen en welke motieven en achterliggende karakteristieken van ouderen hieraan ten grondslag liggen. Zo beoogt dit onderzoek bij te dragen aan het verkrijgen van inzicht in de kwalitatieve woningbehoefte van ouderen, in het bijzonder de behoefte aan afgeschermde woonvormen voor ouderen.

1.2 Probleemstelling

In dit onderzoek staat de beantwoording van de volgende onderzoeksvraag centraal: *Aan welke afgeschermde woonvormen hebben ouderen in Amersfoort behoefte en door welke motieven en karakteristieken van deze ouderen wordt de behoefte aan afgeschermde woonvormen bepaald?*

De karakteristieken van de ouderen hebben daarbij betrekking op de persoonlijke sociaaldemografische, economische en fysieke kenmerken van de ouderen. De motieven omvatten hoofdzakelijk huishoudelijke mogelijkheden van ouderen, veiligheid en gemeenschapszin. Op basis van de ruimtelijke en sociale kenmerken van een gated community is binnen dit onderzoek het ‘theoretisch model voor afgeschermde woonvormen’ opgesteld. Aan de hand van dit model wordt bepaald in welke mate de ruimtelijke en sociale kenmerken van gated communities ook voorkomen bij andere afgeschermde woonvormen. Op grond hiervan kan vastgesteld worden of ouderen een eventuele voorkeur hebben voor het wonen in een gated community of een andere afgeschermde woonvorm. Het ‘conceptueel model’ van dit onderzoek bestaat uit een theoretisch model dat de relatie verbeeldt tussen de karakteristieken van ouderen, de motieven van ouderen en hun vraag naar afgeschermde woonvormen voor ouderen. Op grond van dit conceptueel model wordt hypothetisch verondersteld welke karakteristieken en motieven van ouderen ten grondslag liggen aan de vraag naar afgeschermde woonvormen voor ouderen dan wel andere woonvormen. Voor het onderzoek naar de motieven van de ouderen voor een bepaalde afgeschermde woonvorm en de karakteristieken die daaraan ten grondslag liggen, zijn dertig semigestructureerde interviews afgenomen bij ouderen in Amersfoort. Daarbij is binnen dit onderzoek de huidige woonsituatie van de respondenten in relatie getrokken tot de ruimtelijke en sociale kenmerken van afgeschermde woonvormen, zoals beschreven in het ‘theoretisch model voor afgeschermde woonvormen’. Vervolgens zijn ook de karakteristieken, motieven en de vraag naar afgeschermde woonvormen van de respondenten in relatie getrokken tot dit model.

1.3 Onderzoeksstrategie

Om te komen tot beantwoording van de onderzoeksvraag is kwalitatief onderzoek verricht naar de behoefte onder ouderen te wonen in afgeschermde woonvorm en waardoor deze behoefte al dan niet wordt bepaald. De kwalitatieve data die nodig zijn voor de beantwoording van de hoofdvraag van dit onderzoek zijn verkregen door het afnemen van semigestructureerde interviews bij ouderen. Het onderzoek is verricht op basis van het 'case-study'-ontwerp, met als casus de gemeente Amersfoort (zie paragraaf 1.4). Daarbij is onderscheid gemaakt tussen ouderen die nog zelfstandig wonen en ouderen die ervoor gekozen hebben te gaan wonen in een woongroep voor ouderen. Een woongroep voor ouderen is een afgeschermde woonvorm waarbinnen naast enkele ruimtelijke kenmerken duidelijk ook veel aandacht is voor de sociale kenmerken, met als inzet het gemeenschappelijke karakter (zie paragraaf 2.4 en 5.3.2). Daarnaast is geprobeerd om de te interviewen ouderen al bij de selectie te laten verschillen op sociaaleconomische karakteristieken, woonlocatie, woningtypologie en eigendomsverhouding. Dit om te kunnen beoordelen wat de invloed is van deze factoren op de woningkeuze. Er is gekozen voor een kwalitatieve onderzoeksopzet omdat onderzoek gedaan wordt naar de achterliggende motieven, meningen, wensen en behoeften van ouderen. Het onderzoek gaat in op het waarom van heersende meningen en bepaalde gedragingen, en geeft een indicatie van wat er leeft onder ouderen betreffende het wonen in een afgeschermde woonvorm (Bryman, 2004, p. 265-290). Kwalitatief onderzoek biedt voor dit onderzoek de mogelijkheid om verder door te vragen om zo de zeer diverse beweegredenen van ouderen te achterhalen die ten grondslag liggen aan hun woningkeuze. Binnen dit onderzoek is gekozen voor een semigestructureerd interview zodat vragen over deze specifieke behoefte zeker aan bod zullen komen. Face-to-face interviews hebben vaak een persoonlijke sfeer, waardoor de respondent zich vrijer voelt om meer te vertellen. Dit kan bereikt worden door tijd te nemen voorafgaand aan het interview, een persoonlijke introductie, het afleggen van het interview in een vertrouwde omgeving van de respondent, en natuurlijk het directe contact tussen de interviewer en de respondent. Bovendien kan het interview kracht bijgezet worden door de respondent beeldmateriaal voor te leggen. Tot slot kunnen door het gestructureerde karakter de verschillende interviews, afgelegd in de diverse casus, onderling op sommige punten vergeleken worden (Bryman, 2004, p.113, 318-344). Er is gekozen voor een groep van 30 respondenten die allen ongeveer één uur geïnterviewd zijn. De respondenten zijn verkregen via 'snowball sampling'. Meerdere ouderen zijn daarbij telefonisch benaderd door de interviewer voor medewerking, en het maken van verdere afspraken. Vervolgens is aan deze ouderen gevraagd of zij andere ouderen kennen die voldoen aan de criteria voor dit onderzoek (betreffende leeftijd en woonsituatie) en eventueel mee zouden willen werken. Er is gekozen voor deze opzet omdat het verkrijgen van leeftijdsgegevens gekoppeld aan adresgegevens, via de gemeente of andere instanties, financieel onhaalbaar is voor dit onderzoek. Nadeel van deze 'snowball sampling' is echter wel dat het zeer onwaarschijnlijk is dat de sample representatief is voor de gehele populatie ouderen in Amersfoort of Nederland, al is dit van minder groot belang bij kwalitatief onderzoek (Bryman, 2004, p.100-102). De vragen die gesteld zijn tijdens de verschillende interviews zijn gebaseerd op het conceptueel model (zie paragraaf 4.5) en het binnen dit onderzoek opgestelde 'theoretisch model voor afgeschermde woonvormen' (zie paragraaf 3.4), en verwerkt in een interviewschema (zie Bijlage B). De volgorde van de vraagstelling, maar ook het verder ingaan op bepaalde vragen, stond de interviewer geheel vrij om zo meer gedetailleerde informatie te verkrijgen over de motieven achter de woonwensen van de respondenten. Om achteraf gebruik te kunnen maken van directe citaten van de respondenten is voorafgaand aan het interview gevraagd aan de respondent of het interview opgenomen mag worden, zodat het later omgezet kan worden in tekst (transcriptie). De namen van alle respondenten in dit onderzoek zijn gefingeerd ten behoeve van de privacy. De kwantitatieve uitwerking van de interviews is opgenomen in Bijlagen C. Het interviewschema en de kwantitatieve uitwerking van de interviews dient ter ondersteuning van dit kwalitatieve onderzoek naar de behoeften en motieven van de respondenten, en kan niet los gezien of geïnterpreteerd worden van dit kwalitatieve onderzoek.

1.4 De gemeente Amersfoort als geografische casus

Voor het uitvoeren van het empirisch onderzoek is gekozen voor de gemeente Amersfoort. Daar zijn meerdere redenen voor. Van doorslaggevend belang voor dit onderzoek is het feit dat binnen deze gemeente relatief veel geregistreerde woongroepen voor ouderen zijn gevestigd. Op basis van dit onderzoek wordt gesteld dat een woongroep voor ouderen duidelijk de ruimtelijke en sociale kenmerken vertoont van een afgeschermde woonvorm. In deze woongroepen wonen ouderen die zelf besloten hebben om met leeftijdsgenoten samen te leven onder één dak. Iedere bewoner heeft zijn eigen zelfstandige appartement binnen het complex, maar daarnaast heeft iedere woongroep een gezamenlijke ruimte om sociale activiteiten te ontplooien. Zo kunnen de bewoners met elkaar werken aan het vormen van de groep zodat de woongroep voor iedereen een veilige en sociale omgeving wordt (Jansen, Stavenuiter, Dijkhuis, Van Dongen & Van Tricht, 2008). In paragraaf 2.4 wordt hier nog uitvoerig op teruggekomen. In de gemeente Amersfoort staan tien verschillende woongroepen voor ouderen geregistreerd (zie Bijlage A). Voor een middelgrote stad zijn dit er relatief veel. Een grote stad als Amsterdam heeft bijvoorbeeld maar twaalf woongroepen voor ouderen, en in de stad Utrecht zijn er slechts vier. De gemeente Amersfoort wordt verder gekenmerkt door een grote diversiteit aan woonmilieus binnen de verschillende wijken, ontstaan vanuit de lange historie van de stad en de grote expansie in de afgelopen vijfentwintig jaar. Het gaat hierbij om zowel stedelijke als suburbane woonmilieus, ook specifiek voor ouderen. Dit maakt de uitkomsten van dit onderzoek geografisch interessant en het zou een positieve bijdrage kunnen hebben op de representativiteit van de uitkomsten van dit onderzoek.

Amersfoort is al in de middeleeuwen ontstaan, en verwierf in 1259 haar stadsrechten. De binnenstad wordt nog steeds gekenmerkt door grachten, de singel en restanten van de oude stadsmuur. De echte bloei van de stad kwam pas na de komst van de spoorwegen in 1863, en Amersfoort is tot op heden een van de belangrijkste knooppunten. Rond 1870 werd Amersfoort bovendien, mede vanwege de spoorwegen, door de regering aangewezen voor de uitbreiding van het leger. In 1983 werd Amersfoort aangewezen als groeistad, waarna enkele omliggende gemeenten geheel of gedeeltelijk werden geannexeerd. De afgelopen vijfentwintig jaar is Amersfoort sterk gegroeid van bijna 88.000 inwoners tot een stad met meer dan 141.200 inwoners (1 januari 2008). Sinds de aanwijzing van Amersfoort als groeistad, is de bevolking gestaag gegroeid door de bouw van nieuwbouwwijken (achtereenvolgens Schothorst Noord, Zielhorst, Kattenbroek, Nieuwland en sinds 2002 Vathorst) aan de noordkant van de stad. Deze grootschalige nieuwbouw leidde niet alleen tot een vestigingsoverschot maar op termijn ook tot een geboorte-overschot, omdat zich vooral veel jonge gezinnen in de stad vestigen. Alleen in de periode 2000-2002 stagneerde de groei, omdat er nauwelijks nieuwbouw plaatsvond. De komende tien jaar zullen er jaarlijks gemiddeld 1.000 woningen gebouwd worden, voornamelijk in Vathorst en Hooglanderveen, twee wijken in het uiterste noorden. De gemeente verwacht dat de stad over tien jaar ruim 162.000 inwoners zal tellen en zeker tot 2024 door blijft groeien (Gemeente Amersfoort, 2006).

De gemeente Amersfoort heeft een interessant sociaal-ruimtelijk beleid uiteengezet voor de huisvesting van ouderen. In de 'Woonvisie 2006-2010' van de Gemeente Amersfoort (2006, p. 5, 7, 10, 15-20, 32) wordt ingezet op de kwaliteit en flexibiliteit van de woningvoorraad, omdat woonwensen sneller veranderen dan de gemiddelde levensduur van de woning. Daarbij is veel aandacht voor centrum-stedelijke en buiten-centrale woonmilieus, waarbij de nadruk ligt op de leefomgeving en de toegevoegde waarde daarvan voor de wijk, de woningen en haar bewoners. Specifieke aandacht gaat onder andere uit naar ouderen en zorgvragers (woonzorg), omdat de vergrijzing steeds nadrukkelijker eisen aan woningen en woonomgevingen stelt. De gemeente zet daarbij in op betaalbaarheid en bereikbaarheid van de woningen, maar ook op de vraag naar zorg en service en het aanbieden van verschillende woonvormen. Op 1 januari 2004 bedroeg het aantal ouderen in Amersfoort 11,8% van de totale bevolking. In de oudere wijken van de stad lag dit percentage hoger. In een van de laatste nieuwbouwwijken, de wijk Nieuwland, bedroeg dit percentage slechts 2,8%. De prognose is dat over dertig jaar een op de vijf Amersfoorters ouder is dan 65 jaar. Eén en ander heeft ook

duidelijke gevolgen voor het woningaanbod. Het uitgangspunt daarbij is dat ouderen zo lang mogelijk zelfstandig kunnen blijven wonen in hun huidige woning. Binnen de gemeentegrenzen wordt druk geëxperimenteerd met verschillende woonconcepten voor ouderen. Een voorbeeld daarvan is het woonservicegebied Liendert-Rustenburg, waarvan de ervaringen positief zijn (Gemeente Amersfoort, 2006).

Uit het rapport 'Inspiratie voor locatiemanagement Vathorst' (Bruijn & Van de Lagemaat, 2004, p. 7-8) blijkt tot slot dat bij de ontwikkeling van de Amersfoortse nieuwbouwwijk Vathorst is gekeken naar gated communities als Sun City in de Verenigde Staten. Volgens de gemeente Amersfoort is een gated community voor ouderen met de omvang en de opzet van Sun City echter ondenkbaar. De gemeente refereert meer aan de reeds bestaande voorbeelden van afgeschermde woondomeinen met een recreatieve functie, zoals het luxe vakantieoord Port Zélande in Zeeland of Parc Sandur in Emmen. Parc Sandur is een woonwijk binnen een vakantiepark, waarbij bewoners (met korting) gebruik kunnen maken van het zwembad en andere voorzieningen. Het zou ook mogelijk zijn om bij een wijk extra recreatieve voorzieningen te bouwen waarvan de bewoners eigenaar worden. Dit idee is al in de jaren zeventig toegepast in de aangrenzende gemeente Leusden; de zogenaamde Europawoningen. Daar zijn woningeigenaren tevens eigenaar van een zwembad en tennisbaan. Door bijvoorbeeld extra recreatieve voorzieningen te bieden wordt het wonen in Vathorst exclusiever gemaakt, ook voor ouderen. Het beheer van de voorzieningen kan voor een deel door bewoners worden uitgevoerd, wat de betrokkenheid en het gemeenschapsgevoel vergroot (Bruijn & Van de Lagemaat, 2004, p.8).

Vanwege verschillende redenen vormt de gemeente Amersfoort dus een aantrekkelijke geografische casus. De gemeente kent een grote diversiteit aan woonmilieus, heeft een interessant sociaal-ruimtelijk beleid voor de huisvesting van ouderen en er is bij de laatste uitbreidingswijk gerefereerd aan Amerikaanse gated communities. Maar van doorslaggevend belang voor dit onderzoek is het feit dat binnen de gemeentegrenzen van Amersfoort tien woongroepen voor ouderen zijn gevestigd. Woongroepen voor ouderen kunnen namelijk gezien worden als een afgeschermde woonvorm, waarbinnen naast de ruimtelijke kenmerken duidelijk ook veel aandacht is voor de sociale kenmerken, met als inzet het gemeenschappelijke karakter.

1.5 Selectie van de respondenten en opbouw van de interviews

Voor dit kwalitatieve onderzoek zijn dertig ouderen geïnterviewd, zoals weergegeven in figuur 1.5. De respondenten zijn door de interviewer verkregen uit drie bronnen: Voor de linkergroep, voortgekomen uit bron 'A', is een kennis benaderd die zelf niet geïnterviewd is, maar wel zes respondenten heeft aangereikt. Uit een van deze zes zijn weer twee andere respondenten voortgekomen. De middengroep, voortgekomen uit bron 'B', bestaat uit elf ouderen die woonachtig zijn in een woongroep in Amersfoort, en negen kennissen die in relatie staan tot deze bewoners, maar niet in een woongroep wonen. De contactgegevens van de respondenten die in een woongroep wonen zijn verkregen via de website van de gemeente Amersfoort, waar zij opgegeven staan als contactpersoon van de woongroep. Bron 'C', de rechter groep, bestaat uit een echtpaar directe kennissen van de interviewer.

De dertig respondenten verschillen onderling naar sociaaldemografische karakteristieken, woonlocatie en woningtype. Uiteindelijk zijn er elf mensen geïnterviewd binnen de woongroepen, waarvan drie echtparen. Daarnaast zijn negentien ouderen geïnterviewd wonend buiten een woongroep voor ouderen. Van deze groep wonen er zeven zelfstandig in een eengezinswoning, tien in een nultredenwoning, en twee in een appartementencomplex voor ouderen.

In de periode 11 mei 2009 tot en met 11 juni 2009 zijn de respondenten benaderd en geïnterviewd. Voor de 30 interviews zijn in totaal 35 mensen telefonisch benaderd voor een afspraak. Vier van deze mogelijke respondenten waren in de periode dat de interviews werden afgenomen met vakantie. Van één van de respondenten is helaas de partner in deze periode overleden, waardoor geen interview mogelijk was. Tijdens het eerste telefonische contact met de respondenten werd niet specifiek vermeld dat het om een onderzoek gaat naar de behoefte aan afgeschermde woonvormen onder ouderen, maar om een onderzoek naar de woonwensen van ouderen. Wel werd vermeld dat het onderzoek zich toespitst op gemeenschappelijke woonvormen voor ouderen.

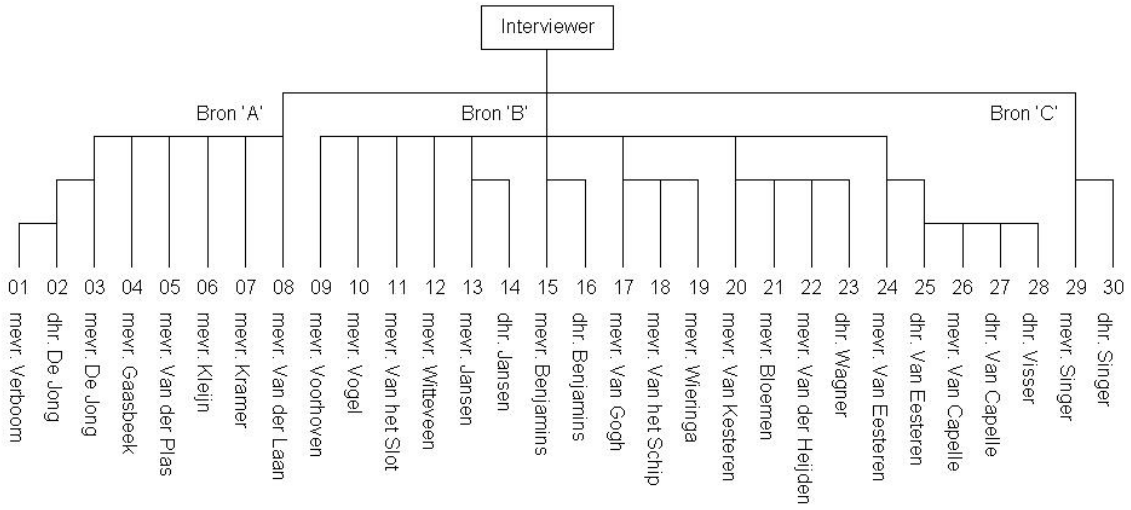

Figuur 1.5: Stamboom van de dertig respondenten die geïnterviewd zijn voor dit onderzoek, gerangschikt naar bron van de interviewer.

Voordat de interviews werden afgenomen is een interviewschema opgesteld, dat terug te vinden is in Bijlage B van dit onderzoek. Het interviewschema is gebaseerd op het conceptuele model dat beschreven staat in hoofdstuk 4 en de theorie uit de hoofdstukken 2 en 3. Het afgenomen interview begon met een korte inleiding van de interviewer, een uitleg van dit onderzoek, het vermelden van de anonieme verwerking van de gegevens binnen het rapport en de vraag of het interview mocht worden opgenomen. Alle respondenten stemden hier mee in, en alle dertig interviews zijn opgenomen met een digitale memorecorder en na afloop deels uitgewerkt door middel van transcriptie.

Allereerst werden er vragen gesteld die betrekking hadden op de persoonlijke karakteristieken van de respondent. Te denken valt daarbij aan de leeftijd, gezinssamenstelling en arbeidsverleden, maar ook aan het al dan niet bezitten en gebruik maken van een computer of auto. Vervolgens werd er uitvoerig ingegaan op de huidige woonsituatie. De respondenten werden gevraagd een beschrijving te geven van de huidige woonsituatie. Daarbij kan gedacht worden aan het aantal woonjaren, de eigendomsverhouding en het onderhoud van de woning, maar ook de samenstelling van de buurt en de aanwezige voorzieningen. De respondenten werd gevraagd naar de opvallende voor- en nadelen van hun huidige woonsituatie, om vervolgens dezelfde vragen voorgelegd te krijgen over de voorgaande woning of woningen. Tot slot werd gevraagd of er situaties denkbaar zijn waarbij de respondent niet meer in de huidige woning zou willen wonen, om zo een koppeling te maken naar de eventuele 'droomwoning' of toekomstige woning. In het tweede deel van het interview werden vragen gesteld op basis van de ruimtelijke en sociale kenmerken van een gated community, die voorafgaand aan de interviews omgewerkt zijn tot zes bespreekbare kernthema's: (A) 'Behoefte aan gemeenschapszin / gemeenschappelijkheid', (B) 'Behoefte aan veiligheid', (C) 'Behoefte

aan voorzieningen', (D) 'Overige behoeften', (E) 'Ruimtelijke opzet afgeschermde woonvormen', en (F) 'Wonen samen met ouderen in een afgeschermde woonvorm' (zie paragraaf 6.2). Tot slot werd aanvullend op deze zes kernthema's een zevental foto's voorgelegd en gevraagd naar de mening van de respondent. De respondent kreeg vooraf geen informatie over de afbeelding, om een zo objectief mogelijke mening te vormen. Centraal stond de vraag of de afbeeldingen de respondent aanspraken en of de respondent eventueel in de afgebeelde woongemeenschap zou willen wonen, en waarom. Het ging daarbij om afbeeldingen die voornamelijk aansluiten op de ruimtelijke kenmerken van afgeschermde woonvormen. Ook werden afbeeldingen getoond van de woonkastelen in Haverleij en een impressieschets van de nog te realiseren seniorenstad VilaVie. Aanvullend werd meer informatie gegeven over de foto's, en gevraagd of de respondenten al dan niet in een afgeschermde woonvorm zouden willen wonen.

1.6 Leeswijzer

In hoofdstuk 2 zullen de maatschappelijke ontwikkelingen beschreven worden die in relatie staan tot de woningmarkt voor ouderen. Daarbij zal kort ingegaan worden op de vergrijzing, het overheidsbeleid, de veranderingen op de woningmarkt voor ouderen en de ontwikkeling van nieuwe woonvormen voor ouderen.

In hoofdstuk 3 zal ingegaan worden op de specifieke ontwikkeling van afgeschermde woonvormen, onder andere voor ouderen. De ontwikkeling van afgeschermde woondomeinen in Nederland wordt in relatie gebracht met de ontwikkeling van gated communities in het buitenland, op basis van ruimtelijke en sociale kenmerken. Dit resulteert in de ontwikkeling van het 'theoretisch model voor afgeschermde woonvormen'.

Hoofdstuk 4 beschrijft de karakteristieken en motieven van ouderen in relatie tot afgeschermde woonvormen. Aangezien weinig bekend is over deze karakteristieken en motieven zal binnen dit hoofdstuk eerst algemeen worden ingegaan op het verhuisgedrag en de woonmotieven van ouderen. Vervolgens wordt gekeken naar de woonmotieven van ouderen in de Verenigde Staten in relatie tot afgeschermde woonvormen. Op basis van verschillende onderzoeken zal het 'conceptueel model' opgesteld worden, waaruit de relatie blijkt tussen de karakteristieken en motieven van ouderen, en de vraag naar afgeschermde woonvormen voor ouderen.

In hoofdstuk 5 zal de huidige woonsituatie van de respondenten in relatie getrokken worden tot het 'theoretisch model voor afgeschermde woonvormen'. Er wordt bekeken welke ruimtelijke en sociale kenmerken van gated communities terug te vinden zijn bij de verschillende woonvormen van de respondenten. Uit dit model komt naar voren dat de groep respondenten op basis van de huidige woonvorm en de bijbehorende motieven opgedeeld kan worden in vier verschillende groepen.

In hoofdstuk 6 worden de karakteristieken en motieven van de respondenten in relatie gebracht tot het 'theoretisch model voor afgeschermde woonvormen', volgens het conceptueel model. De ruimtelijke en sociale kenmerken van afgeschermde woonvormen zijn voor de interviews omgewerkt tot zes bespreekbare kernthema's. Op basis van de afgenomen interviews kunnen de respondenten opgedeeld worden in drie groepen. Deze groepen hebben hun eigen huishoudenkarakteristieken die ten grondslag liggen aan de motieven, die al dan niet resulteren in een vraag naar afgeschermde woonvormen voor ouderen.

In hoofdstuk 7 worden conclusies getrokken en antwoord gegeven op de onderzoeksvraag van dit kwalitatieve onderzoek. Beschreven zal worden aan welke afgeschermde woonvormen ouderen in Amersfoort behoefte hebben en door welke motieven en karakteristieken deze behoefte wordt bepaald.

2 Maatschappelijke en beleidsmatige ontwikkelingen

in relatie tot de woningmarkt voor ouderen

2.1 Inleiding

In dit onderzoek staat de vraag centraal aan welke afgeschermde woonvormen ouderen behoefte hebben. Over het begrip 'ouderen' kan veel onduidelijkheid bestaan. Daarom zal er eerst ingegaan worden op de definitie van het woord ouderen, voordat gekeken wordt naar de maatschappelijke en beleidsmatige ontwikkelingen in relatie tot de woningmarkt voor ouderen. Voor de definitie van 'ouderen' wordt voor dit onderzoek aangesloten bij de definities van Kullberg (2005, p. 1) in het rapport 'Ouderen van nu'. In dat rapport wordt onder ouderen verstaan: alle personen in de leeftijd van 55 jaar en ouder. Daarbij wordt een onderscheid gemaakt in drie categorieën, die samenhangen met de leeftijd. De eerste groep bestaat uit jonge, meestal vitale en maatschappelijk actieve ouderen van 55-64, de zogenaamde jonge ouderen: de ouderen van de nabije toekomst (ca. 1,8 miljoen mensen; ruim een miljoen zelfstandig wonende huishoudens). De tweede categorie omvat de groep ouderen van 65-74 jaar, de zogenaamde 65-plussers: merendeels gepensioneerd en over het algemeen nog gezond (ongeveer 1,2 miljoen mensen; 787.000 zelfstandig wonende huishoudens). In beleidsdocumenten wordt over het algemeen van deze groep uitgegaan. De laatste groep bestaat uit ouderen van 75 jaar en ouder, de senioren: Vanaf deze leeftijd begint zorg een aandachtspunt te worden. Bovendien neemt de kans toe dat de partner wegvalt (ongeveer een miljoen mensen; 687.000 zelfstandig wonende huishoudens). Vanaf 75 jaar begint het aantal personen met matige of ernstige lichamelijke beperkingen het aantal zonder of met slechts lichte beperkingen te overstijgen.

De komende decennia zal het aantal ouderen sterk groeien. Uit de bevolkingsprognose van het Centraal Bureau voor de Statistiek (2006a) blijkt dat het aantal 65-plussers zal toenemen van 2,4 miljoen in 2005 tot 4,3 miljoen in 2040, onder invloed van de naoorlogse geboortegolf (de babyboomers) en de immigratie in de jaren zeventig. Deze vergrijzing van de Nederlandse maatschappij bereikt over ruim dertig jaar haar hoogtepunt, wat betekent dat een kwart van de 17 miljoen Nederlanders dan 65 jaar of ouder is. Bovendien neemt de levensverwachting sterk toe, en is het verwachte maximumaantal 65-plussers in 2040 hoger dan volgens de vorige prognose. Bij mannen stijgt de levensverwachting van 77,6 jaar in 2006 naar 81,5 jaar in 2050. Bij vrouwen loopt de levensverwachting op van 81,7 naar 84,2 jaar. Meer mensen zullen dus de pensioenleeftijd bereiken en bovendien zullen gepensioneerden langer leven (CBS, 2006). De verwachting is dat een deel van de ouderen in de nabije toekomst op zoek zal gaan naar een voor ouderen geschikte woning. De vergrijzing van de maatschappij zal daarom naar verwachting leiden tot een toename van de vraag naar geschikte woningen voor ouderen (VROM-raad, 2005, p. 12; Hooimeijer, 2007).

Naast de vergrijzing van de Nederlandse maatschappij veranderen ook de karakteristieken van de groep ouderen. Ten eerste worden ouderen steeds rijker: in 2010 hebben gepensioneerden gemiddeld een hoger inkomen dan de generaties onder de 65 jaar. Dit komt bijvoorbeeld doordat ze, vergeleken met begin jaren negentig, gemiddeld twee jaar langer doorwerken en meer pensioen opgebouwd hebben. Daarnaast leidt de spectaculaire toename van het eigenwoningbezit in het afgelopen decennium ertoe dat steeds meer mensen 65 jaar worden in een koopwoning (56% in 2006 tegen 43% in 1994). Dit heeft direct en indirect grote effecten op de vermogenspositie. Nominaal gelijkblijvende woonlasten bieden mogelijkheden voor besparingen op latere leeftijd, en vermogen uit eigen woning op de lange termijn (Hooimeijer, 2007, p. 8). Ook het toegenomen opleidingsniveau, beter betaalde banen en spaargelden dragen hiertoe bij. Ten tweede komen er steeds meer allochtone ouderen. De doorlopende suburbanisatie in de vorige eeuw maakte dat mensen oud werden buiten de stad en dat de categorie ouderen in de steden in toenemende mate tot de

etnische minderheden behoorde. Daarnaast zijn er ook aanwijzingen voor een trek terug naar de stad van meer welgestelde actieve ouderen (Hooimeijer, 2007, p. 8). Ouderen worden ten derde steeds mobieler, omdat meer ouderen een rijbewijs bezitten (Hooimeijer, 2007, p. 8, 29-30, 37, 44). Maar ouderen worden ook steeds afhankelijker van deze mobiliteit voor bijvoorbeeld het onderhouden van contacten (Pochet, 2003; Rosenbloom, 2001). Ouderen zijn verder steeds vaker in het bezit van een computer en een internetverbinding. Bovendien zijn ouderen vaker gescheiden en/of kinderloos en langer vitaal (Hooimeijer, 2007, p. 4). Op dit punt kan zonder meer worden gesteld dat de ouderen van morgen meer lijken op de jongeren van vandaag dan op de ouderen van vandaag. Demografisch laat de huidige prognose een forse groei van het aandeel alleenstaanden op latere leeftijd zien. Het zijn vooral de verwachte scheidingen op hogere leeftijd (boven de 40) die zorgen voor een sterke groei van het aantal alleenstaanden (Hooimeijer, 2007, p. 37). Al deze veranderingen in karakteristieken leiden ertoe dat de woonwensen van de toekomstige ouderen zullen verschillen van de woonwensen van de huidige generatie ouderen (Hooimeijer, 2007, p. 8, 47). Niet alle ouderen hebben echter in de afgelopen decennia in dezelfde mate deelgenomen aan de maatschappelijke verandering en gedeeld in de gestegen welvaart. Ouderen die hun leven lang huren hebben bijvoorbeeld vaak een zwakkere sociaal-economische positie en delen minder in deze welvaartseffecten dan de groeiende groep ouderen met een eigen woning. Dit heeft geleid tot een heterogene samenstelling van de ouderen. Na 2020 zet deze ontwikkeling versterkt door (Hooimeijer, 2007, p. 2). Deze heterogene ouderensamenstelling zal leiden tot een pluriformiteit aan woonwensen. Deze zal zich naar verwachting vertalen in een toenemende diversiteit van zowel de vraag als het aanbod van geschikte woonvormen voor ouderen.

2.2 Woonbeleid voor ouderen

In Nederland wordt door de overheid op verschillende manieren ingesprongen op de vergrijzing van de maatschappij en de gevolgen daarvan voor de woningmarkt. Het Rijksbeleid ten aanzien van ouderen werd tot in de jaren ’90 gekenmerkt door strikte scheiding van de beleidssectoren wonen, zorg en welzijn. Mengvormen van wonen en zorg (woon-zorgcomplexen) kwamen moeilijk van de grond doordat onduidelijk was welk ministerie opdraaide voor welke kosten. Vooral de financiering van de collectieve ruimten binnen complexen voor ouderen bleek ingewikkeld voor de afstemming tussen het ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieu (VROM) en het toenmalige ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS) (Hooimeijer, 2007, p.14). Vanaf de jaren ’90 vonden er echter grote veranderingen plaats. Decentralisatie en privatisering van overheidstaken en de integratie van verschillende beleidsterreinen hebben ertoe geleid dat lagere overheden, zorginstellingen, zorgverzekeraars en woningcorporaties een steeds grotere rol toebedeeld hebben gekregen in het realiseren van voldoende en geschikte woningen voor ouderen. Twee beleidsontwikkelingen zijn daarbij van grote invloed op de woningmarkt voor ouderen: de extramuralisering in de zorg en de transitie van een aanbodgericht naar een vraaggericht beleid.

Door een betere horizontale afstemming en integratie van de beleidssectoren ontstond er ruimte voor verdere extramuralisering in de zorg. Voor ouderen werd het mogelijk langer zelfstandig te blijven wonen en toch zorg aan huis te kunnen ontvangen die vergelijkbaar is met de zorg in een verzorgingshuis. Deze extramuralisering leidt ertoe dat de scheidslijn tussen zelfstandig (extramuraal) en intramuraal wonen steeds meer vervaagt (De Klerk, 2004, p. 6; Mathijssen, Stevens & Koning, 2003). Daarbij laat de overheid het bewust over aan de markt om nieuwe combinaties van wonen en zorg te laten ontstaan, om aan te kunnen sluiten bij lokale mogelijkheden en behoeften. Uit analyse van het huidige woningaanbod blijkt echter dat de bestaande voorraad te eenzijdig is om keuzemogelijkheden te bieden (Van Kempen & Priemus, 2002). De toekomstige verscheidenheid aan woonvormen zal moeten leiden tot meer keuzevrijheid op de woningmarkt voor ouderen (De Klerk, 2004, p. 235). Vanuit de markt ontstaat er aandacht voor het levensloopbestendig wonen: een oplossing waarbij door woningaanpassing en intensieve thuiszorg mensen niet hoeven te

verhuizen naar een andere plek (Hooimeijer, 2007, p. 14). De keerzijde van dit proces van extramuralisering is dat vooral in de grote steden de traditionele verzorgingshuizen kampen met leegstand (Van Veen, 2008).

Een verticale overdracht van Rijksoverheidstaken heeft geleid tot een meer vraaggericht beleid in de beleidssectoren wonen en zorg, waarbij de burger steeds meer centraal komt te staan. In 1993 leidde de invoering van het Besluit Beheer Sociale Huursector (BBSH) ertoe dat meer Rijksoverheidstaken werden overgedragen aan woningcorporaties en lokale besturen. Door middel van subsidies en woonruimteverdeling werd aangestuurd op meer vraagsturing in de volkshuisvesting. Het BBSH vormde de juridische basis voor het functioneren van de woningbouwcorporaties. In 2000 werd het BBSH uitgebreid en werd de corporaties de mogelijkheid geboden onroerend goed in de zorgsector te beheren en te waarborgen. Tevens vond er een verticale overheveling van overheidstaken plaats door zorgverzekeraars te belasten met de uitvoering van de Algemene Wet Bijzondere Ziektekosten (AWBZ) via de regiokantoren. En om vraagsturing in de zorg te bevorderen ging in 1998 een AWBZ-brede regeling voor Persoonsgebonden budgetten (PGB) van kracht. Per 1 januari 2007 is de PGB opgegaan in de Wet Maatschappelijk Ondersteuning (WMO). Het doel van deze wet is dat “iedereen kan meedoen in de maatschappij.” Het gaat er daarbij dus om dat alle burgers mee kunnen doen aan alle facetten van de samenleving, al dan niet geholpen door vrienden, familie of bekenden. De verantwoordelijkheid voor de uitvoering en de naleving wordt bij de gemeente gelegd. In de WMO worden negen prestatievelden voor de lokale overheid gedefinieerd, waarbij de burger centraal staat in plaats van de aanbieder van de diensten. Tot voor kort kregen ouderen bijvoorbeeld te maken met veel verschillende regels voor het aanvragen van voorzieningen. Met deze nieuwe wet kunnen ouderen terecht bij één loket, waar ze hulpmiddelen en voorzieningen kunnen aanvragen en informatie en advies kunnen krijgen. Er wordt aangestuurd op een verschuiving in de richting van vraaggericht beleid, waarbij de buurt centraal staat, omdat dat de plek is van waaruit de individuele burger zijn of haar bestaan organiseert en waar de verschillende levensdomeinen ruimtelijk samenkomen (Hooimeijer, 2007, p. 13-23).

2.3 Woningmarkt voor ouderen

Een vraaggericht beleid vertaalt zich op de woningmarkt in een vraaggestuurde woningmarkt, waarbij de woonvraag en behoefte van de consument centraal staan. De woonvraag is leidend bij de totstandkoming van het woningaanbod. De kwantiteit is in toenemende mate ondergeschikt aan de kwaliteit van de woning en de woonomgeving (Luijten et al., 2005). Voor de transitie van een aanbodgestuurde naar een vraaggestuurde woningmarkt is het van belang dat er inzicht is in de kwalitatieve vraagkant van de woningmarkt: de behoefte van de woonconsument (Van Diepen & Arnoldus, 2003, p. 27, 45). Er wordt niet alleen beleidsmatig aangestuurd op een vraaggestuurde woningmarkt, ook vanuit de markt is er een groeiende behoefte ontstaan om in te springen op de behoefte van de woonconsumenten (Gerrichhausen & Partners, 2009; Kremers, 2008).

In relatie tot een vraaggestuurde woningmarkt en extramuralisering in de zorg worden de woningcorporaties een bijzondere positie toebedacht, zeker wat betreft de (sociale) huurwoningmarkt. Woningcorporaties zijn nog sterk territoriaal georganiseerd (lokale verbinding), hebben een direct (bedrijfs) belang bij de buurtontwikkeling, en niet in de laatste plaats beschikken corporaties over een aanzienlijk vermogen (zowel financieel als sociaal) om taken uit te voeren (Hooimeijer, 2007, p.13, Van Kempen & Priemus, 2001; 2002). Dit geldt niet alleen voor de bouw van geschikte woningen, maar ook voor het tot stand brengen van kleinschalige voorzieningen voor zorgbehoevenden in het kader van de extramuralisering. De corporaties werken samen met zorginstellingen in het ontwikkelen van nieuwe woon-zorgconcepten. De corporaties verschillen echter sterk in de mate waarin geïnvesteerd wordt in zorg en leefbaarheid van de verschillende buurten. In het onderzoek ‘Dynamiek in de derde leeftijd’ (Hooimeijer, 2007, p. 21-22) staat beschreven dat een veilige woonomgeving een voorwaarde is voor ouderen in een huurwoning om deel te nemen aan de

maatschappij, maar dat enkele corporaties dit met moeite erkennen. Andere corporaties werken actief samen met diverse zorginstellingen en sociaal-culturele instellingen om de voorzieningen in samenhang en op wijkniveau dicht bij de doelgroepen te brengen. Ook houdt een aantal corporaties zich actief bezig met 'community development' binnen de buurt of wijk. Op deze manier wordt het ook voor kwetsbare groepen mogelijk om deel te nemen aan de lokale samenleving. De rol van particuliere verhuurders en ontwikkelaars is in Nederland bescheiden. Deze marktpartijen richten zich niet specifiek op ouderen, maar voornamelijk op de ontwikkeling van levensloop bestendige woningen voor een bredere doelgroep.

In paragraaf 2.1 werd al ingegaan op de veranderende karakteristieken en heterogene samenstelling van de groep ouderen en de te verwachten gevolgen daarvan voor de woningmarkt. In het rapport 'Invloed van de vergrijzing op de woningmarkt' van de Rabobank (Wolters, 2005) wordt specifiek ingegaan op de relatie tussen de veranderende karakteristieken van ouderen en de koopwoningmarkt. Gezien de inkomens en vermogensontwikkeling lijkt het erop dat het merendeel van de binnenkort gepensioneerde woningbezitters kan blijven wonen waar het nu woont. Het vermogen uit de woning wordt dus niet aangesproken. Ouderen zullen bovendien langer zelfstandig blijven wonen, omdat de levensverwachting toeneemt en ouderen langer vitaal blijven. Aangezien de ouderen nauwelijks geneigd zijn te gaan verhuizen, nadert een grote groep op de koopwoningmarkt zijn eindstation. Dit kan wel ongunstige gevolgen hebben voor de doorstroming op de gehele woningmarkt. De geringe verhuisbehoefte in combinatie met de wens zo lang mogelijk zelfstandig te blijven wonen in de huidige woning en woonomgeving kan wel leiden tot een toenemende verbouwbehoefte, aangezien de woningen aangepast worden aan de wensen en (zorg)behoeften. Op lange termijn zullen deze ouderen, in het licht van de voortdurende vereenvoudiging van de sociale zekerheid en de zorg, waarschijnlijk wel meer gebruik moeten gaan maken van hun eigen financiële reserves. Niet iedereen heeft echter de beschikking over veel vrij kapitaal: het vermogen in de eigen woning is doorgaans het grootst. Daarom is het aannemelijk dat deze groep ouderen het vermogen aan de woning zal moeten ontrekken. De consequenties voor de woningmarkt zijn afhankelijk van de wijze waarop ouderen dat vermogen uit de woning zullen opnemen. Wanneer ouderen de overwaarde willen verzilveren door te verhuizen zal dit een verandering van vraag en aanbod op de woningmarkt teweegbrengen. Op termijn zal de vraag naar minder dure en compacte, maar kwalitatief hoogwaardige en eenvoudig voor ouderen geschikt te maken woningen, toenemen. Dit terwijl juist relatief veel duurdere woningen en relatief grote eengezinswoningen op de koopwoningmarkt zullen worden aangeboden. Dit kan resulteren in een gemiddeld genomen negatieve ontwikkeling van de huizenprijzen. Omdat aanpassingen in de woningvoorraad zeer traag verlopen, is het van groot belang dat alle marktpartijen vroegtijdig anticiperen op de stagnerende dynamiek in de woningmarkt en de vraag- en aanbodveranderingen (Wolters, 2005).

2.4 De ontwikkeling van zelfstandige woonvormen voor ouderen

Uit de voorgaande paragraaf kan geconcludeerd worden dat ouderen langer zelfstandig kunnen en willen blijven wonen, en dat het overheidsbeleid en de woningmarkt hiertoe ook alle mogelijkheden proberen te bieden. Op papier ontstaat er vraag naar zelfstandige woonvormen die geschikt zijn voor ouderen. Een zelfstandige woonvorm wordt gedefinieerd als een woning met een eigen toegang, waarbij de keuken, badkamer en het toilet niet gedeeld hoeven te worden met andere bewoners van het pand. Onder de zelfstandige woonvormen vallen zowel de woonvormen die niet specifiek geschikt zijn voor ouderen (bijvoorbeeld eengezinswoningen en appartementen) als de woonvormen die wel specifiek geschikt zijn voor ouderen (zie categorisering hieronder). In Nederland woont ruim 96% van de ouderen zelfstandig (De Klerk, 2004, p. 114). Vanaf 85 jaar neemt de bewoning van zelfstandige woonvormen af omdat vanaf die leeftijd relatief veel ouderen worden opgenomen in een tehuis. Hierbij gaat het om de resterende 4% van de 65-plussers, veelal de hoogbejaarde senioren, die dus niet zelfstandig wonen maar intramuraal in een verzorgingshuis of een verpleeghuis. Als gevolg van de eerder beschreven extramuralisering in de zorg vervagen de grenzen tussen zelfstandig en intramuraal wonen echter steeds meer. Steeds vaker is het

mogelijk om zelfstandig te wonen, maar toch zorg te ontvangen die gelijk is aan de zorg in een verzorgingshuis (De Klerk, 2004, p. 3, 7, 246-247). De verwachting is dan ook dat het aandeel ouderen dat zelfstandig kan blijven wonen in de toekomst alleen maar groter zal worden. Daarbij is het van groot belang dat ouderen goed ingelicht worden welke vormen van zorg of dienstverlening in de diverse zelfstandige woonvormen wordt aangeboden.

Een eenduidige definiëring van de verschillende zelfstandige woonvormen voor ouderen ontbreekt in Nederland. In dit rapport wordt de indeling aangehouden uit de nota 'Ouderenbeleid in het perspectief van de vergrijzing' van het ministerie van VWS (2005). Er wordt een onderscheid gemaakt in een zestal categorieën, welke oplopend zijn in zorgbehoefte en zorgafhankelijkheid, maar aflopend in mate van zelfstandigheid (VWS, 2005, p. 30):

1. Nultredenwoningen: niet speciaal voor ouderen bestemd en ook niet speciaal aangepast, maar wel zonder trap toegankelijk (bijvoorbeeld veel flatgebouwen met een toegankelijke lift).
2. Ouderenwoningen zonder voorzieningen: wel speciaal voor ouderen bestemd, maar bewoners kunnen geen gebruik maken van zorg of ondersteunende diensten in de directe omgeving (bijvoorbeeld seniorenflats zonder bijzondere voorzieningen).
3. Woningen met ingrijpende aanpassingen: niet speciaal voor ouderen bestemd, maar wel met speciale voorzieningen voor mensen met beperkingen (bijvoorbeeld WVG aangepaste woningen).
4. Ouderenwoningen met diensten: gebruik van ondersteunende diensten van een dienstencentrum of steunpunt in de buurt of in het wooncomplex (bijvoorbeeld serviceflats).
5. Ouderenwoningen met zorg: gebruik van verpleging of verzorging in een bij de woning gelegen instelling (bijvoorbeeld aanleunwoningen).
6. Beschermd wonen: permanent toezicht en begeleiding mogelijk (bijvoorbeeld kleinschalig wonen voor dementerenden). Er is hier sprake van een grote zorgbehoefte en weinig zelfstandigheid. Dit is daarmee het zelfstandige alternatief voor intramuraal wonen in een tehuis. Binnen diverse onderzoeken valt ook de bij punt 5 genoemde aanleunwoning onder beschermd wonen.

Er wordt onderscheid gemaakt tussen de nultredenwoning en de levensloopbestendige woning. Met een nultredenwoning wordt een woning bedoeld die intern en extern toegankelijk is. Er zijn geen traptreden of hoogteverschillen van de openbare weg tot de woning en in de woning. Een levensloopbestendige woning moet daarnaast nog voldoen aan een aantal aanvullende eisen, die onder andere betrekking hebben op de drempelhoogte, deurbreedte, veiligheid en het bedieningsgemak. Van een levensloopbestendige woning wordt tevens verwacht dat deze gelegen is op een voor ouderen geschikte locatie, dus binnen loopafstand van basisvoorzieningen zoals winkels voor dagelijkse levensbehoeften, bushalte, bankfiliaal en postkantoor. Een levensloopbestendige woning is dus altijd een nultredenwoning, maar niet vice versa (VWS, 2005, p. 30). Binnen dit onderzoek wordt gesproken over de nultredenwoning, omdat verder niet aangesloten wordt bij de opgestelde eisen waaraan een levensloopbestendige woning moet voldoen.

Uit het onderzoek van Els Bolding (2006) blijkt dat in de gemeente Amsterdam verschillende zelfstandige woonvormen onderscheiden kunnen worden in een gemeenschappelijke setting, inclusief diensten of zorg. In de eerste plaats kan daarbij gedacht worden aan het hierboven beschreven beschermd wonen in een geclusterde setting; de zogenaamde wibo-woning. Permanente zorg is wel mogelijk, omdat deze woningen in de directe nabijheid gelegen zijn van een dienstencentrum dat ook voorziet in zorg. Ook kan gedacht worden aan de serviceflats waarbij meerdere ouderen samen een heterogene woongemeenschap vormen en gebruik kunnen maken van een aantal voorzieningen. Permanente verzorging is niet mogelijk, tenzij men dit privé regelt. Tot slot kan gedacht worden aan gegroepeerd wonen (of geclusterd wonen), waarbij ouderen samenwonen in een groep, waarbij in sommige gevallen de voorzieningen gedeeld moeten worden met medebewoners. Permanente zorg is mogelijk, maar daarvoor zijn aparte contracten met de zorgaanbieders (Bolding, 2006). Het mag duidelijk zijn dat er tussen de verschillende woonvormen ook veel overeenkomsten zijn.

Het wonen in een zelfstandige woonvorm inclusief diensten of zorg lijkt momenteel vooral weggelegd voor de ouderen met een redelijk inkomen. Ouderen die van een minimuminkomen moeten rondkomen, lijken de relatief hoge woonlasten en servicekosten niet te kunnen betalen. Als deze trend doorzet, en er steeds meer ouderen met een redelijk inkomen in een woonvorm met diensten of zorg gaan wonen, kan dit tot gevolg hebben dat de verzorgingshuizen vooral een voorziening worden voor ouderen die een zelfstandige woonvorm financieel niet kunnen opbrengen. Daarmee blijkt het succes van de extramuralisering van de zorg voor ouderen mede afhankelijk te zijn van de mogelijkheden om betaalbare woon-zorgvoorzieningen te realiseren (De Klerk, 2004, p. 252). Vanuit de gemeenten en woningcorporaties, maar ook vanuit andere marktpartijen, is er daarom steeds meer aandacht voor gemeenschappelijke woonvormen die financieel bereikbaar zijn voor een brede groep ouderen. Diensten en zorg worden binnen deze woonvormen waar mogelijk informeel opgelost. Vooral in de grote steden ontstaan steeds meer woongemeenschappen voor ouderen. Gemeenten en woningcorporaties helpen ouderen steeds vaker met het realiseren van een eigen gemeenschap. Het afgelopen decennium laat dan ook een stijgende lijn zien in vooral het aantal woongroepen. Woongroepen die zich specifiek richten op ouderen bestaan al sinds eind jaren ‘80. Inmiddels telt Nederland ruim 250 woongroepen voor ouderen (Van Veen, 2008). In deze woongroepen wonen ouderen die zelf besluiten om met leeftijdsgenoten samen te leven onder één dak. Iedere bewoner heeft zijn eigen zelfstandige appartement binnen het complex, maar daarnaast heeft iedere woongroep een gezamenlijke ruimte om sociale activiteiten te ontplooien. Het kan hierbij gaan om zowel huur- als koopappartementen. In bijna alle gevallen is er een woningcorporatie betrokken bij de ontwikkeling van de woongroep. Er zijn onderling duidelijke afspraken gemaakt over helpen en zorgen voor elkaar, teneinde zolang mogelijk zelfstandig te kunnen blijven wonen. Voor de woongroep is het van belang dat de bewoners zelf hun eigen huishouding kunnen en willen voeren. Daarnaast moeten bewoners dus bereid zijn elkaar hulp te geven en om hulp te vragen. Binnen alle woongroepen is er dus wel sprake van burenhulp, maar niet van permanent formele of informele (mantel) zorg. Van de bewoners wordt ook verwacht dat zij hun mogelijkheden willen inzetten door bijvoorbeeld het uitoefenen van gezamenlijke hobby’s of het organiseren van evenementen (Jansen et al., 2008; zie ook Bijlage A). Zoals beschreven in hoofdstuk 1, vormen woongroepen voor ouderen en haar bewoners een interessante casus voor dit onderzoek naar de behoefte aan afgeschermde woonvormen in de gemeente Amersfoort. Woongroepen voor ouderen vallen in dit onderzoek dan ook binnen de definitie van een afgeschermde woonvorm. In hoofdstuk 3 wordt nog uitvoerig teruggekomen op de definiëring van afgeschermde woonvormen en de positie van woongroepen voor ouderen daarin.

2.5 De toekomstige ontwikkeling van woonvormen voor ouderen

Op papier bestaat er dus een groeiende vraag naar voor ouderen geschikte zelfstandige woningen als alternatief voor het traditionele verzorgingtehuis, ook in een gemeenschappelijk setting. Maar in de praktijk kampen nieuwbouw of gerenoveerde seniorencomplexen, voornamelijk in het middeldure en dure segment, steeds vaker met leegstand. De oorzaak hiervan wordt, naast de woningmarktcrisis vanaf 2008, gezocht in de discrepantie die bestaat tussen de vraag van ouderen en het aanbod van woningen voor ouderen. Uit verschillende onderzoeken blijkt dat er onvoldoende inzicht is in de kwalitatieve en kwantitatieve verschillen tussen vraag en aanbod van geschikte woningen voor ouderen (De Klerk, 2004, p. 6; Boomsma et al., 2007; Kremers, 2008). Ondanks dit gebrek aan inzicht zijn er toch verschillende experimenten gaande met nieuwe woonvormen voor ouderen. De initiatieven hiervoor komen vanuit de woningcorporaties en andere private marktpartijen. In veel gevallen gaat het om nieuwe combinaties van wonen en zorg, en vormen zorgfaciliteiten een wezenlijk onderdeel van deze projecten (KCWZ, 2005). Verschillende marktpartijen hebben bijvoorbeeld in 2006 als initiatiefgroep de uitwerking gepresenteerd voor de ontwikkeling van een seniorenstad in Nederland; Vilavie in de Noordoostpolder. Deze seniorenstad zal moeten bestaan uit 2.000 tot 4.000 woningen en is qua voorzieningenniveau volledig toegespitst op ouderen. Volgens de initiatiefgroep sluit deze seniorenstad aan bij de woonwensen van ouderen als het gaat om de behoefte aan

verbondenheid, ontmoeting, zinvol leven, veel beleven en er zijn voor elkaar (KCWZ, 2005; Van Marrewijk, 2007). Voor het ontwerp en de ontwikkeling van deze woonvorm voor ouderen wordt gerefereerd aan de ontwikkeling van 'retirement communities' in de Verenigde Staten en de 'extra care villages' in Groot Brittannië. In paragraaf 3.2 wordt teruggekomen op deze gated communities voor ouderen. Volgens de initiatiefgroep moet het echter geen afgesloten wijk worden. Een seniorenstad moet een wijk worden waar het dagelijkse leven is afgestemd op ouderen, en benaderd worden vanuit de mogelijkheid voor ontmoeting, betrokkenheid en een actieve lifestyle. Daarbij zal niet alleen gelet worden op de groep welgestelde ouderen, maar ook op senioren met alleen een AOW. Reeds in 2004 peilde de initiatiefgroep de interesse voor het wonen in een seniorenstad onder ruim 300 ouderen. Van de ondervraagden gaf 42% aan er positief tegenover te staan, nog eens 30% antwoordde misschien interesse te hebben. Uit dit onderzoek bleek tevens dat het van belang is om een gevarieerd woonmilieu te realiseren om een dergelijke seniorenwijk aantrekkelijk te houden. Er zullen dus huur- en koopwoningen komen in verschillende prijssegmenten en verschillende woonmilieus. Ongeveer 30% is goedkoop, 40% middelduur en 30% duur. Daarnaast zal 5% bestemd zijn als recreatiewoning voor de tijdelijke verhuur. Er komt ongeveer 3000 m^2 aan algemene ruimtes met winkels, restaurants, ontmoetingsruimtes en recreatieve voorzieningen. Daar kunnen de bewoners voor beperkte kosten gebruik maken van het zwembad, tennisbanen, fitness en dergelijke (Peeters, 2006). Eind 2008 had begonnen moeten worden met de bouw van deze seniorenstad. Maar op de website (www.vilavie.nl) valt in een persbericht van oktober 2008 te lezen dat de initiatiefgroep Vilavie heeft besloten de plannen voor Vilavie Noordoostpolder uit te stellen. Als reden hiervoor geeft de initiatiefgroep de economische crisis. Tot op heden is er niets veranderd aan deze situatie.

Voor de toekomstige ontwikkeling van de gemeente Zeist als 'Care Valley' wordt ook gerefereerd aan de retirement communities in de Verenigde Staten. Volgens Pleun Eikelboom, directeur van stichting zorgvoorzieningen De Brug en vicevoorzitter van de koepel van Utrechtse zorgcentra, is Care Valley echter een beter alternatief dan de ontwikkeling van een seniorenstad: "Senioren kunnen beter in hun eigen leefomgeving blijven wonen en beter niet in een 'bastion' verzeild raken. In de Care Valley kunnen dan genees- en hulpmiddelen, en andere slimme oplossingen verzonnen worden, die vervolgens naar de zorgvragers worden gebracht." (Keuchenius, 2004). Eerder werd al gesteld dat ouderen een geringe verhuisbehoefte hebben en zo lang mogelijk zelfstandig willen blijven wonen in de huidige woning en woonomgeving (Wolters, 2005). Dit sluit aan bij de bevindingen van Hooimeijer (2007) in het rapport 'Dynamiek in de derde leeftijd; De consequenties voor het woonbeleid'. Daarin wordt gepleit voor een andere benadering van het wonen voor ouderen dan vanuit wonen en zorg. Door naast het fysieke welzijn ook het sociaal welbevinden centraal te stellen, krijgt het wonen door ouderen een bredere betekenis. Door de woning te zien als uitvalsbasis voor deelname in de samenleving kan beter inzicht verkregen worden in de woonwensen van ouderen (Hooimeijer, 2007, p. 41-42). In dit rapport wordt dan ook ingezet op de ontwikkeling van zogenaamde woonservicewijken (of woon-zorgzones). Een woonservicewijk is in principe een normale wijk of buurt voor iedereen, waar voldoende zorg- en welzijnsvoorzieningen aanwezig zijn, en waar mensen met meer zorgbehoefte kunnen blijven wonen. Alle buurtbewoners kunnen gebruik maken van de aangeboden voorzieningen. Zorg wordt hiermee bereikbaar en betaalbaar voor iedereen, omdat deze al aanwezig is in de wijk en er slechts een beroep op hoeft te worden gedaan. Zo hoeven ouderen, of andere doelgroepen, niet vanwege gezondheidsmotieven te verhuizen en is er een grotere kans dat zij hun sociale netwerk in de wijk kunnen behouden. In het ontwerp en het onderhoud van de wijk wordt rekening gehouden met ouderen zodat zij zo lang mogelijk zelfstandig kunnen blijven wonen (Hooimeijer, 2007, p. 38, 43, 51). De ontwikkeling van woonservicewijken lijkt aan te sluiten bij de groeiende aandacht die bestaat voor betaalbare gemeenschappelijke woonvormen voor ouderen.

Naast bestaande zelfstandige woonvormen voor ouderen wordt kortom in de toekomst door verschillende marktpartijen ingezet op grootschalige en overkoepelende projecten om aansluiting te vinden bij de diversiteit aan woonwensen van ouderen. Bij sommige projecten wordt daarbij gerefereerd aan gated communities in het buitenland. In hoofdstuk 3 zal dieper ingegaan worden op de ontwikkeling van deze afgeschermde woonvormen in het buitenland en in Nederland, voor ouderen en andere doelgroepen.

2.6 Conclusie

Een aantal maatschappelijke ontwikkelingen is van grote invloed op de huidige en toekomstige woningmarkt voor ouderen. Vanwege de vergrijzing van de maatschappij zal in 2040 een kwart van de 17 miljoen Nederlanders 65-plusser zijn. De verwachting is dat een deel van deze ouderen in de nabije toekomst op zoek zal gaan naar een voor ouderen geschikte woning. Zodoende zal de vergrijzing leiden tot een toename van de vraag naar woningen die geschikt zijn voor ouderen. Daarnaast veranderen de sociaaldemografische karakteristieken van de toekomstige ouderen sterk ten opzichte van de huidige generatie. De verwachting is dat deze verandering in karakteristieken ook zal leiden tot een verandering van de woonwensen. Bovendien zal de heterogene ouderensamenstelling leiden tot een pluriformiteit aan woonwensen, die zich zal vertalen in een toenemende diversiteit aan geschikte woonvormen. Ouderen vormen daarom zowel kwantitatief als kwalitatief een interessante doelgroep voor de Nederlandse woningmarkt.

Twee beleidsontwikkelingen zijn van grote invloed op de woningmarkt voor ouderen: de extramuralisering in de zorg en de transitie van een aanbodgericht naar een vraaggericht beleid. Horizontale afstemming tussen de beleidsterreinen wonen, welzijn en zorg heeft geleid tot verdere extramuralisering in de zorg en heeft de aandacht gevestigd op de levensloopbestendige woning. De grenzen tussen zelfstandig en intramuraal wonen vervagen steeds meer met de komst van diverse nieuwe extramurale woonvormen. Tegelijkertijd heeft de verticale overdracht van overheidstaken geleid tot een vraaggericht beleid, waarbij de burger steeds meer centraal komt te staan en niet meer de aanbieder van de diensten. Voor de woningmarkt vertaalt zich dit in de transitie van een aanbodgestuurde naar een vraaggestuurde woningmarkt. Een vraaggestuurde woningmarkt voor ouderen impliceert dat er meer aandacht zal komen voor de woonwensen en behoeften van ouderen.

Op de woningmarkt voor ouderen is een belangrijke rol weggelegd voor de woningcorporaties, ook als het gaat om extramurale woonvormen. Onderling verschillen de corporaties echter sterk in de mate waarin geïnvesteerd wordt in de zorg en in het aangaan van partners in de zorg. Vanuit de marktpartijen ontstaat er ook meer aandacht voor de woonwensen en behoeften van ouderen, en wordt er ingespeeld op het overheidsbeleid en de veranderende karakteristieken van de heterogene groep ouderen. Van daaruit ontstaat een toenemende aandacht voor een combinatie van wonen en zorg, met als uitgangspunt dat ouderen vaak langer zelfstandig willen en kunnen blijven wonen. Dit leidt ertoe dat er op papier vraag ontstaat naar voor ouderen geschikte zelfstandige woonvormen. Onder de zelfstandige woonvormen vallen ook de woonvormen in een meer gemeenschappelijke setting, waarbij in sommige gevallen ook diensten of zorg aanwezig zijn. Het wonen in een zelfstandige woonvorm inclusief diensten of zorg lijkt momenteel echter vooral weggelegd voor de ouderen met een redelijk inkomen. Het succes van extramuralisering van de zorg voor ouderen is echter mede afhankelijk van de mogelijkheden om betaalbare woon-zorgvoorzieningen te realiseren. Er ontstaat dan ook een groeiende aandacht voor zelfstandige woongemeenschappen voor ouderen, omdat daarbij het zorgaspect vaak informeel wordt opgelost en deze bovendien financieel bereikbaar is voor een brede groep ouderen. Bij het ontwerp en de ontwikkeling van woongemeenschappen voor ouderen in Nederland wordt regelmatig gerefereerd aan bestaande gated communities in het buitenland, zoals de ‘retirement communities’ en de ‘extra care villages’.

Ondanks de verschillende experimenten met nieuwe woonvormen voor ouderen, blijkt dat er nog onvoldoende inzicht is in de kwalitatieve en kwantitatieve verschillen tussen vraag en aanbod van geschikte woningen voor ouderen. Met dit onderzoek naar de behoefte van ouderen aan afgeschermde woonvormen voor ouderen in de gemeente Amersfoort, wordt geprobeerd inzicht te verkrijgen in de kwalitatieve woningbehoefte van ouderen, in het bijzonder de behoefte aan afgeschermde woonvormen voor ouderen. Dit onderzoek richt zich in het bijzonder op woongroepen voor ouderen, omdat deze woonvorm valt binnen de definitie van een afgeschermde woonvorm. In het volgende hoofdstuk wordt uitvoerig ingegaan op de ontwikkeling van afgeschermde woonvormen in Nederland en het buitenland.

3 Theoretisch model voor afgeschermde woonvormen

op basis van ruimtelijke en sociale kenmerken

3.1 Inleiding

In het vorige hoofdstuk werd vastgesteld dat bij het ontwerp en de ontwikkeling van Nederlandse woongemeenschappen voor ouderen regelmatig wordt gerefereerd aan bestaande gated communities voor ouderen in het buitenland. Daarnaast werd geconcludeerd dat woongroepen voor ouderen vallen binnen de definitie van een afgeschermde woonvorm. In het kort kan een afgeschermde woonvorm gedefinieerd worden als een containerbegrip dat alle woonsituaties omvat waarbij de nadruk ligt op afscherming of beslotenheid en geborgenheid of gemeenschapszin. Een uitgebreide definitie van een afgeschermde woonvorm staat beschreven in paragraaf 3.4. Om te komen tot deze definiëring zal in dit hoofdstuk eerst worden gekeken naar de ontwikkeling van afgeschermde woonvormen in het buitenland: de gated communities. Vervolgens zal de ontwikkeling van afgeschermde woonvormen in Nederland beschreven worden: de afgeschermde woondomeinen. Tussen beide afgeschermde woonvormen zijn duidelijke verschillen en overeenkomsten. Dit resulteert in de definiëring van een afgeschermde woonvorm en het opstellen van het theoretisch model voor afgeschermde woonvormen. Op basis van de ruimtelijke en sociale kenmerken die beschreven staan in dit model kan vastgesteld worden in welke mate een bepaalde woonsituatie een afgeschermde woonvorm is.

3.2 De ontwikkeling van gated communities

De ontwikkeling van woonvormen in een gemeenschappelijke en/of besloten setting in Nederland staat niet op zichzelf. Mondiaal vertaalt deze tendens zich al langer in de ontwikkeling van gated communities zoals die er zijn in de Verenigde Staten en elders in de wereld (Low, 2003, p. 16; Leber & Van der Wekke, 2004; Aalbers, 2005). Volgens Blakely & Snyder (1997, p. 2-3) kan een gated community gedefinieerd worden als ‘een woongebied met een beperkte toegang, waarbinnen publieke ruimtes zijn geprivatiseerd’. Deze definitie gaat met name in op de ruimtelijke kernmerken van een gated community. De privatisering omvat de organisatie van beveiliging en sociale en culturele diensten zoals educatie, recreatie en entertainment. In veel gevallen heeft deze privatisering een praktische achtergrond: het is vaak onmogelijk om de publieke voorzieningen individueel te financieren. Er kan er dan voor gekozen worden om dit collectief te bekostigen, door het oprichten van een vereniging van eigenaren (VvE). Naast de praktische reden van privatisering bestaat er ook de drang het eigen territorium te willen afbakenen en zich te willen afschermen van en beschermen tegen de buitenwereld (Blakely & Snyder, 1997, p. 28). Om de toegang tot de voorziening beheersbaar te houden wordt deze dan ook veelal afgesloten voor buitenstaanders (Aalbers & Loopmans, 2005). Een ander belangrijk aspect van de ruimtelijke opzet van gated communities is dus de barrièrewerking. Uit de definitie die Setha Low gebruikt in haar onderzoek komt dit duidelijk naar voren: ‘Een gated community is een woongebied omgeven door muren, hekken, of natuurlijke barrières, met een beveiligde ingang. De huizen, straten, wandelpaden en andere faciliteiten zijn fysiek afgesloten door deze barrières, en de ingangen worden bewaakt door beveiligers of kunnen geopend worden met een sleutel of een elektronische identiteitskaart. Binnen de ontwikkeling is vaak buurtpreventie of professionele bewaking aanwezig.’ (Low, 2003, p. 12). Gated communities beperken dus niet alleen de toegang tot huizen, maar ook tot publieke ruimten en diensten (wegen, parken, faciliteiten en open ruimte). De muren en hekken zijn zichtbare barrières, zowel fysiek als sociaal en psychologisch. Praktisch gezien beperken gated communities de toegang tot straten die anders toegankelijk zouden zijn voor publieke en private

transportmiddelen. Sommige gated communities beperken de toegang tot ruimtes en parken die betaald zijn door de bewoners aan de gemeente in ruil voor bebouwing in hogere dichtheden dan bepaald door de gemeentelijke bepalingen ('zoning'). Het betreft hier publiek domein, maar deze is alleen toegankelijk voor de bewoners (Low, 2003). Gated communities worden ruimtelijk dus gekenmerkt door een beperkte toegang, geprivatiseerde publieke ruimtes en de aanwezigheid van diensten en/of voorzieningen.

Gated communities worden niet alleen ruimtelijk gekenmerkt, maar ook sociaal door het vormen van een gemeenschap. Het gemeenschappelijke karakter kan in deze context onderverdeeld worden in vijf kenmerken (Blakely & Snyder, 1997, p. 44-45). Ten eerste zorgt het gedeelde territorium voor duidelijke grenzen van de gemeenschap. Dit kan bijvoorbeeld vormgegeven worden door een hek of muur, maar ook door straatnamen of bebouwingstypen. Ten tweede geven gedeelde eigenschappen, waarden en normen de gemeenschap een eigen identiteit waarmee bewoners zich kunnen conformeren. Het kan hierbij bijvoorbeeld gaan om etnische achtergrond, inkomen of religie. Als derde element creëert de geprivatiseerde publiekelijke ruimte de mogelijkheid tot onderlinge interactie. Ten vierde zorgt een gezamenlijk georganiseerde en ondersteunende structuur voor hulp en binding. Dit kan gaan om zitting in de vereniging van eigenaren of andere commissies (Blakely & Snyder, 1997). In veel gevallen leidt de VvE, maar ook de besloten sfeer, tot een grotere saamhorigheid onder de bewoners, en dit versterkt de sociale cohesie (Leber & Van der Wekke, 2004). Tot slot waarborgt een gemeenschappelijke visie de toekomst, omdat de bewoners op één lijn zitten betreffende kritieke punten binnen de gemeenschap. Dit leidt tot een homogene samenstelling van de bewoners en een zekere voorspelbaarheid binnen de gemeenschap (Blakely & Snyder, 1997, p. 44, 72). De vijf sociale en drie ruimtelijke kenmerken karakteriseren samen een gated community.

De eerste gated communities in de Verenigde Staten verschenen in de jaren '60 en '70 in Californië, Texas en Arizona. Aangetrokken door het warme klimaat, vestigden vele gepensioneerde ouderen zich in het zuidwesten van de Verenigde Staten. Zij waren daarmee de eersten uit de Amerikaanse middenklasse die zich afscheidden van de rest. De ontwikkeling van gated communities verspreidde zich vervolgens naar recreatieparken en uiteindelijk ook naar (sub)urbane ontwikkelingen. Vandaag de dag is een derde van alle woongemeenschappen in het zuiden van Californië een gated community. Dit geldt ook voor de ontwikkelingen in Phoenix, Arizona, de suburbs van Washington D.C. en delen van Florida. Vanaf de jaren '80 zijn gated communities alom vertegenwoordigd en vanaf de jaren '90 in opmars in het noordoosten van de Verenigde Staten. Gated communities waren zeldzaam in New York in de jaren '80, maar vanaf de jaren '90 is bijna iedere coöperatieve ontwikkeling van meer dan vijftig eenheden beschermd door bewaking (Low, 2003, p. 13-16). Naar schatting zijn ruim 32 miljoen Amerikanen, 12 % van de totale bevolking, woonachtig in een gated community (Aalbers, 2001, p. 4). Een derde wordt bewoond door de middenklasse, terwijl ook het aantal gated communities voor de arbeidsklasse groeiende is (Low, 2003, p. 15).

Op macroniveau kan een aantal samenhangende factoren onderscheiden worden die in de Verenigde Staten geleid hebben tot de ontwikkeling van gated communities. Gated communities ontstaan vooral in liberale verzorgingsstaten, zoals de Verenigde Staten. De overheid laat daarbij het voorzien in collectieve voorzieningen zoveel mogelijk over aan de markt. Zaken als veiligheid en publieke zorg worden door de burgers zelf ingekocht bij private partijen en op eigen wijze vormgegeven (Leber & Van der Wekke, 2004). Binnen de liberale verzorgingstaat is bovendien de overheidsbemoeienis met betrekking tot herverdeling van de financiële middelen gering, waardoor een vergrote kans bestaat op inkomenspolarisatie. Toenemende verschillen tussen arm en rijk kunnen leiden tot een onderling wantrouwen, met als gevolg angst voor criminaliteit en dus behoefte aan vergaande bescherming van de bezittingen voor diegene die zich dat kunnen veroorloven. De (blanke) welgestelde midden- en bovenklasse van de maatschappij verhuizen naar de buitenwijken of kunnen zich terugtrekken in gated communities (Leber & Van der Wekke, 2004). Ook ruimtelijke strategieën en beleid dragen bij aan de ontwikkeling van gated communities. Ruimtelijke ontwerpen als de 'common interest developments' (CID) en uitbreidingsvormen zoals de woonerven (cul-de-sac), maar ook de verenigingen van eigenaren, vormen het fundament onder de gated communities (Low,

2003, 18-19). Daar komt bij dat projectontwikkelaars inspelen op de vraag naar gated communities, temeer ook omdat een hek de waarde van de woningen flink doet stijgen. In andere gevallen mogen alleen maar gated communities gerealiseerd worden omdat dit zo is vast gelegd in het ruimtelijke beleid. In deze zogenaamde zoning-regels staat beschreven dat een wijk afgeschermd dient te zijn door middel van een muur met toegangspoort (Aalbers & Loopmans, 2005).

De mondiale ontwikkeling van gated communities kent dus een lange historie en is in de Verenigde Staten het resultaat van een aantal onderling samenhangende maatschappelijke factoren. Deze factoren vormen de voedingsbodem voor het ontstaan van gated communities, maar iedere gated community afzonderlijk ontwikkelt zich op een eigen manier. Op basis van de eerder beschreven ruimtelijke en sociale kenmerken kunnen gated communities onderverdeeld worden in drie typen (Blakely & Snyder, 1997, p. 37-45, 46-124). Ten eerste zijn er de 'lifestyle communities'. Hieronder vallen ouderendorpen (vooral gelegen rond de 'Sunbelt', de zonnige zone van Californië naar Florida), golf-leisure ontwikkelingen en grootschalige stedelijke uitbreidingen met daarbinnen bepaalde faciliteiten. De nadruk ligt op een gemeenschappelijke leefstijl met een daarbij behorend privaat voorzieningenniveau, wat resulteert in een homogene bewonerssamenstelling. De barrière vormt vooral een statement naar buiten en is niet zozeer vanwege de veiligheid. De tweede groep omvat de 'elite of prestige communities'. Zonder recreatieve functies, zoals in de eerste groep, hebben ze weinig meer te bieden dan gewone woonlocaties. Het gaat hierbij voornamelijk om een stabiele woonomgeving met gelijkgezinde mensen en bescherming van de eigendommen. De aanwezige barrière staat symbool voor de hoge sociaaleconomische status, en er wordt geprobeerd alles wat de rust en orde verstoort buiten te sluiten. Als laatste type kunnen de 'security zone' communities onderscheiden worden. In tegenstelling tot de andere communities is de barrière aangelegd door de bewoners zelf, en niet vooraf door de projectontwikkelaars. Security zone communities zijn daardoor zeer divers in hun verschijningsvorm. De barricades worden opgeworpen uit angst voor criminaliteit en om buitenstaanders uit te sluiten, maar ook om straten autoluw te maken ter bescherming van spelende kinderen. Bewoners nemen dus het heft in eigen hand ter bescherming van hun omgeving.

Kernwaarden	**Lifestyle**	**Prestige**	**Security zone**
Belang van aanwezigheid voorzieningen	+++	+	+
Belang van afbakenen territorium	++	++	+++
Belang van gemeenschapszin	+	+	++
Belang van heterogene samenstelling	++	+++	++

Figuur 3.2-1: Het belang van verschillende sociale waarden binnen de drie verschillende typen gated communities (Blakely & Snyder, 1997 p. 44).

De drie typen gated communities verschillen dus sterk in ruimtelijke en sociale kenmerken. Dit komt ook naar voren in figuur 3.2-1, waarin door Blakely & Snyder (1997, p. 44) vier belangrijke kernwaarden worden onderscheiden die aansluiten bij de behoefte van de bewoners. De woonmotieven die bewoners gebruiken verschillen echter niet alleen per type gated community, maar verschillen ook sterk per persoon. In hoofdstuk 4 wordt uitvoerig ingegaan op de relatie tussen de sociaaldemografische karakteristieken, woonmotieven en de vraag naar afgeschermde woonvormen. In paragraaf 4.2.1 wordt specifiek ingegaan op de persoonlijke motieven die bewoners aandragen om te gaan wonen in een gated community.

Aan de hand van twee voorbeelden zal kort ingegaan worden op de ontwikkeling van gated communities specifiek voor ouderen. Daarbij wordt aandacht besteed aan de ruimtelijke ontwikkeling, de bewoners en de organisatie. Het eerste voorbeeld gaat in op de ontwikkeling van retirement communities in de Verenigde Staten. Het tweede voorbeeld gaat over extra care villages in Groot Brittannië. Beide gated communities worden aangehaald als referentie bij de ontwikkeling van woonvormen voor ouderen in Nederland (zie paragraaf 2.5).

De retirement communities (seniorengemeenschappen) in de Verenigde Staten vallen onder de lifestyle communities, die zich vooral bevinden in het zonnige zuiden. Deze gated communities worden ontwikkeld voor senioren die op zoek zijn naar structurele recreatie en een vormgegeven sociaal leven in hun vroege pensionering. Veel van deze woonvormen beginnen als een tweede huis waarvan de eigenaar deze na zijn pensionering permanent bewoont. Als gevolg daarvan worden deze communities bewoond door zowel overwinteraars als vaste bewoners. Ook sommige golf and leisure communities, gelegen rond golfbanen en tennisclubs, richten zich specifiek op de senioren, alleen dan op de hogere inkomensklasse. Het aanbod van de retirement communities is zeer divers en de grote kan variëren van 75 tot 41.000 inwoners. Veel projecten zijn gericht op de midden- en hogere inkomens, maar er zijn ook projecten met stacaravans voor ouderen met een laag inkomen. De projecten hebben met elkaar gemeen de grote betrokkenheid van de bewoners bij de eigen woonomgeving en de positieve keus die ouderen maken om daar te gaan wonen. Marketingtechnisch wordt ook wel gesproken over 'welcome to the life you deserve' (KCWZ, 2005).

Figuur 3.2-2: De retirement community Sun City in Phoenix, Arizona.

Een van de bekendste grootschalige retirement communities is de seniorenstad Sun City, gelegen in de woestijn ten westen van Phoenix, Arizona. Gepensioneerden vanuit heel Noord-Amerika worden aangetrokken door het wonen in een warm klimaat, met daarbij diverse private (luxe) voorzieningen zoals golfbanen en zwembad, maar ook winkels, kerken en ziekenhuizen. De ontwikkeling van Sun City startte in 1960 en in 2006 had het ruim 40.000 inwoners. Sun City wordt bestuurd door bewonersorganisaties die verantwoordelijk zijn voor de recreatieve voorzieningen en de contacten met de overheid. De overheid zelf is op haar beurt verantwoordelijk voor het onderhoud van de straten, het uitvoeren van bouwregelgeving en het leveren van gezondheidsdiensten. Naast de lokale belastingen (het laagste tarief, omdat de bewoners niet hoeven te betalen voor lokale scholen) betaalt iedere bewoner bij aankoop van het huis een vast bedrag voor onderhoud en verbetering van de gemeenschappelijke bezittingen. Verder betaalt iedere persoon jaarlijks voor lidmaatschap van de bewonersorganisaties. De kosten voor de bewoners worden dus op meerdere manieren betaalbaar gehouden, zeker ook omdat veel werk kosteloos gedaan wordt door vrijwilligers vanuit de gemeenschap zelf (KCWZ, 2005).

Het tweede voorbeeld van een gated community voor ouderen bestaat uit de extra care villages in Groot Brittannië. Deze woonvormen zijn kleiner dan de retirement communities in de Verenigde Staten, en bestaan gemiddeld uit 250 tot 300 wooneenheden. Er is veel aandacht voor veiligheid en zelfontplooiing. De ouderen nemen daarbij veelal zelf het initiatief onder het motto "we run this place." Drie kwart van de

ouderen is zelf actief als vrijwilliger, waarbij ook gedacht kan worden aan de mantelzorg aan de minder vitale ouderen. Zorg vormt dan ook een primair kenmerk van de villages en wordt dan ook in diverse vormen aangeboden, maar de zorgorganisaties zelf zijn niet te opvallend aanwezig. De extra care villages blijven onderdeel van de lokale gemeenschap en ouderen uit de omgeving kunnen lid worden van de 'vrienden van '-club om gebruik te kunnen maken van de aanwezige voorzieningen. Door verschillende eigendomsvormen, (sociale) huur, deelkoop en koop, zijn de villages voor de meeste lagen van de bevolking bereikbaar (KCWZ, 2005).

Opvallend is dat bewoners van zowel de retirement communities als de extra care villages de keuze om alleen met ouderen te wonen heel positief benoemen. De bewoners waarderen de veilige woonomgeving en de sociale contacten, en zetten zich actief in voor het realiseren van een levendig en betekenisvol leefklimaat. De populariteit van deze woonvormen onder specifiek ouderen komt naast deze persoonlijke motieven ook door factoren op macroniveau. Een liberaal zekerheidsstelsel in de Verenigde Staten, waarbij het er vaak op neerkomt dat mensen zelf moeten sparen voor hun pensionering en medische zorg, leidt ertoe dat inwoners op zoek gaan naar eigen initiatieven. Deze initiatieven ontwikkelen zich ook omdat familieleden vaak op te grote afstand wonen om bepaalde (zorg) taken op zich te nemen. Bovendien zijn er vaak te weinig voorzieningen in de buurt aanwezig voor de dagelijkse behoeften en benodigde zorg en zijn er weinig tot geen alternatieven voor automobiliteit (KCWZ, 2005).

Gated communities worden kortom enerzijds ruimtelijk gekenmerkt door een beperkte toegang, geprivatiseerde publieke ruimtes en de aanwezigheid van diensten en/of voorzieningen. Anderzijds worden gated communities sociaal gekenmerkt door duidelijke grenzen, gedeelde normen en waarden, onderlinge interactie, de aanwezigheid van een organisatie en structuur en een gemeenschappelijke visie. Het mag duidelijk zijn dat er een sterke interactie bestaat tussen deze sociale en ruimtelijke kenmerken, en dat de ruimtelijke kenmerken soms in dienst staan van de sociale kenmerken. De drie sociale en vijf ruimtelijke kenmerken kunnen moeilijk los van elkaar gezien worden, en karakteriseren samen een gated community. Blakely & Snyder (1997, 37-45, 46-124) brengen een onderscheid aan in drie typen gated communities: de lifestyle communities, de elite of elite communities, en de security zone communities. Onderling zijn er tussen deze typen gated communities duidelijke nuanceverschillen naar ruimtelijke en sociale kenmerken.

(1) Het Paleiskwartier, Den Bosch

(2) De-Monchyplein, Den Haag

(3) 'Golf Residence', Dronten

(4) De Grote Hof, Pijnacker-Nootdorp

(5) Woonkastelen Haverleij, Den Bosch

(6) Landgoed Stellingwold, Waststellingwerf

(7) Bungalowpark 'De Witte Hoeve'

(8) Seniorenstad 'ViLaVie', Noordoostpolder

Figuur 3.3: De acht typen afgeschermde woondomeinen in Nederland (Hamers et al., 2007).

3.3 De ontwikkeling van afgeschermde woondomeinen in Nederland

In Nederland is een tendens waarneembaar waarbij de woonomgeving in toenemende mate wordt afgesloten. In veel gevallen wordt bijvoorbeeld de toegang tot de portieken van bestaande flats afgesloten, maar daarnaast worden ook nieuwbouwwijken omgeven door water met slechts één toegangsweg. In veel gevallen gaat het hier om afscherming puur vanwege een stedenbouwkundig ontwerp. Dit heeft ook geresulteerd in de ontwikkeling van afgeschermde woondomeinen. Volgens het onderzoek 'Afgeschermde woondomeinen in Nederland' van Hamers et al. (2007, p. 9-12, 27-28, 98) worden steeds vaker wooncomplexen gebouwd met een besloten karakter, zoals binnenhoven en woonpleinen. Bewoners kiezen voor deze woonvorm vanuit de behoefte aan veiligheid en geborgenheid. Deze afgeschermde woondomeinen worden al snel vergeleken met de gated communities zoals deze bekend zijn vanuit de Verenigde Staten. Maar volgens Hamers et al. lijkt deze vergelijking niet helemaal op te gaan. De Nederlandse 'gated communities' wijken in vorm af van die in het buitenland. Hier is niet zozeer sprake van 'beveiliging door afsluiting', als wel van 'beslotenheid door begrenzing'. Typerend voor de Nederlandse vorm is de keuze voor zogeheten zachte randen bestaande uit water, groen en niveauverschillen, en een defensieve architectuur. Het aantal doorgangen is daarbij beperkt wat buitenstaanders het gevoel geeft zich op privéterrein te bevinden. Daardoor worden verdere hekken en afgesloten poorten vaak overbodig. Daarnaast zijn 'gated communities' in Nederland doorgaans kleinschaliger dan in het buitenland en herbergen ze naast het wonen weinig andere functies, zoals werk of recreatieve voorzieningen. In het boek 'Afgeschermde woondomeinen in Nederland' (Hamers et al, 2007) wordt dan ook niet gesproken over gated communities, maar over afgeschermde woondomeinen. Nederland kent verscheidene soorten afgeschermde woondomeinen, zowel in de binnensteden en aan de stadsranden als in het landelijk gebied. Onder afgeschermde woondomeinen wordt verstaan: woondomeinen waarvan fysieke afscherming van de ruimte een typerende eigenschap is, waardoor een besloten buitenruimte ontstaat, waarin sprake is van een collectief domein en/of waarin zich collectieve voorzieningen bevinden (Hamers et al, 2007, p. 11, 36-37).

Op basis van deze definitie kunnen acht typen afgeschermde woondomeinen onderscheiden worden in Nederland (zie figuur 3.3), die verschillen in zowel de schaal en bebouwingsvorm als in de aard en mate van afscherming (Hamers et al, 2007, p. 14, 37-40):

1. Afgeschermde woonblokken. Een voorbeeld van dit type is het Paleiskwartier in Den Bosch. Het wordt gekenmerkt door gesloten woonblokken die rond een centraal water bassin zijn aangelegd. In een groot aantal van deze blokken beperken afgesloten poorten de toegang tot de collectieve binnenplaatsen. De openbare ruimte heeft door deze duidelijk gesloten blokken, de verschillende soorten hekwerk, de toepassing van niveauverschillen en de stenige straatprofielen een defensieve uitstraling die voor buitenstaanders niet uitnodigt tot verblijf in het gebied (Hamers et al., 2007, p. 14).
2. Afgeschermde woonstraten en woonpleinen, zoals de nieuwbouw rondom het De-Monchyplein in Den Haag en Klein Osdorp in Amsterdam. Residentie Klein Osdorp is een kleinschalig villapark in Amsterdam, met een gezamenlijke toegangsweg die afgesloten kan worden met een elektrisch bedienbaar hek met intercom. Deze elite community bestaat uit zeven vrijstaande villa's die allen op eigen grond zijn gebouwd. De eigenaren vormen samen een vereniging van eigenaren (VvE) met rechtspersoonlijkheid voor het regelen van een aantal gemeenschappelijke voorzieningen zoals de entree, de binnenstraat en de riolering (Donkers, 2005, p. 26-27). Volgens de makelaar staat het hek er niet zozeer voor de privacy: "Het geeft vooral een luxe uitstraling." (Lieshout, 2006).
3. Afgeschermde recreatieve woonparken. Bijvoorbeeld leisure community 'Golf Residence' in Dronten, een villawijk met een recreatieve sfeer die rond een golfbaan is aangelegd. Terwijl er geen hekken en poorten zijn te vinden, heeft de wijk wel een besloten karakter door de ruimtelijke opzet van de omgeving, de toepassing van waterpartijen en de beperking van de toegankelijkheid; de hele wijk kent slechts één hoofdtoegang (Aalbers, 2005).

4. Nieuwe hofjes, zoals De Grote Hof in Pijnacker-Nootdorp. De schaal van dit project ontstijgt met circa 250 woningen rond vijf binnenhoven duidelijk die van de bekende historische hofjes. Het project heeft door zijn grote schaal en vormgeving een afwerende uitstraling naar buiten toe. Tegelijkertijd biedt het zijn bewoners een autovrije ruimte met een interessante combinatie van overzichtelijke, controleerbare, collectieve binnenhoven en private tuinen (Hamers et al., 2007, p. 14; Aalbers, 2005).
5. Nieuwe kastelen. Woonkasteel Leliënhuyze in Den Bosch maakt deel uit van het Plan Haverleij, bestaande uit negen kastelen met elk vijftig tot negentig woningen. De toegangsweg en het binnenplein van Leliënhuyze zijn eigendom van de bewoners (Vereniging van Eigenaren, VvE) en de toegangspoort kan afgesloten worden. De gemeente Den Bosch heeft echter bepaald dat het hek alleen 's avonds en 's nachts dicht mag (Donkers, 2005).
6. Nieuwe landgoederen, zoals Landgoed Stellingwold in Weststellingwerf. Op dit landgoed staat een royaal opgezet appartementengebouw, bestaande uit acht appartementen en twee penthouses, geheel in klassieke stijl. Het landhuis is gelegen op een natuurterrein dat beheerd wordt door de VvE van het landgoed en de omliggende woningen.
7. Recratieparken: In veel met slagbomen afgesloten 'recreatieparken' wonen mensen permanent. Honderden terreinen met stacaravans en bungalows worden bewoond en de bewoners sluiten zich door middel van een hek en een slagboom af van 'gereguleerde' dorpen en steden. Sommige van deze terreinen kennen ook bewonersverenigingen, maar hun macht is vaak zeer beperkt en gaat niet verder dan discussie over de servicekosten en het tuinonderhoud (Aalbers, 2005). Uit onderzoek blijkt dat 17% van de 225.000 recreatiewoningen permanent wordt bewoond (VROM, 2007, p. 7).
8. Wooncomplexen voor bijzondere groepen, zoals studenten, krakers, ouderen (bejaardenhuizen, seniorendorpen, woon-zorgcomplexen) en woonwagenbewoners (Hamers et al., 2007, p. 36). Voorbeelden daarvan zijn de zorgboerderijen in Drenthe, atrium de Binnenhof in Zeist, en de nog te realiseren seniorenstad Vilavie in de Noordoostpolder, geheel geïsoleerd toegerust op ouderen.

De Nederlandse architect Sjoerd Soeters typeert sommige flatgebouwen als 'verticale gated community' (Donkers, 2005, p. 1). Als voorbeeld wordt hierbij verwezen naar de 150 meter hoge woontoren Montevideo in Rotterdam. Naast een portier heeft deze toren een fitnessruimte, sauna en binnenzwembad, uitsluitend voor haar bewoners. Deze vorm van bebouwing zou gezien kunnen worden als een afzonderlijk negende type afgeschermd woondomein, maar wordt verder binnen dit onderzoek buiten beschouwing gelaten.

3.4 Theoretisch model voor afgeschermde woonvormen

Uit het onderzoek 'Afgeschermde woondomeinen in Nederland' (Hamers et al., 2007) wordt duidelijk dat een afgeschermd woondomein in schaal en vormgeving afwijkt van een gated community, en dat afgeschermde woondomeinen geen gated communities zijn. Theoretisch is dit correct, maar door vooral de verschillen te benadrukken wordt voorbijgegaan aan het feit dat beide woonvormen wellicht veel meer overeenkomsten vertonen. Bovendien bleek uit paragraaf 3.2 dat de typen gated communities onderling ook sterk verschillen. Er zijn duidelijke nuanceverschillen: bijvoorbeeld als het gaat om de mate van afscherming, privatisering en gemeenschapszin. Wellicht dat deze nuanceverschillen ook duidelijk aanwezig zijn bij de acht verschillende typen afgeschermde woondomeinen. Dit zou er in kunnen resulteren dat sommige typen afgeschermde woondomeinen meer overeenkomsten vertonen met gated communities dan op basis van de definitie verwacht mag worden. Op basis van de theorie van Blakely & Snyder (1997) is daarvoor binnen dit onderzoek een theoretisch model opgesteld waarin de ruimtelijke en sociale kenmerken van een gated community vergeleken kunnen worden met andere woonsituaties: het theoretisch model voor afgeschermde woonvormen. In deze paragraaf zal eerst gekeken worden naar de overeenkomsten en verschillen tussen afgeschermde woondomeinen en gated communities. Dit resulteert in de introductie en definiëring van het containerbegrip afgeschermde woonvormen. Vervolgens zullen de acht typen afgeschermde woondomeinen in Nederland, op basis van het theoretisch model voor afgeschermde woonvormen, vergeleken worden met gated communities.

De verschillen tussen afgeschermde woondomeinen en gated communities zijn op te maken uit de definities van beide woonvormen. Opvallend is daarbij het onderscheid dat door Hamers et al. (2007) gemaakt wordt tussen ‘afgesloten’ en ‘besloten’ (zie paragraaf 3.3). Afgesloten wordt algemeen gedefinieerd als ‘zonder leemten en goed aaneensluitend’. Besloten wordt algemeen gedefinieerd als ‘beperkt toegankelijk; alleen toegankelijk voor leden of genodigden’. Op zichzelf zijn de verschillen in definiëring duidelijk, maar minimaal binnen het ruimtelijk kader van dit onderzoek: afgeschermde woondomeinen lijken nog enigszins toegankelijk, maar door minimale aanpassingen makkelijk af te sluiten. Qua betekenis is er weinig verschil, maar daarnaast is er nog de connotatie van het woord besloten ten opzichte van het woord afgesloten. De positievere associatie bij het woord besloten lijkt voort te komen uit het woord ‘beslotenheid’, dat wordt gedefinieerd als ‘intimiteit’ (vertrouwelijk of huiselijkheid). Het woord besloten lijkt hiermee meer in te spelen op een positief gevoel of sfeer. Hierdoor lijkt het woord ‘besloten’ ook een veel positievere betekenis te krijgen dan het woord ‘afgesloten’. Het gebruik van synoniemen met een positievere connotatie lijkt vaker te gebeuren als het gaat om deze woonvormen. Binnen het onderzoek van Hamers et al. (2007, p. 13-20, 105-108) wordt bijvoorbeeld niet zozeer gesproken over de behoefte aan veiligheid, maar meer over de behoefte aan geborgenheid. Ook de definitie van dit woord lijkt meer in te spelen op een gevoel: ‘toestand waarin men nergens bang voor hoeft te zijn; veiligheid’. Geborgenheid is dan ook een synoniem voor veiligheid. Veiligheid wordt algemeen gedefinieerd als ‘het veilig zijn’, ofwel: ‘vrij van gevaar, beschermd tegen gevaar, zonder risico’. Het lijkt dan ook niet geheel toevallig dat Hamers et al. vanwege de beeldvorming woorden als ‘besloten’ en ‘geborgenheid’ koppelt aan afgeschermde woondomeinen, en ‘afgesloten’ en ‘veiligheid’ aan gated communities. De woorden afgesloten en besloten staan echter nog ver af van antoniemen als ‘open’ of ‘vrij toegankelijk’.

Om binnen dit onderzoek naar de woningbehoefte van ouderen verdere inhoudelijke onduidelijkheid over beide woonvormen te voorkomen, wordt een containerbegrip geïntroduceerd: afgeschermde woonvormen. Een afgeschermde woonvorm wordt binnen dit onderzoek gedefinieerd als ‘een woonsituatie waarbij de nadruk ligt op afscherming of beslotenheid, en geborgenheid of gemeenschapszin’. Uit deze definitie blijkt dat afgeschermde woonvormen dus zowel de gated communities als de afgeschermde woondomeinen omvatten. Binnen deze definitie wordt rekening gehouden met het feit dat de besloten woonvormen gemakkelijk omgevormd kunnen worden tot afgesloten woonvormen, en vice versa. Ruimtelijk uit zich dit in zichtbare barrières die de toegang voor buitenstaanders bemoeilijkt, ook tot publieke (en geprivatiseerde) ruimtes. Hierbij kan gedacht worden aan muren of hekken, maar ook aan waterpartijen, bosschages of een defensieve architectuur. Daarnaast zal deze barrière de bewoners een gevoel van geborgenheid of gemeenschappelijkheid moeten geven. Ook hier karakteriseren de ruimtelijke en sociale kenmerken samen de afgeschermde woonvorm. Op basis van de theorie van Blakely & Snyder (1997) wordt in paragraaf 3.2 geconcludeerd dat acht ruimtelijke en sociale kenmerken samen een gated community karakteriseren: Gated communities worden ruimtelijk gekenmerkt door een beperkte toegang, geprivatiseerde publieke ruimtes en de aanwezigheid van diensten en/of voorzieningen. Sociaal worden gated communities gekenmerkt door duidelijke grenzen, gedeelde normen en waarden, onderlinge interactie, de aanwezigheid van een organisatie en structuur en een gemeenschappelijke visie. Deze ruimtelijke en sociale kenmerken van een gated community lijken bruikbare indicatoren voor enerzijds de mate van afgesloten dan wel beslotenheid, en anderzijds de mate van geborgenheid of gemeenschappelijkheid. In het verdere onderzoek zullen deze ruimtelijke en sociale kenmerken geïmplementeerd worden in het theoretisch model voor afgeschermde woonvormen. Het theoretisch model is een vergelijkingsmodel op basis van de drie ruimtelijke en de vijf sociale kenmerken van een afgeschermde woonvorm. Op basis van deze kenmerken kunnen alle woonsituaties enerzijds getoetst worden op de mate van afgesloten dan wel beslotenheid, en anderzijds op de mate van geborgenheid of gemeenschappelijkheid. Dit zal resulteren in sterke en zwakke afgeschermde woonvormen: sterke afgeschermde woonvormen herbergen veel ruimtelijke en sociale kenmerken die in dit model omschreven staan en zwakke afgeschermde woonvormen minder. Wanneer een woonsituatie weinig of geen kenmerken herbergt is er geen sprake van een afgeschermde woonvorm. In de volgende paragraaf zal het theoretisch model voor afgeschermde woonvormen toegepast worden op de acht verschillende typen afgeschermde woondomeinen.

3.5 Theoretisch model voor afgeschermde woonvormen toegepast op afgeschermde woondomeinen

In figuur 3.5 wordt weergeven in hoeverre de ruimtelijke en sociale kenmerken van een afgeschermde woonvorm, zoals deze beschreven staan in het theoretisch model voor afgeschermde woonvormen, met zekerheid terug te vinden zijn binnen de acht typen afgeschermde woondomeinen in Nederland. Voor deze vergelijking is in hoofdzaak gebruik gemaakt van de verschillende onderzoeken die ook ten grondslag liggen aan de onderverdeling in de acht typen afgeschermde woondomeinen (Hamers et al., 2007; Aalbers, 2005; Donkers, 2005). Daarnaast is ter aanvulling op het World Wide Web gekeken naar de verschillende voorbeelden die bij deze onderverdeling eerder al beschreven werden.

Typen afgeschermde woondomeinen in Nederland / *Kenmerken van een afgeschermde woonvorm*	Afgeschermde woonblokken	Afgeschermde woonstraten en woonpleinen	Afgeschermde recreatieve woonparken	Nieuwe hofjes	Nieuwe kastelen	Nieuwe landgoederen	Recreatieparken	Wooncomplexen voor bijzondere groepen
Ruimtelijke kenmerken								
Beperkte toegang	x	x	x	x	x	x	x	x
Geprivatiseerde publieke ruimtes	x	x	x	x	x	x	x	x
Aanwezigheid diensten / voorzieningen		x	x		x		x	x
Sociale kenmerken								
Duidelijke grenzen	x	x	x	x	x	x	x	x
Gedeelde normen en waarden			(x)			(x)		(x)
Onderlinge interactie			(x)					(x)
Organisatie en structuur		x	x		x	x	x	x
Gemeenschappelijke visie								(x)

Figuur 3.5: Theoretisch model voor afgeschermde woonvormen toegepast op de acht verschillende typen afgeschermde woondomeinen in Nederland.

Zoals in paragraaf 3.4 al werd aangegeven gaat de vergelijking van afgeschermde woondomeinen met gated communities niet helemaal op. Toch kan op basis van de ruimtelijke kenmerken gesteld worden dat vijf van de acht afgeschermde woondomeinen duidelijke overeenkomsten vertonen met gated communities. In alle voorbeelden is er sprake van een beperkte toegang van het woongebied. Grachten weerhouden bijvoorbeeld de toegang tot de nieuwe woonkastelen op Plan Haverleij. Maar ook de recreatieparken en nieuwe landgoederen worden afgeschermd met slagbomen, waterpartijen en bosschages. Deze ondoordringbare ontwerpen zijn kenmerkend voor de afgeschermde woondomeinen. Daarnaast zijn ook bij alle typen woondomeinen publieke ruimtes geprivatiseerd. Dit kan gaan om gezamenlijke binnentuinen en parkeervelden, maar ook om wegen zoals bij de afgeschermde woonstraten. De aanwezigheid van diensten en/of voorzieningen binnen de geprivatiseerde publieke ruimtes komen binnen deze voorbeelden zeker naar voren in vijf van de gevallen. Slagbomen en elektrische hekken duiden op de aanwezigheid van verdere collectieve beveiligingsmaatregelen. Bij de afgeschermde recreatieve woonparken betreft het hier een golfbaan. De voorzieningen bij de wooncomplexen voor bijzondere groepen spitsen zich meer toe op de doelgroep, zoals zorgvoorzieningen voor ouderen.

De sociale kenmerken geven een minder eenduidig beeld dan de ruimtelijke kenmerken. Uit de sociale kenmerken valt op te maken dat het territorium van de gemeenschap binnen alle afgeschermde woondomeinen duidelijke grenzen heeft. Dit bleek ook al uit de ruimtelijke kenmerken. Verder is bekend dat bij zes van de acht typen afgeschermde woondomeinen bewonersverenigingen of verenigingen van eigenaren actief zijn, waarmee vormgeven wordt aan de organisatie en structuur binnen de gemeenschap. Over de overige drie sociale kenmerken kunnen op basis van de beschikbare onderzoeken en informatie op het World Wide Web geen eenduidige uitspraken gedaan worden. Het valt dus niet met zekerheid te zeggen of binnen de afgeschermde woondomeinen sprake is van gedeelde normen en waarden, onderlinge interactie tussen de bewoners of de aanwezigheid van een gemeenschappelijke visie. Toch mag verondersteld worden dat deze sociale kenmerken deels aanwezig zullen zijn: het is namelijk ondenkbaar dat mensen die samenwonen in een afgeschermd woondomein geen onderling contact hebben met elkaar in of buiten de geprivatiseerde publieke ruimtes. Een deel van de afgeschermde woondomeinen zal ook ontwikkeld zijn op basis van gedeelde eigenschappen, normen en waarden. Uit de beschrijving van Blakely & Snyder (1997, zie paragraaf 3.2) valt op te maken dat gedeelde eigenschappen, normen en waarden de gemeenschap een eigen identiteit geven waaraan bewoners zich kunnen conformeren. Ook zal er, bijvoorbeeld vanuit de organisatie of de VvE, de behoefte bestaan aan een gemeenschappelijk visie, omdat deze wezenlijk bijdraagt aan het toekomstige voortbestaan van de gemeenschap. Binnen dit onderzoek zal echter alleen voor enkele 'wooncomplexen voor speciale groepen' die gericht zijn op ouderen worden onderzocht in hoeverre de ruimtelijke en sociale kenmerken daar aanwezig zijn.

Op basis van de ruimtelijke en sociale kenmerken kan geconcludeerd worden dat het type 'wooncomplexen voor speciale groepen' van alle typen afgeschermde woondomeinen de meeste kenmerken vertoont van een afgeschermde woonvorm. De onderlinge overeenkomsten tussen de ruimtelijke en sociale kenmerken van gated communities en dit type afgeschermde woondomein zijn het sterkst. Daarmee wordt aangegeven dat er tussen de verschillende typen afgeschermde woondomeinen duidelijke nuanceverschillen zijn in de ruimtelijke en sociale kenmerken, maar bovendien dat sommige typen afgeschermde woondomeinen meer overeenkomsten vertonen met gated communities dan op basis van de definitie verwacht mag worden. Onder het type 'wooncomplexen voor speciale groepen' vallen ook de afgeschermde woondomeinen specifiek voor ouderen. Daarbij valt onder andere te denken aan bejaardenhuizen, seniorendorpen, woon-zorgcomplexen en woongroepen voor ouderen. Deze uitkomst is gunstig voor dit onderzoek naar de behoefte van ouderen aan afgeschermde woonvormen. Voor dit onderzoek kan naast de bevindingen over (Nederlandse) afgeschermde woondomeinen ook gekeken worden naar de (internationale) onderzoeken met betrekking tot gated communities.

Er kan verder geconcludeerd worden dat afgeschermde woondomeinen en gated communities vooral verschillen op basis van de sociale kenmerken en minder op basis van de ruimtelijke kenmerken. De focus in de geraadpleegde literatuur lijkt vooral te zijn gericht op de ruimtelijke kenmerken: veel aandacht is er voor de stedenbouwkundige opzet van afgeschermde woondomeinen, maar minder voor de interne sociale structuren. Doordat de sociale kenmerken onderbelicht blijven, is hier ook minder over bekend. Voor dit onderzoek, naar de behoefte van ouderen in Amersfoort aan afgeschermde woonvormen en hun woonmotieven, is het juist van belang om een compleet beeld te hebben van de ruimtelijke en sociale kenmerken. Omdat in de beschikbare literatuur de sociale kenmerken van afgeschermde woonvormen in Nederland onderbelicht blijven is het namelijk slechts ten delen duidelijk waarom mensen er voor kiezen om in een afgeschermde woonvorm te gaan wonen. In het onderzoek van Hamers et al. (2007, p. 9) naar afgeschermde woondomeinen wordt gesproken over de behoefte aan overzichtelijkheid, voorspelbaarheid, rust en geborgenheid. Dit zal echter per type afgeschermd woondomein en per persoon sterk verschillen, zoals dit eerder al naar voren kwam bij de verschillende typen gated communities. Daarnaast wordt uit de beschikbare literatuur over afgeschermde woondomeinen verder ook niet duidelijk wat de achterliggende karakteristieken zijn van deze bewoners in relatie tot deze woonmotieven en woningkeuze. Vanuit het perspectief van een vraaggerichte markt is het juist interessant om de vraag op te werpen waarom mensen er voor kiezen in een afgeschermde woonvorm te gaan wonen, en te achterhalen wat de achterliggende

demografische karakteristieken zijn. Vervolgens is het interessant om te kijken of bij de keuze voor een afgeschermde woonvorm de nadruk ligt op ruimtelijke of juist sociale kenmerken. Om te komen tot beantwoording van deze vragen zal in het volgende hoofdstuk uitvoerig gekeken worden naar de motieven en achterliggende demografische karakteristieken van ouderen, in relatie tot afgeschermde woonvormen. Zoals eerder beschreven kan hiervoor ook aangesloten worden bij de literatuur over gated communities.

3.6 Conclusie

In dit hoofdstuk is uiteengezet dat er in Nederland een tendens waarneembaar is naar woonvormen in een gemeenschappelijke en/of besloten setting. De ontwikkeling van zogenaamde afgeschermde woondomeinen staat niet op zichzelf, maar vertaalt zich mondiaal in de ontwikkeling van gated communities. Om binnen dit onderzoek naar de woningbehoefte van ouderen uit de voeten te kunnen met gated communities en afgeschermde woondomeinen, en verdere inhoudelijke onduidelijkheid te voorkomen, wordt een containerbegrip geïntroduceerd: afgeschermde woonvormen. Afgeschermde woonvormen worden binnen dit onderzoek gedefinieerd als een woonsituatie waarbij de nadruk ligt op afscherming of beslotenheid, en geborgenheid of gemeenschapszin. Uit deze definitie blijkt al dat afgeschermde woonvormen dus zowel de gated communities als de afgeschermde woondomeinen omvatten.

Voor dit onderzoek is het theoretisch model voor afgeschermde woonvormen opgesteld. Het theoretisch model voor afgeschermde woonvormen is een vergelijkingsmodel op basis van de theorie van Blakely & Snyder (1997). Op basis van deze theorie wordt geconcludeerd dat acht ruimtelijke en sociale kenmerken samen een gated community vormen. Gated communities worden ten eerste ruimtelijk gekenmerkt door een beperkte toegang, ten tweede door geprivatiseerde publieke ruimtes en ten derde door de aanwezigheid van diensten en/of voorzieningen. Sociaal worden gated communities daarnaast gekenmerkt door ten vierde duidelijke grenzen, ten vijfde gedeelde normen en waarden, ten zesde onderlinge interactie, en tot slot de aanwezigheid van een organisatie en structuur en een gemeenschappelijke visie. Deze acht ruimtelijke en sociale kenmerken zijn in dit onderzoek dus geïmplementeerd in het theoretisch model voor afgeschermde woonvormen. Op basis van deze ruimtelijke en sociale kenmerken kunnen alle woonsituaties enerzijds getoetst worden op de mate van afgesloten dan wel beslotenheid, en anderzijds de mate van geborgenheid of gemeenschappelijkheid. Het theoretisch model voor afgeschermde woonvormen is in dit onderzoek toegepast op de acht verschillende typen afgeschermde woondomeinen. Daarbij wordt enerzijds geconcludeerd dat afgeschermde woondomeinen en gated communities vooral verschillen op basis van de sociale kenmerken, en minder op basis van de ruimtelijke kenmerken, waar juist binnen de literatuur veel nadruk op ligt. Op basis van de ruimtelijke en sociale kenmerken kan anderzijds geconcludeerd worden dat het type ‘wooncomplexen voor speciale groepen’ van alle typen afgeschermde woondomeinen de meeste ruimtelijke en sociale kenmerken vertoont. De onderlinge overeenkomsten tussen de ruimtelijke en sociale kenmerken van een gated community en dit type afgeschermde woondomein zijn dus het sterkst. Onder dit type afgeschermde woondomein vallen ook verschillende woonvormen voor ouderen, waaronder de woongroepen voor ouderen. De verwachting bestaat dat de overeenkomsten in ruimtelijke en sociale kenmerken alleen maar toe zullen nemen wanneer gekeken wordt naar afgeschermde woonvormen specifiek voor ouderen.

Binnen dit onderzoek is een belangrijke vraag welke motieven ouderen hebben om in een afgeschermde woonvorm te gaan wonen. Wellicht dat er niet alleen op basis van ruimtelijke en sociale kenmerken overeenkomsten zijn tussen de verschillende afgeschermde woonvormen, maar ook op basis van de woonmotieven. In het volgende hoofdstuk wordt gekeken naar het woongedrag en de woonmotieven van ouderen in relatie tot afgeschermde woonvormen.

4 Conceptueel model

Theoretisch model voor de relatie tussen karakteristieken, motieven en de vraag naar afgeschermde woonvormen voor ouderen

4.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt gekeken naar het woongedrag en de woonmotieven van ouderen in relatie tot afgeschermde woonvormen. Ondanks het feit dat er in Nederland uitgebreid onderzoek is verricht naar het woongedrag van ouderen is er weinig bekend over de motieven die ouderen aandragen om specifiek te wonen in een afgeschermde woonvorm voor ouderen. Voor deze motieven wordt aangesloten bij de bevindingen van Blakely & Snyder (1997) en Low (2003) in de Verenigde Staten. Door Hamers et al. (2007, p. 104-131) is wel onderzoek verricht naar de achterliggende maatschappelijke ontwikkelingen die in Nederland eventueel ten grondslag zouden kunnen liggen aan de algemene ontwikkeling van afgeschermde woonvormen. In paragraaf 4.2 zal eerst ingegaan worden op de woonmotieven in relatie tot afgeschermde woonvormen in de Verenigde Staten. Vervolgens zal gekeken worden naar de algemene woonmotieven die ten grondslag liggen aan de ontwikkeling van afgeschermde woonvormen in Nederland. Deze woonmotieven zullen vergeleken worden met de woonmotieven die ouderen aandragen in de Verenigde Staten. Ter inbedding van de volgende paragrafen zal daarna in paragraaf 4.3 ingegaan worden op de theorie betreffende verhuisgedrag. Daarbij is er speciale aandacht voor het model voor verhuisgedrag dat is opgesteld door Mulder & Hooimeijer (1999) en het stress-threshold model dat is opgesteld door Fokkema (1996). In Nederland is zoals gezegd wel uitgebreid onderzoek verricht naar het algemeen verhuisgedrag van ouderen en de woonmotieven van ouderenhuishoudens met betrekking tot de sociaaldemografische karakteristieken, de woning en de woonomgeving (Fokkema, 1996; Bolding, 2006; Kullberg, 2005; De Klerk, 2004). Hier wordt uitgebreid aandacht aan besteed in paragraaf 4.4. Tot slot van dit hoofdstuk wordt in paragraaf 4.5 een conceptueel model opgesteld dat ingaat op de relatie tussen de karakteristieken en woonmotieven van ouderen, en de vraag naar afgeschermde woonvormen. Dit conceptuele model vormt de basis voor het empirische onderzoek.

4.2 Woonmotieven in relatie tot afgeschermde woonvormen

4.2.1 Woonmotieven in relatie tot afgeschermde woonvormen in de Verenigde Staten

In het vorige hoofdstuk werd al geconcludeerd dat het op basis van de ruimtelijke en sociale kenmerken legitiem is voor de Nederlandse situatie te kijken naar de ontwikkeling van afgeschermde woonvormen in de Verenigde Staten. Er werd geconcludeerd dat de onderlinge verschillen tussen gated communities en afgeschermde woondomeinen bij sommige typen minimaal zijn en dat is zeker het geval bij de afgeschermde woonvormen voor ouderen (zie figuur 3.5). Wellicht dat dit ook geldt voor de motieven die specifiek ouderen aandragen om in een afgeschermde woonvorm te willen wonen. Vanuit de Nederlandse literatuur is er weinig bekend over de motieven die ouderen aandragen in relatie tot het wonen in afgeschermde woonvormen. In de Verenigde Staten is wel uitvoerig onderzoek gedaan naar de motieven van ouderen om in gated communities te gaan wonen. Uit onderzoek van Blakely & Snyder (1997) en Low (2003) blijkt dat de motieven die ouderen in de Verenigde Staten aandragen om specifiek in een gated community te gaan wonen veelal overeenkomstig zijn met die van andere leeftijdsgroepen. Op basis van

deze onderzoeken kan geconcludeerd worden dat deze woonmotieven betrekking hebben op een gevoel van veiligheid en een gevoel van gemeenschappelijkheid. Daarnaast zijn er nog enkele overige woonmotieven en specifieke woonmotieven van ouderen.

Motief: gevoel van veiligheid

In de Verenigde Staten blijkt angst een van de belangrijkste redenen te zijn om in een gated community te gaan wonen. Het gaat hierbij in het bijzonder om angst voor 'het stedelijke', veelal criminaliteit en geweld, op basis van klasse en etniciteit (Low, 2003, 6-10). Door de grote sociale ongelijkheid voelt men zich niet meer veilig in de stedelijke openbare ruimte. Dit geldt zeker voor de bewoners van de security zone communities, die bescherming biedt tegen criminaliteit vanuit de directe omgeving. De bewoners verhuizen niet voor de problematiek naar andere wijken, maar richten als reactie hun eigen barricades op. De gated community is daarmee een zichzelf versterkend effect waarbij de publieke openbare ruimte steeds meer gelijk komt te staan aan armoede en criminaliteit (Aalbers & Loopmans, 2005). Uit onderzoek blijkt dat deze barricades tevens de reden kunnen zijn van conflicten of deze verder uitlokken, zowel binnen de gemeenschap als van buitenaf. Dit gebeurt vaak uit een combinatie van etnische en economische motieven. Het nut van barricades is dan ook nog niet aangetoond, behalve voor de perceptie van veiligheid (Blakely & Snyder, 1997). Ook bij de andere typen gated communities vormt veiligheid, of de perceptie van onveiligheid, een belangrijk motief (Low, 2001; Aalbers, 2005). De barrières rondom de prestige communities geven het gebied een exclusief karakter en verhogen de status van de bewoners. Toch worden ook door deze bewoners motieven aangedragen als angst voor criminaliteit, een algemeen veiligheidsgevoel, verkeersveiligheid, rust, homogeniteit en bescherming van de bezittingen. Toch gaat het vooral om een veilig basisgevoel. Uit het onderzoek van Blakely & Snyder (1997) komt naar voren dat de bewoners veiligheid als belangrijkste verhuismotief gebruiken.

Door middel van barrières worden de meeste kwaadwillende mensen buiten de gemeenschap gehouden, maar echte criminelen sluit je er niet mee buiten (Low, 2003, p. 10, 120-130). Het biedt ook geen bescherming tegen hangjongeren of verkeersovertreders van binnen de gemeenschap. Politie, brandweer en medisch personeel verliezen cruciale tijd om de hekken te passeren. Bovendien zorgt het veilige gevoel voor laksheid onder de bewoners, die deuren en ramen open laten en alarmsystemen niet inschakelen (Blakely & Snyder, 1997). Het is dus maar de vraag of de barrières het leven echt veiliger maken. Er is geen bewijs dat gated communities veiliger zijn, al zorgen ze in enkele gevallen wel duidelijk voor een sterker veiligheidsgevoel. Wat wel waargenomen wordt is de behoefte aan beveiliging en veiligheid ondanks een lage criminaliteit in de sub urbane gebieden in de Verenigde Staten. In sommige gevallen kan gesproken worden van een fake gated community, waarbij de visuele aspecten aanwezig zijn, maar zonder daadwerkelijke bewaking en de kosten die daarbij komen kijken. Toch geven deze pseudo-gated communities, met muren, geopende poorten en lege wachthuisjes, de bewoners wel het gevoel van exclusiviteit en veiligheid; "Many who want to live in a modern-day fortress find the fake model just as good as the real thing." (Low, 2003, p. 225). Er kan dan ook geconcludeerd worden dat het de bewoners van gated communities meer gaat om een gevoel van veiligheid dan om een daadwerkelijk toegenomen veiligheid.

Motief: gevoel van gemeenschapszin of gemeenschappelijkheid

Naast het gevoel van veiligheid is het gevoel van gemeenschappelijkheid een belangrijke reden om in een gated community te gaan wonen. Bewoners hopen dat een gesloten, private, straat achter een muur zal leiden tot een open, vriendelijke en samenhangende gemeenschap. Door de beveiligingsmaatregelen nemen de bewoners aan dat onbekenden bekenden zijn binnen de community. Buren kennen elkaar niet altijd, maar verwachten wel dat wanneer er contact is zij ook 'één van hen' zijn, zeker omdat men het gevoel heeft tot dezelfde sociaaleconomische groep te behoren. Bewoners van lifestyle communities in de Verenigde Staten geven aan dat deze vorm van 'buren-zijn' al voldoende is voor het gemeenschapsgevoel. Vertrouwen vormt een belangrijke basis voor dit 'wij-gevoel' en is makkelijker terug te vinden binnen de gated community dan daarbuiten. In veel gevallen zijn de levensstijlen van de verschillende bewoners goed

op elkaar afgestemd, met de daarbij behorende voorzieningen. De bewoners delen hun openbare ruimte en voorzieningen echter vooral uit individuele overwegingen en niet zozeer uit gemeenschappelijk oogpunt. Van de drie categorieën gated communities samen geeft slechts 8% van de bewoners aan dat hun community een hechte gemeenschap is (Blakely & Snyder, 1997, p. 130-132). Bij prestige communities vormt dit hechte gemeenschapsgevoel juist het probleem. Het opbouwen van een gemeenschap kost tijd en moeite, terwijl veel bewoners te druk zijn met hun baan of andere activiteiten. Bovendien zijn veel eigenaren vaak afwezig, bijvoorbeeld op zakenreis of vanwege een tweede woning. Een gemeenschapsgevoel kan niet simpel afgekocht worden met fysieke bescherming. Een gemeenschappelijke band, onderlinge afhankelijkheid en waardevolle contacten zijn nu eenmaal niet te koop (Blakely & Snyder, 1997, p. 98). Een barrière creëert dan ook niet per definitie een gemeenschap, maar selecteert slechts sommige sociale en economische persoonskenmerken (Low, 2003, p. 71).

Community blijft een lastig te omschrijven begrip, en kan misschien in de context van de gated community nog het beste omschreven worden als een 'gevoel van gemeenschappelijkheid'. Alle bewoners voelen zich immers op basis van minstens één gemeenschappelijk sociaaleconomisch kenmerk aangetrokken tot het vormen van een gated community, en kunnen zich op die manier met hun gemeenschap identificeren.

Overige motieven: voorzieningen, stabiliteit, rust, privacy, exclusiviteit en status

Naast veiligheid en gemeenschappelijkheid is er nog een aantal motieven aan te wijzen waarom mensen in een gated community zouden willen wonen. Daarbij gaat het bijvoorbeeld om de aanwezigheid van voorzieningen en de mogelijkheid tot controle daarover. In het artikel 'Opvattingen en misvattingen over gated communities' van Aalbers (2005) worden ook rust en privacy aangedragen. Deze laatste motieven vormen al decennia lang de belangrijkste redenen voor de 'rich and famous' om zich terug te trekken in de verborgen en zwaar bewaakte gated communities in de heuvels van Hollywood. Deze communities staan model voor de ontwikkeling van prestige communities elders in de Verenigde Staten, zoals de 'top fifth communities' voor succesvolle professionals en de 'executive communities' voor de wanna-bees (Blakely & Snyder, 1997).

Om te onderstrepen dat de motieven per type gated community, maar ook per persoon, sterk kunnen verschillen beschrijft Setha Low (2003) in haar boek 'Behind the gates' onder andere de gated community van haar grootouders, vroeg jaren '60. Het betreft een ommuurd woonwagenkamp in Orange County, Californie, zonder hek. Bewoners moeten minimaal 55 jaar oud zijn, mogen geen honden of kinderen hebben, en kleinkinderen mogen alleen in het weekend op bezoek komen. De instroom van Vietnamese families in de omringende wijken gaven de bewoners het gevoel de controle te verliezen over wat zij zagen als 'hun wijk', ondanks het feit dat deze verder strekte dan hun eigen community. Gevolg was de aanleg van bedienbare hekken en verhoging van de muren. Dit gaf de gepensioneerde bewoners een gevoel van gemeenschap, creëerde een groter gevoel van veiligheid, en gaf duidelijke grenzen aan hun community ten opzichte van de immigranten en hun culturele neerslag op de omringende wijken (Low, 2003, p. 196-197). Andere voorbeelden die beschreven worden zijn gepensioneerde bewoners van een golfclub-community waar een gedeelde life-style de gemeenschappelijke deler vormt, en een community vanuit het oogpunt van 'easy-living', waarbij de sociale aspecten ondergeschikt zijn aan status, rust en privacy. Naast een gevoel van veiligheid en gemeenschappelijkheid valt er dus nog een aantal motieven te onderscheiden die bewoners van gated communities aandragen om daar te gaan wonen: exclusiviteit en status, privacy en rust, het voorzieningenniveau en de controle daarover, en het voordeel van duidelijke grenzen.

Specifieke motieven van ouderen: rust, weinig verantwoordelijkheid en heimwee naar het verleden

Uit onderzoek van Blakely & Snyder (1997) en Low (2003) blijkt dat de motieven die ouderen in de Verenigde Staten aandragen om specifiek in een gated community te gaan wonen veelal overeenkomstig zijn met die van andere leeftijdsgroepen. Ouderen zijn voornamelijk op zoek naar gemeenschappelijkheid en veiligheid, maar ook naar de (controle over) voorzieningen, stabiliteit, rust, privacy, status en/of exclusiviteit. Daarnaast geldt specifiek voor ouderen de behoefte aan rust en weinig verantwoordelijkheid. Toch zijn

ouderen kwetsbaarder dan anderen leeftijdsgroepen voor fluctuaties in de waarde van de huizen en voorzieningen, omdat velen in de Verenigde Staten aangewezen zijn op een vast pensioen en extra financiële middelen voortkomen uit de waarde van hun huis. Ouderen kunnen zich ook minder snel aanpassen en zijn gevoeliger voor (culturele) veranderingen in de nabije omgeving. Voor de Verenigde Staten mag dan ook verwacht worden dat met de komst van de gepensioneerde babyboomers het aantal gated communities sterk zal toenemen. Op een persoonlijk niveau valt op dat bewoners op zoek zijn naar een gevoel van veiligheid en gemeenschappelijkheid dat ze associëren met hun kindertijd. Ze zijn op zoek naar de perfecte gemeenschap, zonder angst en criminaliteit, met authentieke architectuur en vergezichten, voorzieningen die werken, en buren die precies hetzelfde willen. Het is een poging om verloren aspecten van 'the American dream' op te laten leven (Low, 2003, p. 10-11, 25, 226-228).

De bovengenoemde motieven en de motieven die Amerikaanse ouderen aandragen om in een gated community te gaan wonen sluiten aan bij de ruimtelijke en sociale kenmerken van de gated communities zoals deze in hoofdstuk 3 naar voren kwamen. Daarbij lijkt de behoefte aan gemeenschapszin vooral aansluiting te vinden bij de sociale kenmerken, terwijl de behoefte aan veiligheid en voorzieningen lijkt voort te komen uit, of juist gestalte te geven aan, de ruimtelijke kenmerken. Maar ook de behoefte aan gemeenschapszin kan eenzelfde invloed uitoefenen op de ruimtelijke kenmerken. Daarbij valt te denken aan bijvoorbeeld de bevordering van de gemeenschapszin door duidelijke begrenzing van het territorium, vormgeven aan de eigen identiteit of de mogelijkheid tot onderlinge interactie rondom de voorzieningen. De sociale en ruimtelijke kenmerken van gated communities kunnen dan ook moeilijk los van elkaar gezien worden, hoewel er per type gated community wel accentverschillen zijn zoals al naar voren kwam in paragraaf 3.3 (zie figuur 3.2-2).

4.2.2 Woonmotieven in relatie tot afgeschermde woonvormen in Nederland

Omdat er vanuit de Nederlandse literatuur weinig bekend is over de achtergronden van afgeschermde woonvormen wordt daarvoor gekeken naar internationale onderzoeken. Binnen het onderzoek van Hamers et al. (2007, 104-131) naar afgeschermde woondomeinen in Nederland wordt ook voornamelijk gerefereerd aan bevindingen uit de Verenigde Staten. In dat onderzoek worden een vijftal maatschappelijke thema's onderscheiden die relevant zouden kunnen zijn voor de Nederlandse situatie.

Motief: gevoel van onzekerheid en een behoefte aan geborgenheid

Gevoelens van onzekerheid en een behoefte aan geborgenheid vormen een belangrijk motief om te kiezen voor een afgeschermde woonvorm. Een van de belangrijkste bronnen daarvan is de afkalving van traditionele sociale verbanden en ideologieën. Deze ontwikkeling gaat gepaard met een pluralisering van de samenleving (Hamers et al., 2007, p. 106). Diversiteit, veelvormigheid, complexiteit en onvoorspelbaarheid zijn belangrijke kenmerken geworden van de Nederlandse samenleving (Van Kempen, Hooimeijer, Bolt, Burgers, Musterd, Ostendorf & Snel, 2000, p. 15). Beide ontwikkelingen worden door Hamers et al (2007, p. 106-107) ook in verband gebracht met het proces van individualisering, waar marktpartijen vervolgens handig op inspelen door aan te geven dat de woonomgeving uitdrukking geeft aan de eigen identiteit of leefstijl. Het terugkerende gevoel bij deze sociale en maatschappelijke ontwikkelingen is onzekerheid. In ruimtelijke zin vertaalt deze onzekerheid zich in een zekere mate van des- en heroriëntatie. Door veranderingen in de functies van de woonomgeving wordt er door de bewoners in toenemende mate waarde gehecht aan de kwaliteit van de woonfunctie. Hierdoor zullen bewoners een groeiende behoefte hebben om kwaliteitsverlies en overlast in de directe woonomgeving te voorkomen. Zij zullen tevens de wens hebben tot homogenisering van de directe woonomgeving (Reijndorp, 2006, p. 187-188). Daarbij gaat het om bescherming van de eigen leefwereld en status, maar ook om de waardevastheid van de eigen woning als zekerheid voor de toekomst (Hamers et al., 2007, p. 16, 99). Dit zijn motieven die ook terug te vinden zijn bij de ontwikkeling van gated communities in de Verenigde Staten. Daarnaast blijft er sociaal onverminderd een behoefte bestaan aan gemeenschapsvorming, ook in een tijd waarin vertrouwde sociale structuren

uiteenvallen: mensen willen toch nog steeds ergens bijhoren. In paragraaf 4.2.1 werd dit beschreven als een gevoel van gemeenschapszin of gemeenschappelijkheid. Bovendien bestaat er de (hernieuwde) behoefte aan geborgenheid: vertrouwdheid met mensen in de buurt, zich ergens thuis voelen, niet alleen in de woning maar ook in de woonomgeving. Ook hier spelen de marktpartijen op in met de ontwikkeling van afgeschermde woonvormen. Terugkerende begrippen zijn veiligheid, zekerheid, intimiteit, autonomie, vrijheid, familiariteit, voorspelbaarheid, kwaliteit, kleinschaligheid, beslotenheid, overzichtelijkheid en een herkenbare identiteit (Hamers et al., 2007).

Motief: gevoel van onveiligheid en angst

Een tweede motief in relatie tot de toenemende populariteit van afgeschermde woonvormen in Nederland gaat in op gevoelens van onveiligheid en angst. In de paragraaf 4.2.1 stond beschreven dat de perceptie van (on)veiligheid (en niet daadwerkelijk toegenomen veiligheid) een van de belangrijkste verklaringen is voor de internationale opkomst van afgeschermde woonvormen. Ondanks het feit dat in het onderzoek van Hamers et al (2007, p. 18-19, 119-122) dit thema behandeld wordt voor de Nederlandse situatie is voorzichtigheid geboden. Uit gegevens van het Centraal Bureau voor de Statistiek blijkt dat de objectieve veiligheid en de beleving daarvan is verbeterd de afgelopen vijfentwintig jaar (CBS, 2006b). Dit geldt voor Nederland als geheel, dus ook voor steden en particuliere afgeschermde woondomeinen. De afwezigheid van hekken en poorten stemt hiermee overeen voor de Nederlandse situatie. Een herkenbare identiteit en een gevoel van geborgenheid lijken belangrijkere woonmotieven dan onveiligheidgevoelens. Gevoelens van onveiligheid worden ook in verband gebracht met een terugtredende overheid, een dalende tevredenheid over het optreden van de politie en de groeiende rol van particuliere beveiligingsbedrijven. Veel burgers verwachten in de toekomst in toenemende mate zelf verantwoordelijk te zijn voor de veiligheid in hun woonomgeving (Hamers et al., 2007, p. 19).

Motief: (on)tevredenheid met de woonomgeving

De derde mogelijke reden dat mensen in Nederland kiezen voor een afgeschermde woonvorm is het verschil tussen de kwaliteit van de huidige en de afgeschermde woonomgeving. Over de precieze relatie tussen de (ervaren) kwaliteit van de woonomgeving en de keuze voor afgeschermde woonvormen is echter niet veel bekend. Over het algemeen zijn Nederlanders zeer tevreden over hun woonomgeving. Bij de verhuiswens is ‘de buurt’ echter regelmatig een belangrijke overweging. Daarbij blijkt de bevolkingssamenstelling een zeer belangrijke factor te zijn (Kullberg, 2004). Daarnaast lijkt het belang van het soort bebouwing en de verkeersonveiligheid als motief te zijn toegenomen. Beide worden genoemd als motieven waarom mensen kiezen voor begrenzing en toegangsbeperkingen in de directe woonomgeving (Hamers, 2007, p. 18).

Motief: sociaaleconomische polarisatie

Sociaaleconomische polarisatie wordt in de internationale literatuur beschouwd als een vierde belangrijke verklaring voor de toenemende populariteit van afgeschermde woonvormen. Dit motief op macroniveau werd eerder al in hoofdstuk 3 behandeld met betrekking tot de ontwikkeling van gated communities in de Verenigde Staten. Vooralsnog is deze polarisatie van de Nederlandse samenleving relatief beperkt gebleven door een goed werkende verzorgingsstaat. Er is echter de afgelopen jaren duidelijk sprake van denivellering (Van Kempen et al., 2000). Ook in Nederland zijn de verschillen tussen hoge- en lage inkomensgroepen en tussen groepen met verschillende sociaal-culturele achtergronden in toenemende mate een factor van belang. Polarisatie heeft ook invloed op de eerder genoemde thema’s, en leidt tot ruimtelijke spreiding van sociaaleconomische groepen. Hogere-inkomensgroepen vestigen zich bijvoorbeeld in ruime enclaves aan de randen van steden en in afgeschermde delen van de binnenstad (Hamers, 2007, p. 17, 112).

Motief: decentralisering en liberalisering in beleid en differentiatie naar identiteit en leefstijl

Tot slot wordt de decentralisering en liberalisering in het ruimtelijk beleid en differentiatie naar identiteit en leefstijl genoemd als vijfde verklaring voor een toenemende populariteit van afgeschermde woonvormen in Nederland (Hamers et al., 2007, p. 19-21, 124-129). Deze ontwikkelingen op macroniveau staan ook

uitvoerig beschreven in hoofdstuk 2, en deels voor de ontwikkeling van gated communities in de Verenigde Staten in hoofdstuk 3. Liberalisering heeft er in Nederland ondermeer toe geleid dat private marktpartijen een groeiend aandeel hebben in de zeggenschap over de woonomgeving, ook omtrent eigendom en toegankelijkheid. Daarbij bestaat het risico dat de toegang tot voorheen openbare ruimten wordt beperkt. Bovendien spelen marktpartijen in op het beleid dat aanstuurt op keuzevrijheid en differentiatie, en op de behoefte van mensen aan een omgeving die past bij de eigen identiteit en leefstijl. Diversiteit van het aanbod is ook in ruimtelijk opzicht gewenst (VROM-raad, 2005, 10, 51-52). Er wordt steeds minder ingezet op generieke woonconcepten, maar meer op specifieke (homogene) doelgroepen. In de praktijk blijkt namelijk dat mensen met gemeenschappelijke, sociaaleconomische en culturele kenmerken veelal bij elkaar gaan wonen. Daarbij handelt de gemeente vaak vanuit het belang kapitaalkrachtige bewoners aan zich te binden (Hamers, 2007, p. 125).

4.2.3 Conclusie

Vanuit de onderzoeken van Blakely & Snyder (1997) en Low (2003) uit de Verenigde Staten kan opgemaakt worden dat de motieven om te wonen in een afgeschermde woonvormen in hoofdzaak voortkomen uit een gevoel van veiligheid en een gevoel van gemeenschapszin. Ook spelen nog enkele andere woonmotieven een rol. Voor ouderen vormen daarnaast rust, weinig verantwoordelijkheid en heimwee naar het verleden belangrijke motieven. Omdat er vanuit de Nederlandse literatuur weinig bekend is over de achtergronden van afgeschermde woonvormen in Nederland, wordt daarvoor ook gekeken naar internationale onderzoeken (Hamers et al., 2007). Het vijftal relevante maatschappelijke thema's dat daarbij onderscheiden kan worden voor de Nederlandse situatie vertoont daarom duidelijke overeenkomsten met deze internationale motieven. Daarbij moet aangetekend worden dat een herkenbare identiteit en een gevoel van geborgenheid voor de Nederlandse situatie belangrijkere woonmotieven lijken dan een gevoel van (on)veiligheid. In de Verenigde Staten is angst voor onveiligheid een belangrijk motief om 'anderen' uit het eigen woondomein te weren (Low, 2003, p. 131-150). In Nederland is dat veel minder het geval. Het gaat meer om de behoefte aan overzichtelijkheid, voorspelbaarheid, rust en geborgenheid. Mensen wensen een woonomgeving met een herkenbaar karakter waarin ze een zekere mate van controle kunnen uitoefenen op hun directe woonomgeving. Binnenhoven, woonpleinen, wooneilanden en de zogeheten nieuwe kastelen voorzien in deze behoefte (Hamers et al., 2007, p. 9-10, 16, 21, 40, 108). Tot slot zijn ontwikkelingen op macroniveau, die van invloed zijn op de ontwikkeling van afgeschermde woonvormen, ook aanwezig in Nederland (liberalisering, decentralisatie en sociaaleconomische polarisatie). Marktpartijen krijgen hierdoor meer vrijheid en lijken daarbij bovendien in te spelen op bepaalde onderbuikgevoelens die er bestaan bij mensen, ook als het gaat om gevoelens van onveiligheid en geborgenheid. In hoeverre deze motieven en ontwikkelingen ook van toepassing zijn op ouderen in Nederland is niet bekend. Om aanknopingspunten te vinden bij bestaand onderzoek in Nederland zal daarom in de komende twee paragrafen gekeken worden naar de algemene achtergronden van verhuisgedrag. Vervolgens wordt dit toegespitst op het woongedrag en de woonmotieven van ouderen in Nederland.

4.3 Modellen voor verhuisgedrag

4.3.1 Model voor verhuisgedrag volgens de levensloopbenadering

In de jaren ’50 ontstaat er aandacht voor het verhuisgedrag van individuele huishoudens. Binnen de levenscyclusbenadering (life-cycle) van Rossi (1955) liggen alle opeenvolgde stadia van het mensenleven vast, met daaraan gekoppeld de woonmotieven en het verhuisgedrag. Een gezin groeit op, de jong volwassenen verlaten het huis voor werk en studie, gaan samenwonen met hun partner in een appartement, vormen een gezin in een groter huis, krijgen nog meer kinderen in een nog groter huis, en gaan als ouderen zonder kinderen weer in een kleiner huis wonen (Clark & Dieleman, 1996, p. 27). Midden jaren ’70 groeide echter al de kritiek op de benadering volgens de levenscyclus, mede door sterke veranderingen in de maatschappij. Het deterministische en generaliserende karakter van de levenscyclusbenadering deed af aan de zelfstandigheid van het individu. De levensloopbenadering (life-course) vormt het alternatief voor de levenscyclus. Levenslopen liggen niet vast in opeenvolgende stadia, maar zijn gebaseerd op persoonlijke karakteristieken en bestaan uit reeksen gebeurtenissen die elkaar opvolgen. De situatie op een bepaald moment in de levensloop kan alleen begrepen worden als naar gebeurtenissen in het verleden en hun onderlinge samenhang gekeken wordt (Mulder & Hooimeijer, 1999).

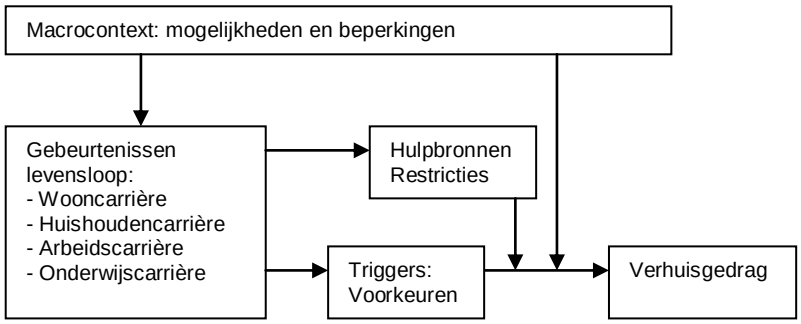

Figuur 4.3.1: Model voor verhuisgedrag volgens de levensloopbenadering (Mulder & Hooimeijer, 1999 p. 164).

Wanneer gekeken wordt naar de persoonlijke karakteristieken van een individu, kunnen binnen de levensloopbenadering vier carrières onderscheiden worden die van invloed zijn op het individuele verhuisgedrag (Mulder & Hooimeijer, 1999; zie figuur 4.3.1). Ten eerste is er de wooncarrière: mensen verhuizen bijvoorbeeld omdat ze willen wonen in een betere woning of buurt. De wooncarrière wordt gevormd door de opeenvolging van woningen en woonlocaties waar een individu tijdens zijn/haar leven woont. Ten tweede is er de arbeidscarrière: mensen kunnen elders gaan wonen in verband met hun werk. Het derde levensdomein vormt de onderwijscarrière; mensen kunnen verhuizen vanwege hun studie. Tot slot is er de huishoudencarrière: mensen gaan bijvoorbeeld samenwonen, vormen een gezin of gaan juist scheiden. De vier carrières bestaan naast elkaar, maar beïnvloeden elkaar zowel positief als negatief en kunnen niet los van elkaar gezien worden. Zo gaat bijvoorbeeld het vormen van een gezin (huishoudencarrière) vaak samen met een andere woning (wooncarrière), en kan bijvoorbeeld het vinden van een beter betaalde baan (arbeidscarrière) leiden tot woningverbetering (wooncarrière).

Door bepaalde gebeurtenissen kunnen er binnen de carrières motieven ontstaan om te verhuizen. In de literatuur wordt het woord trigger genoemd wanneer verandering binnen de levensloop leidt tot een discrepantie tussen de huidige en gewenste woonsituatie. De trigger wordt geassocieerd met een bepaalde voorkeur of wens voor een nieuw woningtype of woonomgeving (voorkeuren). De mate waarin deze wens

wordt omgezet in gedrag hangt af van de mogelijkheden (hulpbronnen) en beperkingen (restricties) op microniveau, die voortvloeien uit de vier levensloopcarrières. Er is dus een duidelijk verschil tussen de uitgesproken wens (voorkeuren) en de gerealiseerde keuze (verhuisgedrag); de wens leidt niet altijd tot werkelijk gedrag (Mulder & Hooimeijer, 1999). Bijvoorbeeld, wanneer een individu binnen de arbeidscarrière promotie maakt en meer inkomsten genereert, zal dit ook de mogelijkheden in de wooncarrière beïnvloeden: de wens van een duurdere woning (voorkeuren) ligt nu daadwerkelijk binnen bereik (hulpbronnen). Daarnaast is ook de macrocontext van cruciaal belang voor het verwezenlijken van de uitgesproken wens, naast de mogelijkheden en beperkingen. Het gaat daarbij om de kansen (mogelijkheden) en beperkingen (beperkingen) op macroniveau, dus vanuit de overheid of de marktpartijen. Deze kan van directe invloed zijn op de realisatie van de uitgesproken wens. Daarbij kan gedacht worden aan de beschikbaarheid van woningen of woonlocaties en de restricties die gelden zoals het bestemmingsplan. De macrocontext heeft ook indirect invloed op de uitgesproken wens en de realisatie daarvan via de vier carrières. Daarbij kan onder meer gedacht worden aan het verstrekken van subsidies, het aanbieden van opleidingen en studiefinanciering of het verstrekken van leningen en hypotheken (zie ook Musterd & Van Kempen, 2007, 314-318). De invloed van deze macrocontext op ouderen kwam al eerder naar voren in de voorgaande hoofdstukken.

4.3.2 Stress-threshold model

Naast het model voor verhuisgedrag van Mulder & Hooimeijer (1999) wordt voor dit onderzoek ook gekeken naar het stress-threshold model (of stressdrempel model) dat is opgesteld door Fokkema (1996). In het stress-threshold model wordt dieper ingegaan op de tegenstrijdigheid die bestaat tussen de huidige en toekomstige woonsituatie, de woning en de woonomgeving. Volgens Fokkema speelt naast de persoonlijke karakteristieken en de woning, zoals beschreven in het model voor verhuisgedrag, ook de woonomgeving een significante rol bij de individuele verhuisplannen.

Het stress-threshold model is gebaseerd op eerder onderzoek van Brown & Moore (1970) naar aanleiding van de levensloopbenadering. De levensloopbenadering gaat er vanuit dat de mogelijkheid van een verhuizing sterk toeneemt als gevolg van een overgang naar een andere levensfase, die andere behoeften met zich meebrengt. Interne factoren als leeftijd, inkomen en gezondheid spelen daarin een belangrijke rol. Naast deze interne factoren ontdekten Brown & Moore dat ook veranderingen die plaatsvinden buiten het huishouden een rol spelen binnen het individuele verhuisgedrag: de externe factoren. Deze kunnen gerelateerd zijn aan twee aspecten: aan de woning of buurt (site) of de relatieve locatie van de woning ten opzicht van andere locaties (situation). Onder invloed van interne en externe factoren ontstaat een bepaalde ontevredenheid (stress) tussen behoeften en verwachtingen van het huishouden en de kenmerken van de woning / woonomgeving. In het onderzoek van Brown & Moore is het uitgangspunt dat wanneer de stress een zekere drempelwaarde overschrijdt tot verhuizen wordt besloten. Binnen dit besluitvormingsproces kunnen twee fasen onderscheiden worden: ten eerste komen tot de beslissing om te willen verhuizen (de intentie tot verhuizen), ten tweede de keuze maken uit een aantal alternatieven (waarheen te verhuizen). Hierbij wordt er vanuit gegaan dat er vrijheid van keuze is. Uit onderzoek blijkt echter dat juist ouderen en mensen met een laag inkomen vaak gedwongen moeten verhuizen (Fokkema, 1996). Ook kunnen lichamelijke of psychische beperkingen tot een noodzakelijke verhuizing leiden. Verder veronderstellen Brown & Moore gelijke kansen op de woningmarkt, maar door de vaak lage inkomens zijn de mogelijkheden beperkt en bestaat er bovendien een groot tekort aan geschikte woningen voor ouderen. De volgorde van de twee fasen, de intentie tot verhuizen en waarheen te verhuizen, zou in principe ook omgekeerd kunnen plaatsvinden. Als een nieuw huis wordt aangeboden zou dat tot een verhuisplan kunnen leiden. Brown & Moore gaan uit van overschrijding van een zekere stress drempel, maar anticiperen op een komende stress situatie kan ook tot verhuisplannen leiden. Ook hoeft een verhuizing niet het enige antwoord te zijn om de stress rondom het wonen weg te nemen. Aanpassingen in het huis en/of verbeteringen in de woonomgeving kunnen ook voldoen (Bolding, 2006, p. 12-13).

Nadien is voor de eerste fase van het besluitvormingsproces ‘het woontevredenheidsmodel van verhuizing’ opgesteld (Speare, Goldstein & Frey, 1975), waarmee de theorieën van Brown & Moore empirisch getoetst kunnen worden (Bolding, 2006, p.13). Fokkema heeft vervolgens dit model verder uitgewerkt tot het stress-threshold model, wat later door Els Bolding is aangepast tot figuur 4.3.2.

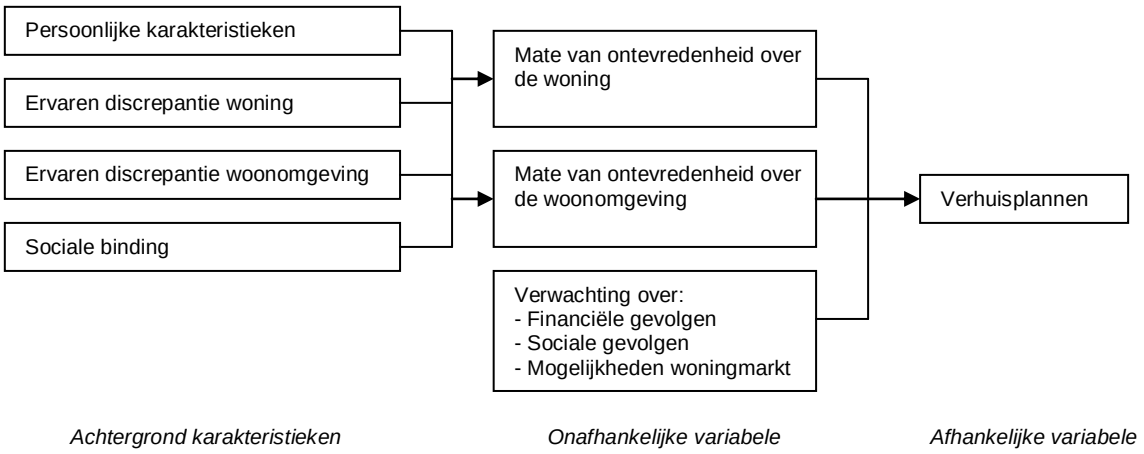

Figuur 4.3.2: Boldings aangepast versie van het stress-threshold model van Fokkema uit 1996 (Bolding, 2006, p.14-15).

Het stress-threshold model van Fokkema (1996) is gebaseerd op de tegenstrijdigheid die er bestaat tussen de feitelijke woningsituatie en de gewenste. Dit leidt tot een zekere mate van ontevredenheid (stress). Wordt deze ontevredenheid te groot, dan zou dit tot verhuisplannen kunnen leiden. Het is daarbij van belang dat mensen naast de huidige woonsituatie ook kennis hebben van mogelijk potentiële alternatieven, en dus goed geïnformeerd zijn over de verschillende woonvormen die er bestaan. Immers, de tegenstrijdigheid die mensen tussen beiden ervaren bepaalt de mate van ontevredenheid (Bolding, 2006, p. 13). Verdere aanpassingen van het stress-threshold model werden later door Fokkema (1996) zelf gemaakt, en komen naar voren in het onderzoek van Els Bolding (2006, p. 13-14). Er zijn namelijk nog andere factoren die meespelen bij de verhuisplannen, ook van ouderen. Het gaat om het anticiperen op toekomstige omstandigheden, de mening van de partner, de verwachte gevolgen van een verhuizing en de verwachte mogelijkheden op de woningmarkt. Het betreft hier bijvoorbeeld de woonlasten die iemand schat te kunnen dragen, de verwachte kansen om aan een betere woning te komen, de inschatting om nieuwe sociale contacten op te kunnen bouwen of te behouden (familie, kinderen). Het zijn variabelen die een positieve of negatieve invloed kunnen uitoefenen op het maken van verhuisplannen. In het stress-threshold model zoals weergeven in figuur 4.3.2 is ook de ‘sociale binding’ opgenomen. Het gaat hierbij om de sociale en emotionele banden met de woning of de woonomgeving. Bijvoorbeeld familie of vrienden in de buurt of herinneringen aan de wijk of woning. Wanneer er omwille van de huishoudencarrière of wooncarrière een verhuiswens ontstaat, is de mate waarin iemand sociale of emotionele banden heeft met de buurt van grote invloed op de kans of men in dezelfde wijk een andere woning zoekt. Uit onderzoek van Permentier (2009) blijkt een negatief verband tussen emotionele betrokkenheid en de kans dat iemand plannen heeft de wijk te verlaten.

Het stress-treshhold model is in meerdere onderzoeken toegepast op het verhuisgedrag van ouderen. In de onderzoeken van Fokkema (1996) en Bolding (2006) wordt geconcludeerd dat er een duidelijke relatie bestaat tussen verhuisplannen van ouderen en de mate van ontevredenheid met de woning en woonomgeving, de verwachtingen omtrent de financiële en sociale gevolgen en de mogelijkheden die men

verwacht te hebben op de woningmarkt. Ouderen ervaren een tegenstrijdigheid tussen hun huidige en voorkeurswoning en woonomgeving. Volgens het stress-threshold model leiden deze tegenstrijdigheden binnen de woning en woonomgeving, samen met persoonlijke kenmerken en zwakke sociale banden, tot een zekere spanning en ontevredenheid met hun woonsituatie. Wanneer deze ontevredenheid een bepaald drempelniveau overschrijdt, kan het resulteren in de intentie te verhuizen (Fokkema, 1996). Zo zal een grote mate van ontevredenheid met de woning of met de woonomgeving een sterke druk uitoefenen om verhuisplannen te maken. Maar volgens Bolding (2006, p. 32-36) zijn de verwachtingen over financiële en sociale gevolgen en de mogelijkheden die ouderen denken te hebben op de woningmarkt, ook vooral factoren die ouderen zullen weerhouden van het hebben van verhuisplannen. In de volgende paragraaf zal dieper ingegaan worden op de verschillende factoren die van invloed zijn op het woongedrag van ouderen, en de eventuele verhuisplannen die daaruit voortkomen.

4.4 Verhuisgedrag en woonmotieven van ouderen in Nederland

Uit onderzoek van Els Bolding (2006, p. 27), onder ouderen binnen de gemeente Amsterdam, blijkt dat een ruime meerderheid van de groep ouderen (67%) geen verhuisplannen heeft, tegenover bijna een kwart (23%) die aangeeft mogelijk of beslist te willen verhuizen. Bij de groep ouderen die aangeeft wel te willen verhuizen gaat het hoofdzakelijk om jonge ouderen in de leeftijdscategorie 55-65 jaar. Ouderen zetten over het algemeen hun verhuisplannen al minder vaak om in daden dan andere leeftijdsgroepen en verhuizen dus minder snel. Senioren hebben zelfs een nog grotere drempel om te verhuizen dan de overige ouderen. Uit onderzoek blijkt echter ook dat het beeld genuanceerder is. Ouderen verhuizen opvallend vaak juist onvoorzien en zonder vooropgezet plan. Onder senioren komen bijna twee op de drie verhuizingen in de periode 2002-2005 voor rekening van ouderen die in 2002 nog geen verhuiswens hadden (De Groot, Manting & Boschman, 2008, p. 76-78). Bij 18-24 jarige jongeren, een andere onvoorspelbare leeftijdsgroep, geldt dat bijvoorbeeld voor minder dan een op de drie verhuizingen. Er kunnen duidelijk twee pieken onderscheiden worden in het aantal verhuizingen van ouderen. De eerste piek kan gevonden worden rond de leeftijd van 65 jaar, wanneer mensen de arbeidsmarkt verlaten en met pensioen gaan, veelal met de partner (‘retirement peak’). Deze piek is in de loop der jaren wel minder geworden door de mogelijkheid vervroegd met pensioen te gaan. De twee piek vindt plaats rond de leeftijd van 75-80 jaar, wanneer de hoge leeftijd, en het eventueel overlijden van de partner, leidt tot vestiging in verzorgingstehuizen (‘institutional movement’) (Fokkema, 1996; Rogers, 1992).

4.4.1 Factoren met significant effect op de verhuisplannen van ouderen

Uit onderzoek van Fokkema (1996) komt naar voren dat er dertien factoren kunnen worden onderscheiden die een significant direct of indirect effect hebben op de verhuisplannen van ouderen. De factoren zijn gerangschikt naar significantie van het totale effect op de verhuisplannen van ouderen in twee wijken in Amsterdam: (1) het verdiepingsniveau, (2) de staat van onderhoud aan de woning, (3) de leeftijd, (4) de huidige buren, (5) de sociale contacten zoals de nabijheid van familie en vrienden, (6) de mate van zorgbehoefte, (7) de kosten van het levensonderhoud ten opzichte van het inkomen, (8) de voorkeur voor meer of minder ruimte / kamers in de woning, (9) de veiligheid van de woonomgeving, (10) de zorg om de woonomgeving, (11) de financiële positie, (12) gevoelens van eenzaamheid, en tot slot (13) de samenstelling van het huishouden. Deze dertien factoren heeft Fokkema later geïmplementeerd in het stress-threshold model (zie figuur 4.3.2). De focus van haar onderzoek lag op de intentie van ouderen te verhuizen. Deze factoren sluiten aan bij de bevindingen in het recentere rapport van Kullberg (2005). Uit dat rapport blijkt tevens dat het vrijwel dezelfde factoren zijn die verklaren of ouderen beslist willen verhuizen of het alleen overwegen. Volgens het onderzoek van Fokkema (1996) vallen er ook factoren aan te wijzen die geen significante invloed hebben op de verhuisplannen van ouderen: een te kleine woonkamer of juist te

veel kamers, het ontbreken van bepaalde faciliteiten, het niet mogen van de huidige locale bewoners, de samenstelling van de buurt naar leeftijd en levensfase en de toegankelijkheid van de buurt (Fokkema, 1996). De dertien factoren hebben vooral betrekking op persoonlijke sociaaldemografische karakteristieken en de individuele woonsituatie van ouderen.

In de komende subparagrafen worden de achterliggende motieven van de groep ouderen met verhuisplannen uiteengezet. De bovenstaande dertien factoren van Fokkema (1996) dienen daarbij als leidraad, aangevuld met bevindingen uit recentere onderzoeken. Er wordt een onderscheid gemaakt tussen factoren die betrekking hebben op de persoonlijke (sociaaldemografische) karakteristieken en factoren die betrekking hebben op de individuele woonsituatie van ouderen. Vervolgens wordt kort ingegaan op factoren die van belang zijn bij het realiseren van de verhuiswens.

4.4.2 Factoren met betrekking tot de persoonlijke karakteristieken van ouderen

Op latere leeftijd speelt de gezondheid een steeds belangrijkere rol in het leven. Volgens het rapport 'Ouderen van nu en van de toekomst' (Kullberg, 2005, p. 35) is het dan ook vooral de gezondheid, of de angst voor hun gezondheid, die leidt tot verhuisplannen bij ouderen. Uit de onderzoeksresultaten van Fokkema (1996) valt dit echter niet direct op te maken, maar wel dat juist een combinatie van lichamelijke beperkingen en een ongeschikte woning voor 27% van de ouderen het belangrijkste motief vormt om te willen verhuizen. Hoe ernstiger de lichamelijke beperkingen, des te meer is men tot verhuizen geneigd, en hoe ongeschikter de woning, des te eerder wil men verhuizen (van meest en minst geschikte woningen). Van de 135.000 55-plussers die beslist willen verhuizen, zijn er 46.000 met matige of ernstige beperkingen die (nog) geen ouderenwoning hebben. Daarbij moet aangetekend worden dat 73% van de groep 55-plussers aangeeft beslist niet te willen verhuizen. Velen zijn verknocht aan de (eigen) woning en omgeving (Kullberg, 2005, p. 25).

Leeftijd, huishoudensamenstelling, de financiële positie, mate van zorgbehoefte en gevoelens van eenzaamheid hebben allen een significant effect op de intentie van ouderen om te verhuizen (Fokkema, 1996). Met betrekking tot de leeftijd (punt 3) kan gesteld worden dat ouderen met een leeftijd boven 75 jaar minder verhuisgeneigd zijn, omdat deze groep meer op gaat zien tegen de verhuizing de verandering van de woning en de woonomgeving (Kullberg & Ras, 2004, p. 90). Een oplopende leeftijd kan in veel gevallen in verband gebracht worden met een afnemende gezondheid en een oplopende zorgvraag (punt 6), maar ook met een afnemende neiging tot verhuizen. Bovendien wordt de verhuisafstand kleiner op hogere leeftijd (Feijten & Visser, 2005, p. 81). Uit zowel het onderzoek van Fokkema (1996) als Bolding (2006,, p. 32) komt verder naar voren dat ruim 40% van de respondenten verwacht er financieel op achteruit te gaan bij een mogelijke verhuizing (punt 11) en dat ruim 18% er vanuit gaat dat hun sociale contacten slechter zullen worden (punt 5). Dit komt overigens vooral door de grotere groep ouderen zonder verhuisplannen. De financiële en sociale verwachtingen van ouderen met verhuisplannen zijn juist positief. Voor veel ouderen vormen de kosten van het levensonderhoud ten opzichte van het inkomen (punt 7) juist een belangrijke factor om te willen verhuizen. Sociale overwegingen, in het bijzonder angst om alleen thuis te zijn en eenzaamheid, worden weinig als verhuisredenen genoemd (Kullberg & Ras, 2004, p. 95).

Onder ouderen wordt slechts op bescheiden schaal verhuisd vanwege arbeidscarrière of gezinsomstandigheden als scheiding en huwelijk (Kullberg, 2005, p. 26). Opvallend is dat binnen het rapport van Kullberg (2005) alleenstaand zijn, of het hebben van een partner, geen verklaring toevoegt of ouderen willen verhuizen of niet (punt 13), terwijl uit onderzoek van onder andere Voogd (2005) blijkt dat de aanwezigheid van een partner duidelijk remmend werkt op de verhuisbehoefte. Volgens Kullberg & Ras hebben inkomen, opleiding, ontvangen van hulp, frequentie van contact met familie en met vrienden, angst om lastig gevallen te worden en verkeersveiligheid geen invloed op de verhuiswens van ouderen. De sociaal geïsoleerde ouderen zijn kennelijk niet meer geneigd om te verhuizen dan ouderen die meer contact hebben

en hulp ontvangen (Kullberg & Ras 2004, p. 81). Opleiding en inkomen beïnvloeden echter wel in grote mate de woningkeuze (De Klerk, 2004, p. 153-155, 166, 249). Een bescheiden rol bij de verhuisbehoefte is weggelegd voor de nationaliteit: autochtone ouderen zijn minder verhuisgeneigd dan Turkse en Marokkaanse ouderen. Ook zijn eigenaar-bewoners minder verhuisgeneigd dan huurders (Kullberg & Ras, 2004, p. 81). Zij zijn meer gehecht aan hun woning, die gemiddeld van een betere kwaliteit is dan huurwoningen en bovendien goedkoop, doordat de zwaarste lasten vooral in de eerste jaren na aankoop van de woning al gedragen zijn (Bolding, 2006,, p.3).

4.4.3 Factoren met betrekking tot de woning en woonomgeving van ouderen

Ouderen zijn over het algemeen zeer tevreden over de huidige woonsituatie. Meer dan 90% van de ouderen is tevreden over de woonomgeving en de woning (Kullberg & Ras, 2004, p. 98). De leefomstandigheden van ouderen zijn objectief gezien echter zeker niet beter dan de leefomstandigheden van andere leeftijdsgroepen (Fokkema, 1996). De ouderen met verhuisplannen zijn vaker ontevreden met hun woning (28%) dan ouderen die geen verhuisplannen hebben (2%). Hetzelfde geldt voor de woonomgeving (33% versus 7%). Beide factoren laten binnen het onderzoek van Bolding (2006, p. 36) een significante positieve samenhang zien met de verhuisplannen. Naast gezondheid vormen ontevredenheid met de woning en woonomgeving dus belangrijke verhuismotieven (Kullberg, 2005, p. 35).

Met betrekking tot de woning vormen een te hoog verdiepingsniveau (veelal zonder lift, punt 1) en achterstallig onderhoud aan de woning (punt 2) samen bij ouderen significant het belangrijkste argument in de keuze om te verhuizen (Fokkema, 1996). De meeste huishoudens tussen de 55 en 65 jaar wonen in woningen waarbij traplopen noodzakelijk is. Van de 85-plussers woont de meerderheid gelijkvloers en een derde in een woning waarin voorzieningen zijn aangebracht. Verder speelt de ontevredenheid over de verwarming in de nog te renoveren woning een belangrijke rol. (Fokkema, 1996).

De mobiliteit van ouderen neemt met het toenemen van de leeftijd af. Daardoor is de buurt vaak belangrijker dan het ongeschikt zijn van de woning (punt 10). Uit onderzoek van De Klerk (2004, p. 145) blijkt dat van de groep ouderen in de leeftijd 55-75 voor 19% de huidige buurt het belangrijkste verhuismotief is. Daarbij gaat het vooral om de veranderende bevolkingssamenstelling van de buurt, de buurtbewoners en de onveiligheid als gevolg van criminaliteit. Uit hetzelfde onderzoek blijkt tevens dat gevoelens van onveiligheid voor 19% van de ouderen een motief vormen om te verhuizen. De onvrede over de buurt doet zich vooral voor in stedelijke en zeer stedelijke woonmilieus, maar verschilt echter wel sterk per buurt (Kullberg & Ras, 2004, p. 54). Uit onderzoek van Fokkema et al. (1996) komen drie belangrijke stedelijke problemen naar voren, die bij ouderen significant leiden tot de intentie te willen verhuizen. Ten eerste maakt de sterk toegenomen verkeersdrukte het zeker voor de minder mobiele ouderen zeer moeilijk om veilig over te steken. Ten tweede geeft de toegenomen criminaliteit ouderen een afnemend veiligheidsgevoel (punt 9), ondanks een dalend aantal slachtoffers onder ouderen. Ouderen vertonen vooral risicomijdend gedrag, zoals het mijden van ‘gevaarlijke’ wijken en buurten met het openbaar vervoer en te voet, en het verlaten van het huis ’s avonds. Niet meer dan 23% van de 75-plussers gaat ’s avonds nog de deur uit. Ten slotte creëert de verandering van de stedelijke populatie een gevoel van isolatie en eenzaamheid (punt 12). Een toenemend aantal inwoners van allochtone afkomst leidt tot moeizamer contact met de buren en andere bewoners (punt 4). Naast deze drie problemen zijn er nog een aantal andere zaken aan te wijzen met betrekking tot de woonomgeving. Zo vormt een onaantrekkelijk sociaal woonklimaat (punt 5) in de buurt ook een belangrijke drijfveer (Kullberg, 2005, p. 25). Een slecht woonklimaat treffen we vooral in goedkopere huurwijken en onder ouderen met lagere inkomens. Het gaat hierbij voornamelijk om overlast, de wijze waarop bewoners met elkaar omgaan en de bevolkingssamenstelling. Ongeveer een derde van deze ouderen heeft ook lichamelijke beperkingen en een ongeschikte woning. Twee andere buurtgerelateerde factoren spelen ook een belangrijke rol: hoe meer overlast er in de buurt is, hoe eerder men wil verhuizen, en hoe slechter de sociale omgang in de buurt beoordeeld wordt, hoe eerder men wil verhuizen. Het aantal huishoudens dat

vooral vanwege een onaantrekkelijke buurt wil verhuizen is bijna de helft van het aantal dat vanwege een slechte gezondheid en een ongeschikte woning moet verhuizen (Kullberg, 2005, p. 26).

Met betrekking tot de woonsituatie van ouderen blijkt verder dat ouderen over het algemeen een lange wooncarrière hebben, en daardoor vaak kritischer worden naar de eventuele volgende woonsituatie. Daarnaast zijn ouderen zeer bekend met hun huidige woonsituatie, en hechten ze veel waarde aan herkenbaarheid en het sociale netwerk dat ze hebben opgebouwd. Eerder bleek al dat de meerderheid van de ouderen niet wil verhuizen. Ouderen die niet willen verhuizen hebben een significant hogere waardering voor hun woonsituatie. Het verval van de woning vinden ouderen minder belangrijk dan andere leeftijdsgroepen. (Van der Molen, 1991, p. 45, De Klerk, p. 247). Bovendien zijn ouderen niet altijd op de hoogte van de mogelijkheden binnen de woningmarkt. Het zijn vaak de kinderen die bij hun ouders aandringen op een verhuizing. Ook bekenden en medische instellingen dragen hier aan bij (Van der Molen, 1991, p. 46). Ouderen zijn over het algemeen wel positief gestemd over de woningmarkt. In 2006 dacht een meerderheid van 63% van alle respondenten dat het niet onmogelijk is om binnen één jaar te verhuizen als dit noodzakelijk of gewenst is. Als ouderen het moeilijk of onmogelijk lijkt om te verhuizen, geven zij als belangrijkste reden dat het moeilijk is een geschikte woning te vinden of dat de woning te duur is (Bolding, 2006, p. 33). Hoe ouderen hier na de woningmarktcrisis van 2008 over denken is onbekend.

4.4.4 Factoren met betrekking tot het realiseren van de verhuiswens

Veel ouderen wonen prettig in hun huidige woning, met vaak een tuin en lage woonlasten omdat de hypotheek is afgelost (Van Marrewijk & Meijer, 2007). Uit de voorgaande paragraaf bleek bovendien dat ouderen kritischer zijn. Een eventuele nieuwe woning moet een duidelijke meerwaarde bieden ten opzichte van de huidige woning, anders is het niet aantrekkelijk om te verhuizen. Als ouderen dus al een uitgesproken verhuiswens hebben, waar naar toe dan? Uit onderzoek van Bolding (2006, p. 30) blijkt dat meer dan de helft van de geplande verhuizingen van ouderen in Amsterdam plaats zal moeten vinden binnen het eigen stadsdeel. Het leven van ouderen die niet meer deelnemen aan het arbeidsproces en veel vrije tijd hebben speelt zich immers voornamelijk af in en rondom de woning. Ondanks een toename van de mobiliteit de afgelopen decennia waarderen ouderen hun directe omgeving en de sociale contacten die zij daarbinnen hebben. Daarnaast hebben ouderen de behoefte aan voldoende voorzieningen op loopafstand. Veel ouderen geven aan te willen wonen in het centrum (Bolding, 2006). In de jaren ‘90 migreerden ouderen juist voornamelijk vanuit de grote steden in de Randstad naar de Randstedelijke gebieden of naar het landelijk gebied. Onduidelijk is of deze verhuizing plaatsvindt vanwege de negatieve aspecten van de stedelijke woonomgeving (slechte woningen, criminaliteit, gevoelens van angst en gebrek aan veiligheid, slechte toegankelijkheid; pushfactoren) of de aantrekkelijkheid van de nieuwe locatie (nabij openbaar vervoer, toegang tot allerlei specifieke services en faciliteiten; pullfactor) (Fokkema, 1996). Uit onderzoek van USP Marketing Consultancy blijkt dat de belangrijkste succesfactoren bij nieuwbouwwoningen voor ouderen, in het middeldure en dure segment, een centrumlocatie en buitenruimte zijn, gevolgd door een huurappartement van minimaal drie kamers (Van Marrewijk & Meijer, 2007). In 2002 verhuisden ouderen bovendien minder vaak naar een kleinere en zelfs vaker naar een grotere woning dan in 1998. Ouderen nemen dus in afnemende mate genoegen met minder ruimte in de nieuwe woning. Dit geldt ook voor de senioren (Kullberg & Ras, 2004, p. 28). De vraag naar kleinere woningen zal dan ook verder afnemen is de verwachting, en er zullen juist meer grote woningen worden aangeboden (Wolters, 2005; zie paragraaf 2.3).

Onder ouderen in de groep 55 tot 75 jaar is de meest gevraagde vorm van ouderenhuisvesting een ‘gewone’ zelfstandige woning. De meeste ouderenhuishoudens geven de voorkeur aan een eengezinswoning, vaak in de huursector. Bij woonvormen in de beschermende of verzorgende setting moet worden uitgegaan van het principe: zo gewoon mogelijk, geen stigmatisering of herkenning als ouderenwoning (Bolding, 2006, p. 35). Redenen om te verhuizen naar een ouderwoning met betrekking tot de woning (te groot, niet gelijkvloers) worden ongeveer even vaak genoemd als redenen in de sfeer van de gezondheid (lichamelijke beperkingen,

algemene gezondheidstoestand). Sociale redenen, zoals de angst om alleen te zijn of eenzaamheid, zijn niet of nauwelijks een drijfveer om naar een ouderenwoning te verhuizen (VROM, 2003 p. 41).

Naarmate de leeftijd van ouderen toeneemt, is men vaker op zoek naar een expliciet voor ouderen bestemde huisvestiging en wil men vaker in een complex met anderen wonen. Weinig populair zijn de serviceflat, het woon-zorgcomplex en de verzorgingsflat. Wel populair onder senioren is de aanleunwoning. Een hoog inkomen vermindert echter de interesse in een aanleunwoning of ouderenwoning, vermoedelijk omdat deze woningen weinig in de luxere typen voorkomen (Kullberg, 2005, p. 28). Ook echtparen zijn minder geïnteresseerd in een aanleunwoning of serviceflat dan alleenstaanden, omdat zorgtaken veelal vervuld worden door de partner (De Klerk, 2004, p. 186-199, 242-243, 249). De samenhang met een hoge opleiding is overigens groot. Hoog opgeleiden tonen veel minder interesse in het 'bejaardenoord' en ook in de meeste andere woonvormen voor ouderen. Deze groep ouderen lijkt vooral interesse te hebben in een toegankelijke woning zonder ouderenetiket erop (De Klerk, 2004: 153-155).

Volgens Hooimeijer (2007, p. 47) wordt op latere leeftijd het opleidingsniveau en de overige levensloopervaring van ouderen steeds belangrijker, en daarin verschillen de toekomstige ouderen ingrijpend van de huidige generatie. Dit wordt bevestigd door verschillende onderzoeken. Volgens De Klerk (2004, p. 184) hangt een betere gezondheid, behalve met de leeftijd, vrij sterk samen met een hoog opleidingsniveau. Beter onderwijs heeft bijgedragen aan een korter en minder belastend arbeidsverleden en aan een gezondere levenswijze. Beter opgeleide ouderen zijn daardoor in het algemeen gezonder dan ouderen met een lage opleiding. Het opleidingsniveau van de bevolking is sterk gestegen en zodoende zijn de groep jonge ouderen beter opgeleid en gezonder dan de oudste generatie. Bij de gezondheidsverschillen tussen jongere en oudere ouderen speelt dus enerzijds een leeftijdseffect en anderzijds een cohort-effect: jongere cohorten zijn beter opgeleid en hebben gezonder kunnen leven (Kullberg, 2005, p. 2). Verder komt naar voren dat een goede opleiding ook helpt bij het vinden en benaderen van instanties, zoals zorgverleners en verstrekkers van hulpmiddelen. Samen met een overheidsbeleid dat gericht is op extramuralisering (zie paragraaf 2.2) leidt dit ertoe dat ouderen langer zelfstandig kunnen blijven wonen. Bovendien biedt een gedegen opleiding meer (financiële) mogelijkheden tijdens de arbeidscarrière, wat ook wel blijkt uit een halvering van het aantal ouderenhuishoudens met een inkomen rond het aow-niveau in tien jaar tijd, en daarnaast een toenemend eigenwoningbezit onder ouderen (Kullberg, 2005, p. 2).

4.4.5 Conclusie

Geconcludeerd kan worden dat het in hoofdzaak de gezondheid is (of de angst voor gezondheidsklachten) die leidt tot verhuisplannen bij ouderen. De gezondheid ligt bovendien ten grondslag aan andere motieven. Zo vormt bijvoorbeeld een ongeschikte woning in combinatie met lichamelijke beperkingen voor veel ouderen het belangrijkste motief om te willen verhuizen. Naast de gezondheid vormen ontevredenheid met de woning en met de woonomgeving belangrijke verhuismotieven. Daarbij gaat het bij de woning vooral om een te hoog verdiepingsniveau en achterstallig onderhoud aan de woning. Bij de woonomgeving gaat het om de toegenomen verkeersdrukte, criminaliteit en verandering van de stedelijke populatie. Deze verandering kan leiden tot gevoelens van isolatie en eenzaamheid. De directe woonomgeving wordt met het ouder worden steeds belangrijker: ten eerste door de beperkte mobiliteit als gevolg van een afnemende gezondheid, en vanwege de vrijetijdsbesteding binnen de directe woonomgeving als gevolg van de pensionering. De wensen met betrekking tot een eventuele toekomstige woning verschillen sterk per leeftijdsgroep: ouderen tussen van 55 tot 75 jaar zijn voornamelijk op zoek naar een 'gewone' zelfstandige woning met weinig stigmatisering, terwijl ouderen boven de 75 jaar juist vaker naar expliciet voor ouderen bestemde woningen op zoek zijn. Onder senioren is dan de aanleunwoning zeer populair. De voorkeur voor een bepaald type woning hangt echter ook sterk samen met het inkomen, het opleidingsniveau en de huishoudensamenstelling. De invloed van het opleidingsniveau wordt bovendien steeds belangrijker als het gaat om de woningkeuze en (financiële) mogelijkheden.

Opvallend is dat binnen de aangehaalde onderzoeken motieven die betrekking hebben op afgeschermde woonvormen nauwelijks genoemd worden. Er wordt wel gesproken over afnemende veiligheidsgevoelens onder ouderen en risicomijdend gedrag. Stedelijke problemen en de angst daarvoor worden daarbij in verband gebracht met een gevoel van isolatie en eenzaamheid. Een gevoel van onveiligheid wordt echter vooral in verband gebracht met verkeersonveiligheid in de woonomgeving. Ontevredenheid met de woonomgeving werd ook genoemd als motief voor de opkomst van afgeschermde woonvormen in Nederland. Begrippen als gemeenschapszin of geborgenheid komen niet voor in de aangehaalde onderzoeken. Het is niet helemaal duidelijk waarom niet. Misschien is dit niet onderzocht of is er geen sprake van een significant effect op het verhuisgedrag van ouderen. Eventuele aanknopingspunten voor dit onderzoek zouden wellicht gevonden kunnen worden in de factoren 'gevoelens van eenzaamheid' en 'sociale contacten'. Met betrekking tot de behoefte aan voorzieningen zou de factor 'mate van zorgbehoefte' een rol kunnen spelen.

4.5 Conceptueel model

In dit onderzoek staat de vraag centraal aan welke afgeschermde woonvormen ouderen in maersfoort behoefte hebben, en door welke motieven en karakteristieken van deze ouderen de behoefte aan afgeschermde woonvormen wordt bepaald. Om tot beantwoording te komen van deze vraag is op basis van het model voor verhuisgedrag van Mulder & Hooimeijer (1999) en de theorie van Blakely & Snyder (1997), Low (2001) en Hamers et al. (2007) een conceptueel model opgesteld (zie figuur 4.5). Uit dit conceptuele model blijkt de relatie tussen de karakteristieken, de motieven en de vraag naar afgeschermde woonvormen.

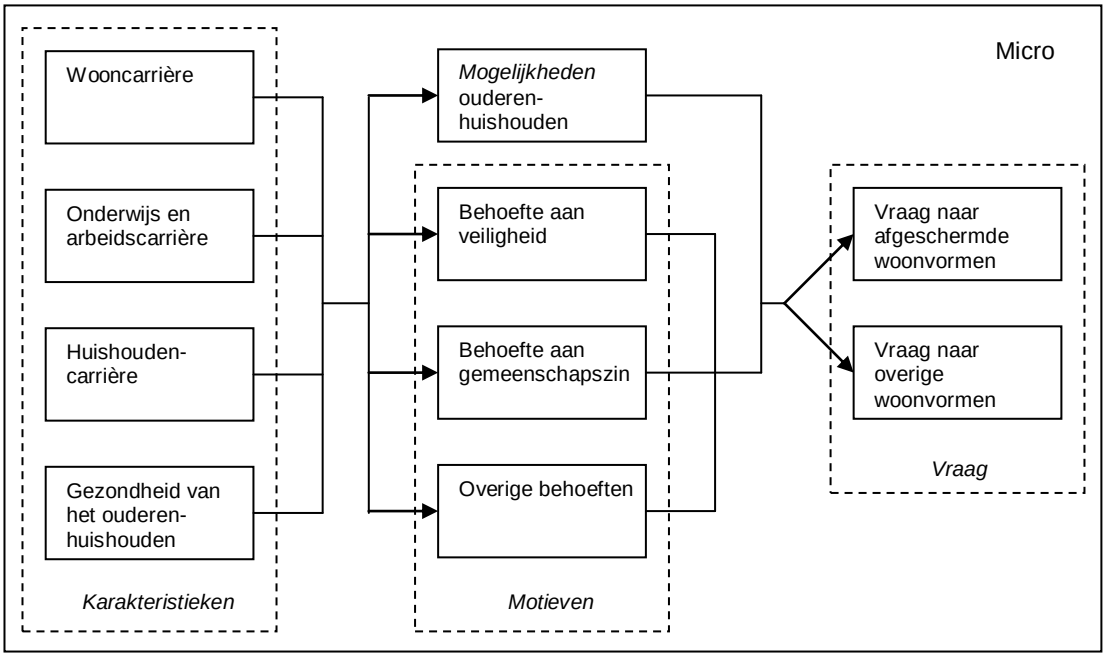

Figuur 4.5: Conceptueel model op basis van het model voor verhuisgedrag van Mulder & Hooimeijer (1999) en de theorie van Setha Low (2001), Blakely & Snyder (1997) en Hamers et al. (2007).

In het model voor verhuisgedrag volgens de levensloopbenadering van Mulder & Hooimeijer (1999) is te zien dat de woningvraag van een huishouden op microniveau voortkomt uit de mogelijkheden (het kunnen) en motieven (het willen) van dit huishouden. Op basis van de onderzoeken van Low (2001), Blakely & Snyder (1997) en Hamers et al. (2007) kan gesteld worden dat de vraag naar afgeschermde woonvormen

door ouderen in Amersfoort primair bepaald wordt door de volgende motieven: de behoefte aan veiligheid en de behoefte aan gemeenschapszin. Daarnaast vallen nog enkele overige behoeften te onderscheiden: de behoefte aan aanwezigheid van voorzieningen en de controle daarover, de behoefte aan privacy en rust, status en exclusiviteit en de behoefte aan stabiliteit van de wijk en de woningwaarde. Al deze motieven sluiten aan bij de ruimtelijke en sociale kenmerken van afschermde woonvormen. Deze motieven resulteren echter niet automatisch in de vraag naar afgeschermde woonvormen, maar zouden ook kunnen resulteren in de vraag naar andere woonvormen die voorzien in één of enkele van deze behoeften. In dit onderzoek zal bekeken worden welke motieven van betekenis zijn voor ouderen in Amersfoort, in relatie tot afgeschermde woonvormen. De belangrijkste karakteristieken van ouderenhuishoudens die de mogelijkheden en motieven beïnvloeden komen in hoofdzaak voort uit het model voor verhuisgedrag volgens de levensloopbenadering van Mulder & Hooimeijer (1999). Belangrijk uitgangspunt daarbij is dat levenslopen niet vast liggen in opeenvolgende stadia, maar zijn gebaseerd op persoonlijke karakteristieken en bestaan uit reeksen gebeurtenissen die elkaar opvolgen. Hierbij wordt een onderscheid gemaakt in vier zogenaamde carrières: de wooncarrière, de arbeidscarrière, de onderwijscarrière en de huishoudencarrière. Op basis van de voorgaande hoofdstukken kan gesteld worden dat ouderen ook op latere leeftijd nog een zeer actieve 'Wooncarrière' hebben. Ouderen vormen in toenemende mate een interessante doelgroep voor diverse marktpartijen en zijn bovendien zeer pluriform in hun woonwensen. Met betrekking tot de arbeid- en onderwijscarrière kan gesteld worden dat op latere leeftijd het onderscheid tussen onderwijscarrière en arbeidscarrière minder eenduidig lijkt te zijn, door bijvoorbeeld interne scholing en opwerking binnen een bedrijf. Vandaar dat deze beide als één karakteristiek vermeld worden in het conceptuele model. Vanuit diverse onderzoeken blijkt dat de 'Onderwijs en arbeidscarrière' in toenemende mate van invloed is op bijvoorbeeld het inkomen en de gezondheid van een ouderhuishouden, maar ook op de woonwensen (Hooimeijer, 2007; De Klerk, 2004; Kullberg, 2005). Ook de 'Huishoudencarrière' van ouderen is nog steeds actueel en van grote invloed op de woonbehoefte, en daarmee op de eventuele vraag naar afgeschermde woonvormen. Daarbij kan bijvoorbeeld gedacht worden aan de aanwezigheid van een partner, maar ook het advies door en de woonlocatie van de kinderen. Tot slot is er op basis van de literatuur een vierde karakteristiek toegevoegd die van zeer grote invloed is op de mogelijkheden en de motieven van een ouderenhuishouden en bovendien niet lijkt te vallen binnen de vier carrières: de 'Gezondheid van het ouderenhuishouden'. In de paragraaf 4.4.5 werd geconcludeerd dat het vooral de gezondheid is (of de angst voor hun gezondheid) die leidt tot verhuisplannen bij ouderen, en bovendien ten grondslag ligt aan andere motieven. In veel gevallen waarbij ouderen verhuizen vanwege gezondheidsproblemen is slechts beperkt sprake van keuzevrijheid, maar eerder van een verplichte en onvoorziene verhuizing naar een verzorgingshuis. Vanwege deze beperkte keuzevrijheid en het overheersende motief van de zorgvraag is op voorhand besloten om geen interviews af te nemen onder ouderen die wonen in een verzorgingshuis of andere woonvorm waar formele zorg aangeboden wordt. Dit neemt niet weg dat de aangeboden zorg of voorzieningen binnen een afgeschermde woonvorm een extra motief zou kunnen vormen om hier naar toe te verhuizen.

Het is van belang te realiseren dat de vraag vanuit een ouderenhuishouden voor afgeschermde woonvormen alleen geuit zal worden wanneer ouderen bekend zijn met deze woonvorm. Immers: onbekend maakt onbemind. Deze informatie over- en vanuit de woningmarkt heeft ook invloed op de behoeften en (financiële) middelen van ouderen. Een goed geïnformeerd ouderenhuishouden weet welke mogelijkheden de woningmarkt biedt voor ouderen op gebied van veiligheid, gemeenschappelijk wonen en informele zorgfaciliteiten. Daarnaast kan de juiste informatie leiden tot vergroting van de financiële middelen in de vorm van subsidies en als handreiking dienen voor het opzetten van eigen initiatieven op het gebied van huisvesting.

In hoofdstuk 5 zal ingegaan worden op de persoonlijke karakteristieken van de respondenten zoals beschreven in het conceptueel model. Deze karakteristieken worden in relatie gebracht tot de ruimtelijke en sociale kenmerken van de afgeschermde woonvormen zoals beschreven in het theoretisch model voor afgeschermde woonvormen.

5 Huidige woonsituatie van de respondenten

in relatie tot de ruimtelijke en sociale kenmerken van afgeschermde woonvormen

5.1 Inleiding

Zoals vermeld in het eerste hoofdstuk luidt de onderzoeksvraag van dit onderzoek: Aan welke afgeschermde woonvormen hebben ouderen in Amersfoort behoefte, en door welke motieven en karakteristieken van deze ouderen wordt de behoefte aan afgeschermde woonvormen bepaald? Om te komen tot beantwoording van deze onderzoeksvraag is empirisch onderzoek verricht binnen de gemeente Amersfoort. Er zijn dertig interviews afgenomen bij zelfstandig wonende ouderen. Speciale aandacht is daarbij uitgegaan naar ouderen die ervoor gekozen hebben om samen met andere ouderen te wonen in een woongroep. Binnen dit onderzoek werd eerder al geconcludeerd dat woongroepen voor ouderen zowel ruimtelijk als sociaal duidelijke kenmerken vertonen van een afgeschermde woonvorm. Bewoners van deze woongroepen voor ouderen vormen dan ook een interessante doelgroep om meer te weten te komen over de motieven die mensen aan zouden kunnen dragen om te gaan wonen in een afgeschermde woonvorm. Wat spreekt de bewoners zo aan in een woongroep voor ouderen en waarom zijn zij specifiek in een woongroep gaan wonen? Op basis van figuur 3.5 zou gesteld kunnen worden dat zowel de ruimtelijke als de sociale kenmerken de bewoners aan zouden moeten spreken. Dit zou interessante informatie kunnen opleveren met het oog op de toekomstige woonvormen voor ouderen, zeker wanneer daarbij het uitgangspunt een vraaggerichte woningmarkt is. Toch werd eerder ook al gesteld dat er binnen de beschikbare literatuur veel aandacht uitgaat naar de ruimtelijke kenmerken en niet zozeer naar de sociale kenmerken van afgeschermde woonvormen. Dit onderzoek naar zowel de ruimtelijke als de sociale kenmerken vormt dan ook een aanvulling op reeds bestaande onderzoeken.

In dit hoofdstuk worden kort de persoonlijke karakteristieken beschreven van de respondenten. Tijdens het gesprek is niet gevraagd naar het inkomen of inkomensgroepen, om het gesprek sociaal en luchtig te houden. Wel is in een later stadium gevraagd naar de eigendomsverhouding ten aanzien van de woning. Uit het onderzoek van Hooimeijer (2007, p. 45-47) kan namelijk opgemaakt worden dat het bezitten van een koopwoning over het algemeen een belangrijke positieve bijdrage levert aan de financiële mogelijkheden van ouderen. Voor het empirische onderzoek zijn in totaal dertig ouderen geïnterviewd, waarvan tweeëntwintig vrouwen en acht mannen. De gemiddelde leeftijd van deze groep respondenten is 73 jaar, variërend van 59 tot 84 jaar. Binnen dit onderzoek is verder geprobeerd de respondenten te laten verschillen naar type woonvorm en woonlocatie, maar ook naar sociaaldemografische karakteristieken, ten einde deze af te kunnen zetten tegen de perceptie van afgeschermde woonvormen voor ouderen. De nadruk ligt daarbij op de karakteristieken die in het conceptuele model benoemd worden, te weten de wooncarrière, de huishoudencarrière, de onderwijs en arbeidscarrière en de gezondheid van het ouderenhuishouden. In paragraaf 5.2 wordt ingegaan op de laatste drie karakteristieken. Daarnaast wordt kort aandacht besteed aan eigenschappen met betrekking tot mobiliteit en computergebruik, omdat uit de gesprekken bleek dat dit karakteristieken zijn die mogelijk invloed hebben op het verhuisgedrag van ouderen. Vervolgens wordt in paragraaf 5.3 uitgebreid stilgestaan bij de wooncarrière van de respondenten. Eerst zullen de motieven met betrekking tot de gemeente Amersfoort en de huidige wijk van de respondenten beschreven worden. Daarna zal uitvoerig ingegaan worden op de motieven met betrekking tot de huidige woonvorm. Naast de motieven zal ook gekeken worden naar de ruimtelijke en sociale kenmerken van de woonvormen, volgens het theoretisch model voor afgeschermde woonvormen. Ten slotte wordt ingegaan op de eventuele toekomstige (droom)woonvorm van de respondenten.

5.2 Karakteristieken van de respondenten

Met betrekking tot de huishoudencarrière is bekend dat alle mannelijke respondenten ten tijden van het interview een partner hebben. Zes van de acht mannen zijn geïnterviewd samen met hun (huidige) vrouw. Meneer Wagner en meneer Visser hebben beide een vriendin die niet benaderd zijn voor dit interview. Daarnaast zijn er zestien alleenstaande vrouwen geïnterviewd, waarvan drie ongehuwd zonder kinderen en kleinkinderen (mevrouw Witteveen, mevrouw Wieringa en mevrouw Klein). De overige dertien vrouwen zijn gescheiden of weduwen, waarvan Mevrouw Verboom na het overlijden van haar man negentien jaar geleden nu weer samenwoont met haar nieuwe vriend. De familie Singer heeft wel twee kinderen, maar geen kleinkinderen. De overige vijfentwintig respondenten hebben zelf kinderen en kleinkinderen. Geen van de respondenten heeft nog thuiswonende kinderen. De afstand tot de kinderen en kleinkinderen varieert sterk, maar van tweederde van de respondenten woont er een kind binnen de gemeente Amersfoort. Uit de gesprekken, zoals beschreven in de komende paragrafen, blijkt dat deze huishoudencarrière een duidelijke invloed heeft gehad op het verhuisgedrag van de respondenten.

Uit het model voor verhuisgedrag van Mulder & Hooimeijer (1999; zie paragraaf 4.3.1) komt naar voren dat zowel de opleidingscarrière als de arbeidscarrière van invloed is op het individuele verhuisgedrag. Daarbij is het opleidingsniveau vooral van grote invloed op de woningkeuze van ouderen (Hooimeijer, 2007, p. 48-52; De Klerk, 2004, p. 153-155, 166, 249; zie paragraaf 4.4.5). Een hoog opleidingsniveau leidt bovendien tot een betere gezondheid (De Klerk, 2004, p.184) en over het algemeen ook tot meer (financiële) mogelijkheden in samenloop met de arbeidscarrière. Dit blijkt ook uit een halvering van het aantal ouderenhuishoudens met een inkomen rond het aow-niveau in tien jaar tijd en een toenemend eigenwoningbezit onder ouderen (Kullberg, 2005, p. 2). Uit datzelfde onderzoek komt ook naar voren dat een goede opleiding helpt bij het vinden en benaderen van instanties, zoals zorgverleners en verstrekkers van hulpmiddelen. Binnen dit onderzoek geven bijna alle respondenten aan in het verleden een opleiding te hebben gevolgd. In veel gevallen gaat het hier om een middelbare beroepsopleiding. De invloed van de opleidingscarrière lijkt echter ondergeschikt aan die van de arbeidscarrière. In veel gevallen hebben de respondenten zich langzaamaan opgewerkt binnen het bedrijf waarin zij werkzaam waren. Uit de interviews blijkt tevens dat de mannelijke respondenten, maar ook de partners van de vrouwelijke respondenten, vaker een opleiding hebben genoten dan de vrouwelijke respondenten. Ditzelfde geldt voor het aantal respondenten dat aangeeft te hebben gewerkt. In veel gevallen lijkt er dan ook sprake van een traditionele man-vrouw verhouding binnen het gezin. Veel van de geïnterviewde vrouwen geven dan ook aan gestopt te zijn met werken op het moment dat zij kinderen kregen. Daar staat tegenover dat veel vrouwen tijdens het moederschap veel vrijwilligerswerk hebben verricht. Ten tijden van het interview is het merendeel van de respondenten echter gepensioneerd. Alleen van meneer Visser (65), meneer Wagner (70) en meneer Singer (66) is bekend dat zij nog een actieve loopbaan hebben. Zij zijn nog relatief jong en hebben weinig tot geen gezondheidsproblemen. De arbeidscarrière heeft vooral grote invloed gehad op de keuze voor Amersfoort als woonlocatie, wat ook naar voren zal komen in paragraaf 5.3.1. Daarnaast heeft de arbeidscarrière, maar ook het vrijwilligerswerk van de vrouwelijke respondenten, in veel gevallen geleid tot het hebben van veel contacten in de regio Amersfoort, maar ook nationaal en internationaal.

In paragraaf 4.4.5 werd geconcludeerd dat vooral de gezondheid van zeer grote invloed is op het leven van ouderen. Er lijkt niet alleen een duidelijke samenhang te zijn met de leeftijd en zorgbehoefte, maar ook met de mobiliteit, de woning en de woonomgeving. Geconcludeerd werd dan ook dat het vooral de gezondheid is die leidt tot verhuisplannen onder ouderen. Dit komt ook duidelijk naar voren in de afgenomen interviews. Ruim de helft van de respondenten heeft gezondheidsklachten, die ze vooral beperkt in hun mobiliteit. Daarbij kan het gaan om tijdelijke gebreken of ouderdomsklachten, maar ook om chronische klachten zoals de evenwichtsstoornis van mevrouw Singer en de slechte rug van mevrouw Klein. Hoe groot de invloed van de gezondheid is op het dagelijks leven van ouderen blijkt wel uit het gesprek met mevrouw Kramer. Mevrouw Kramer (74) is een alleenstaande vrouw, wonend in een huurappartementencomplex in de wijk

Schothorst. Tot voor kort had zij weinig gezondheidsklachten, maar op het moment van het interview is zij geblesseerd aan de schouder. Nu krijgt mevrouw (tijdelijk) thuishulp bij onder andere het aankleden en koken. Maar ook wordt ze geholpen door haar dochter, buren en kennissen als het gaat om de dagelijkse behoeften. Een klein voorval kan dus vergaande gevolgen hebben. Bij drie respondenten speelt de leeftijd slechts een beperkte rol bij hun gezondheidsklachten, omdat het daarbij gaat om chronische klachten. In hoeverre deze chronische klachten van invloed zijn op de wooncarrière verschilt echter sterk per persoon. Over het algemeen is er binnen de groep respondenten wel een duidelijk verband tussen de leeftijd en de (beginnende) gezondheidsklachten zoals artrose en diabetes. Het zijn ook de oudste respondenten van dit onderzoek die de meeste gezondheidsklachten hebben. Vaak zijn het dergelijke ouderdomsklachten, of de angst daarvoor, die bij verschillende respondenten hebben geleid tot een verhuizing naar een nultredenwoning. In paragraaf 5.3 wordt hier uitgebreid op teruggekomen. Een slechte gezondheid zegt echter niet alles. Dankzij de goede gezondheidszorg in Nederland is het niet zo dat een slechte gezondheid per definitie het einde hoeft te betekenen van een actief leven. Enkele respondenten hebben na een operatie zelfs het gevoel dat ze begonnen zijn aan hun tweede jeugd, en weten daarmee hun situatie ook goed te relativeren.

Naast de gezondheid, de huishoudencarrière en de onderwijs- en arbeidscarrière werd met de respondenten ook gesproken over mobiliteit, in relatie tot de mogelijke invloed van deze eigenschap op het verhuisgedrag van ouderen. Uit diverse onderzoeken kwam al naar voren dat ouderen steeds mobieler worden ten opzicht van voorgaande generaties, en ook steeds afhankelijker worden van deze mobiliteit (zie paragraaf 2.1). Tevens bleek dat deze ontwikkeling niet voor alle ouderen in dezelfde mate geldt. Dit blijkt ook uit de analyse van de interviews. De mobiliteit van de respondenten is kort gezegd heel divers: sommigen zijn veel mobieler dan anderen. In een aantal gevallen heeft dit met de gezondheid te maken, maar in andere gevallen met de woonlocatie in Amersfoort en het al dan niet hebben van een rijbewijs of angst voor bepaalde vervoermiddelen. Vaak bepaalt een combinatie van deze factoren de mate van mobiliteit. In twintig van de dertig gevallen heeft de respondent de beschikking over een auto. Daar zijn enkele respondenten bij die pas op latere leeftijd hun rijbewijs hebben gehaald. Mevrouw Vogel geeft aan dat het binnen haar woongroep regelmatig voorkomt dat mensen een beroep op elkaar doen, of samen een auto hebben. Sommige respondenten geven ook aan zich vanwege de toegenomen verkeersdrukte in de auto veiliger te voelen dan lopend of op de fiets. Angst om te vallen, vaak ook voortgekomen uit eigen ervaringen, vormt in deze gevallen de beperkende factor met betrekking tot mobiliteit. Van alle respondenten geven er 21 aan regelmatig gebruik te maken van het openbaar vervoer, waaronder de 10 respondenten zonder auto. Bij alle respondenten is er een bushalte nabij de woning. Meerdere respondenten waren ervan op de hoogte dat ten tijde van de interviews in Amersfoort een experiment gaande was waarbij 65-plussers op proef gratis gebruik mogen maken van het openbaar vervoer. Daarnaast kunnen mensen in de regio Amersfoort gebruik maken van de regiotaxi of de Valys. Verder hebben veel respondenten ook een senioren kortingskaart van de NS. Parkeren en parkeerkosten in de binnenstad van Amersfoort, maar ook van andere steden, vormen voor de respondenten die niet dicht bij de binnenstad wonen vaak de aanleiding om de auto te laten staan en te reizen met het openbaar vervoer. Anderen, die relatief dichtbij de binnenstad wonen, pakken de fiets. In twee gevallen zijn de gezondheidsklachten van zo een grote invloed op de mobiliteit dat reizen met het openbaar vervoer zelfs beperkt mogelijk is. Mevrouw Van der Plas en mevrouw Klein zijn daarom beiden aangewezen op de (regio)taxi.

Tot slot geven twintig respondenten aan thuis gebruik te maken van een computer. De ervaringen met de computer lopen sterk uiteen. In alle gevallen wordt aangegeven dat het hierbij gaat om het opstellen van teksten en het onderhouden van contacten via de e-mail. Daarbij kan het gaan om mailwisselingen binnen de woongroepen, maar ook om contacten met vrienden, kinderen en kleinkinderen. Een enkeling geeft aan het internet te gebruiken voor het opzoeken van informatie via bijvoorbeeld Google of het spelen van spelletjes. Over het algemeen is iedereen zeer enthousiast en zelfs trots op het feit dat men gebruik maakt van een computer. Daar staat tegenover dat er ook respondenten zijn die het allemaal ‘maar lastig vinden’, zoals bijvoorbeeld het echtpaar De Jong.

De wooncarrière, de huishoudencarrière, de onderwijs- en arbeidscarrière en de gezondheid zijn dus van invloed op het verhuisgedrag van ouderen. Bovendien bestaat er een duidelijke relatie tussen gezondheid, leeftijd en mobiliteit. Meer dan de helft van de respondenten heeft gezondheidsklachten, variërend van tijdelijke gebreken tot ouderdomsklachten en chronische klachten. Deze klachten hebben voornamelijk invloed op de mobiliteit van de respondenten. In twee gevallen zijn gezondheidsklachten van dermate grote invloed op de mobiliteit dat reizen met het openbaar vervoer zelfs beperkt is. In veel gevallen zijn het ook deze gezondheidsklachten, of de angst daarvoor, die hebben geleid tot een verhuizing naar een nultreden of ouderenwoning. Hier wordt in de volgende paragraaf uitgebreid op ingegaan. Daarnaast kan geconcludeerd worden dat de actieve arbeidscarrière, maar ook het uitoefen van vrijwilligerswerk, er bij veel respondenten toe heeft geleid dat ze veel contacten hebben, ook internationaal. De meerderheid van de respondenten is ook in het bezit van een computer met internet, wat het onderhouden van deze contacten ook lijkt te vergemakkelijken. Daarnaast is de arbeidscarrière in veel gevallen verantwoordelijk voor de keuze voor Amersfoort als woonlocatie. Ook hier wordt in de volgende paragraaf uitgebreid aandacht aan besteed.

5.3 Wooncarrière van de respondenten

Hoe mensen nu wonen, of in het verleden gewoond hebben, heeft grote invloed op de toekomstige woning (Mulder & Hooimeijer, 1999). Vaak kiezen mensen niet alleen voor een bepaalde woning, maar ook voor de directe woonomgeving, gemeente of regio, veelal gebaseerd op persoonlijk motieven. In deze paragraaf wordt ingegaan op de motieven die de respondenten aandragen met betrekking tot de gemeente Amersfoort en de huidige wijk, en de huidige woonvorm. Een voorbeeld uit het gesprek met meneer Van Capelle geeft deze complexiteit van de woningkeuze goed weer (zie kader 5.3). Uit de verschillende gesprekken blijkt dat de keuze voor een bepaalde woning vaak een optelsom is van zeer uiteenlopende motieven, en een afweging van keuzes op verschillende schaalniveaus. Bij de woningkeuze wordt onderscheid gemaakt tussen respondenten die wonen in een zelfstandige eengezinswoning, een nultredenwoning, een appartementencomplex voor ouderen en een woongroep voor ouderen. Naast de motieven zal ook worden ingegaan op de ruimtelijke en sociale kenmerken van de woonvorm, volgens het theoretisch model voor afgeschermde woonvormen. Tot slot zal ook beschreven worden welke woonwensen de respondenten hebben met het oog op de toekomst, zowel reëel als fictief.

Meneer Van Capelle: "We hadden een ruime twee-onder-een-kap bungalow in Zwolle, met een mooie grote tuin. Mijn vrouw is een echte tuinliefhebster, maar toen kreeg zij last van artrose, en hebben we er een tuinman bijgehaald. Maar we hebben altijd al gezegd dat als het niet meer gaat, gaan we naar een appartement in het midden van het land. **[centrale ligging woonlocatie]** En zo is het eigenlijk gegaan. We waren toen allebei gezond, en dat is nu al weer 10 jaar geleden, en als we wat wilden dan moesten we het nu doen. **[anticiperen]** Toen hebben we gewoon een lijstje samengesteld van eisen waaraan de woning moest voldoen. **[eisen aan de woonsituatie]** Ik kwam toen ook nog net het ziekenhuis uit. Dus als je niet meer kon rijden moet het een goed openbaar vervoer hebben en een station hebben, er moet een winkelcentrum nabij zijn… Daarmee zijn we gaan kijken, en op pad gegaan. Mijn dochter nam toen een optie hier op een appartement op de Berg, hier in Amersfoort, daar kwamen toen mooie nieuwbouwappartementen. **[informatie via de kinderen]** Vanwege het hoogteverschil op de fiets hebben we dat toen laten varen. We konden dat toen nog wel, of later met de auto, waar raak je die auto kwijt? **[afwegingen maken]** Daar beginnen we niet aan. Toen kregen we op enig moment bericht dat er in Nieuwland een complex zou komen, en daar zijn we naar gaan luisteren naar wat er allemaal gaat komen. Een winkelcentrum, en er zou een medisch centrum komen, en toen zeiden we tegen elkaar: dit benadert onze wens heel erg. (…) We kwamen hier, en het is het. We waren ook één van de eersten, en hadden dus ook keuze waar we wilden zitten in het complex. **[keuzes maken]** We zijn nog wezen kijken bij kennissen in Zwolle op de zevende etage hoe dat voelde. Nou, en toen bleek dat je nog wel zoveel contact had met alles beneden… En van het uitzicht hier genieten we nog iedere dag. (…) Dit is geen seniorencomplex. In het begin waren er heel veel starters, maar die krijgen op enig moment toch kinderen, en dan willen ze graag een huis met een tuin. Nu zitten hier eigenlijk allemaal mensen van 50 en ouder." **[onvoorziene veranderingen]**

Kader 5.3: Voorbeeldgesprek met meneer Van Capelle over de complexiteit van de woningkeuze.

5.3.1 Motieven met betrekking tot de Gemeente Amersfoort en de huidige wijk

Uit het voorbeeldgesprek met meneer Van Capelle (zie kader 5.3.)blijkt dat de keuze voor een bepaalde woning vaak samengaat met de keuze voor een bepaalde regio of gemeente. De motieven die de respondenten aandragen om juist in de gemeente Amersfoort te gaan of blijven wonen zijn zeer divers. De centrale ligging van Amersfoort in Nederland is een door de respondenten veel genoemd motief om hier te gaan wonen. Toch speelden vaak ook andere factoren mee, en was de centrale ligging in veel gevallen niet het doorslaggevende motief om te verhuizen naar Amersfoort, maar was het slechts een prettige bijkomstigheid waar ook elders in de regio aan voldaan kon worden. In de voorgaande paragraaf werd al geconcludeerd dat de arbeidscarrière van grote invloed is op de keuze voor Amersfoort als woonlocatie. Veel respondenten zijn gebonden aan Amersfoort vanwege hun laatste werk of dat van hun partner. Van de 30 respondenten hebben 21 een baan gehad in Amersfoort, waarvan opvallend veel mannen een (administratieve) baan hebben gehad in het leger, en waren gestationeerd in Amersfoort. Maar ook andere banen hebben ertoe geleid dat respondenten zijn gaan wonen in Amersfoort, onder andere vanwege de gunstige ligging van Amersfoort voor de werkgever. Voor veel respondenten vormt hun laatste werk of dat van de partner een belangrijk motief om nu nog steeds in Amersfoort te wonen. Een ander veelgehoord motief heeft betrekking op de partner en kinderen. Mevrouw Van het Schip is bijvoorbeeld destijds vanwege haar huwelijk vanuit Leusden verhuisd naar Amersfoort. Nu zou ze hier ook niet graag meer weg willen vanwege het feit dat haar kinderen in de buurt wonen. Van 21 van de 30 respondenten woont ten minste één kind in Amersfoort. Voor alle respondenten geldt dat de nabijheid van de kinderen een belangrijke meerwaarde is. Dit heeft in sommige gevallen zelfs geleid tot de verhuizing naar Amersfoort. Mevrouw Voorhoven is bijvoorbeeld in een ouderencomplex in Kattenbroek komen wonen vanwege haar zoon en zijn drie zonen, die nu dan ook wonen op loopafstand. De kinderen kunnen tevens een belangrijke bron van informatie vormen als het gaat om het vinden van een geschikte woning. Zo hebben mevrouw Gaasbeek en mevrouw Kramer een woning gevonden in Amersfoort via hun dochters. De nabijheid van de kinderen levert niet alleen voordelen op voor de respondenten, maar ook voor de kinderen zelf. Praktisch gezien gaat het hier om het oppassen op de kleinkinderen en het uit school halen. De familie vormt dus een belangrijk motief voor de respondenten om nu nog steeds in Amersfoort te willen blijven wonen. Daar waar in het verleden het werk van de partner een belangrijke rol speelde om in Amersfoort te komen wonen lijkt nu de nabijheid van de kinderen en kleinkinderen een belangrijk motief. Toch is het soms meer toeval dat de kinderen in de buurt wonen, omdat ook zij zo hun eigen motieven hebben om in Amersfoort te gaan wonen. Enkele respondenten wonen in Amersfoort omdat zij hier geboren en getogen zijn, en daardoor een sterke band hebben opgebouwd met de stad Amersfoort als woonlocatie. Opvallend is dat geen van de respondenten weer in Amersfoort is komen wonen met als motief teruggekeerd te zijn naar hun geboortegrond. Andere respondenten zijn in Amersfoort komen wonen omdat de woonvorm van hun keuze nergens anders in de regio beschikbaar was. Toen het echtpaar Jansen eind jaren ’80 op zoek ging naar een geschikte woonvorm voor ouderen waren de keuzes zeer beperkt. Uiteindelijk hebben ze zich destijds met succes ingeschreven voor een woongroep in oprichting in de wijk Kattenbroek; woongroep Castellum. In het geval van het echtpaar Van Eesteren, medeoprichters van de woongroep Nieuw-Amer, zat het geheel nog complexer in elkaar, omdat zij met de eigen broers en zussen het plan hadden opgevat samen te gaan wonen. “En Amersfoort had een wervend beleid voor woningbouw en woongroepen, en zo zijn we hier terecht gekomen.”, aldus meneer Van Eesteren.

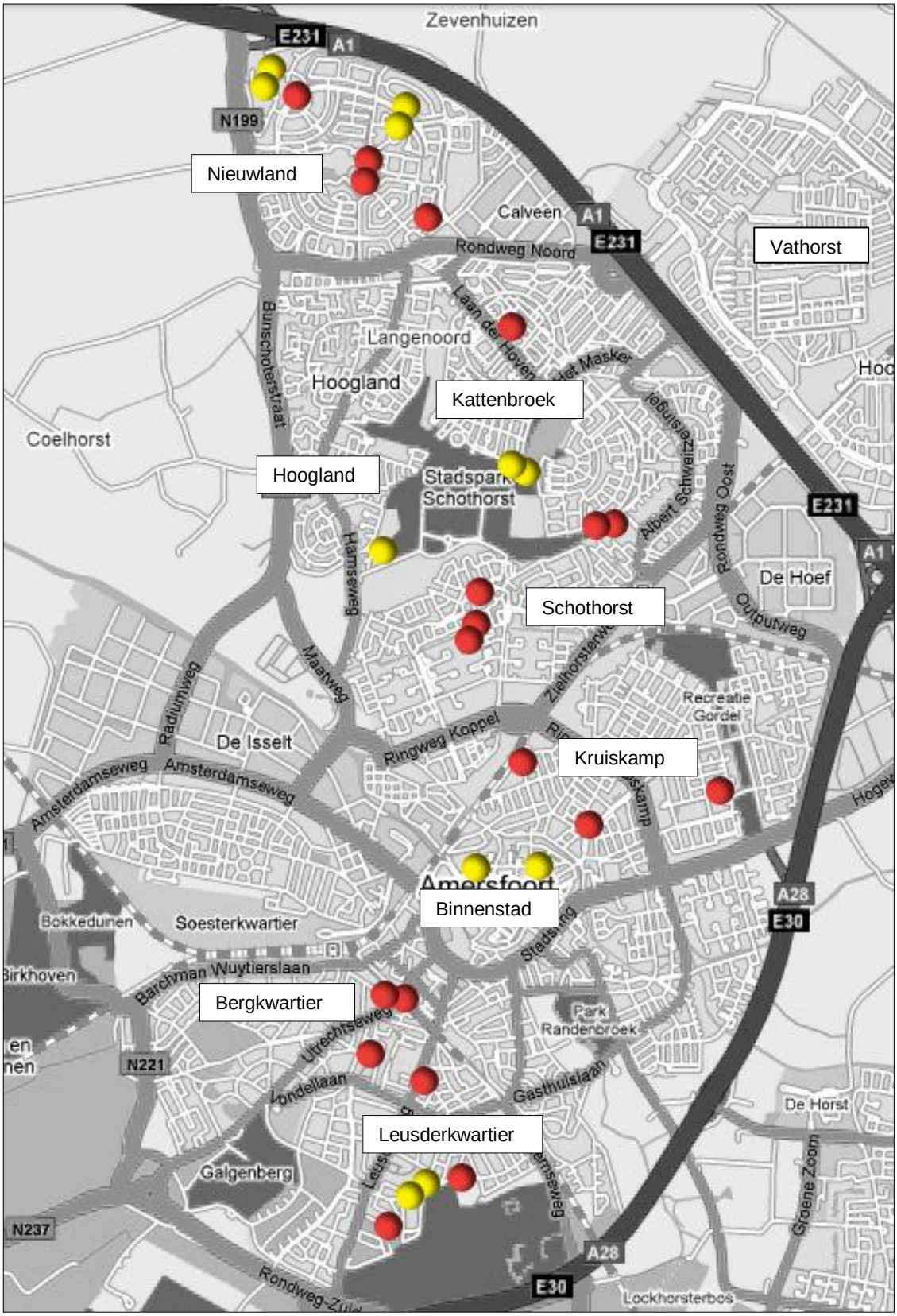

Gele stip: *Respondent zelfstandig wonend in een woongroep (11 respondenten).*

Rode stip: *Respondent zelfstandig wonend, anders dan in een woongroep (19 respondenten).*

Figuur 5.3.1-1: Respondenten naar woonlocatie in Amersfoort.

Er werden kortom een aantal motieven genoemd om in de gemeente Amersfoort te gaan wonen. Veel genoemd is de centrale ligging van Amersfoort, maar echt van doorslaggevend belang waren de arbeidscarrière en de partner en kinderen. Het gaat echter niet altijd om een uiterst bewuste keuze voor specifiek Amersfoort. Soms is het een samenloop van omstandigheden dat men in deze stad terecht is gekomen. Alle respondenten zijn achteraf zeer tevreden over Amersfoort als woonlocatie, en in alle gevallen zijn de verwachtingen die de respondenten vooraf hadden waargemaakt. Maar naast de positieve aspecten van het wonen in Amersfoort is er ook gevraagd naar de nadelen. De enkele nadelen die genoemd werden hebben alleen betrekking op de woningcorporatie of de Gemeente Amersfoort als organisatie. Zo woont mevrouw Voorhoven al vanaf 1994 in een seniorencomplex in de wijk Kattenbroek. De woningen zijn bedoeld voor een à twee persoons ouderenhuishoudens, maar vanuit de woningcorporaties zijn er ook noodgevallen geplaatst, waaronder gezinnen met kinderen. Dit zorgt voor veel geluidsoverlast van spelende kinderen in het complex, dat opgezet is als een atrium. Ook mevrouw Klein ervaart dergelijke problemen met de medebewoners van het complex. Door het beperkte loopvermogen ondervindt mevrouw Singer vooral hinder van het onderhoud aan de trottoirs in de directe omgeving. Toch vindt zij het fijn wonen in de gemeente Amersfoort.

Zoals in paragraaf 5.1 al naar voren kwam, is binnen dit onderzoek geprobeerd de respondenten te laten verschillen op sociaaldemografische karakteristieken, maar vooral op type woonvorm en woonlocatie. Er is bij het zoeken naar respondenten voor het onderzoek bewust gezocht naar mensen uit zoveel mogelijk verschillende wijken in de gemeente Amersfoort. Op deze manier wordt geprobeerd zicht te krijgen op de verschillende woonmilieus van ouderen in Amersfoort, zodat deze met elkaar kunnen worden vergeleken en de invloed duidelijk wordt op de eventuele behoefte aan afgeschermde woonvormen. In figuur 5.3.1-1 is duidelijk te zien waar in Amersfoort de verschillende respondenten wonen. In de kaart zijn bovendien de wijken aangeven waar de respondenten wonen. Niet voor alle wijken zijn respondenten gevonden; die wijken worden in het kaartje dan ook niet vermeld. Ondanks het feit dat er geen respondenten wonen is de wijk Vathorst wel aangeven. Deze wijk wordt in de gesprekken namelijk regelmatig genoemd en werd eerder ook al in verband gebracht met de referentie aan plannen voor gated communities in de gemeente Amersfoort.

Met betrekking tot de huidige wijk geven alle respondenten aan te wonen in een gemengde wijk, zowel qua eigendomsverhoudingen van de woningen (huur / koop) als leeftijdsopbouw. Ondanks nuanceverschillen komen deze bevindingen van de respondenten overeen met de cijfers die beschikbaar zijn op de website van de gemeente Amersfoort. De wijken Nieuwland en Vathorst worden gekenmerkt door een relatief laag percentage 65-plussers (zie figuur 5.3.1-3). De wijken Leusderkwartier, Bergkwartier, Hoogland en Nieuwland worden gekenmerkt door een relatief hoog percentage koopwoningen (zie figuur 5.3.1-2). Zeker in het geval van de wijk De Kruiskamp is er ook sprake van een multiculturele wijk. In het kader van dit onderzoek is de respondenten ook nadrukkelijk gevraagd naar het voorzieningenniveau in de wijk, en in hoeverre deze voldoet aan hun (dagelijkse) behoefte. Alle respondenten zijn zeer tevreden over de wijk waarin zij wonen. Uit de gesprekken bleek tevens dat de verschillende wijken in de gemeente Amersfoort zo hun eigen karakter hebben, die sterk lijkt samen te hangen met de stedelijke ontwikkeling van Amersfoort als geheel door de jaren heen. Ondanks het feit dat alle respondenten aangeven het voorzieningenniveau in de wijk toereikend te vinden, zijn er per wijk en respondent toch nuanceverschillen. Zo beoordelen de respondenten in het Leusderkwartier het voorzieningenniveau van vooral de Leusderweg zeer verschillend. Opvallend is ook dat in de wijk Nieuwland het voorzieningenniveau per buurt sterk verschilt. Voor sommige buurten in deze wijk lijken de voorzieningen te ver afgelegen, zeker voor ouderen die minder mobiel zijn.

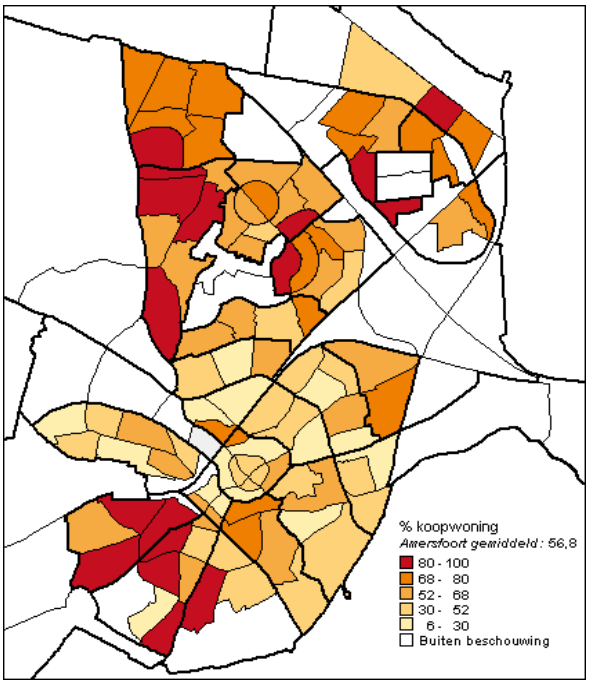

Figuur 5.3.1-2: Percentage koopwoningen per buurt in de gemeente Amersfoort (bron: OZB / O&S 1 januari 2010).

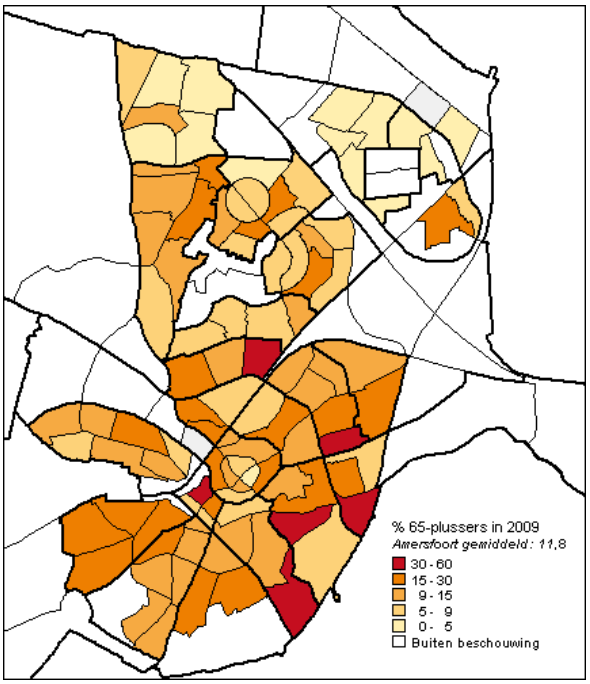

Figuur 5.3.1-3: Percentage 65-plussers per buurt in de gemeente Amersfoort (bron: OZB / O&S 1 januari 2010).

Op basis van de motieven die de respondenten aandragen met betrekking tot de verschillende wijken kan de gemeente Amersfoort opgedeeld worden in een zuidelijk en een noordelijk deel. Amersfoort Zuid bestaat uit het 'oude' Amersfoort van voor de 2e Wereldoorlog, ten zuiden van de spoorlijn Utrecht-Zwolle. In dit gebied zijn interviews afgenomen in de wijken Binnenstad, De Kruiskamp, het Leusderkwartier en De Berg. Amersfoort Noord omvat alle wijken ten noorden van deze spoorlijn, te weten de wijken Schothorst, Kattenbroek en Nieuwland: Amersfoort Noord. Ook de laatste nieuwbouwwijken als Vathorst, waar geen respondenten vandaan kwamen, kunnen waarschijnlijk hiertoe gerekend worden. De wijk Hoogland heeft een uitzonderingspositie vanwege het dorpse karakter van deze geannexeerde wijk. De tweedeling komt vooral tot stand doordat veel respondenten die woonachtig zijn in Amersfoort Zuid (het 'oude' Amersfoort) aangeven niet te willen wonen in Amersfoort Noord, en ook specifiek op zoek zijn geweest naar een woning in het zuiden. Er zijn echter ook uitzonderingen, zoals mevrouw Van het Schip, die door de woning van haar zoon en kleinkinderen in Amersfoort Noord anders is gaan denken over de nieuwere wijken. Respondenten die woonachtig zijn in Amersfoort Noord zijn juist goed te spreken over het karakter van die wijken en bijvoorbeeld de stedenbouwkundige opzet van Kattenbroek. De respondenten die in Amersfoort Noord wonen, of in een woning van na de jaren '70, lijken ook een andere mentaliteit te hebben als het gaat om de woningkeuze, een pioniers mentaliteit. Opvallend is namelijk dat vooral in Amersfoort Noord veel respondenten in hun huidige woning de eerste bewoners zijn. Het echtpaar Benjamins uit woongroep Insulinde (wijk Nieuwland) gaat nog een stap verder. Niet alleen waren zij in hun huidige huurwoning bewoners van het eerste uur, ook in hun vorige koopwoning in Nieuwland waren zij de eersten. "Eigenlijk zijn we altijd wel pioniers geweest. Dat heeft financieel veel voordelen, en gelukkig waren we nog net op tijd, voor de recessie.", aldus meneer Benjamins. Ook meneer Visser is een pionier in de wijk Nieuwland, niet alleen omdat hij hier als één van de eersten is komen wonen, maar ook qua bebouwingstype: "Het is een soort lint, een strook langs Nieuwland. Het is hier mandelig gebied, dus wij zijn allemaal mede-eigenaar van het hele oppervlak hier, van het groen. Een deel van de koopsom is in een fonds gestort, en daar zit een commissie op. Dat is uniek hier in Nederland, in het buitenland zie je dat wel meer. In principe mag ik dus overal zitten, staan, stoel neerzetten." Deze ervaring van meneer Visser, maar ook zijn werk en ervaringen in het buitenland, lijken zijn visie op afgeschermde woonvormen positief te beïnvloeden. Hier wordt verderop in dit onderzoek nog uitgebreid op teruggekomen.

Geconcludeerd kan worden dat de keuze van de respondenten voor een bepaalde wijk vaak verband houdt met de stedelijke ontwikkeling van de gemeente Amersfoort als geheel, de specifieke (stedenbouwkundige) kenmerken van de wijken en de mogelijkheden, ontwikkelingen en voorkeuren van de respondenten zelf. Opvallend is dat bewoners van Amersfoort Noord vaak de eerste bewoners zijn, en zodoende meer een pioniersmentaliteit hebben dan de bewoners van het vooroorlogse Amersfoort Zuid.

5.3.2 Kenmerken en motieven huidige woonvorm van de respondenten

In deze paragraaf zal gekeken worden naar de motieven met betrekking tot de huidige woonvorm. Daarnaast zal in deze paragraaf beschreven worden in hoeverre alle woonvormen waar de respondenten woonachtig zijn ruimtelijke en sociale kenmerken vertonen van een afgeschermde woonvorm. Dit zal gebeuren aan de hand van het theoretische model voor afgeschermde woonvormen.

Van de dertig respondenten wonen er zeven in een woning die niet specifiek geschikt is voor ouderen. Het gaat hierbij om respondenten die nog zelfstandig in een eengezinswoning wonen. De overige 23 respondenten wonen anders dan in een eengezinswoning, en allemaal in een woning die geschikt is voor ouderen, te weten een ‘nultredenwoning’ of een ‘ouderenwoning zonder voorzieningen’. Het gaat hierbij om de eerste twee categorieën in de opdeling van ouderenwoningen zoals beschreven staat in paragraaf 2.4. Geen van de respondenten woont in een ouderenwoning uit de laatste vier categorieën, waarbij in meer of mindere mate zorgvoorzieningen of diensten aanwezig zijn, of een vergaande aanpassing van de woning heeft plaatsgevonden. Omdat woongroepen voor ouderen een belangrijk onderwerp zijn binnen dit onderzoek, wordt voor de categorie ‘ouderenwoning zonder voorzieningen’ een onderverdeling aangebracht tussen ‘appartementencomplex voor ouderen’ en ‘woongroep voor ouderen’. De dertig respondenten kunnen dan naar type woonvorm opgedeeld worden in vier groepen:

- Respondenten die wonen in een woongroep voor ouderen (11 respondenten).
- Respondenten die wonen in een appartementencomplex voor ouderen (2 respondenten).
- Respondenten die wonen in een nultredenwoning (10 respondenten).
- Respondenten die zelfstandig wonen in een eengezinswoning (7 respondenten).

Uit de gesprekken kwam naar voren dat de respondenten niet alleen naar type woonvorm opgedeeld kunnen worden in vier groepen, maar ook naar de bijbehorende motieven per type woonvorm. Om een goed beeld te krijgen van deze woonmotieven is specifieke aandacht voor de respondenten die woonachtig zijn in een woongroep voor ouderen. Deze groep respondenten vormt dan ook in veel gevallen het uitgangspunt binnen dit onderzoek. De resterende respondenten dienen daarbij als referentie. Verwacht wordt daaruit conclusies te kunnen trekken over de specifieke woonmotieven en persoonlijke karakteristieken van de groep respondenten die ervoor gekozen hebben om in een afgeschermde woonvorm te gaan wonen. In sommige gevallen kan hypothetisch verondersteld worden dat deze twee groepen onderling weinig verschillen naar kenmerken, motieven of behoeften. Deze ruimtelijke en sociale kenmerken, woonmotieven of behoeften lijken daarmee ondergeschikt te zijn aan andere redenen die de keuze voor een afgeschermde woonvorm voor ouderen bepalen.

	Zelfstandige eengezinswoning							Nultredenwoning									
Naam respondent naar type woonvorm niet specifiek voor ouderen / *Kenmerken van een afgeschermde woonvorm*	mevr. De Jong	dhr. De Jong	dhr. Visser	mevr. Van der Plas	dhr. Wagner	mevr. Van der Heijden	mevr. Verboom	mevr. Van der Laan	mevr. Kramer	mevr. Van het Schip	mevr. Gaasbeek	mevr. Kleijn	mevr. Van Capelle	dhr. Van Capelle	mevr. Bloemen	mevr. Singer	dhr. Singer
Ruimtelijke kenmerken																	
Beperkte toegang								x	x	x	x	x	x	x		x	x
Geprivatiseerde publieke ruimtes			x														
Aanwezigheid diensten / voorzieningen			x														
Sociale kenmerken																	
Duidelijke grenzen			x					x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
Gedeelde normen en waarden																	
Onderlinge interactie								x					x	x		x	x
Organisatie en structuur			x					x					x	x		x	x
Gemeenschappelijke visie																	

	App.*		Woongroep voor ouderen										
Naam respondent naar type woonvorm wel specifiek voor ouderen / *Kenmerken van een afgeschermde woonvorm*	mevr. Voorhoven	mevr. Wieringa	mevr. Jansen / Castellum	dhr. Jansen / Castellum	mevr. Van Gogh / Bloemendalse Bp.	mevr. Van het Slot / Amersfortia	mevr. Benjamins / Insulinde	dhr. Benjamins / Insulinde	mevr. Van Eesteren / Nieuw-Amer	dhr. Van Eesteren / Nieuw-Amer	mevr. Vogel / Nieuw Wede	mevr. Witteveen / Nimmerdor	mevr. Van Kesteren / Nimmerdor
Ruimtelijke kenmerken													
Beperkte toegang	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
Geprivatiseerde publieke ruimtes	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
Aanwezigheid diensten / voorzieningen													
Sociale kenmerken													
Duidelijke grenzen	x	x	x	x	x		x	x	x	x	x	x	x
Gedeelde normen en waarden			x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
Onderlinge interactie		x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
Organisatie en structuur		x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
Gemeenschappelijke visie			x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x

* Appartementen-complex voor ouderen

Figuur 5.3.2: Theoretisch model voor afgeschermde woonvormen toegepast op de huidige woonvormen van de respondenten, naar type woonvorm wel of niet specifiek voor ouderen.

Kenmerken en motieven woongroepen voor ouderen
Van de dertig respondenten zijn er elf woonachtig in een woongroep voor ouderen (zie ook Bijlage A). Zoals beschreven werd in paragraaf 3.5, vertoont het type 'wooncomplexen voor speciale groepen' zeven van de acht kenmerken van een afgeschermde woonvorm, zoals omschreven in het theoretisch model voor afgeschermde woonvormen. Daarnaast werd in paragraaf 3.6 geconcludeerd dat woongroepen gezien kunnen worden als een afgeschermde woonvorm. Daarbinnen is, naast de ruimtelijke kenmerken, duidelijk veel aandacht is voor de sociale kenmerken, met als inzet het gemeenschappelijke karakter. Daarbij werd aangetekend dat dit per wooncomplex en doelgroep nog sterk kan verschillen. Dit blijkt ook uit de interviews. Uit figuur 5.3.2 valt op te maken dat uit de gesprekken met de respondenten, die wonen in een woongroep voor ouderen, naar voren komt dat iedere woongroep minstens aan zes van de acht kenmerken van een afgeschermde woonvorm voldoet.

Wanneer gekeken wordt naar de ruimtelijke kenmerken, dan valt op dat alle woongroepen worden gekenmerkt door een beperkte toegang: in alle gevallen is er maar één toegangsweg om het complex in te komen, welke bovendien beveiligd is met minstens een intercom. Ook is er bij alle woongroepen beperkt sprake van een geprivatiseerde publieke ruimte: in alle gevallen gaat het hier om de gezamenlijke ruimte van de woongroep. De architectuur bij woongroep de Bloemendaalse Buitenpoort, Nieuw Wede en Nimmerdor heeft er bovendien toe geleid dat zich binnen het complex een binnentuin heeft gevormd. Bij woongroep Nieuw-Amer is het voorplein omsloten door een hek, waarvan het echtpaar Van Eesteren echter te kennen geeft dat het nooit op slot zit. Alleen als gekeken wordt naar de aanwezigheid van diensten of voorzieningen voldoen woongroepen voor ouderen niet aan de kenmerken van een afgeschermde woonvorm. Bij geen van de woongroepen zijn voorzieningen of diensten aanwezig. Op basis van de ruimtelijke kenmerken is er dus slechts summier sprake van een afgeschermde woonvorm, laat staan van een gated community.

De sociale kenmerken zijn alle vijf terug te vinden bij de diverse woongroepen voor ouderen. Woongroep Amerfortia vormt hierop de enige uitzondering als het gaat om duidelijke grenzen. Deze woongroep is gehuisvest op de bovenste twee etages van een groter gemengd appartementencomplex. De met intercom beveiligde ingang verschaft dan ook niet alleen toegang tot de woongroep, maar ook tot de rest van het complex, wat een duidelijke grens vertroebelt. Bovendien is de gezamenlijke ruimte op een ander verdiepingsniveau gehuisvest dan waar de woongroep zich bevindt. Daar worden activiteiten georganiseerd die toegankelijk zijn voor alle bewoners van het appartementencomplex, dus niet exclusief voor de woongroep. Bij alle andere woongroepen is het territorium wel afgebakend door duidelijke grenzen. Alle woongroepen voor ouderen houden zich aan de waarden en normen zoals deze zijn opgesteld door de Landelijke Vereniging Groepswonen van Ouderen (LVGO), bijvoorbeeld met betrekking tot leefregels en mate van zorg. Daarnaast hebben de diverse woongroepen voor ouderen bovendien ieder een eigen identiteit. Deze identiteit uit zich op sociaal gebied vooral in de mate en regelmaat van de gezamenlijke activiteiten. Bij sommige woongroepen is het mogelijk om iedere ochtend aan te schuiven voor een kopje koffie, zoals bij woongroep Castellum. Dit kan tevens leiden tot onderlinge sociale controle, bijvoorbeeld wanneer een bewoner bij het koffiedrinken onaangekondigd afwezig is. Veel van de gezamenlijk activiteiten worden georganiseerd in de gemeenschappelijke ruimte. Door deze gemeenschappelijke ruimte is er binnen de woongroepen ook altijd enige mate van (en zeker de mogelijkheid tot) onderlinge interactie. Bij sommige woongroepen worden er daarnaast met de bewoners gezamenlijk vrijwillige uitjes georganiseerd. Zo gaan de bewoners van het naast het centrum gelegen Amersfortia wel eens naar het theater of de bioscoop, al naargelang de interesse. Bij alle woongroepen is ook een georganiseerde en ondersteunende structuur aanwezig die leidt tot onderlinge hulp en binding. Van bovenaf zijn er de regels en aanbevelingen van het LVGO. In alle gevallen zitten de bewoners (of een afvaardiging daarvan) als eigenaar samen met een woningcorporatie in een vereniging van eigenaren (VvE). Uit de interviews kwam verder naar voren dat de diverse commissies, waarin een groot deel van de bewoners zitting heeft, centraal staan in de organisatie van een woongroep. Daarbij kan gedacht worden aan een commissie voor het onderhoud van de tuin, het koffieschenken, het bedenken en organiseren van activiteiten, de pr-commissie, het bestuur , etc. Bovendien

is er een selectiecommissie die beslist over de toetreding van eventuele toekomstige bewoners. Er zijn sterke onderlinge verschillen tussen de woongroepen in mate van organisatie en frequentie van het bijeenkomen van de diverse commissies. Ook dit geeft iedere woongroep zo weer haar eigen identiteit. Tot slot heeft iedere woongroep een gemeenschappelijke visie om het voortbestaan van de woongroep in de toekomst te waarborgen. Voor de woongroep is het van belang dat de bewoners er bovenal voor hebben gekozen om samen te leven met elkaar. Een belangrijke taak om hiervoor te zorgen is weggelegd voor de selectiecommissie. Dat dit geen makkelijke opgave is, bleek wel uit de interviews: bijna alle respondenten haalden voorbeelden aan waarbij bewoners met valse voorwendselen of verkeerde ideologieën kwamen wonen in een woongroep. Sommige bewoners blijken bijvoorbeeld achteraf vooral de woning en de woonomgeving aantrekkelijk te vinden en niet zozeer de sociale aspecten van het wonen in een woongroep. Andere bewoners blijken opeens meerdere maanden van het jaar te spenderen in het buitenland en laten daardoor een leeg en oninteressant appartement achter. Ook is er bij woongroep Nieuw-Amer een bewoner geweest die het liefst de hele woongroep milieubewust en duurzaam wilde maken en verwachtte van andere bewoners dat ze bijvoorbeeld stopten met autorijden. Het mag duidelijk zijn dat het van groot belang is dat per woongroep de bewoners op één lijn zitten betreffende kritieke punten binnen de gemeenschap. Ook de andere vier bovenstaande sociale kenmerken lijken bij te dragen aan een gezamenlijke visie. Op basis van de ruimtelijke kenmerken is er dus slechts summier sprake van een afgeschermde woonvorm. De woongroepen voor ouderen vertonen echter wel alle sociale kenmerken van een afgeschermde woonvorm.

Wanneer gekeken wordt naar de motieven, dan valt op dat de keuze voor het wonen in een woongroep voor ouderen vaak opvallend snel wordt gemaakt. Voor veel respondenten is het niet altijd even gemakkelijk om te benoemen waarom deze keuze zo snel gemaakt is. In sommige gevallen speelde de respondent al langer met de gedachte zoiets te willen, maar bij anderen is het meer een impulsieve actie op basis van intuïtie. De motieven die ten grondslag liggen aan de keuze voor een woongroep voor ouderen verschillen sterk per respondent. Toch bleken twee motieven duidelijk de overhand te hebben. Ten eerste anticiperend gedrag op basis van (negatieve) ervaringen van anderen met betrekking tot gezondheid. In alle gevallen hebben deze ervaringen betrekking op dierbare mensen in de naaste omgeving van de respondenten. Deze personen hebben te laat de keuze gemaakt om te verhuizen, en moesten daardoor vaak gedwongen verhuizen vanwege de gezondheid. Dit heeft erin geresulteerd dat de respondenten wel op tijd deze stap zetten. De leeftijdsgrens van zeventig jaar om toegelaten te worden tot een woongroep, speelt daarbij zeker een positieve rol. Ten tweede wordt vaak gerefereerd aan de match tussen de karaktereigenschappen van de respondenten en het aantrekkelijke sociale karakter van een woongroep voor ouderen. De respondenten omschrijven zichzelf regelmatig als mensen-mens, en houden ervan om samen te zijn met andere mensen. Bovendien staan ze vaak actief in het leven om samen activiteiten te ondernemen. De overige motieven verschillen sterk per persoon. Respondenten geven bijvoorbeeld aan dat ze de keuze gemaakt hebben voor een woongroep omdat ze graag willen samenwonen met leeftijdsgenoten of omdat het financieel aantrekkelijk was.

Kenmerken en motieven appartementencomplexen voor ouderen

Van de dertig respondenten wonen er in totaal dertien in een woning die wel specifiek bedoeld is voor ouderen, maar zonder verdere (zorg)voorzieningen. Het gaat hierbij om de bovenstaande woongroepen voor ouderen, maar ook om de appartementencomplexen voor ouderen. Zoals beschreven staat in paragraaf 2.4 zijn ouderenwoningen altijd zonder traptreden of hoogteverschillen, maar in tegenstelling tot nultredenwoningen alleen bestemd voor 55-plussers. Van alle respondenten wonen er twee in een appartementencomplex voor ouderen, anders dan een woongroep (Mevrouw Voorhoven en mevrouw Wieringa). Op basis van deze twee interviews is het lastig om conclusies te trekken. Opvallend is wel dat uit het gesprek met mevrouw Wieringa blijkt dat meerdere kenmerken van een afgeschermde woonvorm terug te vinden zijn in het appartementencomplex aan het Euterpeplein. Deze kenmerken zijn vergelijkbaar met die van de woongroepen voor ouderen, maar verschillen wel op een cruciaal punt: daar waar bij woongroepen intern een organisatie bestaat van verschillende commissies die beslissingen kunnen nemen met betrekking tot het sociale woonklimaat (normen en waarden, gemeenschappelijke visie), lijkt deze

structuur binnen het appartementencomplex niet aanwezig of meer van bovenaf geregeld. De bewoners participeren wel in verschillende commissies, maar hebben geen invloed op bestuur, selectie en visie zoals dit wel het geval is bij de diverse woongroepen voor ouderen. De motieven die mevrouw Voorhoven en mevrouw Wieringa aandragen zijn deels overeenkomstig met die van de bewoners van de nultredenwoningen (zie volgende subparagraaf). Daarbij gaat het vooral om anticiperend gedrag of gezondheidsklachten. Voor mevrouw Wieringa spelen het sociale klimaat en de activiteiten binnen het complex ook een belangrijke rol.

Kenmerken en motieven nultredenwoningen

De nultredenwoningen, waarin tien van de dertig respondenten wonen, bestaan hoofdzakelijk uit appartementencomplexen niet specifiek voor ouderen. Hierbij kan gedacht worden aan woningen in een appartementencomplex waarbij een lift aanwezig is, maar ook bungalows voldoen aan de eisen voor een nultrede woning zoals beschreven staat in paragraaf 2.4. Kenmerkend voor een nultredenwoning is dat deze niet speciaal voor ouderen bestemd of aangepast is, maar wel zonder trap toegankelijk is. De nultredenwoningen van de respondenten worden ruimtelijk gekenmerkt door beveiliging met minstens een intercom. Sociaal gezien resulteert dit in een duidelijke afbakening van het territorium van alle bewoners. Uitzondering daarop is de schakelbungalow van mevrouw Bloemen. De buurt waarin mevrouw Bloemen woont, bestaat uit een aaneenschakeling van kleine grondgebonden bungalows, met ieder een eigen tuin en entree. Binnen die woonsituatie is er dan ook geen sprake van een beperkte toegang. Andere sociale kenmerken zijn slechts summier terug te vinden bij de nultredenwoningen. Het gaat hierbij vooral om het zich verenigen van huiseigenaren of huurders in een Vereniging van Eigenaren. Daarnaast geven bewoners aan dat in veel gevallen de contacten met de medebewoners goed zijn en dat dit resulteert in af en toe met het gehele complex uit eten of gezamenlijk het Nieuw Jaar inluiden. Van structurele gezamenlijke activiteiten, zoals bij woongroepen voor ouderen, is echter geen sprake.

De motieven die de respondenten aandragen om in een nultredenwoning te gaan wonen komen veelal voort uit gezondheidsklachten of anticiperend gedrag, en vinden daarmee aansluiting bij het eerste motief van de woongroepbewoners. De achterliggende reden bij de gezondheidsklachten heeft bijna altijd betrekking op het niet meer kunnen onderhouden van de vorige woning of de tuin daarvan. Bijkomstig voordeel van de huidige woning heeft dan vaak weer te maken met de ligging nabij de dagelijkse voorzieningen. Over het algemeen zijn de respondenten zeer tevreden over hun nultredenwoning. De nadelen die er zijn hebben betrekking op het gemis van logeerruimte en de slechte sociale contacten binnen het complex, maar ook het gebrek aan contacten in de buurt. Dit zijn klachten die ook terug te vinden zijn bij de respondenten die nog zelfstandig wonen in een eengezinswoning. Toch zijn er meer respondenten die aangeven dat de sociale contacten binnen het complex juist zeer goed zijn, ook de contacten met jongere bewoners.

Kenmerken en motieven zelfstandige eengezinswoningen

Voor de zelfstandige eengezinswoningen, waarin zeven van de dertig respondenten wonen, kan over het algemeen gesteld worden dat er weinig tot geen kenmerken van een afgeschermde woonvorm zijn terug te vinden. Alleen de woonsituatie van meneer Visser vormt hierop een uitzondering. De grond om zijn woning is mandelig gebied, en alle publieke ruimte is dan ook eigendom van de bewoners (met uitzondering van de wegen; zie paragraaf 5.3.1). Om het terrein te beheren is dan ook een tuinman aangetrokken, die tevens gezien zou kunnen worden als opzichter op het moment dat er misstanden aangetroffen worden binnen de geprivatiseerde publieke ruimtes. De woonsituatie van meneer Visser is bovendien wel zodanig dat hij tijdens het interview aangeeft dat het terrein makkelijk afgesloten zou kunnen worden. De woonsituatie van meneer Visser is echter alles behalve representatief voor de groep ouderen die nog in een zelfstandige eengezinswoning woont. Deze groep respondenten kan op basis van de aangedragen motieven in twee subgroepen worden opgedeeld. Ten eerste zijn er de respondenten die al vele jaren in dezelfde eengezinswoning wonen, al dan niet aangepast. Zij zijn gehecht geraakt aan de wijk, de woning en al hun persoonlijk bezittingen. Het motief sentiment weerhoudt ze ervan op te ruimen, laat staan om te verhuizen. De tweede groep bestaat uit respondenten die als motief aangeven in het verleden al kleiner te zijn gaan

wonen dan ze voorheen deden, maar op dit moment nog niet toe zijn aan een appartement. In het geval van dit onderzoek kunnen deze respondenten gekarakteriseerd worden als relatief jong en nog steeds actief op de arbeidsmarkt.

Conclusie

Op basis van figuur 5.3.2 kan geconcludeerd worden dat op een na alle woongroepen voor ouderen in Amersfoort zeven van de acht kenmerken vertonen van een afgeschermde woonvorm. De drie ruimtelijke kenmerken geven echter een minder eenduidig en krachtig beeld dan de vijf sociale kenmerken, en lijken bovendien meer in dienst te staan van deze sociale kenmerken. Er zijn geen noemenswaardige (zorg)voorzieningen aanwezig, en het aantal geprivatiseerde publieke ruimtes en de omvang daarvan zijn beperkt. In tegenstelling tot alle typen gated communities, zoals beschreven staan in paragraaf 3.3, ligt de nadruk bij de woongroepen voor ouderen dan ook meer op het sociale karakter dan op kenmerken als afscherming en veiligheid, die wel in zekere mate aanwezig zijn. Ook de overige woonvormen, anders dan de woongroep voor ouderen, vertonen soms kenmerken van een afgeschermde woonvorm op dit gebied: alle portieken van de appartementencomplexen waar de respondenten wonen, dus ook die van de woongroepen, zijn beperkt toegankelijk door het aanbrengen van een intercom. Deze vorm van beveiliging en afscherming lijkt onbewust meer ingeburgerd te zijn dan de respondenten verwoorden, en creëert bovendien voor bewoners en buitenstaanders duidelijke grenzen. Op basis van de kenmerken wordt geconcludeerd dat geen van de woonvormen waarin de respondenten wonen alle ruimtelijke en sociale kenmerken vertoont van een afgeschermde woonvorm, maar zeker voor de woongroepen voor ouderen lijkt een kleine ruimtelijke aanpassing dit verschil te kunnen reduceren. Het betreft hier de aanwezigheid van voorzieningen en schaal van de geprivatiseerde publieke ruimtes.

Uit het onderzoeksrapport ‘Ouderen van nu en van de toekomst’ (Kullberg, 2005, p. 35) kwam al naar voren dat het vooral de gezondheid is, of de angst voor gezondheidsklachten, die leidt tot verhuisplannen bij ouderen. Dat is bij deze groep respondenten niet anders. Ondanks het feit dat de motieven van de respondenten voor een bepaald type woonvorm sterk kunnen verschillen per woonvorm, is een terugkerend motief de gezondheid of anticiperend gedrag daarop. De bewoners van de woongroepen, maar ook van nultredenwoningen en appartementencomplexen, hebben in grote mate geanticipeerd op de toekomstige gezondheid op basis van ervaringen in hun directe omgeving.

Uit de afgenomen interviews komt naar voren dat de motieven die de respondenten uit de woongroepen aandragen, in tegenstelling tot wat valt op te maken uit de literatuur, juist betrekking hebben op de sociale aspecten van de afgeschermde woonvorm en niet zozeer op de ruimtelijke kenmerken. Veel genoemd is de match tussen het sociale klimaat binnen de woongroep en de sociale karaktereigenschappen van de respondent. De respondenten omschreven zichzelf vaak als mensen-mens. Op basis van deze match tussen bewoner en woongroep kan gesteld worden dat respondenten deze gemeenschappelijkheid ook ervaren en hun behoefte daadwerkelijk bevredigd zien binnen deze afgeschermde woonvorm. Op basis van de afgenomen interviews kan geconcludeerd worden dat alle bezochte woongroepen voor ouderen kunnen voorzien in de behoefte aan gemeenschapszin. Bovendien typeert deze sterke behoefte aan gemeenschapszin de bewoners van woongroepen voor ouderen, en onderscheid deze hen van de bewoners van de overige woonvormen.

5.3.3 Eventuele toekomstige (droom)woonvorm van de respondenten

Tijdens de gesprekken met de verschillende respondenten is gevraagd of ze zich een situatie voor kunnen stellen waarbij ze zouden overwegen om te verhuizen. Het doel van deze vraag was om inzicht te krijgen in de toekomstige woonwensen van de respondenten, de eventuele verhuiswens en in hoeverre er kennis bestaat over de mogelijkheden op de huizenmarkt. Aanvankelijk kwam deze vraag vrij onverwacht, maar in de loop van het gesprek werden er toch zeer diverse antwoorden gegeven. Daarop aansluitend is ook de vraag gesteld waar mensen eventueel naar toe zouden willen verhuizen. Hierbij is zowel gevraagd naar een reële optie, als naar een fictieve 'droomwoonvorm', waarbij geld of andere beperkingen geen rol spelen.

Bijna alle respondenten geven direct aan oud te willen worden in de woning waar ze nu wonen, en eigenlijk helemaal niet meer te willen verhuizen. Uit de voorgaande paragrafen is duidelijk naar voren gekomen dat veel van de respondenten in het verleden namelijk al duidelijke keuzes hebben gemaakt met betrekking tot hun huidige woning. Het merendeel hoopt dan ook dat hun huidige woning de laatste zal zijn. Veel van de respondenten wonen nu al in een woning die geschikt is voor ouderen en vaak zich dicht bij de dagelijkse voorzieningen bevindt. Zij hebben met hun huidige woning al geanticipeerd op de toekomst. Een klein deel geeft aan de huidige woning eventueel aan te willen passen, en in alle gevallen is zorg of andere diensten aan huis mogelijk. Bovendien is in veel gevallen verhuizen binnen de sociale huursector niet altijd even gemakkelijk, omdat je vaak enige tijd ingeschreven moet staan. Veel respondenten kunnen zich moeilijk een situatie voorstellen waarin zij zouden moeten verhuizen. De respondenten die aangeven eventueel wel te willen verhuizen doen dit op basis van hun gezondheid, of anticiperend gedrag op de toekomstige gezondheidsklachten. Ook geven sommige respondenten aan, op basis van hun eigen ervaringen, dat ze zeker geen belasting willen vormen voor de kinderen of medebewoners. Een enkele respondent gebruikt het gebrek aan contacten in de naaste omgeving als motief. Enkele bewoners van woongroepen geven alleen aan te willen verhuizen vanwege eventuele problemen binnen de groep. Motieven met betrekking tot veranderingen in de buurt spelen bij geen van de respondenten een rol. Binnen de groep respondenten die wel een situatie wisten aan te geven is een duidelijk verschil waarneembaar tussen de bewoners van woongroepen en de overige respondenten. De respondenten die in een woongroep wonen, dragen minder vaak motieven aan die in relatie staan tot hun gezondheid of het hebben van contacten in hun nabije omgeving. Binnen de woongroepen is aan sociale contacten kennelijk geen gebrek. Door de afspraken betreffende burenhulp lijken gezondheidsklachten bovendien een minder prominente rol te spelen in het leven van de woongroepbewoners.

Als men dan toch zou moeten verhuizen, om welke reden dan ook, zal toch gekozen moeten worden voor een bepaald woningtype op een bepaalde locatie. De respondenten is dan ook de vraag gesteld naar een eventuele reële optie om naar toe te verhuizen. Ook hierbij konden veel respondenten niets bedenken. Opvallend is vooral dat geen van de bewoners van een woongroep een ander reëel woningtype kan aangeven waar zij in de toekomst eventueel zouden willen wonen. Wonen in een woongroep is voor hun het reële ideaalbeeld. Bij de overige respondenten is bij de keuze voor een bepaald woningtype en locatie sociale contacten een belangrijke factor. Vrijwel alle respondenten willen in of bij Amersfoort blijven wonen, en niet terugkeren naar hun geboortegrond, omdat ze in Amersfoort hun netwerk hebben opgebouwd aan contacten of vanuit deze centraal gelegen stad gemakkelijk hun andere contacten kunnen onderhouden. Eventuele opties die aangedragen werden zijn een verzorgingshuis (het liefst in de binnenstad) of aanleunwoningen. Een aantal respondenten zou wel in een woongroep voor ouderen willen wonen, ook weer met het sociale aspect als belangrijkste motief.

Naast een reële toekomstige situatie werd ook gevraagd naar de zogenaamde 'droomwoonvorm'. Veel van de respondenten hadden er echter moeite mee om iets te bedenken dat geheel 'out of the box' is. Eén van de weinige respondenten die echt vrij durfde te denken met betrekking tot een droomwoning was mevrouw Benjamins. Zij zou een huis laten bouwen voor haar echtenoot en zichzelf, aangevuld met twee vleugels voor de gezinnen van haar kinderen. Met betrekking tot de toekomst heeft meneer Visser meerdere visies.

In eerste instantie zou hij willen wonen in een woongroep zoals Nieuw-Amer, waar hij verschillende mensen kent. Het achterliggende motief dat meneer Visser daarvoor gebruikt kwam eerder al naar voren bij veel bewoners van de woongroepen: “Het Laatste wat ik zou willen is in een tehuis komen.” Daarbij baseert hij zich op de ervaring met zijn eigen ouders, maar ook op anticiperend gedrag. Maar vraag je meneer Visser naar zijn ideaal met betrekking tot wonen, dan voelt hij wel wat voor het wonen in een resort: “Ik heb wel eens gelezen van die dorpen in Amerika, voor die ouderen. Dat lijkt mij wel wat. Een stukje land, dat voor je onderhouden wordt, want daar betaal je voor. Een soort resort voor ouderen. En het idee van samen zo’n gedoe. Want ondanks het feit dat het mooie huizen zijn in de Nieuw-Amer blijft het toch een appartement.” Ondanks het feit dat sommige respondenten ooit hebben overwogen om te verhuizen naar het buitenland, spreekt dat nu geen enkele respondent meer aan. De afstand tot de kinderen wordt daarbij veel genoemd als beperkende factor.

Met het oog op de toekomst geven kortom bijna alle respondenten aan niet te willen verhuizen, veelal omdat ze bij de laatste verhuizing al geanticipeerd hebben op het ‘ouder worden’. Ook de respondenten die aangeven wel te willen verhuizen doen dit op basis van anticiperend gedrag met als belangrijkste motief de toekomstige gezondheid, maar dan wel alleen binnen Amersfoort vanwege de contacten. Daarbij gaat de voorkeur uit naar een aanleunwoning, een woongroep voor ouderen of een verzorgingshuis in de binnenstad. Eén respondent geeft echter aan eventueel wel in een resort te willen wonen, en refereert daarmee aan de ontwikkeling van afgeschermde woonvormen. In het volgende hoofdstuk wordt duidelijk dat meer respondenten op de hoogte zijn van deze ontwikkelingen, ook in Nederland.

5.4 Conclusie

Binnen dit onderzoek is geprobeerd de dertig respondenten te laten verschillen naar type woonvorm, woonlocatie en sociaaldemografische karakteristieken, ten einde deze eigenschappen af te kunnen zetten tegen de perceptie van afgeschermde woonvormen voor ouderen. Hierbij is volgens het conceptueel model onderscheid gemaakt tussen gezondheid, huishoudencarrière, onderwijs- en arbeidscarrière en wooncarrière.

Voor de wooncarrière van de respondenten is gekeken naar twee verschillende schaalniveaus: de keuze voor de huidige woonvorm en de keuze voor de huidige regio. De keuze voor een bepaalde regio of gemeente en de gehanteerde motieven liggen daarbij vaak ten grondslag aan de huidige woningkeuze. Het belangrijkste motief om destijds in Amersfoort te komen wonen is voornamelijk de arbeidscarrière van de partner. Voor respondenten die pas na hun pensionering in Amersfoort zijn komen wonen zijn de kinderen het belangrijkste motief. De kinderen speelden vaak een belangrijke rol bij het vinden van een geschikte woning voor de respondenten. Zij vormen bovendien het belangrijkste motief om nu in Amersfoort te willen blijven wonen. De overige motieven geven een minder eenduidig beeld. De centrale ligging van de gemeente Amersfoort was een motief dat vaak genoemd werd, maar was veelal ondergeschikt aan de andere motieven. Alle respondenten zijn zeer tevreden over Amersfoort als woonlocatie. Alle respondenten zijn ook zeer tevreden over de wijk waarin zij wonen en het voorzieningenniveau binnen deze wijken. Uit de gesprekken komt naar voren dat de verschillende wijken een eigen karakter hebben wat de respondenten aanspreekt. De keuze van de respondenten voor een bepaalde wijk houdt vaak verband met de stedelijke ontwikkeling van de gemeente Amersfoort als geheel, de specifieke (stedenbouwkundige) kenmerken van de wijken en de mogelijkheden, ontwikkelingen en voorkeuren van de respondenten zelf. Met betrekking tot de huidige woonvorm van de respondenten is niet alleen gekeken naar de motieven, maar ook of deze woonvormen ruimtelijke en sociale kenmerken vertonen van een afgeschermde woonvorm. Dit is gebeurd op basis van het theoretisch model voor afgeschermde woonvormen, zoals opgesteld in paragraaf 3.4. Binnen de huidige woonvormen van de respondenten kunnen vier typen onderscheiden worden: respondenten die zelfstandig wonen in een eengezinswoning, in een nultredenwoning, in een

appartementencomplex voor ouderen of in een woongroep voor ouderen. Iedere woonvorm wordt gekarakteriseerd door eigen ruimtelijke en sociale kenmerken en motieven. In relatie tot dit onderzoek naar afgeschermde woonvormen voor ouderen wordt geconcludeerd dat geen van de woonvormen waarin de respondenten wonen alle ruimtelijke en sociale kenmerken vertoont van een afgeschermde woonvorm, maar zeker voor de woongroepen voor ouderen lijkt een kleine ruimtelijke aanpassing dit verschil te kunnen reduceren. Binnen de woongroepen voor ouderen zijn de sociale kenmerken van een afgeschermde woonvorm duidelijk aanwezig. De ruimtelijke kenmerken zijn echter zwak vertegenwoordigd: er zijn geen noemenswaardige (zorg)voorzieningen aanwezig en het aantal geprivatiseerde publieke ruimtes en de omvang daarvan zijn beperkt. Uit de interviews met de respondenten binnen de woongroepen voor ouderen blijkt de nadruk duidelijk op de sociale kenmerken te liggen: de ruimtelijke kenmerken staan in dienst van de sociale kenmerken. Bij de overige woonvormen, anders dan de woongroep voor ouderen, vertonen sommige woonsituaties enkele kenmerken van een afgeschermde woonvorm. Opvallend is dat alle portieken van de appartementencomplexen waar de respondenten wonen, ook van de woongroepen, beperkt toegankelijk zijn door het aanbrengen van een intercom: deze vorm van beveiliging en afscherming lijkt onbewust meer ingeburgerd te zijn dan de respondenten verwoorden, en creëert bovendien voor bewoners en buitenstaanders duidelijke ruimtelijke grenzen.

Uit de bespreking van het door Els Bolding (2006) aangepaste stress-threshold model in paragraaf 4.3.2 kwam al naar voren dat er naast de mate van ontevredenheid met de woning en de woonomgeving nog meer factoren een rol spelen bij de verhuisplannen. Daarbij werd kort het anticiperen op toekomstige omstandigheden genoemd. Hierbij kan bijvoorbeeld gedacht worden aan het toenemen van gezondheidsklachten en juist een afname van de mobiliteit. Bij alle respondenten lijkt de keuze voor een ouderenwoning gemaakt te worden door een combinatie van zowel push (nadelen aan de oude woonsituatie) als pull factoren (aantrekkelijkheid nieuwe woonsituatie). De afweging wordt inderdaad vaak gemaakt vanuit anticiperend gedrag op de toekomstige omstandigheden. Gezondheid, of de angst voor gezondheidsklachten, is daarbij het belangrijkste motief. Ondanks het terugkerende motief gezondheid, of anticiperend gedrag daarop, verschillen de motieven van de respondenten per woonvorm. De groep van dertig respondenten kan ook niet alleen naar type woonvorm opgedeeld worden in vier groepen, maar ook naar de bijbehorende motieven per type woonvorm. Ten eerste is er de groep respondenten die nog zelfstandig in een eengezinswoning wonen. De bewoners die al vele jaren in dezelfde woning wonen, doen dit vooral vanwege sentiment. Er zijn ook bewoners die al kleiner zijn gaan wonen dan voorheen, maar kennelijk nog niet toe zijn aan een appartement. De tweede groep bestaat uit respondenten die in een nultredenwoning zijn gaan wonen, niet specifiek voor ouderen. Gezondheidsklachten vormen daarvoor in veel gevallen het achtliggende motief. De derde groep bestaat uit respondenten die bewust in een ouderenwoning zijn gaan wonen. Het belangrijkste motief wat daarvoor aangedragen wordt is het anticiperend gedrag op basis van (negatieve) ervaringen van anderen. Op basis van dit motief vallen in feite ook de bewoners van de woongroepen voor ouderen in deze groep. Wat deze woongroepbewoners echter onderscheid is dat ook de match tussen de karaktereigenschappen van de respondenten en het aantrekkelijke sociale karakter van een woongroep voor ouderen een cruciaal motief is. Op basis van dit motief vormen de bewoners van woongroepen voor ouderen een aparte vierde groep. De keuze voor specifiek een woongroep voor ouderen kwam bij de respondenten dus voort uit twee motieven. Deze twee motieven staan niet op zichzelf en hebben een duidelijke relatie. Het sociale aspect van de woongroep komt namelijk ook naar voren in de afspraken die gemaakt zijn over helpen en zorgen voor elkaar, en de bereidheid om elkaar hulp te geven en om hulp te vragen. Een helpende hand wordt geboden binnen de woongroepen als het gaat om de toenemende gezondheidsklachten bij ouderen. Om te kunnen anticiperen op de toekomstige omstandigheden is het van belang om te weten wat de mogelijkheden zijn op de woningmarkt. Ook dit kwam al naar voren in het model van Bolding (2006). Kennis van de woningmarkt en de verscheidenheid aan woonvormen is een vereiste om te kunnen anticiperen (De Klerk, 247). Uit de gesprekken met de respondenten kwam naar voren dat de informatie deels zelf is verkregen. De respondenten hebben actief gezocht naar een woonvorm die het beste aansloot bij hun woonwensen. Het toenemende computergebruik onder ouderen lijkt hierop niet van invloed. Het opleidingsniveau zou een rol

van betekenis gespeeld kunnen hebben als het gaat om het vinden van de juiste informatie. In veel gevallen werd ook aangegeven dat een belangrijke rol is toebedeeld aan de kinderen bij deze informatieverstrekking en het vinden van een geschikte woning.

Het mag duidelijk zijn dat de gezondheid van grote invloed is op het woongedrag van ouderen. De arbeidscarrière en de opleidingscarrière van de respondent of de partner spelen in mindere mate een rol in het woongedrag van ouderen, maar zouden wel van grote invloed kunnen zijn op de (financiële) mogelijkheden. In hoofdstuk 6 zullen deze persoonlijke karakteristieken van de respondenten in relatie gebracht worden tot de motieven voor afgeschermde woonvormen.

6 Karakteristieken en motieven van de respondenten in relatie tot de ruimtelijke en sociale kenmerken van afgeschermde woonvormen

6.1 Inleiding

Uit onderzoek van Blakely & Snyder (1997) en Low (2003) bleek in paragraaf 4.2.1 dat in de Verenigde Staten drie motieven van doorslaggevend belang zijn bij de keuze voor een afgeschermde woonvorm: de behoefte aan veiligheid, gemeenschapszin en de nabijheid van voorzieningen. Daarnaast spelen voor ouderen nog enkele andere woonmotieven een rol: rust, weinig verantwoordelijkheid en heimwee naar het verleden. In Nederland is geen specifiek onderzoek gedaan onder ouderen naar motieven die verband houden met afgeschermde woonvormen. Voor de Nederlandse situatie lijken echter een herkenbare identiteit en een gevoel van geborgenheid belangrijkere woonmotieven dan een gevoel van (on)veiligheid. Het lijkt ook meer te gaan om de behoefte aan overzichtelijkheid, voorspelbaarheid, rust en geborgenheid. Mensen wensen een woonomgeving met een herkenbaar karakter, waarin ze een zekere mate van controle kunnen uitoefenen op hun directe woonomgeving (Hamers et al., 2007, p. 9). In hoeverre deze motieven ook een rol spelen bij het woongedrag van ouderen in Nederland is onbekend. Tijdens de interviews met de respondenten binnen dit onderzoek is hierover wel uitvoerig gesproken. Naast de motieven zijn de ruimtelijke en sociale kenmerken van een afgeschermde woonvorm, zoals beschreven in het conceptueel model, voor de interviews omgewerkt tot zes bespreekbare thema's. De uitwerking van deze gesprekken over de thema's wordt beschreven in paragraaf 6.2. Op basis van deze gesprekken wordt geconcludeerd dat de respondenten naar hun mening over en reactie op de thema's opgedeeld kunnen worden in drie groepen. In paragraaf 6.3 worden deze drie groepen uitgebreid beschreven. De respondenten uit de drie groepen hebben hun eigen huishoudenkarakteristieken die ten grondslag liggen aan de motieven, die al dan niet resulteren in een vraag naar afgeschermde woonvormen voor ouderen. In dit hoofdstuk worden de karakteristieken en motieven van de respondenten dus in relatie gebracht tot het theoretisch model voor afgeschermde woonvormen, volgens het conceptueel model.

6.2 Zes thema's met betrekking tot afgeschermde woonvormen

De ruimtelijke en sociale kenmerken van de afgeschermde woonvormen zijn voorafgaand aan de interviews omgewerkt naar zes bespreekbare thema's, die tijdens alle gesprekken met de respondenten zijn behandeld: (A) 'Behoefte aan gemeenschapszin / gemeenschappelijkheid', (B) 'Behoefte aan veiligheid', (C) 'Behoefte aan voorzieningen', (D) 'Overige behoeften', (E) 'Ruimtelijke opzet afgeschermde woonvormen', (F) 'Wonen samen met ouderen in een afgeschermde woonvorm'. De respondenten wisten vooraf dat het interview betrekking had op alternatieve woonvormen voor ouderen, maar niet dat het hier specifiek om afgeschermde woonvormen zou gaan. Tijdens de interviews is geprobeerd de respondenten te 'triggeren' om reacties te geven. Daarbij is gebruik gemaakt van figuren waarop visualisaties te zien zijn van de verschillend motieven en kenmerken. Er is geprobeerd om de motieven in een beeld te vangen en de verschillen in ruimtelijke opzet van afgeschermde woonvormen te laten zien. Gaandeweg het gesprek is wel informatie gegeven over de afgeschermde woonvormen. In het laatste deel van de interviews werd de vraag gesteld of de respondenten eventueel in een afgeschermde woonvorm zouden willen wonen, en of ze aan zouden kunnen geven waarom wel of niet. In Bijlage B is het interviewschema opgenomen.

6.2.1 Thema A: Behoefte aan gemeenschapszin / gemeenschappelijkheid

In paragraaf 5.3.2 kwam naar voren dat de bewoners van de woongroepen voor ouderen het aantrekkelijk sociale karakter van een woongroep voor ouderen sterk mee hebben laten wegen in hun keuze voor een woongroep voor ouderen. Sociale kernbegrippen als verbondenheid en betrokkenheid kwamen eerder in dit onderzoek ook al naar voren. Daarbij kan ook gedacht worden aan het onderhouden van veel contacten, en de behoefte daaraan, maar ook de behoefte om samen te willen leven met anderen. Eenzaamheid zou een belangrijk motief kunnen zijn om behoefte te hebben aan meer contacten, of zelfs om behoefte te hebben aan gemeenschappelijkheid. Persoonlijke eigenschappen en mogelijkheden van mensen blijken daarbij een belangrijke rol te spelen. De behoefte aan (veel) contacten verschilt bijvoorbeeld sterk per persoon, maar ook gezondheid, mobiliteit, of andere (financiële) factoren spelen daarin een (indirecte) rol. Eenzaamheid dient dan ook niet verward te worden met de behoefte aan alleen zijn. ‘Alleen zijn’ kan opgevat worden als een plaatsbepaling, ‘eenzaam’ is een (negatief) gevoel of emotie. Men zou ook kunnen zeggen dat ‘alleen zijn’ een keuze is, en eenzaamheid vaak geassocieerd wordt met iets dat zeker niet vrijwillig is. Tijdens de interviews is dan ook nadrukkelijk doorgevraagd naar gevoelens van eenzaamheid, behoefte aan alleen zijn of de behoefte aan het hebben van meer contacten. Sommige respondenten gaven dan ook aan bewust momenten van ‘alleen zijn’ in te plannen, maar voelen zich dan zeker niet eenzaam.

Slechts vier van de dertig respondenten geven aan zich wel eens eenzaam te voelen, al durven ze dat niet altijd direct in deze bewoording toe te geven. Opvallend is dat drie respondenten aangeven zich vooral eenzaam te voelen in de weekenden, al verschilt de reden hiervoor sterk per persoon. Bij bijvoorbeeld mevrouw Van der Plas speelt haar gezondheid haar momenteel parten, waardoor zij op zondag tijdelijk niet naar de kerk kan. Mevrouw Van der Laan mist op zondagen vooral haar man. Uit verschillende gesprekken blijkt ook dat de aanwezigheid van een partner een belangrijke factor is in het zich al dan niet eenzaam voelen. Binnen de woongroepen gaf geen enkele bewoner aan zich eenzaam te voelen. Meneer Benjamins, van woongroep Insulinde, geeft aan dat er voor dat soort problemen een klankbordgroep bestaat waarin dat soort zaken besproken worden: “Dan komt bijvoorbeeld de buurvrouw even langs om te kletsen. ” Uit eigen ervaring weet mevrouw Jansen, van woongroep Castellum, dat bewoners ook helemaal kunnen opleven nadat ze in een woongroep voor ouderen zijn komen wonen. Mevrouw Witteveen van woongroep Nimmerdor geeft aan dat contactmomenten binnen een appartementencomplex gewoon voorkomen, bijvoorbeeld bij het ophalen van de post. Uit de gesprekken met de respondenten komt naar voren dat een belangrijke factor in de strijd tegen eenzaamheid toch uit de mensen zelf moet komen: zelf initiatieven nemen, daar waar mogelijk. Zelf initiatieven nemen in de strijd tegen eenzaamheid heeft niet alleen betrekking op direct in contact komen met mensen, maar ook op gewoon bezig blijven. Dit uit zich in het actieve leven dat veel van de respondenten hebben. Het merendeel van de respondenten voelt zich dan ook niet eenzaam en zegt dit vaak te danken te hebben aan de bezigheden die ze hebben. Het kan daarbij gaan om bijvoorbeeld vrijwilligerswerk, cursussen en sport. Mevrouw Jansen zit bijvoorbeeld op een bridgeclub, doet aan lijndansen, gaat samen met haar partner naar een dansclub en bezoekt regelmatig mensen om een praatje te gaan maken: “Als mijn kinderen m’n agenda zien, dan vallen ze om!” Daarnaast hebben alle respondenten goed contact met hun kinderen en passen ze bijvoorbeeld regelmatig op de kleinkinderen. Er bestaat dus een duidelijke relatie tussen eenzaamheid en het hebben van voldoende contacten. Het woord ‘contacten’ is natuurlijk een rekbaar begrip, maar in hoofdlijnen gaat het daarbij om de kennissen en vriendenkring van een respondent. Deze kan heel hecht zijn, maar voor dit onderzoek was dat ondergeschikt aan het feit of de respondent deze als voldoende beoordeelt. De hoeveelheid contacten kan echter sterk variëren, maar is bijna altijd voldoende. De aard van de contacten is wisselend van vrienden tot kennissen. De afstand van de respondenten tot de contacten loopt ook sterk uiteen, van contacten binnen het complex tot goede internationale vrienden. De afstand tot de contacten is voor sommige respondenten maar relatief, nationaal en mondiaal. Dit kan deels ook in relatie gebracht worden tot het autobezit, gebruik van openbaar vervoer en taxi. Tevens kan het gebruik van de computer door tweederde van de respondenten leiden tot een vereenvoudiging van het onderhouden van contact over langere afstand, ook met familie.

Veel contacten zijn voortgekomen vanuit de arbeidscarrière van de respondent of diens partner. Daarnaast hechten bijna alle respondenten er veel waarde aan om sociaal betrokken te zijn bij de maatschappij, wat vaak leidt tot veel contacten in de buurt. Ook het wonen in een gezamenlijk woonvorm heeft geleidt tot veel contacten. Woongroepen vormen een ideale voedingsbodem voor het krijgen van contact met medebewoners, en het tegengaan van eenzaamheid door de organisatie achter de woongroep. Geen van de respondenten die in een woongroep woont, voelt zich eenzaam of heeft behoefte aan meer contacten. Bewoners van woongroep Castellum kunnen bijvoorbeeld iedere ochtend in de gemeenschappelijke ruimte aanschuiven voor een kopje koffie en een praatje. Mevrouw Jansen: “Er is onderling veel contact, en je ziet elkaar bijna dagelijks.” Wanneer een bewoner afwezig is bij dit soort activiteiten, dan wordt er direct actie ondernomen door de overige bewoners. Het aantal contactmomenten verschilt echter sterk per woongroep. Er wordt door de bewoners ook veel waarde gehecht aan het hebben van contacten buiten de woongroepen, zo vertelt mevrouw Van Kesteren: “Anders krijg je een soort inteelt of verstikkend gevoel. Maar je hebt ze wel hoor, die heel erg op de woongroep gericht zijn.” Binnen sommige appartementencomplexen is er ook sprake van een goed contact tussen de bewoners, maar dit lijkt sterk samen te hangen met de leeftijd van de overige bewoners in het complex: hoe meer mede-ouderen, hoe beter de contacten.

Terugkerend probleemaspect binnen het thema gemeenschappelijkheid is de relatie tussen de respondenten en de overige bewoners van de buurt. In het meest schrijnende geval, zoals bij meneer en mevrouw De Jong, ontstaat er door de jaren heen een kloof tussen de nieuwe gezinnen in de buurt en de steeds ouder wordende generatie, waardoor het aantal contacten van de respondenten in de buurt afneemt. Daarnaast kan door een afnemende mobiliteit minder gemakkelijk deelgenomen worden aan sociale activiteiten, wat zorgt voor een steeds grotere afhankelijkheid van contacten die hen moeten bezoeken. Bovendien neemt het aantal contacten langzaam af door het overlijden van de contactpersonen. Dit geldt ook voor mensen binnen de woongroepen. Uit het gesprek met mevrouw Van der Heijden blijkt tevens een ander generatie verschil: de huidige arbeidsbevolking bestaat voor een groot deel uit tweeverdieners, die beiden (deels) overdag niet thuis zijn. Dit in tegenstelling tot de klassieke man-vrouw verdeling van de respondenten, en de huidige generatie ouderen. Er moet wel opgemerkt worden dat in sommige gevallen het juist een bewuste keuze is om weinig contacten te hebben. Die mensen blijken daar vrede mee te hebben en voelen zich er dan ook niet eenzaam door. Uit het verhaal van het echtpaar Benjamins blijkt bovendien dat wonen in een woongroep wel contactmomenten garandeert, maar dat deze persoonlijke sociale karaktereigenschappen een belangrijke rol spelen in het willen maken van contacten. Over het algemeen voelen de respondenten zich kortom niet eenzaam. Dit wordt bereikt door het onderhouden van de contacten die zij gedurende hun leven hebben opgebouwd en het bewust blijven ondernemen van allerlei activiteiten. Er bestaat een duidelijk verband tussen gevoelens van eenzaamheid en het hebben van voldoende contacten.

6.2.2 Thema B: Behoefte aan veiligheid

Zoals in paragraaf 4.2.1 beschreven werd, blijkt angst in de Verenigde Staten een van de belangrijkste redenen te zijn om in een gated community te gaan wonen. Het gaat hierbij in het bijzonder om gevoelens van onveiligheid (Low, 2003, p. 8, 23, 118). Daarbij gaat het de bewoners van gated communities meer om een gevoel van veiligheid dan om een daadwerkelijk toegenomen veiligheid. Ook in Nederland is wel bekend dat er aanwijzingen zijn dat er onder ouderen gevoelens van onveiligheid bestaan. Van de groep ouderen in de leeftijd 55-75 geeft 19% de huidige buurt op als belangrijkste verhuismotief. Daarbij gaat het vooral om de veranderende bevolkingssamenstelling van de buurt, de buurtbewoners en de onveiligheid als gevolg van criminaliteit. Tevens blijkt dat gevoelens van onveiligheid voor 19% van de ouderen een motief vormt om te verhuizen (De Klerk, 2004 p 145). In deze paragraaf wordt bekeken in hoeverre de respondenten zich onveilig voelen en in hoeverre dit hun woongedrag beïnvloedt.

In paragraaf 5.3 werd ingegaan op de wooncarrière en woonmotieven van de respondenten. Ondanks het feit dat respondenten veiligheid vooralsnog niet als motief noemen voor hun verhuisgedrag, blijkt uit de interviews dat veiligheid wel degelijk een rol van betekenis speelt in de woningkeuze. Van de 30 respondenten wonen er 23 in een appartementencomplex, al dan niet specifiek voor ouderen. In de conclusie van paragraaf 5.3.2 stond al beschreven dat het opvallend is dat alle appartementencomplexen beveiligd zijn met een deur met intercom of videofoon. Sommige respondenten hebben er bewust voor gekozen om te gaan wonen in een woongroep, ook vanwege de veiligheidsmaatregelen. De maatregelen die genomen zijn bestaan naast een deur met intercom ook uit afspraken die onderling gemaakt zijn over het binnenlaten van mensen. Bij woongroep Castellum wordt verwacht dat je zelf polshoogte neemt als het niet betrouwbaar is. Naast een deur met videofoon heeft woongroep Nimmerdor ook nog een nachtwacht ingesteld, aldus mevrouw Witteveen: “Alle mannen lopen ’s avonds om elf uur een rondje of alle deuren dicht zijn en lichten uit. Dat rouleert om de maand. Dat geeft ook een veilig gevoel.” Bij sommige complexen zijn nog wel extra maatregelen genomen na een inbraak, zoals bij woongroep Nieuw Wede waar tralies geplaatst zijn op de galerij. Het wonen in een appartementencomplex levert voor de bewoners, mede door de verschillende beveiligingsmaatregelen, een gevoel van veiligheid op. Ook de zeven respondenten die wonen in een zelfstandige eengezinswoning voelen zich op dit moment veilig in hun eigen huis. Vaak kennen de respondenten wel andere ouderen die zich onveilig voelen in huis. Mevrouw Van Eesteren geeft daarbij aan dat het risico op overlijden van de mannelijke partner groot is, en dat er dan vaak een vrouwelijke weduwe alleen achterblijft: “En de mensen in de wijk die ik ken vinden dan alles opeens eng in huis. Zoals de buurvrouw van mijn dochter, die vindt opeens alles eng, en doet alles op slot.” Uit de gesprekken blijkt verder dat vooral het feit dat men in een appartementencomplex vaak niet op de begane grond woont, een positieve uitwerking heeft op het veiligheidsgevoel van enkele respondenten. Zij voelen zich dus veiliger in hun huidige appartement dan wanneer zij bijvoorbeeld op de begane grond zouden wonen of in een grondgebonden eengezinswoning. Vanuit de geraadpleegde literatuur was hier niets over bekend. Het is echter onbekend of deze respondenten bij de keuze voor hun huidige woning vooraf gekozen hebben om niet op de begane grond te gaan wonen. Van het echtpaar Van Cappelle is wel bekend dat zij zich eerder ingeschreven hadden op een koopappartement op de eerste verdieping, maar achteraf onder andere vanwege een gevoel van veiligheid zeer tevreden te zijn met hun appartement op een hogere etage. Niemand voelt zich dus onveilig in de eigen woning.

Een gevoel van veiligheid is niet alleen afhankelijk van de eigen woning en op welke manier die beveiligd is, maar ook van de buurt of wijk waar men woont. De relatie tussen locatie en gevoelens van onveiligheid lijken echter van ondergeschikt belang voor veel respondenten. De koppeling van hun gevoelens van onveiligheid met het proces van het ‘ouder worden’ lijkt veel belangrijker. Ook wordt regelmatig de link gelegd met ‘tegenwoordig’ in vergelijking tot hoe alles vroeger was. Meneer De Jong geeft aan dat daarnaast een gevoel van onveiligheid in grote mate samenhangt met persoonlijke eigenschappen: “Ja, dat wordt toch wel iets meer heh, dat is niet meer… dat ligt niet alleen aan de wijk, maar ook aan de tijd. ’t Ligt ook wel vaak gewoon aan de mensen zelf hoor. Als je gewoon je voorzorgsmaatregelen neemt, en oplet en uitkijkt, dan kun je er zelf ook een hoop aan doen.” Dat gevoelens van onveiligheid in de woonomgeving sterk van persoon tot persoon kunnen verschillen blijkt ook wel uit de mening over hangjongeren. Mevrouw Kramer bijvoorbeeld, geeft aan geen problemen te hebben met de aanwezigheid van hangjongeren, en spreekt zelfs over ‘gezellig’ ondanks enkele incidenten. Mevrouw Van het Slot heeft echter een hele andere mening: “We hadden ook wel last van veel lekke banden en inbraak. Dan voel je je niet prettig, en die jongens lopen wel beneden. Een grote groep mensen hier in huis zijn wel echt bang ’s avonds.” In huis voelt mevrouw Van het Slot zich gelukkig wel veilig, en het zou voor haar ook nooit een reden zijn om te verhuizen.

Opvallend is dat veel respondenten aangeven zich veilig te voelen in de woning en de woonomgeving, maar dat ze in de tussentijd extra voorzichtig zijn wanneer ze zich buiten de deur begeven en ´s avonds het huis niet meer uitgaan. Dit kan komen door het feit dat velen vaak negatieve ervaringen hebben opgedaan in het

verleden, variërend van woninginbraak tot diefstal. Het opvallende aan de verhalen over negatieve ervaringen is echter dat alle respondenten de situatie sterk relativeren, zoals meneer Van Eesteren: “Ik verheug me dat ik hier zit, en niet in de vallei bij de Tamil-tijgers.” Dat de respondenten ’s avonds het huis vaak niet meer uitgaan, lijkt echter behalve met gevoelens van onveiligheid ook te maken te hebben met de tijdsindeling of leefstijl van ouderen. Om te beginnen hebben ouderen over het algemeen na de pensionering overdag de tijd om afspraken te maken en activiteiten te ondernemen. In veel gevallen is het echter moeilijk om te beoordelen of de respondenten ’s avonds niet meer weggaan vanwege een onveilig gevoel, of inderdaad omdat de tijd voor activiteiten overdag een andere tijdsindeling oplevert. Dit blijkt bijvoorbeeld uit het gesprek met mevrouw Van het Slot: “Ik ga minder weg ’s avonds omdat ik ouder ben. Ik heb overdag ook gewoon tijd daarvoor. Als het donker is ga ik niet op de fiets weg, of met z’n tweeën. Dat komt echt wel door het ouder worden.” Afgezien van de tijdsplanning speelt in sommige gevallen de energie voor het ondernemen van activiteiten een rol van betekenis, zoals bij mevrouw Van Capelle: “In de avond gaan we heel weinig de deur uit, en als we dan al weggaan is het met de auto. Er is vaak ’s avonds wel wat te doen, maar daar hebben we dan gewoon geen zin in.” De laatste reden ligt in het verlengde van de eerder genoemde redenen. Wanneer ouderen toch op stap moeten ’s avonds hebben ze vaak de keuze om op de fiets te gaan in plaats van lopend, of zelfs met de auto of taxi. Ook daarbij is het soms moeilijk om onderscheid aan te brengen tussen angst en een keuze. Bovendien spelen hierbij niet alleen algemene gevoelens van onveiligheid een rol, maar ook specifiek de verkeersveiligheid.

Figuur 6.2.2: Visualisatie van veiligheid. Op de foto’s staan maatregelen afgebeeld die het gevoel van veiligheid zouden moeten versterken.

In relatie tot het motief van gevoelens van onveiligheid werd figuur 6.2.2 getoond. Daarop zijn enkele maatregelen te zien die genomen worden door bewoners van gated communities in de Verenigde Staten, zoals hekken en camera’s, maar ook een waterpartij die buurten van elkaar scheidt. De getoonde foto riep verschillende reacties op, wisselend positief en negatief, en werd door mevrouw Van het Slot omschreven als een ‘wereld in een wereld’. Ongeveer de helft van de respondenten kan zich voorstellen dat anderen vanuit een gevoel van onveiligheid bepaalde maatregelen nemen, ondanks het feit dat de respondenten

zichzelf niet onveilig voelen. Veel van de respondenten associeren het met rijkdom, zoals mevrouw Van der Laan: “Ja, dit is meer voor de mensen met geld. ’t Doet ook een beetje Amerikaans aan.”, en mevrouw Van het Slot: “Het is een beetje voor de elite. Kennissen van mij wonen aan het golfterrein, puur een seniorencomplex. ’t Is gewoon een duur complex.“

Met betrekking tot hun eigen situatie reageren de respondenten echter vooral afwijzend, zoals meneer Van Capelle: “Nee, ’t moet juist een open gebeuren zijn.” De aanwezigheid van hekken, camera’s en andere maatregelen roept voor veel respondenten dus niet een gevoel van bescherming op, maar juist een gevoel van geslotenheid. Mevrouw Van Kesteren, wonend in woongroep Nimmerdor: “Naar buiten toe is het misschien veilig, maar naar binnen toe zeer gesloten club. Een beetje gevangenis-idee. Ik hoop ook dat het in de toekomst niet nodig is, en dat je in Nederland nog gewoon kunt wonen zonder grote hekken en elektronische beveiliging en wat al niet meer.” Een aantal respondenten heeft ervaringen met extreme veiligheidsmaatregelen in het buitenland, zowel in Amerika als in Afrika, maar een oplossing bood het daar niet. Meneer Singer: “Goed contact met mensen voorkomt juist problemen.” Het aantal respondenten dat twijfelt over het gevoel van veiligheid en de daadwerkelijke veiligheid is dan ook groot. Mevrouw Jansen: “Daar ben je toch ook niet voor 100% veilig? Ik bedoel maar, das zo relatief. ’t Gaat om het gevoel dat er een hek om je heen is.” Sommige respondenten betrekken het op hun eigen woonvorm, waaronder ook enkele bewoners van de woongroepen zoals bijvoorbeeld mevrouw Vogel van woongroep Nieuw Wede: “Wij willen eigenlijk niet dat het zo afgesloten is. Wij willen juist dat het toegankelijk is. Als daar op het veld wat te doen is, tippelen ze gewoon hier tussendoor.” De respondenten van de woongroepen zien geen overeenkomsten met hun eigen woonvorm. Woongroep Nieuw-Amer heeft aan de voorzijde een pleintje dat omsloten wordt door een hek. Maar mevrouw Van Eesteren geeft aan: “Ik heb altijd gezegd; ik wil een hek, voor het mooi, maar we hebben het nooit dicht. Alleen als er kleine kinderen zijn die spelen op het binnenpleintje. Maar verder is het niet dicht, niet ’s avonds, niet ’s nachts, nooit.” Een hek is volgens de bewoners dus meer van esthetische waarde. Toch waren er ook enkele positieve reacties, zoals die van meneer Visser: “Ik zou gek zijn als dat geen extra gevoel van veiligheid geeft. Niet dat ik bang ben, maar toch. En zonder dat zou ik ook kunnen leven, maar met dat leef ik nog geruster. Nu loop ik ’s avonds alle deuren langs, maar dan zou ik zoiets hebben van; zou wel goed zijn. Ik kan me ook wel voorstellen dat veel ouderen dit prettig vinden. In Bosch en Duin en Wassenaar heb je precies hetzelfde. Die mensen hebben allang voor hun eigen stek gezorgd. En die camera’s hebben ze ook in hun tuin staan.”

Het mag duidelijk zijn dat, ondanks de vele negatieve ervaringen, alle respondenten zich tot op zekere hoogte veilig voelen in de woning. Men neemt wel heel duidelijk voorzorgsmaatregelen zoals het goed op slot doen van de ramen en deuren. Veel respondenten die in een appartementencomplex wonen, geven aan bewust gekozen te hebben voor een woning anders dan op de begane grond, omdat ze het gevoel hebben daar minder kans te maken op inbraak en vandalisme. Bovendien zijn de meeste respondenten erg blij met het feit dat hun appartementencomplex goed beveiligd is door middel van een intercom, onderlinge afspraken en andere maatregelen; al is men zich ervan bewust dat het nooit 100% garantie geeft. Dit laatste was ook de belangrijkste reactie van de respondenten op de getoonde visualisatie. Ondanks het feit dat men kon begrijpen dat mensen bepaalde veiligheidsmaatregelen treffen, biedt dit volgens de respondenten nooit volledige bescherming. De foto riep bij sommige respondenten ook meer een gevoel van geslotenheid dan van bescherming op. Anderen vonden het elitair. Op een enkeling na voelen de respondenten zich ook veilig in de woonomgeving. Wanneer de respondenten ’s avonds naar buiten gaan is men wel extra voorzichtig. Zo pakt men liever de fiets dan dat men lopend gaat, en pakt men liever de auto dan de fiets. Daarbij is het soms lastig om aan te geven of deze keuze gemaakt wordt omwille van de verkeersveiligheid (angst om te vallen) of angst om lastig gevallen te worden. Onder de respondenten bestaat de indruk dat een eventueel gevoel van onveiligheid niet lijkt te komen door de woonlocatie, maar meer door het ‘ouder worden’ en de huidige tijd, gevoed door wat men verneemt uit de media.

6.2.3 Thema C: Behoefte aan voorzieningen

Zoals in paragraaf 4.2.1 werd omschreven, is een belangrijk kenmerk van een afgeschermde woonvorm dat publieke ruimtes zijn geprivatiseerd. Bij de lifestyle communities, waar ook de retirement communities in de Verenigde Staten onder vallen, ligt de nadruk op een gemeenschappelijke leefstijl met een daarbij behorend privaat voorzieningenniveau. Daarbij kan gedacht worden aan diverse (recreatieve) voorzieningen zoals golfbanen en een zwembad, maar ook aan winkels, kerken en ziekenhuizen. Bij de extra care villages in Groot Brittannië vormt zorg juist een primair kenmerk en wordt dan ook in diverse vormen aangeboden. De motieven die bewoners van afgeschermde woonvormen aandragen lijken ook sterk samen te hangen met dit voorzieningenniveau. Vanuit praktisch oogpunt kan makkelijker aan de wens van een zwembad naast de deur worden voldaan als je de kostprijs deelt met meerdere omwonenden. Omdat de bewoners zelf de eigenaar zijn, kunnen ze ook zelf bepalen wie er gebruik mag maken van het zwembad. Controle over de voorzieningen vormt dan ook een belangrijk motief. In deze paragraaf wordt ingegaan op de vraag in hoeverre de respondenten waarde hechten aan de nabijheid van voorzieningen en het niveau daarvan.

In paragraaf 5.3.1 werd al ingegaan op de aanwezigheid van de verschillende voorzieningen per wijk. De respondenten zijn zeer tevreden over de wijk waarin ze wonen en ook het voorzieningenniveau wordt als voldoende beoordeeld. Er zijn bijvoorbeeld voldoende bushaltes, en van het initiatief van de gemeente Amersfoort om het openbaar vervoer tijdelijk gratis te laten zijn voor ouderen waren alle respondenten op de hoogte. Toch zijn er per wijk en per respondent enkele nuanceverschillen. Opvallend is dat in de wijk Nieuwland het voorzieningenniveau per buurt sterk verschilt. Voor sommige buurten in deze wijk lijken de voorzieningen te ver afgelegen, zeker wanneer de respondenten minder mobiel zouden zijn. Een kwart van de respondenten geeft aan specifieke voorzieningen te missen of dichter bij te willen hebben, vooral met het oog op toekomstige mobiliteitsproblemen. Maar na verder door te praten voorzien de respondenten hier geen directe problemen en geven meerdere respondenten aan dat er altijd wel weer een oplossing is te vinden. Zo komen pedicures en kappers al aan huis, worden boodschappen door Albert Heijn aan huis afgeleverd en worden kant-en-klaar-maaltijden door ‘tafeltje dekje’ of ‘de eetservice’ van een verzorgingshuis aan huis gebracht. Veel respondenten hebben ook een huishoudelijk hulp via ‘Beweging 3.0’ (voorheen Amant) of andere zorginstanties die actief zijn in de regio Amersfoort. Ook kunnen familie, vrienden of buren ingeschakeld worden voor eventuele mantelzorg, of het doen van boodschappen. Binnen de woongroepen zijn er duidelijke afspraken over burenhulp. In veel gevallen gaat het hierbij om tijdelijke gezondheidsklachten van een bewoner die door hulp van de medebewoners worden opgevangen. Het kan hier bijvoorbeeld gaan om het doen van boodschappen en het vervoer van en naar het ziekenhuis. Het gaat daarbij niet om verdere zware verzorging: “We doen geen steunkousen aan, en we zetten geen mensen onder de douche. Maar als iemand bijvoorbeeld naar het vliegveld moet, is er altijd wel iemand die diegene naar het vliegveld brengt.” Aldus mevrouw Benjamins.

Over het algemeen zijn de respondenten ook zeer tevreden over de wijkoverstijgende voorzieningen. Onder wijkoverstijgende voorzieningen kunnen zowel voorzieningen geschaard worden die te maken hebben met vrijetijdsbesteding als zorgvoorzieningen. In paragraaf 6.2.1 kwam al naar voren dat de respondenten een zeer actief leven hebben, ook op het gebied van vrijetijdsbesteding. Er wordt zeer veel gewandeld, gefietst, gefitnessed, gezwommen, gepuzzeld en gebridged. Daarnaast is er een groep respondenten met meer specifieke hobby’s, zoals lijndansen, tennissen, schilderen of naar het theater of de bioscoop gaan. Alle respondenten geven aan de voorzieningen voor deze activiteiten op kleine afstand te vinden. In de gevallen dat de afstand te groot is kan de leeftijd een beperkende factor zijn voor het ondernemen van activiteiten. Vaak hangt dit ook samen met gezondheidsproblemen, zoals bij mevrouw Van der Plas: “Gymmen mag ik ook allang niet meer. Ik ben blij dat ik met mijn rollator kan lopen, en nog ergens kan komen.” Dat ‘ouder worden’ ook gezondheidsklachten en mobiliteitsproblemen met zich meebrengt werd al eerder duidelijk. Een groot deel van de respondenten geeft aan gezondheidsklachten te hebben. Slechts acht respondenten geven echter aan daadwerkelijk regelmatig gebruik te maken van zorgvoorzieningen. De respondenten die nog zelfstandig wonen in een eengezinswoning maken daar meer gebruik van dan de overige

respondenten. Over het aantal zorgvoorzieningen in de wijk zijn bijna alle respondenten goed te spreken. Een nadeel had mevrouw Van Eesteren al aangegeven, dat er in de wijk Nieuwland geen verzorgingshuis zit. Wanneer ouderen moeten verhuizen, kan dit niet binnen de wijk zelf, wat weer lastig is voor het onderhouden van contacten vanwege de afstand.

De respondenten vinden het verder lastig om een strikte scheiding aan te geven welke (zorg) voorzieningen nu in de directe omgeving moeten zitten, en welke juist wijkoverstijgend moeten zijn. Eerder werd aangegeven dat de afstanden tot voorzieningen in Nederland maar relatief zijn. Enkele respondenten beargumenteren dat voor het ideaalbeeld van alles in iedere wijk soms ook te weinig draagvlak is binnen de wijken, simpelweg omdat er te weinig senioren wonen. Van andere wijken in Amersfoort is weer bekend dat er in de wijk zelf relatief weinig senioren wonen, maar doordat de inwoners van de verzorgingstehuizen die daar gevestigd zijn wel meetellen komt dit cijfer voor die wijk juist hoger te liggen. In de wijk zelf is dan maar een gering aantal senioren dat eventueel terug kan vallen op speciale faciliteiten voor buurtbewoners van het verzorgingshuis. Toch zijn er op dat gebied ook duidelijk ontwikkelingen waarneembaar in de gemeente Amersfoort. Een voorbeeld daarvan is het woonservicegebied in de wijk Liendert-Rustenburg. Een brede alliantie in de gemeente Amersfoort bestaande uit Gemeente, Stichting Welzijn Amersfoort, corporaties en zorginstellingen, heeft het initiatief genomen om van de wijk Liendert/Rustenburg een woonservicegebied te maken; een gebied met extra service op het gebied van wonen, welzijn en zorg.

Figuur 6.2.3-1: Visualisatie van een eventueel wenselijk voorzieningenniveau

Tijdens de gesprekken werd figuur 6.2.3-1 getoond. Op deze afbeelding zijn drie verschillende voorzieningen te zien die betrekking hebben op een actieve leefstijl, maar ook een afbeelding die inspeelt op de aanwezigheid van eventuele zorgvoorzieningen binnen een afgeschermde woonvorm. Ondanks het feit dat de afbeelding een beeld schetst van een voorzieningenniveau dat ouderen in de Verenigde Staten wel lijkt aan te spreken, waren de reacties van de respondenten niet overwegend enthousiast. In sommige gevallen dacht de respondent dat het hier gaat om een oord voor senioren, zoals mevrouw Benjamins: “Daar zie ik mijzelf dan kennelijk nog niet bij. Ondanks het zwembad en de tennisbanen. Daar ben ik echt

nog niet aan toe, nu, op dit moment in mijn leven." Voor veel respondenten zou de aanwezigheid van deze (zorg)voorzieningen ook niet echt een meerwaarde hebben. Zo zou meneer Wagner niet vaker gaan tennissen als de tennisbaan hier om de hoek zou zitten. Hij kan zich echter wel voorstellen dat de afstand er naar toe op latere leeftijd wel een rol gaat spelen. Daarnaast is het volgens mevrouw Benjamins juist zo dat je ook dingen los moet doen van, in haar geval, de woongroep. Ook mevrouw Jansen heeft deze mening: "Wat daar toch gedaan wordt kan je hier in de omgeving toch ook even opzoeken? 't Is toch juist lekker dat je even uit de gemeenschap kan weggaan. Je komt anders daar de zelfde mensen tegen, en daar dezelfde mensen tegen." Mevrouw Van Eesteren heeft vooral problemen met de afwezigheid van enige privacy: "Ik zou niet met mijn buurman willen zwemmen of naar de sauna gaan. Dat wil ik niet. Ik wil best naar de sauna gaan, maar niet met bekenden. Dat is onze generatie natuurlijk." Door enkele respondenten werden ook vraagtekens gesteld of deze woonvormen met voorzieningen wel beschikbaar en betaalbaar zouden zijn voor iedereen.

Maar de reacties waren niet alleen negatief. Mevrouw Van der Heijden associeerde de afbeelding met de Eurowoningen in Leusden, omdat één van haar kinderen daar woont. Ook bij de Eurowoningen zijn gemeenschappelijke voorzieningen aanwezig, en is er sprake van mede-opdrachtgeverschap met de ontwikkeling van de New-Towns in de Verenigde Staten als referentie. Mevrouw Bloemen reageert zelfs heel erg enthousiast: "O ja, daar zijn allerlei voorzieningen. Voor elk wat wils. Het ziet er goed uit! Een fitnessruimte en fysiotherapie." Maar ook meneer Visser kan zich goed voorstellen dat ouderen met deze voorzieningen willen wonen: "Ja, daar zou ik wel gebruik van maken. Als je daar gaat wonen, en je betaalt ervoor, dan zou ik er gebruik van maken. Bovendien betaal ik dan niet alleen voor de gym, maar ook voor het zwembad, het groen en de waterpartijen; het totaalplaatje." Daar waar meneer Wagner aangeeft dat de nabijheid van de voorzieningen geen directe toegevoegde waarde voor hem zou hebben, geeft het echtpaar Singer juist aan hier wel de meerwaarde van in te zien vanwege de bestaande handicaps van mevrouw Singer. Voordat het echtpaar is komen wonen in hun huidige appartement hebben ze zich ook georiënteerd op de mogelijkheden van een servicecomplex. Ondanks het feit dat een groot deel van de respondenten nog een zeer actief (recreatief) leven heeft reageert dus slechts een klein deel van de respondenten positief op de afbeelding, en ziet wel een meerwaarde van het hebben van deze voorzieningen naast de deur. Het merendeel van de respondenten is niet enthousiast. Opvallend is dat een groot aantal respondenten de visualisatie beoordeelt als iets dat voor oude hulpbehoevende senioren is en niet voor hen. Veel respondenten zijn gewoon tevreden met de woonsituatie zoals deze momenteel al is.

In tegenstelling tot de vorige afbeelding van de voorzieningen, zijn de reacties van de respondenten op figuur 6.2.3-2 overwegend positief. Dit komt vooral door de rustige en landelijke sfeer die de foto uitstraalt. Toch bestaan er onder de respondenten ook veel twijfels over het sociale karakter van de bewoners, de bereikbaarheid en het aanbod van winkels. De belangrijkste twijfels bestaan vanwege het luxe karakter en daaraan gekoppeld de betaalbaarheid en beschikbaarheid voor meerdere bevolkingslagen, zoals meneer De Jong: "Dat is ruimtelijk heel mooi wonen, met dat groen en dat water. Maar daar hangt ook een kostenplaatje aan, en zoveel geld hebben we niet. Schothorst is gelukkig ook een zeer groene wijk." En mevrouw Van het Schip: "Als het betaalbaar zou zijn, dan zou ik daar wel kunnen wonen als het tuintje onderhouden wordt." Meerdere respondenten verwachten dat het hier gaat om een voorbeeld uit de Verenigde Staten. Meneer Visser betwijfelt of we het hier in Nederland voor elkaar zouden krijgen om het er zo netjes uit te laten zijn. Hij weet uit eigen ervaring dat vooral de rijken in de Verenigde Staten zich dit kunnen veroorloven. Het echtpaar Benjamins heeft ooit zelf overwogen om vanwege de zon, de rust en de natuur naar het buitenland te vertrekken, maar achteraf zijn ze blij dat ze deze stap niet gezet hebben: "Als je ouder wordt merk je dat de kinderen belangrijk zijn, maar de kleinkinderen misschien nog wel belangrijker. Nee, als wij in het buitenland zouden wonen zouden ze te ver weg wonen. Maar zou dit in Amersfoort zijn, dan zou het me beter lijken." Aldus mevrouw Benjamins.

Figuur 6.2.3-2: Visualisatie van een eventueel wenselijk groen karakter van de woonomgeving.

De respondenten zijn dus over het algemeen zeer tevreden over het voorzieningenniveau aan huis, in de wijk en in de gemeente Amersfoort. Hierbij gaat het zowel over de voorzieningen die moeten voorzien in de dagelijkse behoefte, als voorzieningen voor recreatief gebruik en de aanwezige zorgvoorzieningen. Met het oog op het 'ouder worden' zouden in sommige buurten de dagelijkse voorzieningen dichterbij mogen zitten en sommige zorgvoorzieningen, bijvoorbeeld verzorgingstehuizen, beter verspreid mogen zijn over de wijken. Daarnaast reageerden veel respondenten overwegend negatief op de getoonde visualisatie van de voorzieningen. Op basis van de tevredenheid over het huidige voorzieningenniveau, en de afstand, kan gesteld worden dat de respondenten geen meerwaarde zien in het hebben van de getoonde voorzieningen direct naast de deur. Bij het tonen van de visualisatie over een woonomgeving met een groen karakter reageerden de respondenten vooral positief op de rustige sfeer die daaruit sprak. Kritiek bestaat voornamelijk op het luxe karakter en daaruit voortvloeiend de (on)betaalbaarheid.

6.2.4 Thema D: Overige behoeften

Naast een gevoel van veiligheid, gemeenschappelijkheid en de aanwezigheid van voorzieningen zijn er nog andere motieven om te verhuizen naar afgeschermde woonvormen. Uit bovenstaande paragraaf blijkt dat met de respondenten uitvoerig is gesproken over de aanwezigheid van voorzieningen. Ook de controle over de voorzieningen vormt een belangrijk motief binnen de afgeschermde woonvormen. Ondanks het feit dat dit motief wel is besproken, werd hier door de respondenten zelden op ingegaan. Er werd door de respondenten veelal teruggegrepen op het (aansprekende) voorzieningenniveau en niet zozeer op de eigendomsverhouding of de controle. Op basis van de bovenstaande bevindingen kan gesteld worden dat het hebben van controle over de voorzieningen voor de respondenten geen meerwaarde lijkt te hebben. Verder worden er in de Verenigde Staten motieven aangedragen die betrekking hebben op exclusiviteit en status, privacy en rust en de stabiliteit van de wijk. Aan het einde van elk interview werd kort ingegaan op deze motieven. Veel van deze motieven en kenmerken van afgeschermde woonvormen werden door de

respondenten eigenlijk geprojecteerd op de eigen woonsituatie. Op bijvoorbeeld het kenmerk van gedeelde normen en waarden reageerde mevrouw Benjamins van woongroep Insulinde: “Dat hebben wij hier ook.” Op de behoefte aan privacy en rust werd door het echtpaar Singer tijdens het gesprek dieper ingegaan. Het echtpaar is hier zeer op gesteld, alleen dan wel binnen de eigen woning en niet zozeer in de woonomgeving zoals dit wel het geval is bij de afgeschermde woonvormen. Door de meeste respondenten werd fel en vooral afkeurend ingegaan op het motief van exclusiviteit en status: “Jaja, OSM; Ons Soort Mensen. De wereld bestaat niet alleen uit rijke mensen of alleen arme mensen.” aldus Mevrouw Benjamins. Mevrouw Van Eesteren kan het zich wel enigszins voorstellen, maar voor haar hoeft het niet: “Het is dan natuurlijk ook grootschaliger, en dan kan je natuurlijk ook meer voorzieningen in huis halen. Maar voor mij, ik heb niet zulke hoge eisen. Ik hoef geen status. Dat was ook een vereiste toen wij hier kwamen, dat je aan de buitenkant niet kon zien wat de huur en de koophuizen zijn.” Daarbij denkt mevrouw Kramer dat afscherming vanuit deze motieven juist averechts werkt: “Ze hebben kennelijk wat te beschermen. Hoe meer je bezit, hoe meer je wilt beschermen.” Ondanks het feit dat mevrouw Van der Heijden het zelf financieel niet slecht heeft, en woont in een mooi ruim hoekhuis in het Leusderkwartier, heeft zij ook geen goed woord over voor mensen die lopen te pronken met hun ‘status’ en zich willen afschermen: “Het feit alleen al dat ze hier zo afgesloten willen wonen, duidt er ook op dat ze op niemand zitten te wachten.” Naast een gevoel van veiligheid, gemeenschappelijkheid en de aanwezigheid van voorzieningen zijn er kortom nog enkele andere motieven om te verhuizen naar afgeschermde woonvormen. Van deze motieven maakt alleen het motief status / exclusiviteit veel (negatieve) reacties los. Dit motief spreekt de respondenten totaal niet aan. De overige motieven lijken geen grote rol te spelen.

6.2.5 Thema E: Ruimtelijke opzet afgeschermde woonvormen

Om de respondenten een indruk te geven hoe een afgeschermde woonvorm er ruimtelijk uit zou kunnen zien werden achtereenvolgens vier afbeeldingen voorgelegd. Daarbij was het de bedoeling dat de respondenten zonder enige informatie hun eigen mening konden geven op wat zij zagen. Centraal stond daarbij de vraag: zou u hier eventueel willen wonen? Bij figuur 6.2.5-1 gaat het om een ‘lifestyle community’ in de Verenigde Staten, waarbij de nadruk ligt op een combinatie van hoog en middelhoogbouw, voorzieningen en een groene omgeving. Figuur 6.2.5-2 toont een laag gesloten bouwblok in Spanje, met een centraal gelegen zwembad, blauwe lucht en verder weinig aankleding. Op figuur 6.2.5-3 is een van de woonkastelen van Haverleij te zien, met enkele sfeerbeelden van binnenuit en van de omgeving. Tot slot is op figuur 6.2.5-4 de ontwerpschets voor de seniorenstad VilaVie in de Noordoostpolder te zien.

Figuur 6.2.5-1 toont het grootschalige ‘Leisure World of Virginia’, in de Verenigde Staten. Deze lifestyle community voor ouderen bestaat uit zeven hoge en middelhoge complexen aangevuld met een scala aan voorzieningen, zoals een indoor zwembad, een beautysalon, een restaurant en een golfbaan. De massaliteit en hoogte van de complexen vielen veel respondenten als eerste op. De respondenten die zelf in een appartement wonen, vinden de flats op de afbeelding te hoog. Alleen meneer Wagner reageert overwegend enthousiast: “Ziet er goed uit. Daar zou ik misschien wel kunnen wonen. Het uitzicht is waarschijnlijk zeer goed vanuit de ‘livings’.” Meneer Wagner is in het verleden op zoek geweest naar een luxe appartement met voorzieningen in de regio rond Amersfoort. Enkele respondenten reageren niet positief op de hoogbouw, maar wel op het groene karakter van de woonomgeving. Daarbij doorziet mevrouw Van het Schip dat centrale hoogbouw in veel stedenbouwkundige ontwerpen over het algemeen meer groen oplevert in de directe woonomgeving, en de aanwezigheid van veel mensen bovendien meer draagvlak creëert voor voorzieningen. Meneer Visser voelt zich aangesproken tot het concept van de gated community zoals hij dat kent vanuit de Verenigde Staten, maar zou wat meer variatie willen zien in de stedenbouwkundige opzet: “Wat ik in Florida gezien heb is allemaal laagbouw. Daar hadden de mensen tuinen. Maar als de hoogbouw alleen het centrum is, en de bouw eromheen waaiert daaromheen uit, dan is het al heel anders.” Meneer Van Capelle kan echter niet echt een meerwaarde ontdekken: “Wij vergelijken het natuurlijk met onze situatie, en dan zeg ik; nee, dan blijven we hier wonen. Ik heb hier ook groen en water.”

Figuur 6.2.5-1: Visualisatie van een ruimtelijke opzet voor een gated community met voornamelijk hoogbouw. Het betreft hier de lifestyle community 'Leisure World of Virginia', in de Verenigde Staten.

Over de sociale aspecten van hoogbouw lopen de meningen en ervaringen sterk uiteen. De discussie ging daarbij vooral over eenzaamheid en het contact met de medebewoners; een onderwerp dat al eerder in de gesprekken behandeld is. Mevrouw Benjamins stelt zichzelf de vraag: "In hoeverre ben je dan nog verbonden met iemand die daar in een ander appartement woont? Dan zou je nog alleen met je eigen portiek binding hebben, lijkt mij. Daarvoor is het gewoon weer te grootschalig." Mevrouw Van der Heijden weet dit uit eigen ervaring, maar het echtpaar Van Eesteren deelt deze ervaring niet. Het echtpaar Van Eesteren heeft zelf als gezin jarenlang op een multiculturele flat gewoond in Zoetermeer. Zij hebben ervaren dat het met de eenzaamheid in een flat best mee kan vallen: "Ik dacht dat ik daar heel erg anoniem was. Maar toen kregen wij een kindje te verzorgen, en toen zij iedereen opeens: 'heh, heb je nog zo'n kleintje? Ik heb niet eens gezien dat je zwanger was.' Dat soort opmerkingen hebben mij toen erg goed gedaan, want kennelijk letten de mensen wel op je." Verreweg de meeste respondenten zijn kortom niet te spreken over de massaliteit van de hoogbouw en het gebrek aan contact met de grond. Ze twijfelen aan de mate van contact met de bewoners binnen de woonvorm. Enkele respondenten kunnen het uitzicht of de groene woonomgeving wel waarderen.

Op figuur 6.2.5-2 is juist laagbouw te zien: een gesloten bouwblok in Spanje met een centraal gelegen zwembad, een blauwe lucht en verder weinig aankleding. Veel respondenten die niet positief reageerden op de foto met hoogbouw reageren nu wel enthousiast op de sfeerfoto van dit resort met zwembad, zoals mevrouw Van het Slot: "Prachtig. Ik hou van strak en modern." Ook meneer Visser reageert nu nog enthousiaster, maar is zich ook bewust van de (financiële) consequentie van het op en neer reizen tussen Nederland en Spanje voor vrienden en familie. Toch waren veel respondenten ook hierover totaal niet enthousiast. Zij krijgen bijvoorbeeld een sterke associatie met vakantie. Meneer Van Capelle: "Nederland is een prachtland. We gaan graag naar het buitenland, maar dan komen we ook graag weer terug." Mevrouw Van der Plas moet er ook niet aan denken om zo ver verwijderd te zijn van haar kinderen en kennissen.

Figuur 6.2.5-2: Visualisatie van een ruimtelijke opzet voor een gated community met voornamelijk laagbouw. Het betreft hier een gesloten bouwblok in Spanje.

Naast een groep respondenten die er geen probleem mee heeft om met bekende leeftijdsgenoten naar het zwembad te gaan, bleek eerder uit de gesprekken ook dat er een grote groep is die erg gesteld is op een zekere anonimiteit en privacy. Ook voor mevrouw Vogel hoeft het zwembad niet, en uit eerdere gesprekken over de voorzieningen in Amersfoort bleek al dat de afstanden in Nederland ook maar relatief zijn: “Als ik wil kan ik wel naar een zwembad toegaan.” Ook op de visualisatie van een afgeschermde woonvorm bestaande uit laagbouw reageren de meeste respondenten dus overwegend negatief, en wordt het vaak geassocieerd met een vakantiehuisje en komt het onnatuurlijk over. Sommige respondenten geven aan ooit overwogen te hebben naar het buitenland te verhuizen, maar zijn achteraf blij dit niet te hebben gedaan om dezelfde reden als andere respondenten: de afstand tot de kinderen en vrienden.

Op figuur 6.2.5-3 is een van de woonkastelen van Plan Haverleij te zien, met enkele sfeerbeelden van binnenuit en van de omgeving. Haverleij werd in paragraaf 3.3 al kort beschreven als een van de type afgeschermde woondomeinen: de nieuwe kastelen. In de polder bij Den Bosch zijn negen ‘kastelen’ geplaatst omgeven door een slotgracht, met op de binnenplaats ruimte voor bijvoorbeeld speelobjecten voor de kinderen en parkeerplaatsen. Het gaat hierbij niet om een afgeschermde woonvorm specifiek voor ouderen. Na het tonen van de visualisatie wordt direct duidelijk dat enkele respondenten het ontwerp herkennen uit de media. Ook valt velen de referentie van het ruimtelijke ontwerp op: “Ze zouden er een ophaalbrug bij moeten maken, en dan gaatjes waar je de hete olie door naar beneden kan gooien als er een zwerver aan komt. Zo’n gevoel geeft het mij.” aldus mevrouw Van Eesteren. Geen enkele respondent reageert overwegend positief op het zien van de foto. Mevrouw Benjamins: “Hier kan ik niets mee. Dat hypermoderne…” Of mevrouw Van Kesteren: “Die ommuurde gevallen spreken mij totaal niet aan.” Ook de vormgeving als eiland, met slechts één toegangsweg, benauwt de respondenten: “Als er iets gebeurt, dan is er maar één uitweg, voor brandweer en ambulance. Maar wil je er winkels hebben, dan moet er wel een goede afzet zijn. Nee, dit is daarvoor denk ik te kleinschalig, ook voor de fysio of artsen.” Aldus mevrouw Bloemen. Het afgeschermde karakter van het ontwerp geeft de respondenten eerder een opgesloten dan een beschermd gevoel. Mevrouw Van Capelle: “Het ziet er misschien aardig uit, maar ik vind het een erg klein kringetje.” Meneer Van Eesteren omschrijft het als een introverte vorm van wonen. Meneer Wagner koppelt de foto aan zijn eigen woonsituatie, en ziet gelijkenissen met zijn woonwijk in het Leusderkwartier:

“O ja. Dit hebben we eigenlijk hier ook al een beetje, want we hebben één weg waar je maar met de auto door kan gaan, daar bij de poort. Dat spaart ons een heleboel sluipverkeer, en dat sprak mij wel aan. Ik ben in China wel geweest bij collega’s wat er zo uit zag, en dan staat daar een hek voor, het liefst nog met bewakers met pistolen in hun holster. En verder was het eigenlijk zo’n wijk zoals hier.“ Meneer Wagner reageert dan ook niet afkeurend op beveiligingsmaatregelen zoals hekken: “Ik hoop nooit te wonen in zo’n ding waar een hek voor staat. Maar als het te gek zou worden, dan vind ik dat je dat gewoon moet doen. De mensen hier vechten er ook een beetje voor, want hier aan het einde willen ze een opvangcentrum maken voor mensen met een alcohol of drugsverslaving. Daar is ook tegen geprotesteerd. Wij zeggen dan ook: hier fietsen kinderen naar school, dan zet je niet zo’n centrum daar neer. Maar wij vechten er ook voor dat dit geen doorgangswijk gaat worden.“ Over het groene karakter van de woonomgeving zijn de meningen verdeeld, vooral over de golfbaan. Daar waar de één enthousiast is over de golfbaan, ziet de ander dit niet als groen maar als ‘een magneet voor auto’s’. Ondanks het feit dat enkele respondenten Haverleij herkennen of associëren met hun eigen woonsituatie is geen van de respondenten dus enthousiast. Het beschermde karakter wordt eerder ervaren als benauwd of gesloten. Ook de meningen over de groene woonomgeving zijn verdeeld.

Figuur 6.2.5-3: Visualisatie van een ruimtelijke opzet zoals deze terug valt te zien bij de ontwikkeling van Haverleij.

De laatste afbeelding die voorgelegd werd aan de respondenten, figuur 6.2.5-4, was die van de ontwerpschets voor de seniorenstad VilaVie in de Noordoostpolder, zoals beschreven in paragraaf 2.5. In de Noordoostpolder zouden minimaal 2.000 woningen verrijzen in verschillende woningtypologieën, prijsklassen en eigendomsverhoudingen. Echter bleek al eerder tijdens de gesprekken met de respondenten dat alle ontwikkelingen die gericht zijn op ouderen lijken te kampen met een imagoprobleem. De doelgroep associeert de ontwikkeling stelselmatig met senioren in plaats van leeftijdsgenoten. De reactie van mevrouw Kramer is typerend: “Nou, dat lijkt me ook niets. Als het moet, dan moet het. Dan ben je met oudere mensen… zolang dat niet nodig is, vind ik het heerlijk zo. Ik zou daar pas gaan wonen als het echt niet anders kan.” Verschillende respondenten zijn bekend met de ontwikkeling van de seniorenstad. Sommigen van hen zijn zelfs benaderd of ze eventueel belangstelling hebben om er te komen wonen. Mevrouw Jansen

is benaderd, maar verwacht echter dat het een dure aangelegenheid gaat worden, juist vanwege alle voorzieningen. Anderen hebben thuis informatie ontvangen, kennen het van televisie of lezen erover in ouderentijdschriften. Ook mevrouw Van Gogh is bekend met de ontwikkeling en is zeer sceptisch: “Het is de vraag of mensen met veel geld die daar wonen geïnteresseerd zijn in sociale woningbouw. Ik zou trouwens ook nooit in de Flevopolder willen wonen, zeker niet op latere leeftijd. Alles ligt daar ook zo ver uit elkaar.”

Figuur 6.2.5-4: Ontwerpschets voor de ruimtelijke opzet van de seniorenstad VilaVie, in de Noordoostpolder.

Uit eerdere reacties viel al op te maken dat mobiliteit van cruciaal belang is wanneer er voor gekozen wordt om in de polder te gaan wonen. Maar voor bijna alle respondenten wordt na een verhuizing naar de Noordoostpolder de afstand tot vrienden en familie te groot. Meneer Jansen is van mening dat de Noordoostpolder te ver weg is voor mensen uit de Randstad, bovendien: “Zijn mensen die op het platteland wonen wel zo geïnteresseerd om met zoveel mensen samen te wonen? Als je van het platteland komt ga je daar ook niet wonen, dan is het weer te druk en te massaal.” Ook bestaan er onder de respondenten grote twijfels over de afstand tot de voorzieningen en het voorzieningenniveau an sich, zeker in vergelijking tot de binnenstad van Amersfoort. Veel respondenten geven wederom aan alle voorzieningen hier ook op loopafstand te hebben van hun woning. Uit eigen ervaring met zijn vrouw weet meneer Wagner dat zorgdiensten aan huis ook een goed alternatief zijn voor de zorg die in VilaVie eventueel geboden zal worden. Sociale aspecten spelen ook een belangrijke rol. Mevrouw Van Eesteren vertelt dat de persoon die hen begeleid heeft met het opzetten van woongroep Nieuw-Amer een symposium heeft gegeven over deze seniorenstad. Enkele bewoners hebben na afloop van het symposium nog verder gediscussieerd, en de mening was toch wel dat het belangrijk is om als oudere gewoon in de maatschappij te blijven wonen en je niet terug te trekken in een seniorenstad. Volgens mevrouw Van Kesteren, woongroep Nimmerdor, hebben ouderen ook daadwerkelijk een rol te vervullen in de maatschappij: “Je kunt van beide kanten diensten verlenen. De ouderen kunnen dan eventueel oppassen, en de jongeren kunnen bijvoorbeeld de boodschappen doen of het vuil buiten zetten.” Onder de respondenten bestaan dus in ieder geval twijfels over het sociale karakter van een grootschalige ontwikkeling.

Als een van de weinige respondenten is mevrouw Van het Schip wel enigszins enthousiast, maar ook zij heeft zo haar twijfels: “Maar misschien is zo’n nieuwe start op mijn leeftijd ook wel een beetje veel. Als ik

nog wat jonger geweest zou zijn, dan zou ik er nog wel voor kiezen denk ik, en het misschien zelfs nog wel heel prettig vinden. Misschien dat als het in Amersfoort geweest zou zijn… dan zou ik er daar geen bezwaar tegen hebben." Slechts één van de respondenten, meneer Visser, regeert zeer enthousiast, ook op bijna alle voorgaande foto's. Hij geeft aan er zelf geen probleem mee te hebben om met alleen maar 55-plussers te wonen, zolang er maar voldoende onderhoudend personeel rondloopt, en kinderen en kleinkinderen. Ondanks de te verwachte kosten geeft meneer Visser aan zeker folders aan te vragen wanneer de ontwikkeling van VilaVie in een verder stadium is. In de ruimtelijk opzet van een afgesloten woonwijk herkent hij zijn huidige woonwijk. Meneer woont aan de rand van Nieuwland, omsloten door water met slechts enkele toegangswegen. Een zone die gemakkelijk afgesloten zou kunnen worden door middel van een slagboom: "Maar de tijd is daar in Nederland nog helemaal niet rijp voor. Ik denk dat mensen dat een beetje als decadent zien." Daarbij tekent meneer Visser ook aan dat er vanwege de relatief korte afstanden tot de voorzieningen, in vergelijking tot de Verenigde Staten, ook geen directe noodzaak is. Meneer Visser heeft zelf in de Verenigde Staten gewoond, en heeft zodoende enige kennis over gated communities. Daarnaast blijkt meneer Visser goed op de hoogte te zijn van wat er onder ouderen speelt. Meneer zit in een commissie die zeer actief betrokken is bij het welzijn van ouderen. Ook spreekt meneer Visser regelmatig ouderen vanwege zijn werk, waarbij hij hulp biedt aan ouderen met hun computer. Volgens meneer Visser bestaat er onder de ouderen die hij spreekt wel degelijk de behoefte aan meer veiligheid: "Angst is wel aanwezig onder de mensen, in deze tijd. Ik hoor dan van mensen dat ze het toch eng vinden om 's avonds hun hondje uit te laten. Of bij de pinautomaat, dan hangen daar toch wat jongeren rond. Maar ook wat ouderen zien op de televisie; het maakt ze toch angstig. Dan hebben ze het toch weer altijd over hoe het vroeger was. Dan zou ik me voor kunnen stellen dat zo'n dorp of ouderengemeenschap met beveiligingsmaatregelen die angst wegneemt."

Ondanks het feit dat het seniorendorp VilaVie in de Noordoostpolder speciaal ontwikkeld zal worden voor ouderen, en de respondenten veelal ook bekend zijn met deze ontwikkeling, spreekt het de meeste respondenten kortom niet aan. De respondenten vrezen voor de afstand tot hun huidige contacten, zeker met oog op een afnemende mobiliteit in de toekomst. Dit geldt ook voor de respondenten die wel enigszins enthousiast zijn. Sommige respondenten verwachten bovendien interne sociale problemen of geven aan liever solitair te leven. Verder zijn de respondenten huiverig voor het 'nieuwe en sfeerloze karakter' van een nog nieuw te bouwen seniorendorp, en de ongemakken van de nog te realiseren voorzieningen. Het seniorendorp lijkt ook te kampen met een imagoprobleem: stelselmatig wordt het geassocieerd met een ontwikkeling voor hulpbehoevende ouderen of senioren. Bovendien wordt het geassocieerd met luxe en hoge huizenprijzen, juist ook door de aanwezigheid en financiering van voorzieningen.

Uit de gesprekken over de getoonde visualisaties kan geconcludeerd worden, dat de afbeeldingen de respondenten over het algemeen niet aanspreken. Slechts één respondent reageert zeer enthousiast op alle getoonde visualisaties. De andere respondenten beoordelen typische ruimtelijke kenmerken van een afgeschermde woonvorm eerder als negatief. Om te beginnen wordt het afgeschermde karakter dat naar voren komt in de getoonde visualisaties eerder ervaren als afgesloten dan als beschermend. Ten tweede vormt de aanwezigheid van voorzieningen voor veel respondenten geen meerwaarde. Bovendien lijkt laagbouw (twee bouwlagen) te worden geprefereerd boven hoogbouw, maar in combinatie met voorzieningen wordt het geassocieerd met een tijdelijke vakantie en ervaren als onnatuurlijk. Een groene woonomgeving spreekt de respondenten wel aan, maar ook hier lijkt de aanwezigheid van voorzieningen eerder een negatieve invloed te hebben. Tot slot zijn er ook twijfels over het sociale klimaat binnen de afgeschermde woonvormen voor ouderen. Daarbij wordt gevreesd voor interne sociale problemen tussen de bewoners onderling. Bovendien wordt na een eventuele verhuizing de afstand tot hun huidige contacten vaak te groot, zeker wanneer sprake is van een afnemende mobiliteit met het toenemen van de leeftijd. Daarbij gaat het vooral om de afstand tot de kinderen. Daarnaast kan geconcludeerd worden dat afgeschermde woonvormen voor ouderen te kampen hebben met een algemeen imagoprobleem: stelselmatig wordt het geassocieerd met een ontwikkeling voor alleen hulpbehoevende senioren, luxe en hoge huizenprijzen.

6.2.6 Thema F: Wonen samen met ouderen in een afschermde woonvorm

In de voorgaande paragrafen kwam naar voren dat veel respondenten bekend zijn met afgeschermde woonvormen, zoals de gated communities in de Verenigde Staten. In deze paragraaf staat de vraag centraal in hoeverre de respondenten bereid zijn om samen te wonen met andere leeftijdsgenoten in een woonvorm die speciaal gericht is op ouderen. In eerste instantie gaat het om het samenwonen in een speciale wijk met alleen ouderen. In tweede instantie wordt stilgestaan bij de directe vraag of de respondenten zouden willen wonen in een gated community voor ouderen.

Uit de gesprekken werd duidelijk dat ontwikkelingen voor ouderen, waaronder de afgeschermde woonvormen, te kampen hebben met een imago probleem, en veelal geassocieerd worden met iets dat alleen is voor senioren, echte ouderdom en gezondheidsklachten: “Al die rollators om ons heen.” of “Zover ben ik nog niet.” Ondanks het feit dat sommige respondenten enthousiast zijn over bijvoorbeeld het ontwerp van Haverleij, kunnen diezelfde respondenten zich niet voorstellen om daar samen te wonen met alleen ouderen. Ook na enige informatie te hebben gegeven blijft het imago bestaan dat deze woonvormen voor ouderen vooral iets zijn voor senioren. De meeste respondenten spreekt het dan ook niet aan om te wonen in een wijk met alleen ouderen. Uit het gesprek met mevrouw Van Eesteren, zelf 72 jaar, komt naar voren dat het voor haar vooral te confronterend zou zijn om samen te wonen met ouderen die gebreken vertonen. Veel respondenten delen deze mening, ook de respondenten die zelf al op leeftijd zijn. Mevrouw Van Capelle is zelf al 78 jaar, maar ook zij geeft aan dat ze er niet aan moet denken om tussen allemaal mensen te zitten van haar eigen leeftijd in een ‘rollatordorp’. Toch kan dit imago juist een positieve uitwerking hebben op het toekomstige verhuisgedrag van de respondenten. Enkele respondenten reageren namelijk wel enigszins positief op de vraag of de respondent in de toekomst misschien zou willen wonen in een afgeschermde woonvorm voor ouderen: “Ja, dan misschien wel. Maar nu blijf ik zitten waar ik zit, tot het helemaal erg wordt.” Aldus mevrouw Voorhoven. Bij veel respondenten spelen dan ook weer andere motieven een rol om juist niet te verhuizen. Zo ziet meneer De Jong bij voorbaat al op tegen het opruimen, en heeft mevrouw Van der Laan zo haar twijfels over het verhuizen op zich: “Dan moet je weer helemaal wennen aan de andere omgeving. Ik weet niet of je dat fysiek wel aankunt. Dat heb je ook als je ouderen verplaatst… Hoe ouder je wordt, hoe minder je geneigd bent om te verhuizen.” Voor veel respondenten is de gedachte om alleen met ouderen samen te leven onder één dak niet beklemmend. Meer dan de helft van ‘zelfstandig wonenden’ heeft er zelfs niets op tegen. Wat men echter niet wil, en duidelijk wel als beklemmend ervaart, is het wonen in een buurt of wijk waar alleen ouderen wonen. Mevrouw Van het Schip bijvoorbeeld ziet er niet op tegen het samenwonen met ouderen: “Op een bepaalde leeftijd gebeurd dat toch, dat zou je misschien op jongere leeftijd nog niet willen zien.” Toch zou zij het zeer op prijs stellen wanneer het complex voor ouderen waarin zij dan zou gaan wonen wel gewoon in een gemengde wijk zou staan. Ook mevrouw Bloemen geeft aan in een gemengde wijk te willen wonen met jonge gezinnen in een woonvorm voor ouderen. Mevrouw Van Capelle vormt wat dat betreft een uitzondering, omdat zij er überhaupt al niet aan moet denken om samen te wonen met alleen ouderen.

Volgens de respondenten moet de woning of de woonomgeving dus een afspiegeling zijn van de maatschappij, met name een combinatie van jong en oud. In paragraaf 6.2.5, over de ontwerpschets van een seniorendorp, werd door enkele respondenten al aangegeven dat het belangrijk is om als oudere te blijven functioneren in de maatschappij. Ouderen zouden zich niet terug moeten trekken in een seniorenstad, omdat ouderen wel degelijk een taak hebben in de samenleving. Eerder werd ook al duidelijk dat de respondenten zeer gesteld zijn op hun kleinkinderen of op kinderen in het algemeen. Ondanks een paar kritische noten blijkt uit alle gesprekken dat zeker de tijdelijke aanwezigheid van kinderen voor de respondenten een positieve bijdrage levert aan de woning of de woonomgeving. Meningen als: “Kinderen om je heen is wel hartstikke gezellig.” of: “Ik vind het leuk met die jongeren erbij.” zijn veel gehoord. Veel respondenten moeten er niet aan denken om te wonen in een seniorenstad zonder de directe aanwezigheid van kinderen. Zo is meneer Benjamins bang dat er anders een ouderenenclave ontstaat. Alleen al de aanwezigheid van kinderen in de buurt lijkt de respondenten langer levendig te houden. De respondenten

geven bijna allemaal aan dat er bij henzelf nog genoeg jonge kinderen over de vloer komen. In veel gevallen gaat het hier om de kleinkinderen, maar ook om de buurtkinderen. Daarbij geeft meneer De Jong aan dat het niet alleen gaat om de gezelligheid, maar dat via de kinderen vaak ook weer makkelijk contact gemaakt kan worden met de ouders in de buurt. Toch geven veel respondenten, zoals mevrouw Jansen, wel aan blij te zijn dat ze geen hele dagen voor de kinderen hoeven te zorgen: “Mijn kleinkinderen zijn wel leuk, maar ik ben soms ook blij als ze weer weg zijn.” Dit geldt natuurlijk niet alleen voor de eigen kleinkinderen, maar ook voor kinderen in de buurt. Opvallend is dat slechts enkele respondenten ook interesse tonen in de leeftijdsgroep ertussenin: de jong volwassenen en volwassenen. Alleen mevrouw Van der Heijden geeft aan dat een gemengde buurt ook niet alles is, en dat veel ouders van gezinnen gewoon overdag aan het werk zijn. “Jonge gezinnen hebben nu eenmaal een andere leefstijl dan ouderen.”, beredeneert mevrouw Van der Heijden. Wonen in een wijk die een afspiegeling is van de maatschappij gaat natuurlijk verder dan alleen op basis van leeftijd. In sommige gesprekken werd het multiculturele aspect van de wijk genoemd, maar dan veelal in het kader van de wijk zoals deze nu is. Alleen in het gesprek met het echtpaar Singer werd dit gezien als een gemis toen gesproken werd over een wijk met alleen ouderen. Het echtpaar geeft aan veel internationale vrienden te hebben. Zij zouden dan ook graag in een meer multiculturele wijk willen wonen. Een klein deel van de respondenten voelt er wél voor om te wonen in een grootschalige afgeschermde woonvorm voor ouderen. Een voorbeeld is mevrouw Benjamins (ondanks het feit dat haar man het niet met haar eens is): “Ik kan me wel voorstellen dat ik in een ‘sunny valley’ zou wonen. Ik zoek de jongelui niet op. ’t Was voor mij de reden om uit de vorige wijk weg te gaan. De hele dag dat gezeur en gejoel, gevoetbal en gevolleybal. Die kinderen te horen en te zien, en in mijn tuin te hebben…” Ook mevrouw Gaasbeek zou daar gaan wonen voor haar rust: “Je hebt nu wel dat je last hebt van die hangjongeren aan de overkant ’s avonds, dat geschreeuw. Ze hebben de helft van de bank ook in de fik gestoken. Ik ga ’s avonds ook niet met plezier op het balkon zitten, dan heb je ook het idee dat je bekeken wordt.”

Er kan geconcludeerd worden, dat sommige respondenten aangeven er geen probleem mee te hebben om te wonen in een wijk voor alleen ouderen. Als belangrijkste motief geven ze aan op zoek te zijn naar rust. Ze verwachten daar geen last meer te hebben van kinderen of overlast van jongeren. De meerderheid van de respondenten geeft echter aan in een gemengde wijk te willen blijven wonen. Zij zijn van mening dat de wijk waarin je woont een afspiegeling hoort te zijn van de maatschappij. Zij willen dan ook niet wonen in een wijk met alleen leeftijdsgenoten. De focus bij het wonen in een gemende wijk ligt bij de meeste respondenten op de kinderen, die juist een grote bijdrage leveren aan gezelligheid en levendigheid in de woonomgeving. In mindere mate denken de respondenten daarbij aan het samenwonen met andere leeftijdsgroepen dan kinderen of wonen in een multiculturele wijk. Bijna alle respondenten hebben er echter geen probleem mee om samen te moeten wonen met ouderen onder één dak, zolang de woonvorm maar in een gemengde wijk staat. Van de dertig respondenten wonen er dertien al in een woning specifiek voor ouderen, maar ook bijna alle overige respondenten geven aan in de toekomst bijvoorbeeld in een aanleunwoning of woongroep voor ouderen te willen wonen.

Aan het einde van ieder interview werd de directe vraag gesteld of de respondenten er wat voor zouden voelen om te wonen in een gated community voor ouderen. Op deze vraag waren de antwoorden zeer divers en waren de meningen sterk verdeeld. Ook diegene die aanvankelijk positief reageren op de vraag plaatsen zo hun kanttekeningen. Zo is meneer Visser van mening dat iedereen moet kunnen wonen waar hij of zij wil, ook eventueel in een gated community. Toch ziet meneer Visser ook enkele nadelen als het gaat om de eventuele ontwikkeling van gated communities in Nederland. Zijn verwachting is dat gated communities alleen betaalbaar zijn voor de ‘financieel betergestelden’. Hij voorziet dan ook een toenemend verschil tussen arm en rijk, net als in de Verenigde Staten: “De mensen met geld kunnen het zich permitteren om in die resorts te wonen, en de armen zitten opgesloten in de achterstandswijken. Wijken hier in Amersfoort als Liendert en de Kruiskamp verketteren dan veel sneller.” Keiharde garanties dat er daadwerkelijk voldoende (sociale) huurwoningen opgenomen worden in zo’n plan zijn voor hem dan ook cruciaal. Daarbij refereert hij aan zijn eigen buurt. Volgens meneer Visser zou zijn buurt makkelijk omgevormd kunnen worden tot een gated community, inclusief huurwoningen en zonder dat het voor de

bewoners veel consequenties zou hebben. Nu betalen de bewoners ook al extra geld voor een soort parkwachter, die eens in de twee weken de algemene voorzieningen en het groen controleert op bijvoorbeeld vernielingen en netheid. Ook mevrouw Benjamins van woongroep Insulinde geeft aan dat woningen uit het huursegment voor haar een vereiste zouden zijn. Zij is aanvankelijk enthousiast over het samen wonen met alleen ouderen, de motieven en de visualisaties. Toch reageert zij enigszins afkeurend op de directe vraag of zij zou willen wonen in een gated community. Het grootschalige karakter in relatie tot de sociale aspecten zijn voor haar cruciaal. Mevrouw Benjamins is bang dat je binnen de gated community een inteeltgroepje krijgt, omdat je toch vooral activiteiten onderneemt en omgaat met de mensen die daar wonen: “Ik vind het heerlijk om juist andere mensen weer eens te ontmoeten, van buiten de woongroep.” Ondanks het feit dat mevrouw Benjamins woont in een vrij specifieke woongroep voor bewoners met een Indische achtergrond, hecht zij er veel waarde aan om juist ook buiten deze groep activiteiten te ontplooien. Een relatief afgelegen locatie zoals in de Noordoostpolder versterkt volgens haar dit inteelteffect alleen maar. Dit spreekt haar dan ook totaal niet aan.

Daar waar veel respondenten afgeven op het luxe karakter van afgeschermde woonvormen, is meneer Wagner in het verleden juist op zoek geweest naar een luxe appartement in de regio Amersfoort: “Als u me dat nou twintig jaar geleden gevraagd had, dan had ik daar misschien wel gaan wonen, maar nu niet meer.” Meneer Wagner geeft ook duidelijk aan waarom: “Ik heb hier nu zo mijn dingen om mij heen, en die zou je dan weer opnieuw op moeten bouwen.” De eventuele ontwikkeling van luxere appartementen, al dan niet in een gated community, komen voor meneer Wagner dus te laat. Daarnaast speelt de afstand voor hem een belangrijke rol. Meneer Wagner gaf eerder tijdens het gesprek al aan dat het voor zijn werk, maar ook voor zijn internationale contacten, van belang is om binnen afzienbare tijd bij een vliegveld te zijn. Het was destijds een bewuste keuze om te kiezen voor Amersfoort als woonlocatie, en meneer zal dan ook niet snel kiezen voor een locatie buiten de Randstad.

Op basis van de literatuur werd voorafgaand aan de interviews voorzien dat de afstand tussen de huidige woonlocatie van de respondenten en de locatie tot de afgeschermde woonvorm van groot belang kan zijn voor een eventuele verhuizing. In paragraaf 4.4.4 werd al aangegeven dat de ouderen met verhuisplannen vooral willen verhuizen binnen het eigen stadsdeel (Bolding, 2006). Tijdens de interviews werd dan ook gevraagd of de respondenten eventueel wel zouden willen wonen in een gated community als deze in Amersfoort gerealiseerd zou worden. Uit veel gesprekken werd vooral duidelijk dat Amersfoort als locatie geen verandering in de mening teweeg zou brengen over het al dan niet willen wonen in een gated community voor ouderen. Motieven die eerder al aangedragen werden blijven gelden, zoals voor mevrouw Bloemen: “Jong en oud hoort gewoon bij elkaar. Er zijn natuurlijk ook verzorgingshuizen, maar die staan ook gewoon in een gemengde wijk.” Het merendeel van de respondenten is zoals gezegd zeer tevreden over de huidige woonsituatie, en wil daarom sowieso niet verhuizen.

Geconcludeerd kan worden dat er wel degelijk een aantal respondenten is die er wat voor voelt om in een afgeschermde woonvorm te wonen voor ouderen, al hebben zij ook zo hun uiteenlopende motieven en eisen. Daar waar de één bijvoorbeeld juist valt op het luxe karakter, ziet de ander toch ook graag sociale huurwoningen verrijzen. Opvallend is dat een groot deel van de respondenten, ondanks overwegend negatieve reacties op bijvoorbeeld de visualisaties, toch niet afkeurend staat tegenover de ontwikkeling van alternatieve woonvormen voor ouderen. De mening van meneer Van Eesteren sluit daar goed bij aan, ondanks het feit dat hij zeer kritisch staat tegenover de ontwikkeling van gated communities: “De ene mens heeft een andere filosofie van wonen dan de ander.” Keuzevrijheid lijkt een belangrijk motief om de ontwikkeling van gated communities toch een kans te geven, ondanks het feit dat verreweg het merendeel van de respondenten aangeeft daar zeker niet te gaan wonen vanwege het luxe karakter, de etnische verschillen, het inteelteffect of de afstand van de woonlocatie tot familie en vrienden. Het minimaliseren van de afstand tot de huidige woonlocatie (Amersfoort) lijkt echter geen effect te hebben op de respondenten om te willen wonen in een afgeschermde woonvorm voor ouderen.

6.2.7 Conclusie

Voorafgaand aan de interviews zijn de ruimtelijke en sociale kenmerken van een afgeschermde woonvorm, zoals beschreven in het theoretisch model voor afgeschermde woonvormen, omgewerkt naar zes bespreekbare thema's, die tijdens alle gesprekken met de respondenten zijn behandeld : (A) 'Behoefte aan gemeenschapszin / gemeenschappelijkheid', (B) 'Behoefte aan veiligheid', (C) 'Behoefte aan voorzieningen', (D) 'Overige behoeften', (E) 'Ruimtelijke opzet afgeschermde woonvormen', (F) 'Wonen samen met ouderen in een afgeschermde woonvorm'. Uit de dertig gesprekken die zijn gevoerd met ouderen in de gemeente Amersfoort blijkt dat verreweg het grootste deel van hen niet in een afgeschermde woonvorm voor ouderen zou willen wonen. Motieven als veiligheid, gemeenschappelijkheid en de aanwezigheid van voorzieningen lijken bijna geen rol van betekenis te spelen in hun huidige of toekomstige woningkeuze.

De behoefte aan gemeenschapszin (A) is gepolst door de respondenten te vragen naar gevoelens van eenzaamheid en/of de behoefte aan het hebben van meer sociale contacten. Slechts vier respondenten laten blijken zich wel eens eenzaam te voelen. Daarbij geeft slechts één respondent aan dit onder andere te wijten aan het hebben van onvoldoende contacten. Het merendeel van de respondenten geeft aan over voldoende contacten te beschikken en zich niet eenzaam te voelen. De partner is daarbij de belangrijkste contactpersoon, ook als gekeken wordt naar het verleden. De contacten komen vaak voort uit de arbeidscarrière en sociaal-maatschappelijke activiteiten in het verleden, en uit een actief en betrokken leven nu. Ook het wonen in een gezamenlijk woonvorm, waaronder de woongroepen, heeft geleid tot veel contacten en het tegengaan van eenzaamheidsgevoelens. Meer algemeen geldt: hoe meer mede-ouderen, hoe beter de contacten. Dit geldt ook voor de buurt, al lijkt voor sommige respondenten de afstand tot de contacten relatief en zijn er ook goede (inter)nationale contacten. Bovendien lijkt er een limiet te gelden voor het aantal ouderen in de directe woonomgeving. De meerderheid van de respondenten wil niet uitsluitend met ouderen in een wijk wonen (F), en geeft dan ook aan in een gemengde wijk te willen blijven wonen. Zij zijn van mening dat de wijk waarin je woont een afspiegeling hoort te zijn van de maatschappij. De respondenten geven aan zich zowel in de eigen woning als in de directe woonomgeving veilig te voelen (B). In veel gevallen komt dit mede door al dan niet bewust getroffen veiligheidsmaatregelen. Meer veiligheidsmaatregelen lijken echter niet gewenst, en roepen bij de respondenten een gevoel van geslotenheid op. Het gevoel van onveiligheid lijkt dan ook vooral samen te hangen met het algemene proces van het ouder worden, en niet zo zeer met de woning of woonomgeving.De respondenten zijn over het algemeen zeer tevreden over het voorzieningenniveau (C) aan huis, in de wijk en in de gemeente Amersfoort. Dit geldt ook voor de aanwezige zorgvoorzieningen. Met het oog op het 'ouder worden' zouden in sommige buurten de dagelijkse voorzieningen dichterbij mogen zitten, en sommige zorgvoorzieningen, bijvoorbeeld verzorgingstehuizen, beter verspreid mogen zijn over de wijken. Maar op basis van de gesprekken kan gesteld worden dat de respondenten geen meerwaarde zien in het hebben van voorzieningen zoals dit wel het geval is binnen een gated community. Ook de overige motieven of behoeften (D) met betrekking tot afgeschermde woonvormen voor ouderen spraken de respondenten niet aan. Typische kenmerken die te maken hebben met de ruimtelijk opzet van een afgeschermde woonvorm (E) worden door het merendeel van de respondenten als negatief ervaren: het afgeschermde karakter wordt eerder ervaren als afgesloten dan beschermend en de aanwezigheid van voorzieningen vormt voor veel respondenten geen meerwaarde. Bovendien wordt er ook getwijfeld aan het sociale karakter binnen de afgeschermde woonvormen: er wordt gevreesd voor interne sociale problemen tussen de bewoners onderling en het onderhouden van de externe contacten op latere leeftijd. Daarnaast kan geconcludeerd worden dat afgeschermde woonvormen voor ouderen te kampen hebben met een algemeen imagoprobleem: stelselmatig wordt het geassocieerd met een ontwikkeling voor alleen senioren, luxe en hoge huizenprijzen.

Tot slot wordt duidelijk dat de meerderheid van de respondenten niet uitsluitend met ouderen in een wijk wil wonen (F). Men geeft dan ook aan in een gemengde wijk te willen blijven wonen. Zij zijn van mening dat de wijk waarin je woont een afspiegeling hoort te zijn van de maatschappij. De focus ligt bij de meeste

respondenten op de kinderen, die juist een grote bijdrage leveren aan gezelligheid en levendigheid in de woonomgeving. Hier staat tegenover dat nagenoeg alle respondenten er geen probleem mee hebben om samen te wonen met alleen ouderen onder één dak, zolang de woonvorm maar in een gemengde wijk staat. Er lijkt hier sprake te zijn van een contradictie als het gaat om de woningbehoefte: de respondenten geven aan het belangrijk te vinden om geïntegreerd in de samenleving te willen blijven wonen, maar het wel op prijs te stellen als dit kan in een setting die in zeker mate afgeschermd is en met leeftijdsgenoten. De respondenten staan dan ook niet helemaal afkeurend tegenover de ontwikkeling van alternatieve woonvormen voor ouderen. Keuzevrijheid lijkt een belangrijk motief om zelfs de ontwikkeling van gated communities toch een kans te geven, ondanks het feit dat het merendeel van de respondenten aangeeft daar zeker niet te gaan wonen vanwege het luxe karakter, de etnische verschillen, het 'inteelteffect' of de afstand van de woonlocatie tot familie en vrienden. Slechts een minderheid van de respondenten geeft aan er geen probleem mee te hebben om te wonen in een wijk exclusief voor ouderen, met als belangrijkste motief: rust. Daarnaast noemen de respondenten omgevingsfactoren als een groene woonomgeving en een rustige sfeer. Van de dertig respondenten geven er zes aan eventueel in de toekomst wel te willen wonen in een afgeschermde woonvorm voor ouderen. In de volgende paragraaf zal duidelijk worden dat ondanks het feit dat de motieven sterk verschillen per respondent, men zich afwisselend aangesproken voelt door motieven als veiligheid, gemeenschappelijkheid en de aanwezigheid van (zorg)voorzieningen: de motieven die binnen dit onderzoek in relatie gebracht worden met afgeschermde woonvormen voor ouderen.

6.3 Onderverdeling van de respondenten in drie groepen op basis van de thema's, motieven en karakteristieken

In deze paragraaf zullen de bevindingen uit de voorgaande paragrafen gekoppeld worden aan het conceptuele model. Zoals beschreven in paragraaf 4.5, is het conceptueel model opgesteld op basis van het model voor verhuisgedrag van Mulder & Hooimeijer (1999) en de theorie van Low (2001) en Blakely & Snyder (1997). In dit conceptuele model wordt er vanuit gegaan dat de vraag naar afgeschermde woonvormen voor ouderen in grote mate samenhangt met de motieven die in de voorgaande paragraaf thematisch zijn behandeld: de behoefte aan veiligheid, gemeenschapszin en voorzieningen. Deze motieven (het willen) van een ouderenhuishouden, maar ook de (financiële) mogelijkheden (het kunnen), worden op basis van het conceptuele model vooral beïnvloed door de volgende vier karakteristieken: de gezondheid, de huishoudensamenstelling, de financiële situatie en de vorm van huizenbezit. Op basis van het conceptueel model wordt verondersteld dat andere motieven en karakteristieken slechts een geringe invloed uit zouden moeten oefenen op de specifieke vraag vanuit een ouderenhuishouden naar afgeschermde woonvormen voor ouderen.

Op basis van de gevoerde gesprekken, vooral over het wonen samen met ouderen in een afgeschermde woonvorm (F), kan de groep respondenten opgesplitst worden in drie groepen. Ten eerste is er een groep van zes (Groep I) respondenten die aangeeft eventueel wel te willen wonen in een afgeschermde woonvorm of wijk voor ouderen, mits in Amersfoort. Ondanks het feit dat de motieven per respondent zeer uiteenlopen, kan gesteld worden dat deze groep zich afwisselend aangesproken voelt door de motieven veiligheid, gemeenschappelijkheid en de aanwezigheid van (zorg) voorzieningen. Van deze groep woont één respondent in een woongroep en vijf respondenten wonen in een andere woonvorm. Wanneer deze resultaten gekoppeld worden aan het conceptueel model, dan zijn dit de respondenten die daadwerkelijk een vraag zouden kunnen uitoefenen naar afgeschermde woonvormen voor ouderen. Voor dit onderzoek is het van belang te achterhalen welke motieven deze respondenten daarvoor hanteren en welke persoonlijke karakteristieken daaraan ten grondslag liggen. De overige respondenten geven juist aan beslist niet in een afgeschermde woonvorm voor ouderen te willen wonen. Deze respondenten voelen zich op geen enkele wijze aangetrokken tot het wonen in een afgeschermde woonvorm voor ouderen, en zullen naar alle waarschijnlijkheid dus geen vraag uitoefenen naar afgeschermde woonvormen voor ouderen. De tweede

groep (Groep II) wordt gevormd door de veertien respondenten die niet woonachtig zijn in een woongroep voor ouderen. Ook de tien respondenten die wonen in een woongroep voor ouderen voelen zich op geen enkele wijze aangetrokken tot het wonen in een afgeschermde woonvorm voor ouderen, maar vormen een aparte derde groep (Groep III). Deze laatste groep lijkt namelijk een onjuist beeld te hebben van hun eigen woonsituatie: ondanks het feit dat deze respondenten wonen in een woongroep, zullen ze nooit zeggen dat hun woongroep een afgeschermde woonvorm (laat staan gated community) voor ouderen is, terwijl op basis van de ruimtelijke en sociale karakteristieken dit feitelijk wel zo is. Ook de motieven en achterliggende karakteristieken van de Groepen II en III zijn van belang voor dit onderzoek ter referentie van Groep I.

6.3.1 Groep I: Potentiële bewoners afgeschermde woonvorm

Van de dertig geïnterviewden zijn er zes respondenten die tijdens het interview aangeven eventueel in de toekomst wel te willen wonen in een afgeschermde woonvorm voor ouderen. Bovendien hebben deze respondenten aangegeven zich wel voor te kunnen stellen om in een wijk te wonen met alleen ouderen (F). Op basis van deze feiten kan worden verondersteld dat deze groep een vraag zou kunnen uitoefenen naar afgeschermde woonvormen voor ouderen. In deze paragraaf wordt beschreven op basis van welke motieven ze dat zouden kunnen doen, welke (financiële) mogelijkheden zij daarvoor hebben en welke persoonlijke karakteristieken daaraan ten grondslag liggen. Ondanks het feit dat de motieven zeer verschillen per respondent, kan gesteld worden dat deze respondenten zich aangesproken voelen door motieven als veiligheid, gemeenschappelijkheid en voorzieningen. Dit zijn de motieven die binnen dit onderzoek in relatie gebracht kunnen worden met de afgeschermde woonvormen voor ouderen. Uit het conceptuele model voor dit onderzoek (zie paragraaf 4.5) valt op te maken dat de financiële situatie, de vorm van huizenbezit, de gezondheid, en de huishoudensamenstelling de belangrijkste karakteristieken zijn die de (financiële) mogelijkheden en motieven van een ouderenhuishouden beïnvloeden.

Om te beginnen geven twee van deze zes respondenten in de gesprekken aan dat zij zich niet veilig voelen in de woonomgeving, tegenover totaal vijf van de dertig respondenten (C). De getroffen veiligheidsmaatregelen binnen de gated communities zouden deze twee respondenten wel degelijk een veiliger gevoel geven. Beide zien dan ook de meerwaarde in vergaande veiligheidsmaatregelen als hekken, bewaking en camera's. Het is niet zo dat meneer Visser zich niet veilig voelt, maar vanuit zijn werk bemerkt hij wel een 'unheimlich gefüll' onder medeouderen. Dit is precies wat mevrouw Gaasbeek ervaart: bang voor criminaliteit, hangjongeren, angst voor een beroving in de woonomgeving, verhalen van diefstal bij de onderbuurvrouw en zorgwekkende informatie vanuit de media. Mevrouw lijkt haar angst voor onveiligheid voornamelijk te betrekken op 'tegenwoordig' en koppelt het zelf ook aan haar leeftijd, en niet zozeer aan haar woonsituatie. Dit komt overeen met de algemene bevindingen in paragraaf 6.2.2. Op de aanwezigheid van voorzieningen in een afgeschermde woonvorm reageren deze zes respondenten echter niet anders dan de overige respondenten (B). Voorzieningen voor de dagelijkse boodschappen of recreatief gebruik worden niet gemist, en vormen over het algemeen geen meerwaarde voor deze groep. De voorzieningen die men mist in de directe omgeving zijn zorg gerelateerd. Ondanks de relatief hoge leeftijd van sommige respondenten uit deze groep (59 tot 82), vormt de gezondheid op dit moment nog geen beperking. Alle zes respondenten geven dn ook aan momenteel nog geen gebruik te maken van zorgvoorzieningen. Het is dan ook niet zo zeer de gezondheid die bij deze respondenten tot verhuisplannen naar een afgeschermde woonvorm voor ouderen zal leiden, maar vooral anticiperend gedrag op, en de angst voor, toekomstige gezondheidsklachten (zie ook paragraaf 4.4.5).

Van deze groep geven twee van de zes respondenten aan zich eenzaam te voelen, tegenover vier van de dertig respondenten totaal. Zij verwachten in een afgeschermde woonvorm meer contacten te hebben met leeftijdsgenoten, mede ook vanwege de gezamenlijke activiteiten (A). Alle zes de respondenten hebben er dan ook geen probleem mee om in een wijk te wonen met alleen maar ouderen (F), immers: hoe meer mede-ouderen, hoe beter de contacten (zie paragraaf 6.2.7). Een verklaring dat juist deze groep respondenten geïnteresseerd is in een afgeschermde woonvorm voor ouderen kan verder liggen in het feit

dat vijf van de zes respondenten geen partner (meer) heeft. In de eerste plaats lijkt het er op dat het ontbreken van een partner in verband kan worden gebracht met de behoefte aan gemeenschapszin vanuit gevoelens van eenzaamheid, waarvan sprake lijkt te zijn bij twee van de zes respondenten. In paragraaf 6.2.1 werd geconcludeerd dat het ontbreken van een partner gevoelens van eenzaamheid in de hand lijkt te werken. Tevens werd in die paragraaf geconcludeerd, dat woongroepen voor ouderen een ideale voedingsbodem zijn voor het krijgen van contact met medebewoners en het tegengaan van eenzaamheid door de organisatie achter de woongroep. Uit de gesprekken blijkt dat er voorbeelden zijn van personen die zich voorheen daadwerkelijk eenzaam voelden en opbloeiden binnen een woongroep voor ouderen. Het al dan niet hebben van een partner lijkt dan ook niet zozeer invloed te hebben op de verhuisgeneigdheid als wel op de woningkeuze, zeker in combinatie met anticiperend gedrag op de toekomstige gezondheid. De bevindingen over de samenstelling van het ouderenhuishouden waren in het literatuuronderzoek echter niet eenduidig (zie paragraaf .4.4.2). Opvallend is dat binnen het rapport van Kullberg (2005) alleenstaand zijn, of het hebben van een partner, geen verklaring toevoegt of ouderen willen verhuizen of niet, maar wel in zekere mate de woningkeuze bepaalt. Zo blijkt ook uit het rapport van De Klerk (2004, p. 249) waaruit naar voren komt dat echtparen minder geïnteresseerd zijn in een aanleunwoning of serviceflat dan alleenstaanden, omdat zorgtaken veelal vervuld worden door de partner. Bij vijf van de zes respondenten is er geen thuiswonende partner, en ook als het gaat om de relatie tussen het ontbreken van een partner en de behoefte aan externe zorg, zou dit een verklaring kunnen zijn waarom juist deze groep respondenten geïnteresseerd is in een afgeschermde woonvorm voor ouderen. Daarbij kan het gaan om de informele zorg van medebewoners, iets dat ook blijkt uit de leefregels en de interviews die afgenomen zijn binnen de woongroepen voor ouderen. Meer specifiek als het gaat om gated communities voor ouderen kan dit ook gaan om de meer formele aanwezigheid van zorgvoorzieningen zoals eerder beschreven.

Als gekeken wordt naar de overige motieven gaat het bij twee van deze zes respondenten om ruimtelijke kenmerken die niet zozeer toe te schrijven zijn aan een afgeschermde woonvorm: de groene woonomgeving en de rustige sfeer (D). De behoefte aan rust is een motief dat zowel aangedragen wordt door bewoners van gated communities in de Verenigde Staten (Low, 2003; zie paragraaf 4.2.1) als door bewoners van afgeschermde woondomeinen in Nederland (Hamers, 2007; zie paragraaf 4.2.2). Opvallend is dat dit de twee respondenten zijn die specifiek benadrukken niet in een woongroep voor ouderen te willen wonen, omdat zij verwachten dat het te sociaal is. Bij mevrouw Gaasbeek zou dit nog kunnen berusten op een vooroordeel, maar mevrouw Bloemen kent echter meerdere mensen die woonachtig zijn in een woongroep en is daardoor zeer goed op de hoogte van het sociale klimaat binnen diverse woongroepen voor ouderen. Aan het overige motief van exclusiviteit en status hecht deze groep respondenten totaal geen waarde. Van twee van deze zes respondenten is bekend dat zij zelfs liever wonen in een afgeschermde woonvorm met zowel koop als (sociale) huurwoningen. Uit de reacties blijkt tevens dat de ene respondent een voorkeur heeft voor laagbouw en de ander juist liever voor hoogbouw (E).

Tijdens de gesprekken is niet direct gevraagd naar de financiële situatie van de respondenten. Op basis van de literatuur kan gesteld worden dat dit ook af te leiden valt uit de huidige en vorige woonsituatie. Het bezit van een koopwoning levert over het algemeen een positieve bijdrage aan de financiële mogelijkheden van ouderen (Hooimeijer, 2007, p. 45-47). Van deze zes respondenten wonen er momenteel vier in een koopwoning, wat relatief veel is ten opzichte van ongeveer de helft van het totaal aantal respondenten. Wanneer ook gekeken wordt naar de vorige woning, woonden zelfs vijf van de zes respondenten in een koopwoning, tegenover tevens de helft van het totaal aantal respondenten. De zes respondenten woonden in de vorige woning bovendien niet in een appartement, maar allen in een eengezinswoning. De financiële mogelijkheden vormen voor het merendeel van deze zes respondenten waarschijnlijk geen beperking om te voorzien in hun eventuele verhuisbehoefte naar een afgeschermde woonvorm voor ouderen. Vanuit diverse onderzoeken blijkt echter ook dat het eigenhuizenbezit de verhuisgeneigdheid wel beperkt (Mulder & Hooimeijer, 1999, p. 160; Bolding, 2006), maar hier lijkt bij deze groep respondenten geen sprake van te zijn. Integendeel. Het is eerder opvallend dat vier van de zes respondenten een duidelijk beeld hebben van een ‘droomwoning’. Bovendien hebben twee van de zes respondenten aangegeven binnen afzienbare tijd te

willen verhuizen. Vermoedelijk staan deze respondenten door een nieuwe stap in hun woningcarrière juist open voor de veranderingen in de woonsituatie die daarmee gepaard gaan, en staan ze open voor alternatieve woonvormen zoals de afgeschermde woonvorm voor ouderen.

Uit de interviews kan geconcludeerd worden dat er een groep is van zes respondenten die aangeeft eventueel in de toekomst wel te willen wonen in een afgeschermde woonvorm voor ouderen. Ondanks het feit dat de motieven sterk verschillen per respondent, kan toch gesteld worden dat ze zich afwisselend aangesproken voelen door de motieven veiligheid, gemeenschappelijkheid en de aanwezigheid van (zorg)voorzieningen. Daarbij moet echter aangetekend worden dat de behoefte aan gemeenschappelijkheid de boventoon voert over veiligheid en geprivatiseerde voorzieningen of ruimtes, wat ook terug valt te zien in de overwegend negatieve reacties op de ruimtelijke opzet van afgeschermde woonvormen. Bovendien hebben enkele respondenten toch zo hun twijfels, maar ook duidelijke wensen aan de woonsituatie, zoals een goede verhouding tussen koop en huurwoningen. Deze zes respondenten worden gekarakteriseerd door een goede gezondheid, overwegend eigenhuisbezit en een eenpersoons huishouden. De respondenten uit Groep I lijken daarmee de juiste karakteristieken te hebben en over de (financiële) mogelijkheden te kunnen beschikken om daadwerkelijk een vraag uit te kunnen oefenen naar afgeschermde woonvormen voor ouderen.

6.3.2 Groep II: Niet enthousiastelingen

Een ruime meerderheid van 24 respondenten geeft aan juist niet in een afgeschermde woonvorm voor ouderen te willen wonen, en er zich op geen enkele wijze tot aangetrokken te voelen. Groep II wordt gevormd door de 14 respondenten met deze mening die niet in een woongroep voor ouderen wonen. Zij hebben weinig met de specifieke ruimtelijke en sociale kenmerken van een afgeschermde woonvorm. Bijna alle respondenten binnen deze groep geven aan zich veilig te voelen in de woning en woonomgeving en zich niet eenzaam te voelen. Geen van deze respondenten heeft dan ook behoefte aan meer gemeenschapszin (A) of veiligheid (C). Alleen mevrouw Kramer geeft te kennen de woonomgeving soms als onveilig te ervaren, met hangjongeren langs de bosrand in de avonduren. Het beperkt haar niet direct, maar daardoor gaat ze wel op zoek naar alternatieve vervoerswijzen. Zwaar tilt mevrouw Kramer er niet aan: zoals eerder gezegd is mevrouw van mening dat men het gevaar ook niet hoeft op te zoeken. Daarnaast geeft mevrouw Kramer aan zich wel eens eenzaam te voelen na het overlijden van haar man drie jaar geleden. Mede door de ondersteuning van haar kinderen en een actieve leefstijl worden deze gevoelens steeds minder. Gevoelens van onveiligheid of eenzaamheid vormen voor mevrouw Kramer, maar ook voor de andere respondenten uit deze groep, dan ook beslist geen reden om te verhuizen. Wellicht dat mevrouw Kramer met haar actieve levenshouding synoniem staat voor de andere vier respondenten binnen deze groep zonder partner. In paragraaf 6.2.1 werd al geconcludeerd dat het van belang is om actief in het leven te blijven staan, en zelf initiatieven te ondernemen, ook op latere leeftijd. In alle gevallen leiden deze activiteiten tot meer contacten met anderen. Binnen deze groep zou het ontbreken van eenzaamheidgevoelens ook juist kunnen komen door de aanwezigheid van een partner: zeven respondenten wonen samen met een partner en van de heren Visser en Wagner is bekend dat zij beide een vriendin hebben, waarmee zij (nog) niet samenwonen. Van deze groep hebben dus negen respondenten een partner en vijf niet.

Voor deze groep vormt de nabijheid van (zorg)voorzieningen ook geen specifieke meerwaarde (B). Op basis van de karakteristieken van de groep kon anders verwacht worden: deze groep respondenten wordt gekarakteriseerd door veel gezondheidsklachten en een hoge mate van gebruik van zorgvoorzieningen. Men voelt echter geen behoefte aan voorzieningen. Uit de gesprekken blijkt duidelijk waarom: ook deze groep respondenten is net als alle andere geïnterviewden zeer tevreden over de zorgvoorzieningen in de huidige buurt. Enkele respondenten geven aan dat bij gebrek aan mobiliteit anders ook altijd zorg aan huis mogelijk is. Wellicht dat de rol van de partner ook hier een positieve bijdrage levert als het gaat om de mate

van informele zorg. Meer algemeen zijn alle respondenten zeer tevreden over het niveau van de voorzieningen in de directe woonomgeving of de gemeente Amersfoort, ook voor de dagelijkse boodschappen of ontspanning.

Opvallend minder tevreden is deze groep over de huidige woning. Naast gezondheid vormen ontevredenheid met de woning en woonomgeving belangrijke verhuismotieven (Kullberg, 2005; zie paragraaf 4.4.5). Maar ondanks het feit dat de helft van de respondenten aangeeft dat de huidige woning niet perfect is, en tien van de veertien zelfs nadelen ervaren aan de huidige woning, geven slechts drie respondenten aan in de toekomst te willen verhuizen. Het merendeel geeft dan ook aan oud te willen worden in het huis waar men nu woont. Niet willen verhuizen is dan ook typerend voor deze groep respondenten. Gemiddeld woont deze groep zeventien jaar in hun huidige woning, en dat is zes jaar langer dan de andere twee groepen. Zoals beschreven staat in paragraaf 5.3.2 zijn de respondenten die wonen in een zelfstandige eengezinswoning honkvast vanwege het sentiment, maar ook omdat meerderen eerder al de keuze gemaakt hebben om kleiner te gaan wonen. Dit laatste geldt ook voor de respondenten die al in een nultredenwoning of appartementencomplex voor ouderen zijn gaan wonen. Daarbij gaat het om anticiperend gedrag op, of de aanwezigheid van gezondheidsklachten. Daar komt bij dat al eerder bleek dat respondenten die nog zelfstandig wonen in een eengezinswoning niet in een gezamenlijke woonvorm met ouderen willen wonen vanwege de belasting van het overlijden van een medebewoner.

Gelet op de financiële mogelijkheden van deze groep is bekend dat meer dan de helft van deze groep (acht van de veertien) woont in een koopwoning, maar dat is relatief gezien minder dan groep I. Als daarnaast gekeken wordt naar de eigendomsverhouding van de vorige woning dan woonde voorheen ook acht respondenten in een koopwoning. Op basis hiervan zou geconcludeerd kunnen worden dat de financiële mogelijkheden ten opzichte van Groep I navenant zouden kunnen zijn. De veertien respondenten behorend tot ‘Groep II’ voelen zich dus op geen enkele wijze aangetrokken tot het wonen in afgeschermde woonvorm voor ouderen, en hebben weinig op met de specifieke ruimtelijke en sociale kenmerken van een afgeschermde woonvorm. Bovendien hebben de respondenten uit Groep II minder financiële mogelijkheden dan de respondenten uit Groep I om een eventuele vraag naar afgeschermde woonvormen concreet te maken.

6.3.3 Groep III: Woongroepbewoners

De derde groep, Groep III, bestaat uit de tien respondenten die wonen in een woongroep voor ouderen, maar beslist aangeven niet te willen wonen in een afgeschermde woonvorm wonen. Het lijkt erop dat deze groep een onjuist beeld heeft van hun eigen woonsituatie: ondanks het feit dat deze respondenten wonen in een woongroep, zullen ze nooit zeggen dat hun woongroep een afgeschermde woonvorm is, terwijl op basis van de ruimtelijke en sociale karakteristieken dit feitelijk wel zo is. De uitzondering op de regel vormt mevrouw Benjamins uit woongroep Insulinde, die wel positief was over gated communities voor ouderen en behoort tot de groep ‘potentiële respondenten’ (Groep I). Misschien niet geheel toevallig ligt deze woongroep in dezelfde buurt als de eengezinswoning van meneer Visser, waarbij de woonomgeving mandelig gebied is welke relatief makkelijk af te sluiten is voor onbevoegden.

Deze groep respondenten wordt net als de respondenten uit Groep II gekarakteriseerd door hun honkvastheid: geen van deze respondenten verwacht in de toekomst te verhuizen of kan zich een situatie voorstellen waarbij dat gewenst is, anders dan de gezondheid. Deze groep is dan ook zeer goed te spreken over de huidige woning: wonen in een woongroep voor ouderen is voor hen nagenoeg perfect. De respondenten uit deze groep hebben er destijds bewust voor gekozen om te gaan wonen in een woongroep voor ouderen. Ondanks het feit dat de motieven hiervoor sterk per respondent verschillen, bleek uit de conclusie van paragraaf 5.3.2 dat twee motieven toch de overhand hebben. Het eerste motief heeft betrekking op anticiperend gedrag op de toekomstige gezondheid, een motief dat ook veel genoemd werd

door respondenten uit de andere groepen. Specifiek de ervaringen en de leeftijdsgrens van 70 jaar hebben geleid tot doelgericht handelen van deze groep. Als tweede motief wordt vaak gerefereerd aan de match tussen de karaktereigenschappen van de respondenten en het aantrekkelijke sociale karakter van een woongroep voor ouderen. Dit motief valt ook terug te zien in figuur 5.3.2, als het gaat om de sociale kenmerken. Het lijkt er op dat een groot deel van deze respondenten heeft gekozen voor een woongroep vanwege een zekere behoefte aan gemeenschapszin (A) en alle sociale kenmerken die daar betrekking op hebben. Zoals eerder beschreven, omschrijven deze respondenten zichzelf regelmatig als mensen-mens en geven dan ook aan graag samen te zijn met andere mensen of leeftijdsgenoten. Bovendien staan ze vaak actief in het leven, en is het voor hen van meerwaarde om samen met andere bewoners activiteiten te ondernemen. De behoefte aan gemeenschapszin wordt binnen dit onderzoek bovendien gekoppeld aan gevoelens van eenzaamheid. Eenzaamheid vormde voor deze respondenten geen motief om destijds in een woongroep van ouderen te gaan wonen, maar afgaande op de verhalen van de respondenten zou dit wel een afweging geweest zijn bij andere bewoners van de verschillende woongroepen. Geen van de geïnterviewde respondenten binnen deze groep voelt zich dan ook eenzaam of heeft de behoefte aan meer contacten. De aanwezigheid van een partner heeft ook hier voor zes van de tien respondenten zeer waarschijnlijk een positieve uitwerking. Toch moet nogmaals aangetekend worden dat de motieven sterk verschillen per respondent. De behoefte aan enige vorm van gemeenschapszin is niet altijd het belangrijkste motief om specifiek voor een woongroep te kiezen. Enkele respondenten geven bijvoorbeeld aan dat het financieel aantrekkelijk was. Er kan gesteld worden dat er meerdere motieven zijn die er op wijzen dat er binnen deze groep respondenten behoefte is aan gemeenschapszin. Het onjuiste beeld schuilt dan ook niet zozeer in de sociale kenmerken. Het zijn juist de motieven die gekoppeld kunnen worden aan de ruimtelijke kenmerken van een afgeschermde woonvorm voor ouderen die stuiten op weerstand binnen deze groep. Het is opvallend dat ook deze groep respondenten aangeeft niet in een wijk te willen wonen met alleen leeftijdsgenoten (F). Ondanks het feit dat deze groep respondenten destijds gekozen heeft voor een woonvorm met alleen ouderen, behoren allen ook tot de meerderheid die van mening is dat de wijk waarin je woont een afspiegeling hoort te zijn van de samenleving als geheel. Zolang de woonvorm in een demografisch gemengde wijk staat hebben deze respondenten er geen probleem mee om samen te wonen met ouderen onder één dak. Daar zit dan ook meteen de crux: deze groep voelt zich geenszins aangesproken door de naar hun mening eenzijdig luxueuze of grootschalige opzet van enkele getoonde afgeschermde woonvormen, en kan zich daar ook moeilijk mee identificeren.

Extra veiligheidsmaatregelen en (zorg)voorzieningen, vormen voor deze groep ook geen meerwaarde. Binnen de verschillende woongroepen zijn vaak al diverse subtiele veiligheidsmaatregelen getroffen: de intercom bij de ingang, onderlinge afspraken over het binnenlaten van vreemden, etc. Over het algemeen voelt men zich dan ook veilig in de woning en woonomgeving, en verdergaande veiligheidsmaatregelen spreken deze respondenten dan ook niet aan (B). Twee respondenten geven echter aan zich niet altijd even veilig te voelen, maar koppelen dit voornamelijk aan het natuurlijke proces van het ‘ouder worden’, en zien dan ook niet direct een meerwaarde in meer veiligheidsmaatregelen. Het merendeel van deze groep voelt zich niet aangesproken door de aanwezigheid van (zorg)voorzieningen (C). Hier lijken meerdere karakteristieken aan ten grondslag te liggen. Om te beginnen hebben de respondenten binnen deze groep relatief weinig gezondheidsklachten. Op basis van de gesprekken kan ook gesteld worden dat bepaalde informele zorgtaken ook intern al worden opgelost, als dat al niet geschiet door de partner. Bovendien is de hele groep, net als alle respondenten, zeer goed te spreken over de al aanwezige voorzieningen in de buurt en regio. De aanwezigheid van formele (zorg)voorzieningen binnen een afgeschermde woonvorm wordt vooral gezien als een luxe, wat overigens vanuit de karakteristieken van de groep ook wel verklaard kan worden. Als ook bij deze groep gekeken wordt naar de eigendomsverhouding van de huidige en vorige woning valt op te maken dat dit de groep is met verreweg de minste koopwoningen: slechts een derde, tegenover de helft van het totale aantal respondenten. Wellicht dat voor sommige respondenten bepaalde ontwikkelingen onhaalbaar lijken of al snel geassocieerd worden met luxe. Daar komt bij dat het imago van de afgeschermde woonvorm onder alle respondenten beoordeeld wordt als rijk, luxe en welgesteld.

6.4 Conclusie

De ruimtelijke en sociale kenmerken van een afgeschermde woonvorm, zoals geformuleerd in het theoretisch model voor afgeschermde woonvormen zijn voorafgaand aan de interviews omgewerkt naar zes bespreekbare kernthema's, die tijdens alle gesprekken met de respondenten zijn behandeld: (A) 'Behoefte aan gemeenschapszin / gemeenschappelijkheid', (B) 'Behoefte aan veiligheid', (C) 'Behoefte aan voorzieningen', (D) 'Overige behoeften', (E) 'Ruimtelijke opzet afgeschermde woonvormen', (F) 'Wonen samen met ouderen in een afgeschermde woonvorm'. Op basis van deze thema's, in het bijzonder het thema 'Wonen samen met ouderen', kan de totale groep respondenten opgedeeld worden in drie groepen. De eerste groep (Groep I) bestaat uit zes respondenten die aangeven eventueel wel te willen wonen in een afgeschermde woonvorm of wijk voor ouderen. De voorgelegde thema's spreken deze respondenten in verschillende mate aan. De behoefte aan gemeenschappelijkheid voert de boventoon over veiligheid en geprivatiseerde voorzieningen of ruimtes, wat ook terug valt te zien in de overwegend negatieve reacties op de ruimtelijke opzet van afgeschermde woonvormen. Deze groep wordt gekarakteriseerd door een goede gezondheid, overwegend eigenhuisbezit en een eenpersoons huishouden. De respondenten uit Groep I lijken daarmee de juiste karakteristieken te hebben en over de (financiële) mogelijkheden te kunnen beschikken om daadwerkelijk een vraag uit te kunnen oefenen naar afgeschermde woonvormen voor ouderen. De tweede groep (Groep II) bestaat uit veertien respondenten die juist aangeven beslist niet in een afgeschermde woonvorm voor ouderen te willen wonen. Zij voelen zich op geen enkele wijze aangetrokken tot het wonen in een afgeschermde woonvorm voor ouderen, en hebben weinig op met de specifieke ruimtelijke en sociale kenmerken ervan. Tot slot is er een groep (Groep III) van tien respondenten die woonachtig zijn in een woongroep voor ouderen, maar ook aangeeft beslist niet in een afgeschermde woonvorm voor ouderen te willen wonen. Uit deze paragraaf kan de conclusie getrokken worden dat alle drie de groepen respondenten zo hun eigen karakteristieken hebben die ten grondslag liggen aan hun motieven, die al dan niet zouden resulteren in een vraag naar afgeschermde woonvormen voor ouderen.

Op basis van dit hoofdstuk kan gesteld worden dat op een na alle respondenten die woonachtig zijn in een woongroep een onjuist beeld hebben: ondanks het feit dat deze respondenten wonen in een woongroep, zullen zij nooit zeggen dat hun woongroep een afgeschermde woonvorm is, terwijl op basis van de ruimtelijke en sociale karakteristieken dit feitelijk wel zo is. Uit figuur 5.3.2 blijkt namelijk dat op een na alle woongroepen voor ouderen binnen dit onderzoek zeven van de acht kenmerken vertonen van een afgeschermde woonvorm voor ouderen. Er lijkt sprake van een tegenstelling tussen de perceptie en de feitelijke situatie van de kenmerken. Slechts een enkele respondent kan zich echter identificeren met deze sociale en ruimtelijke kenmerken. De andere respondenten reageren vooral afkeurend op een afgeschermde woonvorm voor ouderen: als woongroep worden zij hier liever niet mee geassocieerd. Dit brengt ons weer terug bij het imago van de afgeschermde woonvorm die structureel verkeerd wordt geïnterpreteerd, zowel door de respondenten uit Groep II als Groep III. Bovendien is duidelijk dat de woongroepen zelf ook lijken te kampen met een zeker imagoprobleem (zie paragraaf 6.3.1). Als gekeken wordt naar de reacties van de respondenten in Groep I, dan geven twee van de zes respondenten aan zeker niet in een woongroep voor ouderen te willen wonen, maar kennelijk wel in een afgeschermde woonvorm voor ouderen. Door hen wordt de woongroep voor ouderen geassocieerd met een commune, waarbinnen veel sociale verplichten zijn in relatie tot de medebewoners. Daarbij moet echter wel aangetekend worden dat deze twee respondenten meer hebben met de ruimtelijke kenmerken als (zorg)voorzieningen, veiligheidsmaatregelen en een waterrijke of groene woonomgeving. Bovendien vormen zij wel een duidelijke minderheid. Want ondanks het onjuiste beeld van de woongroepbewoners behoort de woongroep voor ouderen op basis van de sociale en ruimtelijke kenmerken wel tot de afgeschermde woonvormen. Samen met de vier overige respondenten uit de Groep I zijn deze tien respondenten uit Groep III duidelijk meer geïnteresseerd in de sociale dan de ruimtelijke kenmerken van afgeschermde woonvormen. Onder de geïnterviewde ouderen in de gemeente Amersfoort bestaat dus wel degelijk een behoefte aan afgeschermde woonvormen specifiek voor ouderen. Bovendien staan de overige respondenten, ondanks

een kritische houding, ook niet helemaal afkeurend tegenover de ontwikkeling van gated communities en alternatieve woonvormen in het algemeen. Keuzevrijheid lijkt een belangrijk motief om de ontwikkeling van grootschalig afgeschermde woonvormen, bijvoorbeeld gated communities, toch een kans te geven. Tot slot kwam uit de interviews naar voren dat er sprake lijkt van een contradictie als het gaat om de woningbehoefte. Een groot deel van de respondenten geeft aan het belangrijk te vinden om geïntegreerd in de samenleving te blijven wonen, maar het wel op prijs te stellen als dit kan met leeftijdsgenoten, in een setting die in zeker mate afgeschermd is.

7 Conclusie

Behoefte aan afgeschermde woonvormen voor ouderen

De onderzoeksvraag van dit onderzoek luidt: *Aan welke afgeschermde woonvormen hebben ouderen in Amersfoort behoefte en door welke motieven en karakteristieken van deze ouderen wordt de behoefte aan afgeschermde woonvormen bepaald?*

Uit dit onderzoek blijkt dat een deel van de ouderen in Amersfoort de behoefte heeft aan afgeschermde woonvormen, waarbij de nadruk ligt op de sociale kenmerken. De behoefte aan afgeschermde woonvormen voor ouderen wordt in hoofdzaak bepaald door een behoefte aan gemeenschapszin, en veel minder door motieven als veiligheid of de aanwezigheid van voorzieningen. De behoefte aan gemeenschapszin onder ouderen komt voort uit het sociale karakter van de ouderen zelf, en uit anticiperend gedrag op basis van persoonlijke verhalen en ervaringen, maar niet zozeer uit gevoelens van eenzaamheid of de behoefte aan meer contacten. Voor de respondenten is het nadrukkelijk van belang om contact te houden met de directe woonomgeving en de maatschappij. Dit wijkt af van het beeld dat naar voren komt in de literatuur en de huidige ontwikkelingen op de woningmarkt.

De definitie van afgeschermde woonvormen voor ouderen is gebaseerd op de definities van gated communities en afgeschermde woondomeinen. Gated communities worden gedefinieerd als ‘een woongebied met een beperkte toegang, waarbinnen publieke ruimtes zijn geprivatiseerd’ (Blakely & Snyder 1997; zie paragraaf 3.2). Afgeschermde woondomeinen worden omschreven als ‘een woondomein waarvan fysieke afscherming van de ruimte een typerende eigenschap is, waardoor een besloten buitenruimte ontstaat, waarin sprake is van een collectief domein en/of waarin zich collectieve voorzieningen bevinden’ (Hamers et al.; zie paragraaf 3.3). Uit dit onderzoek blijkt dat deze definities niet toereikend zijn voor de definiëring van een afgeschermde woonvorm voor ouderen op basis van de behoeften en motieven van de respondenten. Er dient een genuanceerder beeld te komen van afgeschermde woonvormen voor ouderen.

In de eerste plaats zijn beide definities sterk gericht op de ruimtelijke kenmerken van de woonvorm. Uit dit onderzoek blijkt echter dat de behoefte aan afgeschermde woonvormen en de aangedragen motieven van de respondenten in hoofdzaak betrekking hebben op de sociale kenmerken. Uit de interviews wordt duidelijk dat de respondenten geen behoefte hebben aan vergaande veiligheidsmaatregelen of private (zorg)voorzieningen. De respondenten hebben wel behoefte aan gemeenschapszin binnen de woonvorm, maar willen daarnaast het contact behouden met de maatschappij.

In de tweede plaats benadrukken deze definities het afgesloten of besloten karakter, zowel intern als naar de directe omgeving. Deze definities zijn sterk territoriaal naar binnen gericht op de eigen woonvorm. Ondanks het feit dat bij de definitie van een afgeschermd woondomein wordt aangegeven dat deze minder afgesloten is dan een gated community, is deze woonvorm nog steeds intern georiënteerd. De respondenten geven wel aan samen met andere ouderen te willen wonen in één woonvorm, maar wel geïntegreerd in de maatschappij. De sociale kenmerken en de maatschappelijke context spelen dus een cruciale rol voor de respondenten. Een afgeschermde woonvorm voor ouderen moet niet intern georiënteerd zijn of afgesloten van de maatschappij, maar moet een maatschappelijk geïntegreerde woonvorm zijn.

Op basis van deze bevindingen is het begrip afgeschermde woonvorm, met de daarbij behorende ruimtelijke en sociale kenmerken, meer een oriënterend containerbegrip gebleken. Een afgeschermde woonvorm wordt binnen dit onderzoek (zie paragraaf 3.4) gedefinieerd als ‘een woonsituatie waarbij de nadruk ligt op afscherming of beslotenheid, en geborgenheid of gemeenschapszin’. De definitie van een afgeschermde woonvorm voor ouderen kan beter worden geherformuleerd naar een ‘maatschappelijk geïntegreerde woonvorm voor ouderen’. Daar waar bijvoorbeeld afgeschermde woondomeinen ingaan op het eigen

territorium, gaat het bij maatschappelijk geïntegreerde woonvormen voor ouderen vooral om de maatschappelijke context. Dit wordt verder onderbouwd vanuit de onderzoeksresultaten.

Uit dit onderzoek blijkt dat de groep respondenten op basis van de gevoerde gesprekken in drie groepen kan worden onderverdeeld (zie paragraaf 6.3). Zes respondenten (Groep I) geven aan eventueel wel te willen wonen in een afgeschermde woonvorm, mits in Amersfoort. Daarnaast zijn er tien respondenten (Groep III) die er al bewust voor hebben gekozen om te gaan wonen in een woongroep voor ouderen. Woongroepen voor ouderen worden binnen dit onderzoek gekenmerkt als een afgeschermde woonvorm (zie paragraaf 5.3.2). De overige veertien respondenten (Groep II) voelen zich op geen enkele manier aangetrokken tot het wonen in een afgeschermde woonvorm.

De motieven die de zes respondenten uit Groep I aandragen om eventueel wel te willen wonen in een afgeschermde woonvorm, mits in Amersfoort, geven een genuanceerd beeld: de behoefte aan gemeenschapszin, veiligheid en/of voorzieningen spreekt deze respondenten wisselend aan, maar de behoefte aan gemeenschapszin voert wel de boventoon. De sociale kenmerken van afgeschermde woonvormen zijn hier van groter belang dan de ruimtelijke kenmerken. Dit valt ook terug te zien in de overwegend negatieve reacties op de ruimtelijke opzet van afgeschermde woonvormen: de opzet is te grootschalig en te ver weg van hun huidige woonomgeving.

De motieven die de tien respondenten uit Groep III aandragen sluiten ook aan bij de sociale kenmerken van een afgeschermde woonvorm. De motieven komen voort uit een behoefte aan gemeenschapszin / gemeenschappelijkheid: de achterliggende karakteristieken houden verband met een match tussen de persoonlijke karaktereigenschappen en het sociale karakter van een woongroep voor ouderen. Deze respondenten geven aan er destijds bewust voor te hebben gekozen om samen te gaan wonen met andere ouderen in een kleinschalige woonvorm midden in de maatschappij. De ruimtelijke kenmerken vormen het kader waarbinnen de sociale processen kunnen plaatsvinden. Dit wordt ook duidelijk uit de kenmerken en motieven met betrekking tot de huidige woonvormen van de respondenten (zie paragraaf 5.3.2).

De veertien respondenten uit Groep II hebben, ondanks relatief veel gezondheidsklachten, geen behoefte aan (zorg)voorzieningen. Zij voelen zich niet aangetrokken tot de ruimtelijke en sociale kenmerken van afgeschermde woonvormen. Keuzevrijheid op de woningmarkt voor ouderen is voor enkele respondenten uit deze groep wel een argument om de ontwikkeling van afgeschermde woonvormen een kans te geven.

Uit de gesprekken met de respondenten wordt duidelijk dat, ondanks het verschil in mening, alle respondenten de behoefte hebben aan ‘maatschappelijke context’. Ook de zes respondenten uit Groep I geven aan dat de realisatie van een afgeschermde woonvorm niet te ver weg moet zijn van hun huidige woonomgeving. Verder wordt geconcludeerd dat de behoefte aan afgeschermde woonvormen voor ouderen in hoofdzaak wordt bepaald door een behoefte aan gemeenschapszin, en minder door motieven als veiligheid of de aanwezigheid van (zorg)voorzieningen. De behoefte aan gemeenschapszin onder de respondenten komt voort uit persoonlijke karakteristieken en ervaringen, en niet zozeer uit gevoelens van eenzaamheid. De behoefte aan afgeschermde woonvormen en de aangedragen motieven hebben in hoofdzaak betrekking op de sociale kenmerken, en niet zozeer op de ruimtelijke kenmerken. Door de nadruk te leggen op de ruimtelijke kenmerken ontstaat er onder de respondenten meer aversie tegen afgeschermde woonvormen, terwijl de sociale kenmerken juist kunnen voorzien in hun behoefte aan gemeenschapszin.

Uit dit onderzoek blijkt dat er een behoefte is aan afgeschermde woonvormen voor ouderen, maar dat deze woonvorm vooral niet te grootschalig moeten zijn. Het voorzieningenniveau is in alle wijken toereikend voor de dagelijkse behoefte, en veelal op loopafstand, zelfs met oog op de toekomst. Dit leidt bovendien tot belangrijk contact met overige leeftijdsgroepen. Er bestaat dan ook geen behoefte aan de aanwezigheid van (zorg)voorzieningen binnen de woonvorm. Bovendien moeten er geen opzichtige veiligheidsmaatregelen aanwezig zijn. Hoewel een zeker veiligheidsniveau wel op prijs wordt gesteld. Hierbij valt te denken aan

intercom of videofoon, interne afspraken tussen bewoners, het lopen van een beveiligingsrondje en wonen op een hoger verdiepingsniveau.

Vanuit de respondenten is er dus behoefte aan afgeschermde woonvormen voor ouderen in een kleinschaliger opzet, ingebed in bestaande woonkernen, waarbij de nadruk ligt op sociale kenmerken. Het zijn echter vooral tendensen vanuit een aanbodgerichte woningmarkt die erop duiden dat er onder ouderen een schijnbare vraag bestaat naar afgeschermde woonvormen voor ouderen, waarbij de nadruk juist ligt op ruimtelijke kenmerken. Daarbij gaat het voornamelijk om de ogenschijnlijke behoefte aan veiligheid en de aanwezigheid van (zorg)voorzieningen, met een afgesloten karakter. Ook vanuit de media en in de literatuur komt dit beeld naar voren. De huidige opzet van bijvoorbeeld het seniorendorp VilaVie, met minimaal 2.000 woningen staat haaks op de behoefte om in kleinschalige woonvormen, niet te ver van de huidige contacten en geïntegreerd in de maatschappij te wonen. De ontwikkeling van grootschalige seniorensteden voorziet niet in de behoefte van de respondenten in dit onderzoek. In Nederland wordt wel al geëxperimenteerd met kleinschalige ontwikkelingen zoals de woongroepen voor ouderen. Deze afgeschermde woonvorm sluit beter aan bij de behoeften van de respondenten, ook van hen die niet in een woongroep wonen.

Een afgeschermde woonvorm voor ouderen moet een kleinschalige en maatschappelijk geïntegreerde woonvorm zijn.

Geraadpleegde literatuur

Aalbers, M., & M. Loopmans (2005). Een wereld van hekken: De globalisering van de gated community. *Agora*, *21* (5), 31-34.

Aalbers, M. (2001, Updated version). The double function of the gate: Social inclusion and exclusion in gated communities and security zones. Eurex final paper. Glasgow: presented at the Gated Communities Conference.

Aalbers, M.B. (2005). Gated communities: opvattingen en misvattingen. *Geografie, 14* (september), 36-39.

Blakely, E.J., & M. Gail Snyder (1997). *Fortress America: Gated Communities in the United States*. Washington D.C.: Brookings Institution Press.

Bolding, E. (2006). *Amsterdamse ouderen en hun verhuisplannen*. Doctoraalscriptie. Amsterdam: Faculteit Sociale Wetenschappen van de VU. Geraadpleegd via www.cosbo-amsterdam.nl

Boomsma, S., J. Brinkers, K. Wierda, & I. Facto (2007). *Meer woningen voor ouderen in zicht? Landelijk onderzoek naar lokaal beleid ouderenhuisvesting*. ANBO, PCOB en Unie KBO. Geraadpleegd via www.meerwoningenvoorouderen.nl

Bruijn, E., & L. van de Lagemaat (2004). *Inspiratie voor locatiemanagement Vathorst: Palet van voorbeelden.* Amersfoort: Gemeente Amersfoort, afdeling Wijkontwikkeling.

Bryman, A. (2004). *Social Research Methods*. New York: Oxford University Press.

CBS (Centraal Bureau voor de Statistiek) (19 december 2006). *Over dertig jaar is kwart bevolking 65-plus*. Persbericht PB06-117.

CBS (Centraal Bureau voor de Statistiek) (2006). *Veiligheidsmonitor Rijk 2006: Landelijke rapportage.* Voorburg: Auteur.

Clark W.A.V., & F.M. Dieleman (1996). *Households and Housing: Choice and Outcomes in the Housing Market.* New Brunswick, NJ: Center for Urban Policy Research.

Diepen, A. van, & M. Arnoldus (2003). *De woonvraag in de vraaggestuurde markt*. Amsterdam: DGW/ NETHUR.

Donkers, H. (2005). De opmars van privaat beheerde woondomeinen in Nederland. *Geografie,* 14 (oktober), 26-29.

Feijten, P., & P. Visser (2005). Binnenlandse migratie: verhuismotieven en verhuisafstand. *Bevolkingstrends,* 53 (2), 75-81.

Fokkema, C.M. (1996). *Residential moving behavior of the elderly: an explanatory analysis for the Netherlands.* Amsterdam: Proefschrift VU. Tinbergen Institute Research Series 112.

Gemeente Amersfoort (2006). Woonvisie Amersfoort 2006-2010: Vitaliteit en verscheidenheid in een ongedeelde stad. Amersfoort: Auteur.

Gemeente Amersfoort (2009). *Specifieke woningen en woonvormen: Woongroepen*. Geraadpleegd op 28 april 2009 via http://www.amersfoort.nl/smartsite.shtml?id=156624l

Gerrichhauzen & Partners (2009). *Woonbeleid in een nieuwe realiteit*. Dordrecht: Auteur. Geraadpleegd op 12 februari 2010 via: www.genp.nl/media/publicaties/2009/woonbeleid-in-nieuwe-realiteit.pdf

Groot, C. de, D. Manting, & S. Boschman (2008). *Verhuiswensen en verhuisgedrag in Nederland: Een landsdekkend onderzoek.* Den Haag/Bilthoven: Planbureau voor de Leefomgeving.

Hamers, D., K. Nabielek, S. Schluchter, & M. van Middelkoop (2007). *Afgeschermde woondomeinen in Nederland.* Den Haag: Ruimtelijk Planbureau en NAi Uitgevers.

Hooimeijer, P. (2007). *Dynamiek in de derde leeftijd: De consequenties voor het woonbeleid*. Den Haag: Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke ordening en Milieubeheer.

Jansen, H., M. Stavenuiter, A. Dijkhuis, M.C. van Dongen, & A. van Tricht (2008). *Gemeenschappelijk wonen op leeftijd; Zorgpositie en sociale netwerken van ouderen in woongemeenschappen*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut en Federatie Gemeenschappelijk Wonen.

KCWZ (Kenniscentrum Wonen-Zorg) (28 november 2005). *Inleiding Project Impulsbijeenkomsten: Seniorensteden en seniorendorpen; perspectief voor Nederland?*. Geraadpleegd op 18 december 2008 via http://www.kcwz.nl/bijeenkomsten/projectimpuls200511_verslag3.html

Kempen, R. van, & H. Priemus (2001). Toenemende eenzijdigheid. *Tijdschrift voor de Volkshuisvesting*, 2001 (3), 12-18.

Kempen, R. van, & H. Priemus (2002). Revolution in Social Housing in the Netherlands: Possible Effects of New Housing Policies. *Urban Studies*, 39 (2), 237-253.

Kempen, R. van, P. Hooimeijer, G. Bolt, J. Burgers, S. Musterd, W. Ostendorf, & E. Snel (2000). *Segregatie en concentratie in Nederlandse steden: Mogelijke effecten en mogelijk beleid*. Assen: Van Gorcum.

Keuchenius, A. (11 december 2004). Onder senioren. *Utrecht Bijlage Volkskrant*.

Klerk, M.M.Y. de (red.). (april 2004). *Rapportage ouderen 2004: Zorg en wonen voor kwetsbare ouderen.* Den Haag: Sociaal Cultureel Planbureau.

Kremers, J.J.M. (september 2008). Van een aanbodgestuurde naar een meer vraaggestuurde woningmarkt. Advies Aanbodzijde Woningmarkt en Financiering Woningbouw. Den Haag: ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke ordening en Milieubeheer.

Kullberg, J., & M. Ras (2004). *Met zorg gekozen? Woonvoorkeuren en woningmarktgedrag van ouderen en mensen met lichamelijke beperkingen*. Den Haag: Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke ordening en Milieubeheer en Sociaal Cultureel Planbureau.

Kullberg, J. (maart 2005). *Ouderen van nu en van de toekomst: Hun financiële spankracht, zorgbehoefte en woonwensen.* Den Haag: Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke ordening en Milieubeheer en Sociaal Cultureel Planbureau.

Leber, L., & A. van der Wekke (2004). ‘Gated communities’ de nieuwe woontrend in Nederland?. *Tijdschrift voor de volkshuisvesting*, 2004 (4), 34-37.

Lieshout, I. (2006). *Blijf uit m’n buurt*. Geraadpleegd op 15 maart 2007 via http://www.bright.nl/08-blijf-uit-mn-buurt

Low, S. (Maart 2001). The Edge and the Center: Gated Communities and the Discourse of Urban Fear. *American Anthropologist*, 103 (1), 45-58.

Low, S. (2003). Behind the gates: Life, security, and the pursuit of happiness in fortress America. New York and London: Routledge.

Luijten, A., S. van der Kam, A. Kaashoek, & S. Witteman (2005). *Woonwijk van de toekomst*. Dossier #18 najaar 2005. Capelle aan den IJssel: Bouwfonds MAB Ontwikkeling.

Marrewijk, S. van (2007). *Seniorensteden; wel of geen succesformule?*. In opdracht van USP Marketing Consultancy. Geraadpleegd op 18 december 2008 via: http://www.usp-mc.nl/uspdate.php?maand=dec&jaar=2007&page=woon2

Marrewijk, van S., & I. Meijer (2007). *Centrumlocatie en buitenruimte zijn sleutelfactoren bij nieuwbouw voor senioren.* In opdracht van USP Marketing Consultancy. Geraadpleegd op 18 december 2008 via: http://www.usp-mc.nl/uspdate.php?maand=jul&jaar=2007&page=woon3

Mathijssen, S.W., J.A.M. Stevens, & C.C. Koning (2003). Extramurale verzorgingshuiszorg onder de AWBZ: Inzicht in de financiering van de extramurale verzorgingshuiszorg. Utrecht: Prismant.

Molen, F. van der (1991). *Verhuisgedrag van ouderen: een verkenning*. Groningen: GEO Pers.

Mulder, C.H., & P. Hooimeijer (1999). Residential relocations in the life course. In: L.J.G. van Wissen, & P.A. Dykstra, *Population Issues: An Interdisciplinary Focus* (p. 159-186). The Plenum Series on Demographic Methods and Population Analysis., New York: Kluwer Academic / Plenum Publishers.

Musterd, S., & R. van Kempen (2007). Trapped or on the springboard? Housing careers in large housing estates in European cities. *Journal of Urban Affairs*, 29 (3), 311-329.

Peeters, L. (red.). (februari 2006). *Seniorenstad een eigenzinnig dorp*. Woudenberg: Een initiatief van Inbo Adviseurs Stedenbouwkundigen Architecten, BAM Vastgoed, Heijmans IBC Vastgoedontwikkeling, ING Real Estate Investment Management, Woningstichting Rochdale / AWV, TCN Property Projects.

Permentier, M. (2009). *Reputation, neighbourhoods and behaviour.* Utrecht: Faculty of Geosciences, Utrecht University. Netherlands Geographical Studies 383.

Pochet, P. (2003). Travel practices and access to the car among the elderly: Current developments and issues. *Recherche - Transports – Sécurité*, 79-80, 93-106.

Reijndorp, A. (2006). De terugkeer van het collectieve domein. In: S. Lohof, & A. Reijndorp (red.), *Privé Terrein: Privaat beheerde woondomeinen in Nederland* (p. 185-189). Rotterdam: NAi Uitgevers.

Rogers, A., W.H. Frey, P. Rees, A. Speare, & A. Warnes (1992). *Elderly migration and population redistribution: a comparative study*. Londen: Belhaven Press.

Rosenbloom, S. (2001). Sustainability and automobility among the elderly: An international assessment. *Transportation*, 28 (4), 375-408.

Rossi, P.H. (1955). Why Families Move: A Study in the Social Psychology of Urban Residential Mobility. Glencoe, IL: Free Press

SCP (Sociaal en Cultureel Planbureau) (2004). *Sociaal en cultureel rapport 2004*, Den Haag: Auteur.

Speare, A. Jr., S. Goldstein, & W.H. Frey (1975). *Residential mobility, migration and metropolitan change*. Cambridge, Mass: Ballinger Publishing Company.

Veen, R. van (11 augustus 2008). Steeds meer ouderen kiezen voor leven in een woongroep. *Trouw.*

Voogd, P. (2005). *Woonwensen van 55-plussers: Een onderzoek naar de woonwensen van 55-plussers in de gemeente Haren*. Groningen: Rijksuniversiteit Groningen, Publicatiereeks Wetenschapswinkel Economie & Bedrijfskunde EC 150.

VROM (Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer) (november 2000). *Nota Wonen: Mensen, Wensen, Wonen; Wonen in de 21e eeuw.* Den Haag: Auteur.

VROM (Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer) (september 2003). *Beter thuis in wonen; Kernpublicatie Woning Behoefte Onderzoek 2002*. Den Haag: Auteur

VROM (Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer) (januari 2007). *Uitvoering van het beleid voor recreatiewoningen, Deel II*. Den Haag: Auteur.

VROM-raad (maart 2005). Oude bomen? Oude bomen moet je niet verplanten. Advies 046. Den Haag: Auteur.

VWS (Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport) (2005). *Ouderenbeleid in het perspectief van de vergrijzing*. Den Haag: Auteur.

Wanklyn, P., & E. Burns (1996). Homes and housing for elderly people. *British medical journal,* 313 (7051), 218-222.

Wolters, L. (september 2005). *FOCUS: Invloed van de vergrijzing op de woningmarkt*. Utrecht: Rabobank Kennis en Economisch Onderzoek.

Bijlagen

In de bijlagen zijn de volgende documenten opgenomen:

- Bijlage A: Informatie over woongroepen
- Bijlage B: Interviewschema
- Bijlage C: Kwantitatieve uitwerking interviews
  - Uitwerking interviews: Type woonvorm niet specifiek voor ouderen (1/2)
  - Uitwerking interviews: Type woonvorm niet specifiek voor ouderen (2/2)
  - Uitwerking interviews: Type woonvorm wel specifiek voor ouderen (1/2)
  - Uitwerking interviews: Type woonvorm wel specifiek voor ouderen (2/2)
  - Uitwerking interviews naar Groepen: Totaal, Groep I, II, III (1/2)
  - Uitwerking interviews naar Groepen: Totaal, Groep I, II, III (2/2)

Het interviewschema en de kwantitatieve uitwerking van de interviews dient ter ondersteuning van dit kwalitatieve onderzoek naar de behoeften en motieven van de respondenten, en kan niet los gezien of geïnterpreteerd worden van dit kwalitatieve onderzoek.

Bijlage A: Informatie over woongroepen

In 2005 stonden er landelijk ongeveer 160 woongroepen voor ouderen geregistreerd bij de Landelijke Vereniging Groepswonen van Ouderen. Ook staan er bij de LVGO 60 woongroepen in oprichting ingeschreven. Alle woongroepen voor ouderen die aangesloten zijn bij de LVGO hebben de volgende drie kenmerken (Jansen, Stavenuiter, Dijkhuis, Van Dongen & Van Tricht, 2008; Van Veen, 2008):

- Het gaat om een project van zelfstandige woningen met ten minste één gemeenschappelijke ruimte.
- Er is sprake van deelname in een groep, wat ten minste inhoudt dat er bereidheid is tot gezamenlijke activiteiten en wederzijdse hulp.
- Bewoners vormen samen een vereniging waarvan de leden in gezamenlijke verantwoordelijkheid het project bewonen en zelf (mee) bepalen, wie als nieuwe bewoner wordt toegelaten.

Daarnaast bepaalt de groep zelf welke accenten zij in het functioneren van de groep belangrijk vindt en/of welke woonwensen zij wil realiseren. Dit zorgt ervoor dat iedere woongroep toch een geheel ander en eigen karakter heeft. Het gemeenschappelijke van alle woongroepen is dat begrippen zelfstandigheid en zelfwerkzaamheid aan saamhorigheid zijn gekoppeld.

Wonen in een woongroep kan belangrijke voordelen hebben voor ouderen. Ouderen kunnen langer zelfstandig blijven wonen en blijven actief betrokken bij de groep. Door de sociale contacten binnen de groep wordt ook geprobeerd vereenzaming tegen te gaan. De ruimtelijke opzet van de complexen, maar ook de onderlinge verbondenheid in een vertrouwde omgeving, leiden tot een veiliger gevoel onder de bewoners. Er wordt tevens door de LVGO ingespeeld op de nostalgische gevoelens van ouderen, door te vermelden dat burenhulp ‘niet iets is uit vervlogen tijden’. Daarnaast wordt ook gewezen op het belangrijkste nadeel van wonen in een woongroep: spanningen binnen de groep. Deze spanningen kunnen te maken hebben met de tegenstellingen die in een groep kunnen ontstaan. Dit kan gaan om persoonlijke meningen, maar ook om onenigheid over groepsbesluiten. Spanningen kunnen ook ontstaan doordat bewoners zich te veel afzonderen of te veel hun eigen gang gaan, zonder zich aan te passen aan de medebewoners. Bewoners kunnen ook een onverdraagzame houding aannemen en weinig tolerant zijn (Jansen, 2008). Vanuit de gesprekken met de respondenten komt verder naar voren dat er vaak veel problemen zijn in de opstartfase van de woongroep, zowel organisatorisch als sociaal binnen de groep. Het nadeel dat het meest genoemd is, en tevens als belangrijkste nadeel wordt ervaren, betreft de belasting van het overlijden van een medebewoner, een terugkerend proces binnen alle gemeenschappelijke woonvormen voor ouderen. Uit gesprekken met respondenten die nog zelfstandig wonen in een eengezinswoning komt naar voren dat dit mensen ervan kan weerhouden om in een gezamenlijke woonvorm met ouderen te gaan wonen.

De gemeente Amersfoort kent de onderstaande 10 woongroepen voor ouderen. Per woongroep staan de respondenten vermeld die voor dit onderzoek geïnterviewd zijn. De namen van de respondenten zijn gefingeerd. De laatste drie woongroepen zijn niet benaderd voor dit onderzoek:

1. Woongroep Bloemendalse Buitenpoort (1988): Gelegen aan de noordgrens van de binnenstad en bestaande uit 16 huurappartementen. De woongroep heeft twee gemeenschappelijk ruimtes en een gemeenschappelijke binnentuin. Respondent: Mevrouw Van Gogh.
2. Woongroep Amersfortia (1988): Gelegen op de grens van het oude centrum, met uitzicht op de stadsmuur. De woongroep telt 16 huurappartementen, die ingebed liggen op de bovenste twee etages van het Senioren Complex Amersfortia. Daarnaast heeft deze woongroep de beschikking over een ontmoetingsruimte op de eerste verdieping van het complex. Kenmerkend voor deze woongroep is de dagelijkse 'Gezond weer op’ ochtendronde door een van de bewoners. Respondent: Mevrouw Van het Slot.
3. Woongroep Nieuw Wede (1989): Gelegen in de wijk Hoogland, aan de rand van het stadsdeelpark de Schothorst. Deze woongroep omvat 11 koopwoningen en 25 huurwoningen, variërend in grootte. Verder heeft deze woongroep een gemeenschappelijke binnenplaats met siertuin en moestuin. Boven de ontmoetingsruimte is ook een gemeenschappelijk dakterras. Respondent: Mevrouw Vogel.

4. Woongroep Castellum (1991): Gelegen aan de zuidrand van de wijk Kattenbroek, tegen park Schothorst aan. Deze woongroep bestaat uit 22 huurappartementen. Castellum is de enige woongroep waar iedere ochtend gezamenlijk koffie wordt gedronken. Respondenten: Meneer en mevrouw Jansen.
5. Woongroep Nieuw-Amer (1998): Gelegen in het hart van de wijk Nieuwland. Kenmerkend voor deze woongroep is dat zij weinig vaste contactmomenten hebben. Deze woongroep profileert zichzelf graag als “een straat met bekenden”, met veel vrijheden. Opvallend is dat een groot deel van haar bewoners uit één familie komt. Respondenten: Meneer en mevrouw Van Eesteren.
6. Woongroep Nimmerdor (2002): Gelegen in een nieuwbouwwijkje in het Leusderkwartier, aan de rand van het bos. Deze woongroep bestaat uit 10 huur en 18 koopwoningen, gelegen in twee woonlagen rond de binnentuin. Respondenten: Mevrouw Witteveen en mevrouw Van Kesteren.
7. Woongroep Insulinde (2003): Gelegen aan de oostgrens van de wijk Nieuwland. Deze woongroep maakt deel uit van de landelijke vereniging voor senioren van Indisch-Nederlandse afkomst. Deze Indische achtergrond vormt dus een belangrijke bindingsfactor voor de groep. Respondenten: Meneer en mevrouw Benjamins.
8. Woongroep De Wendakker (1994) in Kattenbroek, 25 huurwoningen.
9. Woongroep Centro Vida (2005) in Vathorst, 19 huurappartementen.
10. Woongroep De Laak (2008), 27 huurappartementen.

Naast de algemene kenmerken, zoals opgesteld door het LVGO, zijn er nog meer overeenkomsten tussen de verschillende woongroepen voor ouderen in Amersfoort. Zo worden alle woongroepen gekenmerkt door een meerderheid van vrouwelijke bewoners, en een structureel tekort aan mannelijke bewoners. Dit kan deels verklaard worden uit het feit dat mannen op jongere leeftijd overlijden dan vrouwen, en dat dan vaak de vrouw alleen achterblijft. Daarnaast geldt voor alle woongroepen een ondergrens van 55 jaar om toegelaten te worden. Deze grens is in veel gevallen strikter bij de huurappartementen dan bij de koopappartementen, omdat daar de eigenaar vaak het pand verkoopt aan de hoogste bieder (wanneer er meer gegadigden zijn). Voor alle woongroepen voor ouderen geldt ook dat een woningcorporatie eigenaar is van het complex, met uitzondering van de koopappartementen. In een woongroep waar zich ook koopappartementen bevinden, zit de woningcorporatie mede met de woningeigenaren in een Vereniging van Eigenaren. In het geval van woongroep Nimmerdor zijn de kosten voor de gemeenschappelijke ruimte verdisconteerd in de huur en bouwsom. In het geval van een huurappartement worden de kosten dus altijd doorberekend in de huur. Voor de bewoners is naast huursubsidie vanuit de gemeente Amersfoort ook een subsidie beschikbaar als woongroep. Alle woongroepen hebben naast de overeenkomsten ook elk een eigen karakter. Hier zijn verschillende redenen voor. Ten eerste verschilt de ruimtelijke opzet sterk per woongroep. Zoals eerder aangegeven kan het gaan om woongroepen die geheel uit huurappartementen bestaan, maar ook complexen met gemengd huur en koopwoningen. Woongroepen met uitsluitend koopwoningen bestaan wel, maar niet binnen de gemeente Amersfoort. Daarnaast verschilt de bouwwijze sterk per woongroep. Het kan bijvoorbeeld gaan om een gesloten bouwblok rondom een centrale binnentuin, maar ook om een groot appartementencomplex op de hoek van de straat. In het geval van woongroep Amersfortia betreft het slechts de twee bovenste etages van een groter appartementencomplex. Ook de aard en het aantal gemeenschappelijke activiteiten verschilt sterk per woongroep. In woongroep Castellum wordt bijvoorbeeld iedere ochtend gezamenlijk koffie gedronken, terwijl dit bij andere woongroepen hooguit één keer per week is. Deze verscheidenheid geldt ook voor andere activiteiten. Zo is er in woongroep Nimmerdor een kunstclubje, een quiltclub, een culturele kring, een leesclub eens in de zes weken en iedere dinsdagochtend een herensoos. Daarnaast is er nog vier keer per jaar een algemene vergadering van de bewoners, en twee keer per jaar een bijeenkomst van de Vereniging van Eigenaren. Ook zijn er vaak in de woongroepen diverse commissies, zoals de tuincommissie of de selectiecommissie. De selectiecommissie is verantwoordelijk voor het uitselecteren van potentiële nieuwe bewoners. Tot slot heeft iedere bewoner binnen de woongroepen zijn eigen achtergrond, die vaak weer van pas kan komen binnen de groep, maar ook bijdraagt aan de verschillende karakters van de woongroepen.

Bijlage B: Interviewschema

Introductie

1. Korte inleiding van de interviewer.
2. Uitleg van het interview; achterhalen wat de woonwensen zijn van ouderen.
3. Uitleg vertrouwelijkheid; hanteren van onechte namen in de conceptversies en het eindrapport.
4. Vragen om toestemming het interview op te nemen; uitleg van het belang van geluidsopname.

Leeftijd:
Autobezit: Ja / Nee Openbaar Vervoer?
Computer: Ja / Nee Mailen?

Gezinssamenstelling

- Heeft u een (thuiswonende) partner?
- Heeft u (thuiswonende) kinderen en / of kleinkinderen?
- Waar wonen deze kinderen / kleinkinderen? In de buurt?

Opleidingscarrière

- Heeft u een opleiding gevolgd en afgemaakt? Zo ja, welke?
- Heeft uw *partner* een opleiding gevolgd en afgemaakt? Zo ja, welke?

Arbeidscarrière

- Wat voor werk doet u? En waar?
- Wat voor werk heeft u in het verleden gedaan? En waar?
- Wat voor werk doet uw *partner*? En waar?
- Wat voor werk heeft uw *partner* in het verleden gedaan? En waar?

Woningcarrière

- Vragen over de huidige woning:
    - Hoe lang woont u hier?
    - Kunt u de woning beschrijven? (type, huur / koop, prijs, onderhoud)
    - Kunt u uw de wijk / buurt beschrijven waar deze woning staat? (mensen: leeftijd, etniciteit, locatie: huur / koop, voorzieningen)
    - Hoe is het om hier te wonen? (voordelen / nadelen)

- Waarom bent u hier (huidige woning) gaan wonen? En op deze locatie in de stad?
    - (*Wat weet u van het ontwerp en ontwikkeling van uw woonomgeving?)*
    - Waren er alternatieven? Waarom bent u daar *niet* gaan wonen?
    - Wat waren uw verwachtingen vooraf?
    - Zijn die verwachtingen waargemaakt?
    - Waarom woont u hier nog steeds?
    - Blijft u hier in de toekomst ook wonen?

- Waar heeft u in het verleden gewoond? (vanaf geboorte tot heden, aantal verhuizingen, etc.)
- Waar heeft u voor uw huidige woning gewoond?
    - Hoe lang heeft u hier gewoond?
    - Kunt u de woning beschrijven? (type, huur / koop, prijs, onderhoud)
    - Kunt u uw de wijk / buurt beschrijven waar deze woning staat? (mensen: leeftijd, etniciteit, locatie: huur / koop, voorzieningen)
    - Hoe was het om hier te wonen? (voordelen / nadelen)
    - Waarom bent u verhuisd?
- Hoe verhoudt deze woning zich tot de voorgaande woning? Wat is beter / minder?
- Hoe verhoudt deze wijk / buurt zich tot de voorgaande wijk / buurt? Wat is beter / minder?
- Wanneer zou u hier niet meer willen blijven wonen, en verhuizen?
    - Stel dat de wijk verandert, etc. …

Toekomstige woonsituatie

- Waar zou u willen wonen in de toekomst? (droom / realiteit)
- Heeft u bepaalde wensen voor de nieuwe woning of woonomgeving? Wat lijkt u ideaal?
- Wat zijn uw verwachte woonwensen voor de toekomst? Zijn die anders dan uw huidige?
- *Stel dat:*
    - *Toekomstige gezondheid?*
    - *Aanpassingen huidige woning?*

Veiligheid

- Voelt u zich wel eens onveilig? (in de woning, wijk / buurt)
- Hoe belangrijk is veiligheid voor u?
- Wanneer zou een gevoel van onveiligheid een reden voor u kunnen zijn om te verhuizen?
- Kent u mensen die vanwege veiligheidsredenen verhuisd zijn? Waarheen?

Gemeenschap

- Voelt u zich wel eens eenzaam?
- Heeft u veel vrienden / kennissen in de wijk / buurt? Contact met de buren? Hoe vaak gaat u bij ze aan? Of komen ze bij u langs?En: contacten buiten de buurt?
- Hoe belangrijk zijn die contacten voor u?
- Zou u meer contact willen hebben met mensen uit de wijk / buurt? Waarom?

Zorg (*specifiek belangrijk voor ouderen*)

- Hoe gaat het met uw gezondheid?
- Maakt u gebruik van zorgvoorzieningen? (Informeel en/of formeel)
- Verwacht u in de toekomst meer zorg nodig te hebben?
- Zijn er zorgvoorzieningen in de buurt aanwezig?

Voorzieningen

- Wat voor voorzieningen heeft u hier in de buurt? In hoeverre maakt u er gebruik van?
- Is het belangrijk voor u dat de voorzieningen niet ver weg zijn?
- Wat voor voorzieningen mist u / zou u graag hebben in de buurt? (droom / realiteit) (winkels, openbaar vervoer, zwembad, zorg, etc.)
- Verwacht u in de toekomst andere voorzieningen in de buurt te willen hebben?

Lifestyle

- Heeft u hobby's?
- Hoe lijkt het u om samen te wonen met mensen die dezelfde interesses, hobby's of vrijetijdsbesteding hebben als u?
- Zou u in een wijk willen wonen met alleen ouderen? Of: Is het belangrijk voor u om te wonen in een gemengde wijk, met ouderen en jongeren samen?

→ Voorleggen 'Foto's'

- Wat is uw eerste indruk? Spreekt één van de foto's u aan of juist niet?
- Zou u hier willen wonen? Waarom wel / niet?
    - Stel dat dit in Amersfoort zou zijn…

Bijlage C: Kwantitatieve uitwerking interviews

Uitwerking interviews: Type woonvorm niet specifiek voor ouderen (1/2)

	Zelfstandige eengezinswo.							Nultredenwoning									
Naam respondent naar type woonvorm niet specifiek voor ouderen / *Kwantitatieve uitwerking van de antwoorden op de vragen zoals weergegeven in het interviewschema*	dhr. De Jong	mevr. De Jong	dhr. Visser	mevr. Van der Plas	dhr. Wagner	mevr. Van der Heijden	mevr. Verboom	mevr. Van der Laan	mevr. Kramer	mevr. Van het Schip	mevr. Gaasbeek	mevr. Kleijn	mevr. Van Capelle	dhr. Van Capelle	mevr. Bloemen	mevr. Singer	dhr. Singer
Karakteristieken																	
Sekse (0: vrouw 1: man)	1	0	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	1
Leeftijd (in jaren)	84	82	65	77	70	79	71	72	74	82	80	62	78	77	73	65	66
Autobezit (0: nee 1: ja)	1	1	1	0	1	0	1	0	0	1	1	1	1	1	1	0	1
OV-reiziger (0: nee 1: ja)	0	0	1	0	1	1	0	1	1	1	1	0	1	1	0	1	1
Regio taxi (0: nee 1: ja)	1	1	0	1	0	1	0	1	1								
Computerbezit (0: nee 1: ja)	1	0	1	0	1	0	0	0	0	0	0	1	0	1	1	1	1
Partner (0: nee 1: ja)	1	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1	1	0	1	1
Kinderen (0: nee 1: ja)	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0	1	1	1	1	1
Aantal kinderen	3	3	2	3	2	4	2	4	3	6	3	0	2	2	4	2	2
Kleinkinderen (0: nee 1: ja)	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0	1	1	1	0	0
Nabijheid minstens één kind (0: nee 1: ja)	0	0	1	1	1	1	1	1	1	1	1		1	1	1	0	0
Nabijheid kind belangrijk? (0: nee 1: ja)	1	1	0	1	0	1	1	1	1	0	1		1	1	1	0	0
Opleiding afgemaakt? (0: nee 1: ja)	1	0	1	0	1	0	1	1	0	1	0		1	1	1	1	1
Opleiding partner? (0: nee 1: ja)	0	1		1	1	1	1	1	1	1	1		1	1	1	1	1
Gewerkt? (0: nee 1: ja)	1	0	1	1	1	0	0	1		1	1	1	1	1	1	1	1
Dichtbij? (0: nee 1: ja)	1		1	1	0	0		1	1	1		1	0	0	1	1	1
Partner gewerkt? (0: nee 1: ja)	0	1		1	0	1	1	1	1	1	1		1	1	1	1	1
Dichtbij? (0: nee 1: ja)		0		1		1	1	1	1	1	1		0	0	1	1	1
Huidige woning																	
Hoe lang woont u hier? (in jaren)	37	37	8	23	9	23	36	1	10	20	14	13	10	10	15	5	5
Type? (0: appartement 1: zelfstandige woning)	1	1	1	1	1	1	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0
Eigendom? (0: huur 1: koop)	0	0	1	1	1	1	1	1	0	1	0	0	1	1	1	1	1
Voordelen woning (0: nee 1: ja)	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Nadelen woning (0: nee 1: ja)	0	0	1	1	0	1	1	0	0	1	1	1	1	1	0	1	1
Verwachtingen waargemaakt? (0: nee 1: ja)	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1		1	1	1	1	1
Toekomst verhuisplannen? (0: nee 1: ja)	0	0	1	1	0	1	1	0	0	1	0		0	0	0	0	0
Huidige wijk																	
Een gemixte wijk? (0: nee 1: ja)	1	1	0	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Voorzieningenniveau toereikend? (0: nee 1: ja)	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1		1	1	1	1	1
Voordelen woonomgeving (0: nee 1: ja)	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Nadelen woonomgeving (0: nee 1: ja)	0	0	1	0	1	0	1	1	0	1	0	1	0	0	0	1	1
Verhuissituatie (0: nee 1: ja)	0	0	1	0	1	0	1	0	0	1	1	1	0	0	0	1	1
Stel: veranderende wijk? (0: nee 1: ja)	0	0	1		0		1				0	1					
Vorige woning																	
Aantal woonjaren (in jaren)			10	13	18	10	8	70			10	10	13	13	16	21	21
Type woning? (0: app. 1: zelfstandige woning)	1	1	1	1	0	1	0	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Eigendomsverhouding (0: huur 1: koop)	0	0	1	1	1	1	0	1	1	1	1	0	1	1	0	1	1
Voordelen vorige woning (0: nee 1: ja)	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Nadelen vorige woning (0: nee 1: ja)	1	1	1		0	1	1	1	1	0	1	1	1	1	1	1	1
Vorige wijk																	
Een gemixte wijk? (0: nee 1: ja)	1	1	1	1	1	0	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Voorzieningen toereikend? (0: nee 1: ja)	1	1	1		1		1	1	1	1	0	1			1	1	1
Voordelen vorige woonomgeving (0: nee 1: ja)	1	1	1		1		1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Nadelen vorige woonomgeving (0: nee 1: ja)	0	0	1		0		1	0	1	1	1	0	0	0	1	0	0

Uitwerking interviews: Type woonvorm niet specifiek voor ouderen (2/2)

	Zelfstandige eengezinswo.							Nultredenwoning									
Naam respondent naar type woonvorm niet specifiek voor ouderen / *Kwantitatieve uitwerking van de antwoorden op de vragen zoals weergegeven in het interviewschema*	dhr. De Jong	mevr. De Jong	dhr. Visser	mevr. Van der Plas	dhr. Wagner	mevr. Van der Heijden	mevr. Verboom	mevr. Van der Laan	mevr. Kramer	mevr. Van het Schip	mevr. Gaasbeek	mevr. Kleijn	mevr. Van Capelle	dhr. Van Capelle	mevr. Bloemen	mevr. Singer	dhr. Singer
Toekomstige woning																	
Huidige woning perfect? (0: nee 1: ja)	0	0	0	1	1	0	0	1	1	0	1	1	1	1	1	0	0
Heeft u een droomwoning? (0: nee 1: ja)	0	0	1	0	1	1	1	0	0	1	0	1	1	1	1	1	1
Realistische droomwoning? (0: nee 1: ja)	0	0			0	1	0					0	1	1		0	0
Bepaalde woonwensen? (0: nee 1: ja)	0	0			1	1	1	1		1		1	1	1		1	1
Veiligheid																	
Voelt u zich onveilig in huis? (0: nee 1: ja)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Voelt u zich onveilig in de buurt? (0: nee 1: ja)	0	0	0	0	0	0	0	1	1	0	1	0	0	0	0	0	0
Veiligheid belangrijk? (0: nee 1: ja)	1	1	1		1		1	1	1			1	1	1			
Reden om te verhuizen? (0: nee 1: ja)	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0		
Gemeenschapszin																	
Voelt u zich wel eens eenzaam? (0: nee 1: ja)	0	0	0	0	0	0	0	1	1	1	0	0	0	0	0	0	0
Contacten in de buurt? (0: nee 1: ja)	0	0	1	1	1	1	1		1	1	1	1	1	1	1	1	1
Contacten belangrijk? (0: nee 1: ja)	1	1		1	1	1	1			1	1	1	1	1	1	1	1
Voldoende contacten (0: nee 1: ja)	1	1		0	0	0	0	0		1	0	0	0	0	0	0	0
Zorg																	
Heeft u gezondheidsklachten? (0: nee 1: ja)	1	1	0	1	0	1	1	1	1	1	1	1	1	0	1	1	1
Gebruik van zorgvoorzieningen? (0: nee 1: ja)	1	1	0	1	0	0	0	0	1	0	0	1	0	0	0	1	1
En in de toekomst?(0: nee 1: ja)	1	1	1	1				1	1		1	1					
Voldoende zorg in de buurt? (0: nee 1: ja)				1			1	1	1	1	0		1	1	1	1	1
Voorzieningen algemeen																	
Voorzieningen te ver? (0: nee 1: ja)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Te ver in de toekomst? (0: nee 1: ja)	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Mist u voorzieningen? (0: nee 1: ja)	0	0			1	1	0	0	0	0	1	1	0	0	1	1	1
Andere voorzieningen? (0: nee 1: ja)			1	1	1		0			0	1	0	0	0		1	1
Lifestyle																	
Heeft u hobby's? (0: nee 1: ja)	0	0	1	1	1	1	1	1	1	0	1	1	1	1	1	1	1
Wonen met zelfde leefstijl? (0: nee 1: ja)																	
Een wijk met alleen ouderen? (0: nee 1: ja)	0	0	1	0	1	1	0	1	1	1	1	1	0	0	1	1	1
Gemixte wijk belangrijk? (0: nee 1: ja)	1	1	0	1	1	1	1	1	1	1	0	1	1	1	1	0	0
Foto's																	
Eerste reactie? (0: negatief 1: positief)	0	0	1	0	1	1	0	1	0	1	1	0	0	0	1	1	1
Zou u hier willen wonen? (0: nee 1: ja)	0	0	1	0	1	1	0	1	0	1	1	0	0	0	0	0	0
Stel: in Amersfoort? (0: nee 1: ja)	0	0	1	0	1		0	1	0	1	1	0	0	0	0		
Redenen gated communities																	
Eerste reactie? (0: negatief 1: positief)	0	0	1		1	0	0	1	0	1	1	0	1	1	1	0	0
Spreken deze redenen u aan?(0: nee 1: ja)	0	0	1	1	1	0	1	1	0	1	1	1	1	1	1	1	1
Herkent u zich in de redenen? (0: nee 1: ja)	0	0	1	0		0	0	0	0	0	0	0	0	0		0	0
Voorstellen te verhuizen? (0: nee 1: ja)			1					0	0	1							
Eventuele contacten wel? (0: nee 1: ja)						1		1				0					
Stel: gated community? (0: nee 1: ja)	0	0	1	0	0	0	0	1	0	1	1	0	0	0	1	0	0

Uitwerking interviews: Type woonvorm wel specifiek voor ouderen (1/2)

	Ap.com		Woongroep voor ouderen										
Naam respondent naar type woonvorm wel specifiek voor ouderen / *Kwantitatieve uitwerking van de antwoorden op de vragen zoals weergegeven in het interviewschema*	mevr. Voorhoven	mevr. Wieringa	mevr. Jansen	dhr. Jansen	mevr. Van Gogh	mevr. Van het Slot	mevr. Benjamins	dhr. Benjamins	mevr. Van Eesteren	dhr. Van Eesteren	mevr. Vogel	mevr. Witteveen	mevr. Van Kesteren
Karakteristieken													
Sekse (0: vrouw 1: man)	0	0	0	1	0	0	0	1	0	1	0	0	0
Leeftijd (in jaren)	77	70	82	82	73	71	59	60	72	73	76	66	72
Autobezit (0: nee 1: ja)	0	0	1	1	1	0	0	1	1	1	1	1	0
OV-reiziger (0: nee 1: ja)	1	1	1	1		1	1	0	1	1	1	0	1
Regio taxi (0: nee 1: ja)	1		1	1		1	1	1	1	1	1		
Computerbezit (0: nee 1: ja)	1	0	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Partner (0: nee 1: ja)	0	0	1	1	0	0	1	1	1	1	0	0	1
Kinderen (0: nee 1: ja)	1	0	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0	1
Aantal kinderen	1	0	2	2	2	2	2	2	4	4	3	0	2
Kleinkinderen (0: nee 1: ja)	1	0	1	1	1	1	1	1	1	1		0	1
Nabijheid minstens één kind (0: nee 1: ja)	1		1	1	1	0	1	1	1	1	1		0
Nabijheid kind belangrijk? (0: nee 1: ja)	1		0	1	1	0	1	1	1		0	0	0
Opleiding afgemaakt? (0: nee 1: ja)	0	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Opleiding partner? (0: nee 1: ja)			1	1	1	1	1	1	1	1			1
Gewerkt? (0: nee 1: ja)	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1		1	1
Dichtbij? (0: nee 1: ja)		1	1	1	0	1	1	1	1	1	1	1	1
Partner gewerkt? (0: nee 1: ja)			1	1	1	1	1	1	1	1			1
Dichtbij? (0: nee 1: ja)			1	1	0		1	1	1	1			
Huidige woning													
Hoe lang woont u hier? (in jaren)	15	5	18	18	10	8	2	2	11	11	19	7	7
Type? (0: appartement 1: zelfstandige woning)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Eigendom? (0: huur 1: koop)	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	0	0	1
Voordelen woning (0: nee 1: ja)	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Nadelen woning (0: nee 1: ja)	1	1	1	1	1	1	0	0	0	0	1	1	0
Verwachtingen waargemaakt? (0: nee 1: ja)	0	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Toekomst verhuisplannen? (0: nee 1: ja)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Huidige wijk													
Een gemixte wijk? (0: nee 1: ja)	1		1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Voorzieningenniveau toereikend? (0: nee 1: ja)	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Voordelen woonomgeving (0: nee 1: ja)	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Nadelen woonomgeving (0: nee 1: ja)	0	1	0	0	1	1	1	1	1	1	0	0	0
Verhuissituatie (0: nee 1: ja)		0	0	0	0	0			0	0	0	0	0
Stel: veranderende wijk? (0: nee 1: ja)						0			0	0			
Vorige woning													
Aantal woonjaren (in jaren)	9	15	23	23	9	13	12	12	25	25	5	11	11
Type woning? (0: app. 1: zelfstandige woning)	0	0	1	1	0	0	1	1	0	0	0	0	1
Eigendomsverhouding (0: huur 1: koop)	0	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0	1	
Voordelen vorige woning (0: nee 1: ja)	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Nadelen vorige woning (0: nee 1: ja)	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Vorige wijk													
Een gemixte wijk? (0: nee 1: ja)	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Voorzieningen toereikend? (0: nee 1: ja)	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Voordelen vorige woonomgeving (0: nee 1: ja)	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Nadelen vorige woonomgeving (0: nee 1: ja)	1	1	1	1	0	0	1	1	0	0	0	0	1

Uitwerking interviews: Type woonvorm wel specifiek voor oudern (2/2)

	Ap.com		Woongroep voor ouderen										
Naam respondent naar type woonvorm wel specifiek voor ouderen / *Kwantitatieve uitwerking van de antwoorden op de vragen zoals weergegeven in het interviewschema*	mevr. Voorhoven	mevr. Wieringa	mevr. Jansen	dhr. Jansen	mevr. Van Gogh	mevr. Van het Slot	mevr. Benjamins	dhr. Benjamins	mevr. Van Eesteren	dhr. Van Eesteren	mevr. Vogel	mevr. Witteveen	mevr. Van Kesteren
Toekomstige woning													
Huidige woning perfect? (0: nee 1: ja)	0	1	1	1	0	1	1	1	1	1	1	1	1
Heeft u een droomwoning? (0: nee 1: ja)		0	0	0	1	0	1	0	1	0	0	0	0
Realistische droomwoning? (0: nee 1: ja)					0		1		0	0			
Bepaalde woonwensen? (0: nee 1: ja)			0	0	1		1		1	1			
Veiligheid													
Voelt u zich onveilig in huis? (0: nee 1: ja)	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0
Voelt u zich onveilig in de buurt? (0: nee 1: ja)	0	0	0	0	0	1	0	1	0	0	0	0	0
Veiligheid belangrijk? (0: nee 1: ja)	1		1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Reden om te verhuizen? (0: nee 1: ja)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Gemeenschapszin													
Voelt u zich wel eens eenzaam? (0: nee 1: ja)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Contacten in de buurt? (0: nee 1: ja)	1	0	1	1	1	1	0	0	1	1	1	1	1
Contacten belangrijk? (0: nee 1: ja)	1	1	1	1	1	1	0	0	1	1	1		
Voldoende contacten (0: nee 1: ja)	0	0	0	0		0	0	0	0	0	0		
Zorg													
Heeft u gezondheidsklachten? (0: nee 1: ja)	1	0	0	0	1	1	0	1	0	0	1	0	0
Gebruik van zorgvoorzieningen? (0: nee 1: ja)	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0
En in de toekomst?(0: nee 1: ja)	1		1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Voldoende zorg in de buurt? (0: nee 1: ja)		1			0	1	1	1	0	1		1	1
Voorzieningen algemeen													
Voorzieningen te ver? (0: nee 1: ja)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Te ver in de toekomst? (0: nee 1: ja)	0	0	0	0	1	1	1	1	0	0	0		
Mist u voorzieningen? (0: nee 1: ja)	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1	0	0
Andere voorzieningen? (0: nee 1: ja)		0	0	0		1	0		1				
Lifestyle													
Heeft u hobby's? (0: nee 1: ja)	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Wonen met zelfde leefstijl? (0: nee 1: ja)					0								
Een wijk met alleen ouderen? (0: nee 1: ja)	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0
Gemixte wijk belangrijk? (0: nee 1: ja)	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Foto's													
Eerste reactie? (0: negatief 1: positief)	0	0	0	0	0	1	1	1	0	0	0	0	0
Zou u hier willen wonen? (0: nee 1: ja)	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0
Stel: in Amersfoort? (0: nee 1: ja)	1	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0		
Redenen gated communities													
Eerste reactie? (0: negatief 1: positief)	0	0	0	0	0	0	0	0	0		0	0	0
Spreken deze redenen u aan?(0: nee 1: ja)	0	0	0	0	0	1	0	1	1			0	0
Herkent u zich in de redenen? (0: nee 1: ja)	0				0	0	0		0		0		
Voorstellen te verhuizen? (0: nee 1: ja)							1		0				
Eventuele contacten wel? (0: nee 1: ja)	1												
Stel: gated community? (0: nee 1: ja)		0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0

Uitwerking interviews naar Groepen: Totaal, Groep I, II en III (1/2)

	Groep	Totaal		Groep I		Groep II		Groep III	
	Aantal	30 personen		6 personen		14 personen		10 personen	
Kwantitatieve uitwerking van de antwoorden op de vragen zoals weergegeven in het interviewschema		Percentage of Jaren of Aantal	Aantal	Percentage of Jaren of Aantal	Aantal	Percentage of Jaren of Aantal	Aantal	Percentage of Jaren of Aantal	Aantal
Karakteristieken									
Sekse (0: vrouw 1: man)		27%	8	17%	1	29%	4	30%	3
Leeftijd (in jaren)		*73,00*		*71,83*		*73,71*		*72,70*	
Autobezit (0: nee 1: ja)		67%	20	67%	4	57%	8	80%	8
OV-reiziger (0: nee 1: ja)		72%	21	83%	5	64%	9	78%	7
Regio taxi (0: nee 1: ja)		83%	15	67%	2	75%	6	100%	7
Computerbezit (0: nee 1: ja)		67%	20	50%	3	50%	7	100%	10
Partner (0: nee 1: ja)		47%	14	17%	1	50%	7	60%	6
Kinderen (0: nee 1: ja)		90%	27	100%	6	86%	12	90%	9
Aantal kinderen		*2,43*		*3,50*		*2,07*		*2,30*	
Kleinkinderen (0: nee 1: ja)		83%	24	100%	6	71%	10	89%	8
Nabijheid minstens één kind (0: nee 1: ja)		78%	21	100%	6	67%	8	78%	7
Nabijheid kind belangrijk? (0: nee 1: ja)		63%	17	67%	4	75%	9	44%	4
Opleiding afgemaakt? (0: nee 1: ja)		79%	23	83%	5	62%	8	100%	10
Opleiding partner? (0: nee 1: ja)		96%	23	100%	5	91%	10	100%	8
Gewerkt? (0: nee 1: ja)		89%	25	100%	6	77%	10	100%	9
Dichtbij? (0: nee 1: ja)		81%	21	100%	5	64%	7	90%	9
Partner gewerkt? (0: nee 1: ja)		92%	22	100%	5	82%	9	100%	8
Dichtbij? (0: nee 1: ja)		80%	16	100%	5	67%	6	83%	5
Huidige woning									
Hoe lang woont u hier? (in jaren)		*13,63*		*10,00*		*17,00*		*11,10*	
Type? (0: appartement 1: zelfstandige woning)		27%	8	33%	2	43%	6	0%	0
Eigendom? (0: huur 1: koop)		50%	15	67%	4	57%	8	30%	3
Voordelen woning (0: nee 1: ja)		100%	30	100%	6	100%	14	100%	10
Nadelen woning (0: nee 1: ja)		63%	19	50%	3	71%	10	60%	6
Verwachtingen waargemaakt? (0: nee 1: ja)		97%	28	100%	6	92%	12	100%	10
Toekomst verhuisplannen? (0: nee 1: ja)		17%	5	33%	2	23%	3	0%	0
Huidige wijk									
Een gemixte wijk? (0: nee 1: ja)		97%	28	83%	5	100%	13	100%	10
Voorzieningenniveau toereikend? (0: nee 1: ja)		100%	29	100%	6	100%	13	100%	10
Voordelen woonomgeving (0: nee 1: ja)		100%	30	100%	6	100%	14	100%	10
Nadelen woonomgeving (0: nee 1: ja)		50%	15	67%	4	43%	6	50%	5
Verhuissituatie (0: nee 1: ja)		30%	8	60%	3	38%	5	0%	0
Stel: veranderende wijk? (0: nee 1: ja)		30%	3	50%	1	40%	2	0%	0
Vorige woning									
Aantal woonjaren (in jaren)		*16,38*		*23,60*		*13,73*		*15,70*	
Type woning? (0: app. 1: zelfstandige woning)		67%	20	100%	6	71%	10	40%	4
Eigendomsverhouding (0: huur 1: koop)		52%	15	83%	5	57%	8	22%	2
Voordelen vorige woning (0: nee 1: ja)		100%	30	100%	6	100%	14	100%	10
Nadelen vorige woning (0: nee 1: ja)		93%	27	83%	5	92%	12	100%	10
Vorige wijk									
Een gemixte wijk? (0: nee 1: ja)		97%	29	100%	6	93%	13	100%	10
Voorzieningen toereikend? (0: nee 1: ja)		96%	25	83%	5	100%	10	100%	10
Voordelen vorige woonomgeving (0: nee 1: ja)		100%	28	100%	6	100%	12	100%	10
Nadelen vorige woonomgeving (0: nee 1: ja)		46%	13	83%	5	33%	4	40%	4

Uitwerking interviews naar Groepen: Totaal, Groep I, II en III (2/2)

	Groep	Totaal		Groep I		Groep II		Groep III	
	Aantal	30 personen		6 personen		14 personen		10 personen	
Kwantitatieve uitwerking van de antwoorden op de vragen zoals weergegeven in het interviewschema		Percentage of Jaren of Aantal	Aantal	Percentage of Jaren of Aantal	Aantal	Percentage of Jaren of Aantal	Aantal	Percentage of Jaren of Aantal	Aantal
Toekomstige woning									
Huidige woning perfect? (0: nee 1: ja)		67%	20	67%	4	50%	7	90%	9
Heeft u een droomwoning? (0: nee 1: ja)		48%	14	67%	4	62%	8	20%	2
Realistische droomwoning? (0: nee 1: ja)		29%	4	100%	1	30%	3	0%	0
Bepaalde woonwensen? (0: nee 1: ja)		78%	14	100%	3	80%	8	60%	3
Veiligheid									
Voelt u zich onveilig in huis? (0: nee 1: ja)		3%	1	0%	0	0%	0	10%	1
Voelt u zich onveilig in de buurt? (0: nee 1: ja)		17%	5	33%	2	7%	1	20%	2
Veiligheid belangrijk? (0: nee 1: ja)		100%	22	100%	3	100%	9	100%	10
Reden om te verhuizen? (0: nee 1: ja)		4%	1	17%	1	0%	0	0%	0
Gemeenschapszin									
Voelt u zich wel eens eenzaam? (0: nee 1: ja)		13%	4	33%	2	7%	1	10%	1
Contacten in de buurt? (0: nee 1: ja)		83%	24	80%	4	79%	11	90%	9
Contacten belangrijk? (0: nee 1: ja)		92%	23	75%	3	100%	13	88%	7
Voldoende contacten (0: nee 1: ja)		12%	3	20%	1	15%	2	0%	0
Zorg									
Heeft u gezondheidsklachten? (0: nee 1: ja)		63%	19	67%	4	79%	11	40%	4
Gebruik van zorgvoorzieningen? (0: nee 1: ja)		27%	8	0%	0	50%	7	10%	1
En in de toekomst?(0: nee 1: ja)		100%	20	100%	4	100%	6	100%	10
Voldoende zorg in de buurt? (0: nee 1: ja)		85%	17	80%	4	100%	8	71%	5
Voorzieningen algemeen									
Voorzieningen te ver? (0: nee 1: ja)		0%	0	0%	0	0%	0	0%	0
Te ver in de toekomst? (0: nee 1: ja)		21%	6	17%	1	14%	2	38%	3
Mist u voorzieningen? (0: nee 1: ja)		32%	9	40%	2	38%	5	20%	2
Andere voorzieningen? (0: nee 1: ja)		47%	8	50%	2	44%	4	50%	2
Lifestyle									
Heeft u hobby's? (0: nee 1: ja)		90%	27	83%	5	86%	12	100%	10
Wonen met zelfde leefstijl? (0: nee 1: ja)		0%	0		0		0	0%	0
Een wijk met alleen ouderen? (0: nee 1: ja)		40%	12	100%	6	43%	6	0%	0
Gemixte wijk belangrijk? (0: nee 1: ja)		87%	26	67%	4	86%	12	100%	10
Foto's			0						
Eerste reactie? (0: negatief 1: positief)		40%	12	100%	6	29%	4	20%	2
Zou u hier willen wonen? (0: nee 1: ja)		27%	8	83%	5	14%	2	10%	1
Stel: in Amersfoort? (0: nee 1: ja)		32%	8	83%	5	18%	2	13%	1
Redenen gated communities									
Eerste reactie? (0: negatief 1: positief)		29%	8	83%	5	23%	3	0%	0
Spreken deze redenen u aan?(0: nee 1: ja)		57%	16	83%	5	57%	8	38%	3
Herkent u zich in de redenen? (0: nee 1: ja)		5%	1	20%	1	0%	0	0%	0
Voorstellen te verhuizen? (0: nee 1: ja)		50%	3	75%	3	0%	0	0%	0
Eventuele contacten wel? (0: nee 1: ja)		75%	3	100%	1	67%	2		0
Stel: gated community? (0: nee 1: ja)		21%	6	100%	6	0%	0	0%	0